

کوربت

درېمه کال، څلورمه سېټه، ۱۳۸۱ (غبرگولی - چنګاښ) ۲۰۰۲ جون - جولای، پرله پسې سېټه شپاړسمه

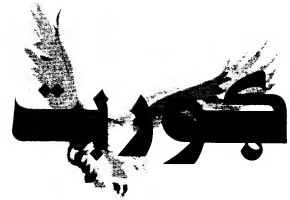
مرګې او تبصرې

په تاريخي بېړنۍ لويه جرګه کې د ښځو ونډه

بېړنۍ لويه جرګه او د هېوادوالو هيلې

په افغانستان کې د ازاد شعر سرخپلان

افغانستان او د څارو پايپ لاین

نيوليد

- سرليک
- مخ
- ۱ - سرمېرنه - تر لويې جرگې وروسته...
  - ۲ - لويه جرگه د پرېکړو کولو که د پرېکړو اورولو...
  - ۴ - لويه جرگه د سولې پر ستراتيژي باندې د جگړه ييزې...
  - ۵ - مرکې او تبصرې
  - ۲۵ - بېړنۍ لويه جرگه او د هېوادوالو هيلې
  - ۲۷ - بېړنۍ لويه جرگه - جنگ سالاري او سياسي مصلحتونه
  - ۲۸ - د قدرت په هڅو کې د کابل جرگه وځنډېده
  - ۲۹ - په تاريخي بېړنۍ لويه جرگه کې د ښځو ونډه
  - ۳۲ - حقيقت دادی
  - ۳۵ - غواړم افغانستان د تاسيساتو په مرسته ودان شي
  - ۳۶ - په پکتيا، خوست او وردگو کې وروستۍ جگړې
  - ۴۱ - اسامه بن لادن مې دی که ژوندی؟
  - ۴۳ - انتقالي حکومت او د افغانانو راتلونکی
  - ۴۴ - علمي رتبه
  - ۴۵ - قدرت
  - ۴۶ - افغانستان او د غازو پايپ لاین
  - ۴۸ - شکور گلونه
  - ۵۰ - دا لندن دی
  - ۵۱ - د کمکيانو گوربت
  - ۵۷ - بری
  - ۵۹ - غبرگونې د جلا ژوند خوب وينې
  - ۶۰ - "پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې"
  - ۶۲ - افغانستان او د پردیو بې بنسټه قضاوتونه
  - ۶۳ - ژبه دماغ ته د خارجي نړۍ د پرايستي کړکۍ په څېر
  - ۶۹ - ډله ييزه مفاهمه، ابلاغ عامه
  - ۷۳ - په افغانستان کې د ازاد شعر (ازاد نظم) سرخېلان
  - ۸۱ - د پښتنو د تاريخ سرچينې
  - ۸۳ - پښتني ټولنه او ښځه
  - ۸۵ - نوي طبي خبرونه
  - ۸۶ - نړۍ رنځ يا د سېل ناروغي
  - ۸۸ - د شاتېهول ناروغي
  - ۹۰ - جوړ پخیر
  - ۹۲ - مېرني دي چې يادېږي
  - ۹۵ - د فوټبال نړيوالې لوبې او افغانستان
  - ۹۷ - ملي وياړنې
  - ۹۹ - د دېر اوود پېښه ثبات او سولې ته يو گواښ
  - ۹۷ - مننه

گوربت فرهنگي ټولنه

د امتياز خاوند : گوربت فرهنگي ټولنه
مشر : محمد آصف وردگ

گوربت دوه مياشتينۍ خپرونه

مسوول مدير : حفيظ الله غښتلی
مرستيال : احمد ويس وردگ

د کونکي ډلې تر څارنې لاندې

پتې:

Gorbat

پېښور

G.P.O Box # 388

Peshawar - Pakistan

http://www.gorbat.com

E-mail: - gorbatco@yahoo.com

M. Asif Wardag

اروپا

Hauptstr 119d

41372 Niederkruchten

Germany

Tel/Fax: 0049 02163 571 616

Mobile: 0049 0172 262 3500

Shirsha Ghairat

استراليا

5 Avona PALACE

Epping

Vic Australia

E-mail: hasankhail@hotmail.com

Latif J. Babi

امريکا

331 Beach 31 Street

For Rochaway Apt. # (2B)

NY 11691

USA

د گډون کلنۍ بيه:

افغانستان : ۵۰۰۰ افغانۍ.

پاکستان : ۲۵۰ روپۍ.

نور اسيایي هېوادونه : ۴۵ امريکايي ډالره.

اروپا : ۵۰ امريکايي ډالره.

امريکا او استراليا : ۵۵ امريکايي ډالره

د يوې گڼې بيه : ۲۵ روپۍ.

پښتانه

سرليکنه

سرشمېرنه

تر لويې جرگې وروسته يو بل پړاو

د ۲۰۰۱ کال په نومبر کې د [ښ] د پېرکرو او تړونونو له مخې ټاکل شوې چې په راتلونکي لڼد مهال کې - تر کلونو وروسته په افغانستان کې سرشمېرنه وشي. دا چې دا سرشمېرنه به د کومو معيارونو له مخې او څه وړ کېږي، يو لړ داسې پوښتنې او اندېښنې رامنځ ته کوي چې ښايي په مطبوعاتو کې مخکې له مخکې رابرسېره شي.

جگړو او وړانيو زموږ له هېواده هغه څه اخيستې دي چې بېرته تر لاسه کول يې پېرې غواړي، په ځانگړي ډول افغانانو په وروستيو څو کلونو کې چې جگړو ته قومي، ژبني او مذهبي رنگ ورکړل شو او په ځانگړي ډول د هغې ډلې له لاسه چې اوس يې د واک پر گدۍ د انحصار کړۍ راتاو کړې د هېواد ټول مادي او مانيز شته له لاسه ورکړل. نو اوس زموږ په هېواد کې د سرشمېرنې خبرې داسې مهال کېږي چې لا د هېواد په گوټ گوټ کې توپکيان او پاتکيان واکمن دي او پر واک يوې ځانگړې ډلې خېنه اچولي. د لويې جرگې د ټاکنو جريان او پايلو او په لويه جرگې کې د خبرو او بحث بهير وښودل چې په هېواد کې د توپک واکمنۍ منکولي ښځې کړې دي.

اوس تر لويې جرگې وروسته سرشمېرنه يو بل هغه پړاو دی چې په روغه او سالمه توگه ورته د رسېدو لپاره بشپړ ناپېيلتوب په کار دی. ملت ته هم ښايي چې په دې اړه هوشيار وي ځکه ټاکل شوې چې د افغانستان سرشمېرنه به د ملگرو ملتونو تر څارنې لاندې تر سره کېږي، هغې لکه څنگه چې د بېړنۍ لويې جرگې چارې تر سره شوې(۱).

که د ملگرو ملتونو تر څارنې لاندې شمېرنه هم همدا سې وي لکه د لويې جرگې بهير، نو بويه چې د افغانستان وړانويکي به د خپلو ځاني گټو د خوندي ساتلو لپاره هغه چال - چلند وکړي لکه د بېړنۍ لويې جرگې په بهير کې (د جوړېدو له کړنلار نيولې تر پايه) يې چې وکړ، دوی به په دې توگه وغواړي حقيقت پټ کړي، حاسيتونه راوپاروي او خپلې گټې د تېر په خبر د ملگرو ملتونو تر نامه او پردې لاندې خوندي او دوامداره کړي.

د عبوري ادارې د هغو واکمنو لپاره چې ملي احساس او درد لري په کار ده چې لويې جرگې له بهيره پند او عبرت واخلي، هغه چارې تکرار نه کړي لکه په لويه جرگه کې يې چې تجربې وشوې او هغسې سازش و نه کړي لکه چې د لويې جرگې په بهير او د لنډمهالې ادارې د جوړښت لپاره چې وشو.

هيله ده چې ولس هم په دې اړه بيدار وي، توپکيانو او توپکسالارانو ته چې تل غواړي د خپلو ځاني او گوندي گټو د خوندي ساتلو لپاره قومي، ژبني او مذهبي تعصبونه راوړېږوي، اجازة ور نه کړي چې يو ځل بيا يې په برخليک لويې وکړي.

په هېواد کې د ملي يووالي او د يوه بشپړ ملي حکومت د جوړېدو په هيله

په درناوي

اداره

یوه حده دولتي تصمیمونو د لویې جرگې پر پرېکړو اغېز درلود، خو په داسې ډول چې پټې غوښتنې شوې پرېکړې به په ښکاره توګه د لویې جرگې د تصویب په بڼه راوتلې او خلکو ته رسېدلې یعنې په هر صورت کې به لویه جرګه د پرېکړو د اورېدلو مرجع نه بلکې د پرېکړو کېدلو مرجع وه.

زموږ وروستنی لویه جرگه چې د روان کال د غبرګولي په ۲۱ نېټه په کابل کې جوړه او تر ۲۹ نېټې یې دوام وکړ- تشه د پرېکړو د اورېدلو جرگه وه، نه د پرېکړو د کولو، دا ځکه چې دا جرگه له ښایسته په غلط بنسټ اېښودل شوې وه نو ځکه تر پایه غلطه او

کېده روانه وه.

خشت اول گر نهد معمار کج تا ثريا ميروود دیوار کج

لومړی کوروالی یې د لویې جرگې د جوړولو لپاره د ۲۱ کسيز کمیسیون ټاکل وو، چې ظاهراً ملګرو ملتونو ټاکلی و، خو په حقیقت کې د غرض پټو او ښکاره لاسونو تر ډېره حده داسې کسان به چې را غونډ کړي وو چې د ډېرو یې په ملي وحدت باور نه لاره او د ژبنیو او ستمی تبعیضونو په لور یې ژور اهنګ درلود او د ملت د اکثریت په وړاندې یې د ښمنۍ سنگر تود کړ او د لویې جرگې د ټاکنو لپاره یې یوه داسې تګلاره جوړه کړه چې په ښکاره ستمی او ژبنی تبعیض ولاړه وه، دوی به له دې چې سرشمېرنه شوې او د هغې له مخې به عادلانه ډول ملګري ویش شوی وي، په تخنیکي ډول د انتخاباتي حوزو ونډې جوړې کړې او په دې ترتیب یې د هېواد اکثریت په اقلیت واړاوه او لویې جرگې ته یې د خپلو وکیلانو له لېږلو نه محروم کړل.

دوی به خپله کړنلاره کې لویې جرگې ته د استازي د راتلو لپاره دوه پوړیز انتخابات را منځ ته کړل، لومړي پوړ یې غنغونی بڼه درلوده او خلکو کولی شوی چې له خپل کلي یا درې او سیمې څخه یو تن لویې جرگې ته واستوي خو کله به چې خلکو شل استازي راولېږل، نو په دویم پوړ

را وروسته د انګریزي ښکېلاک په وړاندې د مجاهدینو لویې جرگې هم واقعي او آزادي بخښونکې جرگې وې چې انګرېزان یې څو غوږونه له هېواده وایستل، د امیر شیرعلیخان لویې جرگې هم د ورور جنګونې د ختمېدو لپاره وې او

لویه جرگه زموږ د طبیعي تاریخي دیموکراسۍ یوه ازموینه شوې نسخه ده، چې له زرګونو کلونو راهیسې یې زموږ د ټولنیز ژوند ټولې سیاسي، اجتماعي، کلتوري او حتی اقتصادي او عقیدوي ستونزې او کړنې هوارې کړې او د ولس اراده یې

د لویې جرگې د کمیسیون یوه بله لاسوهنه دا وه چې پر انتخابي(؟) اعضاوو، سربېره یې انتصابي کسان هم په خپله خوښه راوستل او پر دې سربېره یې په سوونو مېلمانه غړي(؟) هم درلودل چې په دې عمل سره یې لویه جرگه ډېره وږه، جعلی او د ولس له ملاتړ څخه بې برخې کړه.

اعلیحضرت امان الله خان هم چې کومې جرگې جوړې کړې وې په ولسواکۍ ولاړې وې، ده د وکیلانو په وړاندې نظامي زور استعمال نه کړ او د غوښتل وکیلانو ورسره ونه منل او خپله د رایې آزادي یې وښوده.

اعلیحضرت محمدنادرشاه چې کومه جرگه جوړه کړې وه، که څه هم د اساسي قانون د تصویب لپاره وه، خو ورسره یې د اعلیحضرت امان الله خان د ماتولو یوه پرېکړه هم پرې وکړه، چې د حکومت په فرمایش او د ولس وروسته حرکت کړي هم تر

تمثيل کړې ده. د هېواد په معاصر تاریخ کې میرویس نیکه لویې جرگې ته طبیعي وده ورکړه او د خپلې جرگې له ملګرو نه یې د یوه ملي سیاسي ګوند په توګه کار واخیست او له دې لارې یې د پردو له سلطې نه د هېواد یوې برخې ته په ډېره هوښیارۍ او تدبیر نجات ورکړ. احمدشاه بابا سره له دې چې پر هېواد نظامي سلطه ټینګه کړې وه، خو د هېواد د سیاسي واکمنۍ د ټاکلو لپاره یې لویې جرگې ته زمینه برابره کړه، چې په بشپړه آزادی او سره سینه د هېواد مشر وټاکي او همداسې هم شول، تر هغې

کانديدان يې په مخه کې نه وو او مېرمن مسعوده جلال او ښاغلی نډايي هم تش د تفتن لپاره د دولت رياست ته کانديد وو، د جرگې غړي له تر سره شوي عمل سره مخامخ او مجبور وو چې خپلې رايې کرزي صاحب ته ورکړي.

سره له دې چې د جرگې غړي په لويه پيغامنه د ملت مستقيم استازي نه وو خو بيا هم هيله کېده چې منځ مهالي حکومت به د لنډمهالي حکومت له

باب تصميم نيسي او پخواني ټولواک هم هېواد ته تر راتلو وړاندي او وروسته خلکو ته ډاډ ورکاوه چې دی به هره هغه دنده مني چې ملت يې په لويه جرگه کې ورته وسپاري. ملت ته پخوانی پاچا يوه منل شوې او پېژندل شوې څېره ده، نو ځکه يې د هغه د راتلو په هيله د لنډ مهالي ادارې يې اټنډوله او تنگ بنسټه حکومت وزغامه او د خپلې خونې د حکومت په راتلو يې دا د زهر کوټ وکړ.

انتخاباتو کې به د صندوق او رايې له لارې له دې شلو کسانو څخه يو تن ټاکل کېده او نور به بېرته کورونو ته تلل، له شلو تنو نه د يوه تن په ټاکلو کې هر راز لوبهڼي وشوې، ځينې کسان تهديد شول، ځينې بنديان شول، ځينې قطعې شول، ځينې په پيسو واخيستل شول او په دې ترتيب په دې پړاو کې د غرض لاسونو بيا هم د خپلې گټې کسان د لويې جرگې لپاره چاڼ کړل، په دې برخه کې تر دې حده خوځښت وکړی وشو چې له يوه کور نه څو څو کسان جرگې ته راغلل او په لسگونو جوړې ښځې او مېړونه په کې راغونډ شول.

د لويې جرگې د کميسيون يوه بله لاشونه دا وه چې پر انتخاباتي(؟) اعضاؤ، سربېره يې انتصابي کسان هم په خپله خوښه راوستل او پر دې سربېره يې په سوټو مېلمان غړي(؟) هم درلودل چې په دې عمل سره يې لويه جرگه ډېره وده، جعلی او د ولس له ملاتړ څخه يې برخې کړه.

تر دې وروسته د لويې جرگې په اجندا کې شاملې چارې وې او دا بايد وار په وار په جرگه کې مطرح شوې وای، خبرې پرې شوې وای او بيا يې په باب لويې جرگې تصميم نيولی وای.

د اجندا دوه مهم ټکي د هېواد د مشر ټاکل او د حکومت د غړيو منل وو او په دې برخه کې بايد جرگې اوږده بحثونه کړي وای او د رايو په اتفاق يې د دولت مشر او د حکومت غړي ټاکلي وای.

د بېړنی لويې جرگې يوه څنډه

مشر ټاکلو په موضوع پرخای ددې چې لويې جرگې ته وړاندي شوې وای، د لويې جرگې ترسره دایرېدو پوره وړاندي فيصله شوه، په کابل کې د امريکې افغاني الاصله سفير ښاغلی خليلزاد په

يوه مطبوعاتي کنفرانس کې په صراحت اعلان وکړ چې پخوانی پاچا هيڅ راز واک نه کانديد نه دی او بيا يې وروسته پخوانی پاچا هم اړ کېږي په يوه مطبوعاتي کنفرانس کې برخه واخلي او دده وياند

دده په نامه هغه اعلاميه ولولې چې گواکسي پخوانی پاچا واک ته کانديد نه دی او په دې ترتيب دا موضوع د پخواني پاچا د څرگندولو له مخې بايد دده مکلفيت په لويه جرگه کې معلوم شوی وای، د لويې جرگې تر دایرېدو وړاندي پرېکړه پرې وشوه او د ملت دا لويه هيله چې د پخوانی پاچا لپاره يې درلوده نهپله شوه او د انتخابي مشرتابه فيصله چې بايد لويې جرگې کړي وای لويې جرگې ته واورول شوه.

د لويې جرگې په غونډو کې د ښاغلي حامد کرزي مشرتوب يې رقيب و، ځکه پېژندل شوي د دولت د مشر په باب د لنډمهالي حکومت په شپږ مياشتنۍ دوره کې د ډېدځلو نړيوالو حلقو او د لنډمهالي حکومت څرخونکو د افغانستان ملت ته داسې هيله ورکړې وه چې د افغانستان پخوانی پاچا اعليحضرت محمد ظاهر شاه به هېواد ته راوستل کېږي، لويه جرگه به پرانيزي او بيا به د ملت استازي په خپلو غونډو کې د هېواد د مشر په

د بېړنی لويې جرگې يوه څنډه

د دولت د مشر په باب د لنډمهالي حکومت په شپږ مياشتنۍ دوره کې د ډېدځلو نړيوالو حلقو او د لنډمهالي حکومت څرخونکو د افغانستان ملت ته داسې هيله ورکړې وه چې د افغانستان پخوانی پاچا اعليحضرت محمد ظاهر شاه به هېواد ته راوستل کېږي، لويه جرگه به پرانيزي او بيا به د ملت استازي په خپلو غونډو کې د هېواد د مشر په

لویه جرگه

غلجی، فرانسه

د سولې پرمختللي باندې د جگړه لږې سرچینې څوړه بلله ته د مشروعیت وړ کولو وسیله

د بن کفرانس او د هغه د پرېکړو موخه په افغانستان کې د سولې تامین و. دغه سوله د ځینو هدفونو لکه امنیت، بیارغاونه، ټولنیزه هوسایي، ټولنیز عدالت په تېره بیا د دیموکراسۍ د ټینګښت لپاره یوه وسیله وه.

د اضطراري لویې جرگې جوړېدل په وروستیو دېرشو کلونو کې د دیموکراسۍ پر لوري یو آزمایشي گام ګڼل شو. په دې لیکنه کې به په ډېره لنډه توګه د دیموکراسي د اصولو بشپړتیا، ددې آزمایش بریالیتوب او نه بریالیتوب تر ارزونې لاندې ونیسو، خو تر دې مخکې باید دغو ټکیو ته پام وساتو:

- دیموکراسي د پرمختللو صنعتي هېوادونو د اقتصادي ټولنیزو پرمختیاوو پایله ده، چې د ښو شرایطو په درلودلو سره یو ګټور نیالګی او له دې پرته به ګټې ده.

- پخوا زموږ په هېواد کې دوه ځله (د شورا اوومه او اتمه دوره له یوې خوا او یوولسمه، دوولسمه دوره له بلې خوا) دیموکراسي تر آزمایش لاندې راغله. په هر ځل د دیموکراسۍ د نظام پر کنډوالو باندې د استبداد سیوري خپور شو، چې په پای کې دیموکراسي یوازې د یوه شعار په توګه راپاتې شوه.

- په افغانستان کې دېرش کلنې جګړې، د دیموکراسي د نوي غوږېدلي نیال د ودې رښې، چې باید د دولتي نظام په چوکاټ کې په یوه ځواکمنه ونه اوښتي وای، سوځولي دي.

ځکه نو افغانستان یو داسې بېرته پاتې هېواد دی چې د دیموکراسۍ د اصولو د بشپړتیا، له اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي بنسټونو، څخه به برخې دی.

- په سیاسي دیموکراسي باندې د متکي شرایطو نه لرلو له امله د بن د کنفرانس جوړوونکي مجبور شول چې په افغاني قبیلوي ټولنه کې له ځینو بدلونونو

سره سره، د لویې جرگې د جوړولو له لارې د قبیلوي دیموکراسي پر اصل باندې تکیه وکړي.

لویه جرگه په داسې شرایطو کې جوړه شوه چې د ملګرو ملتونو موسسه د بې پرې سیاسي چاپېریال د ایجاد په اړه (د دویمې ضمیمې د درېیمې فقرې حکم) د بن د موافقې په تطبیق کې لږمه پاملرنه ونه کړه. د لویې جرگې د انتخاباتو په پروسه کې د اداري ارګانونو د نفوذ د مخنیوي لپاره (د دویمې ضمیمې ۳ فقرې حکم) جدي څارنه ونه شوه او په عبوري اداره کې د مسلطو ټوپک مارانو د سیاسي، پولي او نظامي نفوذ په باب یې د انتخاباتو په بهیر کې د پوښتنې وړ بې اعتنایي وښوده.

زیات قراین په لاس کې شته چې ملګري ملتونه او په خپله لڅدر ابراهیمي، لومړۍ د لویې جرگې د جوړېدو په ۲۱ کسيز کمیسیون کې او بیا د لویې جرگې د انتخاباتو په لړ کې د بېطرفۍ له موضع نه سر وغړاوه. لڅدر ابراهیمي او د امریکا ګرځنده سفیر (خلیل زاد) په عبوري اداره کې د واکمنو ټوپکمارو سره په مخکې ټاکل شوي استقامت کې د لویې جرگې د انتخاباتو د بهیر د اچولو په مقصد په یو پټ او ښکاره تفاهم راغلل.

د هغه څه د خپلو لپاره چې په مبالغه لرونکي توګه القاعده نومول شوي دي، د امریکا د پوځي ځواکونو او افغاني ټوپکمارو او متقابلې اړتیاوې له القاعده سره مبارزه یوازې په لومړیو دوو میاشتو کې د امریکا پوځي عملیات د توجه وړ وو. همدا اوس د امریکا پوځي ځواکونه، د طالبانو له مقاومت سره مخامخ دي- نه له القاعدې سره چې نور له منځه تللي دي، ځکه نو له القاعدې سره د مبارزې په نامه د پوځي عملیاتو دوام یوه د بحث وړ موضوع ده، ددې سبب شو چې نه یوازې د ټوپکمارو د نفوذ د مخنیوي لپاره ګام وانه خيستل شي، بلکې د هغوی پر ځواکمنۍ یو څه ور زیات شي.

واقعیت دا دی چې د ټوپکمارو د پیاوړتیا لپاره د جنګي ستراتیژۍ رانیول د بن د موافقې خلاف کار دی چې د دیموکراسۍ د اصولو د تدریجي بشپړتیا موخه یې درلوده.

د اضطراري لویې جرگې جوړول د انتقالي مشل حکومت جوړول، د اساسي قانون تدوین، د اساسي قانون د تصویب لپاره د لویې جرگې جوړول، د پارلماني انتخاباتو جوړول، د پارلمان د اعتماد له رایو نه د ګټه اخیستونکي نماینده حکومت جوړول،

څوړت

د بن له موافقې سره سم د ممثل، ملي او وګړنیز نظام د جوړولو په لوري د افغانستان د اوسني حرکت لوری دي.

د ټوپکمارو د لامضبوطولو سره د دیموکراسي د داعیې د تامین په غرض د لومړي ګام په توګه د اضطراري لویې جرگې جوړول لکه څنګه چې د امریکا ستراتیژي یې غواړي، له یو بل سره په یوه کرښه کې نه راځي او ان لایو بل نفی کوي، ځکه نو د ټوپک د واکمنۍ په شرایطو کې د اضطراري لویې جرگې جوړول، له اغواګرۍ پرته بله توجه نه شي لرلای.

په لویه جرگه کې د ټوپکچیانو حضور، په دولتي ځواک کې د هغوی د رسمي پېژندنې او په عین حال کې د هغوی ځواکمنۍ ته د مشروعیت د ورکولو او ورسره د شراکت نښه ده.

په دې وروستۍ دولتي دستگاه کې د ټوپکچیانو، چې په حقوقي ترمینالو کې "باغیان" بلل کېږي، د واکمنۍ په ټینګښت سره، دغه دولت د سولې، امنیت او سیاسي ثبات په برخه کې د یوې وسیلې په توګه خپل هویت له لاسه ورکوي. دولت د یو شمېر "باغیانو" د متضادو خصوصي او ګروپي ګټو په مرکز بدل شوی دی له ټولنیز رسالت نه بې برخې کېږي.

له زور، ګواښ او قطعیت نه په استفاده د یوې بې ارادې او د ټوپک تابع لویې جرگې د جوړولو په غرض د "شمالي" ټوپکمارانو د ځواکمنۍ ټینګښت دا واقعیت څرګندوي چې لاتر اوسه پورې د جګړه مارانو تر منځ د دیموکراتیکو ارزښتونو د منلو لپاره رواني او عقیده وي چمتووالي نه شته. لاتر اوسه د ګټو تر منځ واټنونه، ټوپکچیان، د عمومي او ملي ښېګڼو څخه بېلوي. لاتر اوسه پورې ټوپکماران د خلکو د رښتینې ارادې مشل ارګانونه، د خپلو ګټو دښمن بولي. د لویې جرگې د انتخاباتو تر څنګ د راتلونکې لویې جرگې بریاو ته په خوش باوري سره او پر انتخاباتو باندې د ټوپکچیانو له تسلط څخه ناخبرو یو شمېر اشخاصو چې ځانونه وکالت ته کانديد کړل، یو شمېر یې ووژل شول او یو شمېر د ټوپکچیانو له ارادې بهر لویې جرگې ته ورغلل چې د لویې جرگې په تالار کې په وار وار تر ګواښ لاندې راغلل.

اضطراري لویه جرگه، په خپل لومړني او اساسي هدف کې چې یو نماینده او د ټوپکچیانو له نفوذ څخه لیرې حکومت جوړ کړي او سوله تامین کړل شي، له ناکامۍ سره مخامخ شوه.

کله چې د دیموکراسۍ د پلي کولو داعیه په پوځي عملیاتو کې د ښکېل یو بهرني هېواد له ستراتیژیک مصلحت څخه او په عین حال کې د ځواک د ساتلو لپاره د جګړه مارانو له مقاومت څخه اغېزمنه وي، نو له لویې جرگې څخه د مشروعیت او دیموکراسۍ پر لوري د یو بل په توګه ګټه اخیستل دومره د پام وړ خبره نه ده او نه شو کولای چې زیاته تمه ترې ولرو.

لویه جرگه

مرکې او تبصرې

د غبرگولي له ۲۲ - ۳۰ نېټې پورې د کابل ښار د پوليتخنيک په انگرې کې د افغانستان د عبوري حکومت، دولتي سيستم او نورو ملي مسایلو په اړه بهرنۍ لویه جرگه بلل شوې وه. جرگه اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پرانیستله او یوه لنډه پرانیستونکې وینا یې واوروله. "گوربت" د بهرنۍ جرگې په بهیر او د جرگې په پای کې له ځینو ګډونوالو سره مرکې کړې، چې دا دی تاسې دزانه یې لوستو ته رابللو.

اداره

د بهرنۍ لویې جرگې په مناسبت د پخواني پاچا اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پرانیستونکې وینا

ښاغلي کرزي په ډېره لنډه موده کې د یادونې او مننې وړ کارونه وکړل او زه اعلانوم چې د نوموړي شخصیت د تایید او منلو وړ دی او زمانه طرفه د انتقالي ادارې د ریاست لپاره کانديد دی او د هغه بريالیتوب د رب العزت له دربار څخه غواړم.

گرانو حاضرینو! زه له وخت نه په استفاده له ملګرو ملتونو، د نړۍ له سوله دوستو هېوادونو د زړه له کومې مننه کوم، چې زموږ له څورېدلو او کېدلو خلکو سره د سولې او صفا، امنیت او ثبات د راوستو په لار، ټي مرسته کوي. دغه راز د بهرنۍ لویې جرگې د ځانګړي کمیسیون له هڅو څخه هم مننه کوم.

په آخر کې د بري د غوښتنې تر څنګ د ملت درنو نمایندګانو ته دا توصیه کوم، چې ددې سرونه جوړوونکي جرگې په هره شېبه کې دې د افغانستان او افغانانو لوړې ګټې په پام کې ونيسي، خو دالله (ج) په مرسته له دې ستر تاریخي آزمېښته بريالي راووځو. اوس د ایزد متعال په نامه، دغه بهرنۍ جرگه رسماً پرانیزم.

و من الله التوفيق

د دولتي نظام ټاکل په کې شامل وو. زه ډېر خوشاله یم چې دغې طرحې د بن په غونډه کې د مذاکرو د محور حیثیت غوره کړ او د افغانانو او نړیوالې ټولنې له خوا هم ومنل شوه.

د ملت محترمو نمایندگانو! اوس چې د الله (ج) په لطف او مرحمت د بهرنۍ لویې جرگې د دایرېدو موقع برابرې شوې ده زه د هغې له ټولو پرېکړو څخه بشپړ ملاتړ کوم او ورسره دا اعلانوم چې زه د سلطنت د بیا احیاء په فکر کې نه یم، زما هیله یوازې خپل رنځېدلي ملت او ویجاړ شوي هېواد ته خدمت دی. زه دا ژمنه کوم، په هر مقام کې چې یم د هغه ټول تکلیفونه به په ډېره امانت داری د هېواد له استقلال نه دفاع، د سولې او ثبات د راوستو، د افغانانو تر منځ د ملي وحدت د ټینګښت او د اسلام د مقدس دین له ارزښتونو سره سم د یوې رېښتینې دېموکراسۍ تر حاکمیته پورې به خپله هېڅ راز هڅه له دې هېواده او له دې خلکو نه سپېڅوم.

په دې ځای کې د افغانستان د موقتي ادارې د مشر، گران حامد کرزي له ښو خدمتونو، لیاقت، درایت او کاردانی څخه د مننې د مراتبو څرګندول ډېر لازمي بریښي.

د بهرنۍ لویې جرگې محترمو غړیو، گرانو هېوادوالو، خويندو او وروڼو!

السلام عليكم ورحمه الله وبرکاته، خوشاله یم چې تر ۲۹ کلنې جلا وطنۍ وروسته یو ځل بیا په دغه پرتمینه غونډه کې د ملت د استازیتوب په منځ کې یم. خو له بلې خوا له دې امله خواشیني او متاثر یم چې زموږ ډېر دوستان او ملي قهرمانان له موږ سره نه شته.

راځئ د ټولو په اتفاق د وطن د شهیدانو پاکو ارواوو ته دعا وکړو چې د دین، د افغانستان د استقلال، حیثیت او شرف د ساتلو په لاره کې یې جهاد کړي او خپل خواږه ځانونه یې تریان کړي دي. گرانو هېوادوالو!

څنګه چې ټول خبر یاست، ما د افغانستان د یر خیرخواه، خدمتګار په توګه لس کاله دمخه په افغانستان کې د سولې او ثبات د ټینګښت او د افغانستان د لاجو د حل لپاره، د سولې یو درې فقره ییز پلان طرحه او وړاندې کړی و، چې د بهرنۍ لویې جرگې جوړېدل، د یوه انتقالي ادارې ایجاد او د انتقالي دورې په پای کې د عنعنې یې لویې جرگې له لارې د آینده زعامت او د افغانستان

استاد عبدالرب رسول سياف

استاده که لطف وکړئ تاسې ددې جرگې په هکله راته خپل نظر څرگند کړئ؟

دا اوسنی جرگه نسبت هغو څو جرگو ته چې زما یادېږي یوه په شاهي دوران کې او بله د داودخان په وخت کې وروسته د هغې چې موږ په جهاد کې مصروف وو، ددې کمونستانو په دوره کې جوړه شوې وه تر ټولو نه یې ددې جرگې ملي ملاتړ زیات دی انتخابي صیغه په کې غالبه ده او د ملت تمثیل او نمایندګي په کې زیاته شوې ده.

بیا نو د خلکو اندېښنې او وېرې ولې داسې دي، چې وايي دا هر څه تیار وو او دا صرف ددې لپاره چې راتلونکي انتقالي حکومت ته یو رسمیت ورکړي؟

پاره که دا هر څه تیار وای خو زه به هم پرې خبر وم، که نه یوه شوې زه په دې نه وم خبر چې دلته څه شی تیار وو، ما ته هم داسې نه ښکاري او که تیار وو، نو بیا به پرون دا انتخابات نه کېدل دا مجلس او دا مسابقه به دومره نه گرمېده، دا ټول ددې

د روانې بهرنۍ لوبې جرګې په اړه مو نظر څه دی، تاسې یې د افغانانو یوه نماینده او استازي جرګه گڼئ، که نه - څه بل څه نوم ورکوئ؟

زه ډېر خوشاله یم، تر اوسه پورې چې زه وینم تر ډېره حده پورې به ډېره ښه توګه جرګه مخته ځي دیموکراسي په کې ډېره مراعات کېږي، دا شک نه شته چې نواقص به لري، ان شاءالله امید لرو چې

موقف به وي او مثبتې نتيجې به ولري.

ډېر خلک دا وايي چې ښاغلي کرزي چې

دومره ډېر محبوبیت پیدا کړ، هغه د اعلیحضرت د راوستلو له مخې دی، خو لکه څنګه چې ښايي نه اعلیحضرت محمدظاهرشاه ته او نه هم د هغه پلوي کسانو ته راتلونکی دومره روښانه بڼېني، تاسې څه انګېرئ؟

دې کې شک نه نشته چې د پخواني پاچا په راتګ ښايي افغانستان ته راستنېدل او دده احترام او ده ته مقام ورکول د افغانستان خلک خوشاله کړي ليکن دا مانا نه لري چې دا یو شی به وي، لکه دا شپږ میاشتې تر ډېره حده پورې چې ممکن

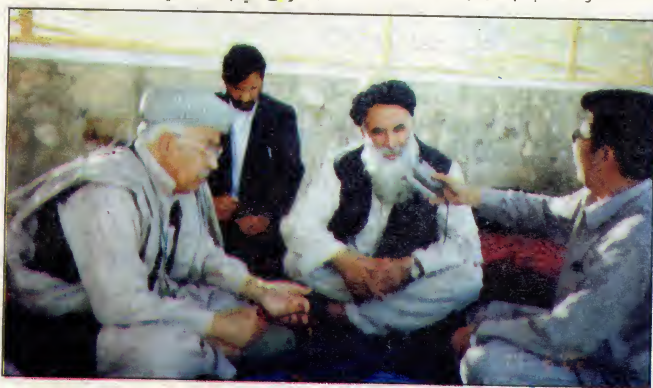
مشکلات په کې وو، بیا هم ډېر غټ ګامونه اخیستل شوي دي او زه امید لرم، چې په راتلونکي کې اشتبا او غلطې به

بالخصوص بالخصوص مجاهدینو په ډېره مېړانه باندې ملاتړ کړی دی او دوی له ګوټ ګوټ د افغانستان نه راغلي دي، نو که دا پخه موضوع وی او تیاره جوړه شوې وای دا دومره خلکو سره چا دا مسئله دومره زړ مطرح کولی شوی، خو دا د خلکو قلمي شغاعت و او دا د هغوی د زړه غوښتنه وه او ازاد تصمیم و چې دا فیصله یې کړې وه.

خلکو ته څکه اندېښنې پیدا شوي چې د هېوادمشرتابه ته د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه له کاندېدېدو څخه د لاس په سر کېدو خبره د افغانستان لپاره د اړیکو ځانګړي استازي ښاغلي زلمي خیلزاده وکړه؟

یاره کومه خبره چې جرګې ته راغلي هغه دغه ده، چې ما وکړه، کومې خبرې چې تاسو ته معلومات شوي وي د جرګې شاته - کېدې شي د هغوی نه پوښتنه وکړئ زه رښتیا وایم ددې نه چې امریکې په ده فشار راوړی دي دې کې هېڅ معلومات نه لرم او فکر نه کوم دا فشار یې راوړې دي.

دلته د مجاهد او ټوپکي په اړه جدي خبرې وشوې، موږ او تاسې باور لرو چې مجاهدینو یو وخت ډېره لویه مېړانه وکړه، لیکن بله اړخه عوام خلک هم ډېر وخورېدل د مجاهد تر نامه لاندې - نو ددغسې ټوپکي او ددغسې مجاهد ترمنځ دغه تفکیک دا تعریف څه شی دی، ناسي په واضحو الفاظو چا ته مجاهد ویلي شي چا ته ټوپکي؟

موږ مجاهد هغه چاته ویلي شو چې په جنګ او په سوله کې د اسلامي اصولو رعایت او د اسلامي مقرراتو پابندي کوي، خلک یې نه وي خورولي،

علايم دي چې دلته د ملت رایه دخپله وه او د ملت نظر دخپل و او تاسې یې ګورئ چې دا د کرزي صاحب په انتخاب کې په صورت عموم ټولو خلکو

لویه جرگه کې نواقص وو، هیئت رئیسه د دې جرگې ناقص شوه، لیکن انتخابات آزاد وو ډېر ښه وو خلکو خپله رایه ورکړه.

❖ تاسو چاته رایه ورکړه؟

موږ کرزي صاحب ته رایه ورکړه هغه زموږ کانديد و.

❖ خلک دا وايي چې کرزي صاحب په چارو کې خپلواک نه دی او نه هم بشپړ صلاحیت لري، تاسې پخپله حالات څنگه ارزوئ، د لويې جرگې په بهير کې او له هغه د باندې موږ څه حس کړي؟

يوازې د لويې جرگې د بهير په اړه خبره درته کوم، نور نه؛ نو ته پخپله هم دلته وي د انتخاباتو طرز دې وليد چې خلکو څنگه رایه ورکړله، امريکا د هر يوه نماينده سره نه چې هغه راشي او ووايي هغه يا دغه ته رایه ورکړه.

❖ ښه نو، اعليحضرت محمدظاهر شاه څنگه د هېواد مشرتابه ته له کانديدېدا لاس په سر کړای شو؟

ته پخپله قضاوت وکړه د هغه څه حال دی، هغه کې دا ځواک وينې چې دا هېواد اداره کړي؟ له فزيکي لحاظه هغه اوس سپين پيری شوی دی هغه نه شي کولای چې دا هېواد اداره کړي.

ښاغلی هدايت امين ارسلا

❖ قدرمن وزير صاحب، د اوسنۍ بهرنۍ جرگې په اړه مو نظر څه دی، تاسې يې په رښتينې توگه د افغانانو يوه استازې جرگه گڼئ او که نه څه [خو] په کې وينئ؟

داسې ده چې افغانان همېشه په يو څه سره را ټولېږي، په هغې کې ساخنکي شيان کار نه کوي، نو ويلي شو چې په دې کې د افغانستان د خلکو نماينده گان راغلي دي نو معلومداره خبره ده هره فيصله چې وکړي هغه به سبي فيصله وي بياني واقعي به وي.

❖ پخوانی پاچا د هېواد مشرتابه ته له کانديدېدو لاس په سر کړای شو يانې استعفاء ته

اړ کړای شو، او دا خبره د افغانستان لپاره د امريکا ځانگړي استازي ښاغلي زلمي خليلزاده وکړه؛ بل اړخ ته د لويې جرگې تر پرانيستل کېدو مخکې د قدرت پر سر زياتې جنې ووهل شوې، نو تاسې څه فکر کوئ چې دغه کارونه

کوم شى په خيږ او مصلحت د ملت او دولت بولي په هغې کې کېدای شي چې اقدام وکړي، مصلحت د دولت او مصلحت د ملت ډېر معتبر دي البته د اسلام په چوکاټ کې اسلام يو مسلمان دولت ته دا حق ورکړي دی چې د نورو خلکو سره روابط ولري قراردادونه ولري، بل ولري - بل ولري، او د خپل ولس خيږ او مصلحت په کې وسنجوي دا په دوی پورې مربوطه ده، چې څه کوي؟

❖ زما مطلب دا و چې ستاسو شخصي نظر څه دی؟

زه خپل نظر په چا نه تحميلوم زما به همېشه دوی ته مشوره همدا وي چې د ولس او د ملت او ملک خبر په نظر کې ونيسي.

ښاغلی شيخ محمد اصف محسني

❖ محترم محسني صاحب تاسې د لويې جرگې د څرنگوالي او څومره والي په اړه څه نظر لری.

ظلم يې نه وي کړی، په ناروا يې خلک نه وي وژلي، د خلکو مال او دارايي يې نه وي چور کړې، نه يې وي تاراج کړي. او ټوپکي هغه سړی دی چې د ټوپک نه يې سوء استفاده کړې ده داسلام د اصولو پابندي يې نه ده کړې، خلک يې خورولي دي، لاړې يې شکولي دي، د خلکو مال او دارايي يې لوټ کړې تلا کړې دي، تا که سړی هر څه وايي و دې وايي، هغه موږ هم نه تاييدوو، لکه يو وخت چې زرداد دلته په لاړه کې پروت و خلک يې تلاشي کول په سروي کې يې خلک خورول، دوی که هر څه خان ته مجاهد ووايي څوک يې مجاهد نه بولي، نو شته څنگله کې وچ هم شته لاندې هم شته، خو په صورت عموم د جهاد کارنامه ستره کارنامه وه عظيمه کارنامه وه، د هغه په خير يادول بهتر دي.

❖ ښه نو استاده راتلونکي حکومت ته څنگه وړانديز لرئ، تاسې په دې وروستيو خونړيو کلونو کې په دولت کې د کار تجربه لرئ، داسې تجربه هم لرئ چې يو وخت مو له روسانو څخه د افغانستان د جگ تاوان غوښت بيا هغې ډلې چې تاسې يې هم مله وئ، د طالبانو په وړاندې يې وسلې ترې اخيستي، نو د خپلو تجربو له مخې د افغان راتلونکي حکومت له روسې سره

بايد څه وړ اړيکي ولري؟

دا د افغانانو يوه جرگه گڼئ او که تېل شوې، زيات خلک دا وايي چې دا هر څه مخکې له مخکې تيار وو او دلته صرف رسميت ورکول وو که نه داسې نه ده؟

يه، داسې نه وو؛ دا انتخابات ښه وو، مگر په

گوره چې زه درته يوسو فارمول ووايم، د افغانستان دولت يو رسمي دولت دی د خلکو له خوا منتخب دولت دی، دوی چې

ولې او د چا له خوا كېږي؟

نه داسې ده، چې موضوع د استفا، خو هېڅ مطرح نه وه، ددې لپاره چې اعليحضرت هميشه ويلي وو چې زه خپله كانديد نه يم، مگر كه خلك مې

دا خو داسې سوال دي چې بايد له ما څخه نه وي شواى، بلكې خپله د كرزي صيب څخه دا پوښتنه وكړي، ليكن په دې كې شك نه شته چې د اعليحضرت پښتنياني يو ډېر لوى وزن دى او دا وزن

وغواړي، نو معلومداره ده زه د خلكو فيصله منم، نو كه هر شى كېدى بايد خلكو كړي واى او خلك يې بايد وكړي.

بې كرزي صيب ته وركي، په دې كې هېڅ شك نه شته خو خداى (ج) دې وكړي، چې له دې وزن څخه سمه استفاده وكړي، په دې انتقالې دورې كې.

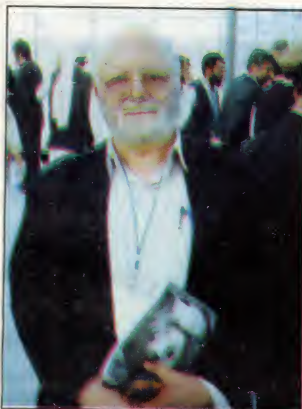
نه، په لومړي سر كې اعليحضرت په غوڅه نه وو ويلي چې زه نه كانديدېم، په اخر كې يې ويل چې هېڅ امكان نه لري چې خاى كانديد كړم، ليكن لكه تاسې چې اشاره ورته وكړه مخكې يې په كراتو ويلي چې كه چېرې خلك وغواړي زه حاضر يم، په اخر كې خو خلكو وغوښتل چې پاچا دې كانديد شي خو ده ويلي د خلكو غوښتنه و نه منله؟

داسې ده چې د كانديدې موضوع اعليحضرت ته سبي نه وه، هغه نه غوښتل چې د كانديد نوم پرې كېښودل شي، هغه غوښتل چې د افغانستان خلك پرې غږ وكړي همدا جرگه په اكثريت باندې فيصله وكړي چې موږ دا سړى غواړو كه دا كار شوى واى معلومداره اعليحضرت خبره نه ردوله.

زيات خلك دا اندېښنه ورته وايي او كه گېله لري چې اوسنى ادارې او ښاغلي كرزي صاحب د پاچا له محبوبيت استفاده وكړه، خو اوس نه پخپله د پاچا او نه يې هم د پلويانو لپاره راتلونكې دومره رڼه برېښي، خپله ښاغلي كرزي صاحب ولي پر پاچا غږ و نه كړ چې د پاچا په وړاندې د راتلونكې ادارې له مشرتابه څخه زه تېرېم؟

د لويې جرگې او دافغانانو له خوښې سره سمې كېږي كه نه د ټوكيانو په خوښه؟
زه فكر كوم چې دا اسلامي لويه جرگه چې اوس جوړه شوې او موږ په كې ناست يو دا د پخواني پاچا اعليحضرت محمدظاهرشاه له درې فقره ييزو پرگرامونو څخه يو پروگرام و، لكه د بن په موافقه كې چې د موقتې ادارې له شپږو مياشتو وروسته به لويه اضطراري جرگه جوړېږي او دا لويه جرگه به يو انتقالې حكومت ټاكي. زه گومان كوم دا خلك چې راغلي چې اكثريت خلك انتخابي راغلي او لږ خلك راوستل شوي دي ليكن اكثره چې زه پېژنم هغه انتخابي راغلي دي.

اعليحضرت په ټولو بيانو او اعلاميو كې به تکرار ويلي دي كه ولس له ما څخه به هره ځانگه كې مرسته وغواړي زه ورته حاضر او آماده يم يانې جمهوري رياست وي او يا كه هر بل پوست، خو دده له گوښه كېدو درې ساعت مخكې ښاغلي خليلزاد په يوه مطبوعاتي كنفرانس كې د هېواد مشرتابه ته د اعليحضرت له كانديدو څخه د ددې كېدو خبره وكړه ايا دا

ستاسو ډېر وخت نه نسيم او په پاى كې صرف د نويو بانكوتونو په هكله درڅخه پوښتنې، نو دلته به څه پرېكړه وشي مطلب د نويو پيسو د چاپ په اړه به څه خبرې وشي او كه نه او د ملي سرود په هكله - به دلته د يوه واقعي ملي سرود نظريه به وړاندې شي او كه نه، څكه دا هم ملي مسايل دي چې بايد د لويې جرگې له لارې بحث پرې وشي؟

د نويو پيسو په هكله پرېكړه به جرگه كې نه كېږي او بل د ملي سرود په برخه كې - ملي سرود خو هميشه بدلېدلى شي، مخكې دا بل سرود هم چې راغلى هغه خو هم د لويې جرگې له خوا نه و راغلى هماغه حكومت او هماغه زمان د فيصله كړي وه چې هماغه سرود دى.

پروفېسر عبدالرسول امين

محترم پوهاند صاحب ستاسو نظر د لويې جرگې په برخه كې څه دى، زيات خلك دا اندېښنه لري چې همدغه بېړنۍ لويه جرگه د افغان ولس بشپړ استازيتوب نه كوي، تاسې خلكو ته څومره ډاډ وركوئ چې دا جرگه د افغانانو استازې جرگه ده او څه پرېكړې چې كېږي هغه

ددې ښكارندويه نه ده، چې امريكا لا اوس هم د خپلو گټو له مخې ټوپكيان او يوه ډلگۍ خوشالو غواړي؟
نظريې مختلفې دي، يوه برخه خلك دي لكه دا تاسې، مگر زما په گومان او زما لپاره چې ما دا (۲۳) كاله د پاچا په مشرۍ د پاچا لپاره او د لويې جرگې لپاره مجادله كړې ده، زه فكر كوم چې كوم

ښاغلی پوهاند واکټر محمد حسن کاکړ

✱ بېړنۍ لويې جرگې له نورو لويو ملي جرگو سره څه توپير لاره؟

له کابل کې چې بېړنۍ لويه جرگه د جون پر يولسمه پرانېستل شوه او تر نولسمې پورې روانه وه، له ټولو هغو قومي او ملي لويو جرگو څخه متفاوته وه چې پخوا په افغانستان کې جوړې شوې وې. يوتوپير داوچې دغه جرگه د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي تر څارنې لاندې يا د هغه په همکاري جوړه شوې وه او لگښت يې هم د باندنيو په غاړه و، بل توپير دا و چې جرگه په داسې حال کې جوړه شوه چې په کابل، بگرام هوايي ميدان او کندهار کې باندنۍ نظامي قواوې پرې وې او د امنيت ساتل په تېره د لويې جرگې امنيت ساتل د هغو وظيفه وه. په دې برخه کې د سېرک کارمل او نجيب الله د وختونو دوه لويې جرگې له دغې جرگې سره ورته وې، خو په دغه جرگې کې د

باندنيو حضور او نفوذ تر هغو نه هم ډېر و. په دې ډول دغه بېړنۍ لويه جرگه افغاني عتقوني لويه جرگه کېدلی نه شي.

✱ بېړنۍ لويې جرگې ته د ټاکنو پر مهال د جوړ شوي کميسيون کار څنگه و؟ ايا د ټاکنو پر مهال لاسوهنې او داروڼې شوې وې که نه؟؟

د بېړنۍ لويې جرگې کميسيون په دوو غټو برخو کې خپله دنده په مسؤليت سره سرته رسولې نه وه، يوه دا چې د جرگې په ترکيب يا د غړو په غوره کولو کې يې د قومونو د تناسب مراعات کړي نه دي، بله

حامد کرزی دی که نور هغه خلک چې پېژندل شوي دي. دوی د اعليحضرت په لاره تلل. د اعليحضرت په وجه دوی ميدان ته راغلي، ما عرض وکړ چې اساسي موضوع خپله د اعليحضرت ده، هغه دا فيصله وکړه چې زما له خوا نه دي کرزی کانديد وي. نو مسئله ختمه شوه، ځکه تاسو ته معلومه ده چې پخوا به چا د لويې جرگې نوم واخيست نو په دې باندې به وژل کېدل - ترور کېدل او چا به چې د پخواني پاچا نوم واخيست به دې باندې به توهنېدل؛ ليکن د افغانستان د خلکو دا مقاومت چې ظاهر شاه بايد راشي او يوه لويه جرگه بايد جوړه شي او په افغانستان کې بايد د خلکو د خوښې حکومت راشي او انتخابات وشي او هغوی به اساسي قانون تصويب کوي او د افغانستان د دولت سيستم به جوړوي زه گومان کوم چې د کرزی او ملا عمر تر منځ ډېر فرق دی ملا عمر به هم د بار لاندې و هم به يسي خلک خورول، او کسرزي ديموکراسي، سوله - جوړه راولي او بله خبره هغه خلک چې د پاچا په نامه به يي خلک وژل د لويې جرگې په نامه به يي خلک وژل اوس په لويه جرگه کې ناست دي او دا هر څه يې د يوه حقيقت په توگه منلي دي.

نو زه گومان کوم چې دا د لويې جرگې منل، د پاچا دلته راټگ او پاچا ته د ټولو له خوا څخه د 'بابا' لقب دا بېخله د هغو خلکو د زحمتونو نتيجه وه چې په دې لاره کې يې کړي دي

✱ ستا په نظر په کابينه کې به څه تغيير راشي - که نه؟ تاسي به په خپل پوست پاتې شئ؟

زه گومان کوم چې هېڅوک په دې نه پوهېږي چې څوک به پاتې کېږي او څوک به شي، ليکن دا يو شی واقعيت دی چې په کابينه کې به تغيير ضرور راځي، تغيير به دې مانا چې شمېر به يې کمېږي او بله دا چې څوک به کوم پوست ته لاړ شي څوک به پاتې شي ددې فيصله نه ده شوې.

✱ که چېرې په کابينه کې پاتې شئ نو له کرزي صاحب سره به همکار وئ، خو که چېرې تاسې گوښه شئ نو بيا مو خپل ځای ناستي، خلکو دا د کرزي صاحب نورو همکارانو ته څه مشوره ده؟

زه گومان کوم چې نه گوښې کېږو سره، او که نه نو وخت به وخت به خپلې نيوکې او مشورې ورکړو.

وخت چې پاچا پخپله، خپله استفا وړاندې کړه او حامد کرزی يې کانديد کړ، زه فکر کوم چې تنها همدې کفايت کاره، ځکه چې مسئله داسې ده چې ما ټولو افغانانو وروڼو ته وويل چې پاچا خپله فيصله کړي ده، خو دا چې دوی وايي چې پاچا دې دا مسوليت په غاړه واخلي نو دا يو قسم مشکل پيدا کوي؛ نو ددې مشکل لپاره چې پاچا کومه فيصله کړي ده، هغه بايد ومنل شي. دا چې د هغه خوښه و چې ويل يې چې ماته کوم رول راکړل شي هغه کوم، نو خلکو پخپله له هغه څخه زما په شمول ترې وغوښتل چې يو رول بايد اجرأ کړي، ليکن هغه چې فيصله وکړه نو زما لپاره دی يو وحدت سمبول دی، په افغانستان کې زما لپاره يوه موسسه ده.

پاچا څلوېښت کاله په افغانستان کې حکومت کړی، ده په دغو څلوېښتو کلونو کې اساسي قانون جوړ کړی، حقوق يې ورکړي پارلمان يې درلود موږ انتخابات درلودل دغه د معارف د وزير په حيث چې دلته ولاړ يم دغه څومره مکاتب چې جوړ شوي دي، ټول د پاچا د وخت دي، که هغه د نجونو لپاره دي که د هلکانو لپاره؛ زه فکر کوم چې يو سړی چې هغه هم په فکري لحاظ ديموکراسي غواړي، ازادي غواړي، انتخابات غواړي او هم په عملي لحاظ، په علمي او په تعليمي لحاظ باندې غواړي دغه فکر کوم چې زما احترام ماغاهه دی چې په دا (۲۳) کلونو کې يې ورته درلود، نو د پاچا په حصه کې هغه اوس هم يوه موسسه ده، د ملي وحدت کلکه اډانه ده، بل چې په دغه لويه جرگه کې د (ملت بابا) خطاب ورته وشو، دا تر ټولو ستره خبره ده، نو زه فکر کوم چې اعليحضرت د افغانستان خلکو ته ډېر خدمتونه کړي او بايد چې څوک يې هر نه کړي.

✱ د اعليحضرت ډېر طرفداران او دده پلويان چې په ډېر شدت دده پلوي کوي دا اندېښنه او وېره لري چې ټوپکيانو او ټوپکالارانو ښاغلي کرزی او امريکا دې ته اړ کړل چې اعليحضرت د هېواد مشرانو ته له کانديدېدو لاس په سر شي او په راتلونکې کابينه کې به د ده پلويانو ته هم ځای نه وي، ځکه اعليحضرت تر اخره پورې ويلي دي چې زه اماده يم چې هر څه وکړم. که چېرې دا واقعيت ولری نو د اوسنۍ ادارې او د طالبانو تر منځ خه توپير دی چې دواړو د اعليحضرت له نامه څخه استفاده وکړه؟

زه فکر کوم چې دې کې شک نه شته که محترم

دا چې موقتي ادارې ته يې په جرگه کې له حد نه ډېره ونډه ورکړې وه، د وکيلانو نږدې درېيمه برخه حکومتی او رسمي يانې انتصابي کسان وو، په داسې حال کې چې په پاتې دوه درېيمه برخې وکيلانو کې يانې په انتخابي وکيلانو کې هم حکومت يا د حکومت يوې خاصې نفوذې ډلې خپل گومارلي کسان په ځای کړي وو. په دې ډول د جرگې په ۱۶۵۰ غړيو کې د حکومتی کسانو شمېر ډېر و. حکومت له دې امله په جرگه باندې نفوذ لاره او ملي اړخ يې ورته ضعیف کړی و.

❖ تاسو کولی شول په بهرنۍ لويو جرگو کې د يوه برخه وال په توگه د استازو د غبرگونونو په هکله د پرېکړو په وړاندې خپله رایه څرگنده کړئ؟

که له دغې پوښتنې نه مو مطلب دا وي چې ما د جرگې د غړي په توگه کولی شول خپله رایه په ازاد ډول څرگنده کړم، ځواب يې هو دی.

❖ نوی ټاکل شوی حکومت به دولس په وړاندې خپلې ژمنې تر سره کړي؟ تر ټولو مهمه هغه به وکولی شي وسلې ټولې کړي او ملي او دولتي عواید تر خپل کنترول لاندې راولي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، هېڅ حکومت کولی نه شي، مگر دا چې وسله په تېره درنه وسله له افرادو او ډلو څخه ټوله کړي، ملي پوځ جوړ کړي او عمومي عواید د مقرراتو له مخې د خپلو عمالو په ذریعې ټول کړي او داسې يوه بودجه تنظیم کړي چې عواید او لگښتونه يې معلوم وي. دلته د "باید" خبره ځای نه لري، دا د يوه حکومت ډېره اساسي وظیفه ده، نو دغه موضوع گانې باید د محترم حامد کرزي د حکومت لپاره د ټولو موضوع گانو په سر کې وي، دا چې د هغه حکومت به دغه موضوع گانې څنگه هوارې کړي دا په هغه او تر څه حده پورې د ملگرو ملتونو او په خاص ډول د امریکې حکومت په عمالو او استازو پورې اړه لري، خو مهمه دا ده چې دغه موضوع گانې باید هوارې شي او چې څومره کېږي ژر هوارې شي. په عمومي ډول دغه حکومت د همدغو موضوع گانو په هوارولو سره په ټول هېواد باندې مسلط کېدلی او امنیت او ثبات په اغېزمن ډول خوندي کولی او ټينگولی شي، په دغه حال کې به هم ملت پرې باور وکړي او هم بين المللي ټولنه. د بين المللي ټولنې باوري کېدلو مانا به دا وي چې خپلې هغه ژمنې ترسره کړي چې د هېواد د بياودانولو په اړه

❖ د ولس په ژبه- په لويه جرگه کې يوه برخه جنګي جنايتکارانو برخه لرله، دغه برخه اخیستنه به په حقوقي لحاظ د خلکو په راتلونکې محکمه کې د دوی د پراخت سبب نه شي؟

په حقوقي لحاظ داسې کسان "جنايتکاران" نومېدلی شي چې په محکمه کې د هغوی "جرم" ثابت شوی وي. په افغانستان کې په جنايي کارونو توران تر اوسه محاکمه شوي نه دي. خو هغه کسان چې په جرمونو او جنايتونو تورن وي او يا بشري حقوق يې نقص کړي وي، بايد په هېڅ حال کې د هېڅ حکومت غړي نه وي او که وي دا د دې مانا نه لري چې دوی به بری الذمه شوي وي، لکه چې پاس مې وويل دا د محکمې کار دی.

❖ له پخواني پاچا څخه د استازو د هيلو او پخپله د محمدظاهرشاه بابا د دريځ په هکله مهرباني وکړي لږه رڼا واچوئ؟

د جرگې تر پرانيستلو دوه ورځې دمخه د پخواني پاچا په هکله ډېرو وکيلانو په غير رسمي غونډو، ويناوو او ليکنو کې په کلکه څرگندوله چې هغه دې د انتقالي حکومت سروال يا رئيس وي، تر هغو پورې هغه پخپله هم په څرگندونو کې په کراتو ويلي وو چې نه غواړي د پاچايي نظام بېرته جاري کړي، خو که ملت يا د ملت استازي په هغه باندې کوم مسئوليت کېږدي هغه يې مني. د جرگې تر پرانيستل کېدو دمخه پاڼه نابېره واوښته. د پاچا په نامه په يوې نالاسليک شوې پاڼه کې وويل شول چې پاچا غواړي ښاغلی حامد کرزی دی د افغانستان د انتقالي حکومت سروال واوسي، له ډېرو منابعو نه مې واورېدل چې پخوانی پاچا د باندنيو او دننيو فشار له امله دې ته اړ شو چې خپل دريځ بدل کړي. ځينو لاوليل چې هغه پاڼه نورو د ده په نامه خپره کړې او په خپله دی له هغې نه خبر نه دی. په هر حال، پخوانی پاچا د خپل دريځ د اړولو يا د نورو له خوا د هغه د سرچېه ښوولو په سبب د خپل مخالفت غږ پورته نه کړ او محترم کرزی يې د انتقالي حکومت د سروال په حيث تاييد کړ، هغه په دې ډول نه يوازې خپل پلويان يوازې پرېښوول، د خپلې کورنۍ د خپل ځان په بيا واکمن کېدو باندې يې هم د ختم مهر ولگاوه. له هغه وروسته مې د ډېرو نه واورېدل چې ويل يې پخواني پاچا چې نور يې په فشار سره خپل پلويان ترک کړل، که بيا واکمن شوی وای په اينده کې به يې د کوم فشار له

❖ په پای کې که مهرباني وکړئ د لويې جرگې او هغو پرېکړو په اړه چې په کې وشوې خپل نظر په کلي توگه څرگند کړئ موږ به خوښ شو؟

بېړنۍ لويې جرگې د خپلو اتو ورځنيو د غونډو په ترڅ کې د خپل رئيس تر ټاکلو پرته يوازې يوه موضوع په رايو سره فيصله کړې، چې هغه د انتقالي حکومت د سروال په توگه د محترم حامد کرزي غوره کول وو، بله هېڅ ملي او حکومتی موضوع د جرگې له خوا په رايو سره فيصله شوې نه ده؛ د ملت د استازو په نامه د ۱۶۵۰ افغانانو ټولېدل به حتما هم مثبتې او هم غير مثبتې خواوې ولري. په مثبتو خواوو کې يې يو ټکی دا و چې د دغومره ډېرو افغانانو ټولېدل هغه هم د ملت د استازو په حيث يوه غټه کارنامه وه، دغسې پېښه زموږ په تاريخ کې ساری نه لري. هغه هم تر ۲۳ کلنې بې ثباتۍ وروسته، بل ټکی دادی چې کومو هغو وکيلانو چې د جرگې په تالار کې ويناوې وکړې په ملي پيوستون او ملي اتحاد باندې يې ډېر ټينگار کاوه. د ډېرو په ويناوو کې دا هم واورېدل شول چې افغانستان شمال او جنوب نه لري او افغانستان د ټولو افغانانو گډ هېواد دی، خو په هماغه مهال کې د دغو ډېرو وکيلانو د ټولېدلو مانا دا هم ده چې تر بحث لاندې موضوع باندې لازمي بحث کېدلی نه شي او چې په موضوع باندې موافق او مخالف نظرونه وانه ورېدل شي او هغه چان او روڼه او فيصله نه شي، د غونډې يا جرگې فايده به څه وي؟ له همدې امله چې ډاکټر عمر زاخېلو، د جرگې يوه غړی په هماغه وخت کې په يوه مرکه کې وويل چې دا لويه جرگه نه بلکې لويه غونډه وه، له هغه نه پرته نه يوازې پښتانه وکيلان بلکې د نورو قومونو وکيلان هم د پخواني پاچا په گوښه کېدلو، يا گوښه کولو خپه شول، لکه چې په دغه واقعيت هم خپه شول چې د پخوا په شان د يوې ولسوالۍ کسان په انتقالي حکومت د لوړو اختيارونو او کليدي وزارتونو سروالان شول او دا چې وزيران په عمومي ډول د سياسي او غير ملي ملاحظو له مخې وټاکل شول، نه د لياقت، تقوا، او تجربو له مخې، ډېر وکيلان په دې هم سخت اندېښمن شول چې د شر او فساد د دورې ورانکارو او وژونکو تنظيمونو د سر کسانو ته د خبرو موقع ورکړه چې د خپلو تنظيمونو د تېرې لپاره اوږدې ويناوې واوروي. په عمومي

خواشيني كړل او دوى داسې كسانو ته د انتصابي غړيتوب كارتونه ورکړل چې يا ددوى حزبى پلويان وو او يا د چارواكو له خوا معرفي شوي وو او يا هم د تنظيمونو د مشرانو خپلوان او نژدې كسان وو.

په هر حال اضطرابي لويه جرگه د سهار په لسو بجو دايره شوه، د لومړۍ ورځې غونډه په هغه لويه خيمه كې وشوه چې د المان حكومت، د هواكنښ، د اواز د سيستمونو، لويو پروژكتورونو او ټولو نورو لارښوونو سره د پوليتخنيك په انگرې كې درولي وه. د غونډې فضاء د وروړۍ او يووالسي وه. د

سيمې، ژبې او نژاد مسئله نه وه. ټول د لويې جرگې د پرانيستلو په انتظار كې وو او په ډېره بې صبرۍ يې هرې خوا ته كتل چې پخوانى پاچا به له كومې دروازې څخه تالار ته راننوخې او لويه جرگه به پرانيزي. خو په ناڅاپي توگه د ښاغلي قاسميار د مكروفون څخه غږ پورته شو چې د جرگې پرانيستل د ۲۴ ساعتو لپاره خنډېدلې ده. هر چا دا سوال

كاوه چې جرگه ولې وخنډېده. ځينو ويل خداى مه كړه پاچا ناجوړه شوى دى او يا كوم ه بله پېښه شوې ده. يو زيات شمېر وكيلاڼ چې يو شپه مخكې د اعليحضرت ليدلو ته تللي وو او د هغه له خولې

يې اورېدلي وو چې سبا جرگې ته حاضرېږي او هغه پرانيزي او ملت چې هر څه وغواړي او هره فيصله وكړي، دى به د وطن د صادق خدمتگار په توگه هغه ومنې. لهذا وكيلاڼ نه پوهېدل چې دا پروگرام

د بدلون څرنگه تعبير او توجه كړي. خلاصه وكيلاڼ رخصت شول او موږ په هماغه شپه د انټر كانټيننټل په هوټل كې د ډوډۍ د خوړلو په وخت چې ښاغلي ډاكټر قاسم فاضلي، له امريكا غږ څخه ښاغلي عبدالباري جهاني، د لښكرگاه منتخب وكيلاڼ غلام

حيدر شيريندل او د يوې لړۍ موډې لپاره د اطلاعاتو او كلتور وزير سيد مخدوم رهيښ هم تشرېف درلود، مېرمن نازي د امريكې غږ كار كوونكې چې د اتم لمبر قصر څخه چې پخوانى

باچا په كې استوگنه لري تازه راغلې وه په ډېر هيجان سره راغله او غوښتل يې زموږ سره د هغې اعلاميې په باب خبرې وكړي چې د اعليحضرت په نامه خپره شوې وه. دې وويل د مازيگر په شپږو

بجو ټول د اعليحضرت په كور كې ټول شوي وو، تر څو د اعليحضرت اعلاميه واوروي او وروسته يې نړيوالو مطبوعاتو ته وسپاري. د پاچا په حضور كې حامد كرزي، ښاغلي زلمى خليلزاد، د امريكا

سفير، فېم، ښاغلى قانوني، او ښاغلى عبداللّٰه حاضر وو. اعليحضرت ډېر خواشيني ناست و. يو چا ښاغلي حميد ناصر ضياء ته وويل چې اعلاميه واوروي. ښاغلى ناصر ضياء اعلاميه د

هېوادوالو خدمت ته حاضر شو. دې ملي هدف ته د رسېدلو اميد ډېر پياوړى كړ. نړيوالې ټولنې د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي لڅدر ابراهيمي او د امريكا جمهور رئيس جورج

ډبليو بوش د خپل خاص استازي زلمى خليلزاد په موفقه كولو سره چې د افغانستان دا مقدسه ملي موسسه فعاله كړي يانې لويه جرگه جوړه كړي زموږ د ټولو خواشيني زياته كړې وه، د المان د دولت دا

مرسته چې د خپلې GTZ موسسې له لارې يې يو تالار د ټولو لارښوونو سره آماده او د ۱۷۰۰ نفرؤ د اعاشې او اباتې چارې يې په ښه توگه تنظيم او د لويې جرگې غړو ته يې وړيا صحي خدمات

وړاندې كړل، د ډېرې ستاينې وړ وو. بايد يادونه وشي چې موږ افغانانو د مالي توان د نه درلودلو او د هغه خانځانۍ او قدرت طلبۍ له كبله چې په موږ كې شته هېڅكله نه شو كولاى داسې يوه لويه غونډه جوړه او تنظيم كړو.

ښاغلى لڅدر ابراهيمي چې د ملگرو ملتونو د خاص استازي په توگه په لوړ صلاحيت سره د اضطرابي لويې جرگې د جوړېدو لپاره موظف شوى و، له بده مرغه د جرگې په تنظيم كې يې په

يو لړ داسې اقداماتو لاس پورې كړ چې زما په فكر او د جرگې د يو شمېر برخه والو په عقیده يې د افغاني ټولنې څخه دده بې خبري او ناپوهي څرگنده كړه. ده د يو لړ كارپوهانو او افغاني منورينو

وړاندېزونه ته پام و نه كړ او د تنظيمي ډلو او په اسلام اباد كې د خپلو همكارانو تر تاثير لاندې يې د ۲۱ كسيز خپلواك كميسيون لپاره داسې غړي انتخاب يا انتصاب كړل چې غير له درې ډلو څخه

يې نور په ټولنه كې چا نه پېژندل او دې غړو غير له خپلو حزبى ملگرو څخه د وطن او ولس د حال څخه په بشپړه توگه بې خبره وو. لومړنۍ نيوكه دا وه چې د دې غړو د انتخاب يا انتصاب لپاره د لياقت او

كفايت كوم معيار وجود نه درلود، دا كميسيون د ښاغلي قاسميار تر مشرتوب لاندې په لنډه موده كې بريالى شو چې د انتخاباتو طرزالعمل جوړ او

خپور كړي دا څرگنده وه چې دا طرزالعمل په اكثرې برخو كې د تطبيق وړ نه و، خو افغان ولس په عامه توگه ملاتړ ځينې وكړ. حقيقت دادى چې زموږ خلك له جنگ څخه ستومانه وو، او د لويې جرگې د ژر

جوړېدو او د يو ملي دولت د تاسيس غوښتنه يې درلوده او په ډېره خود گذر او مېړانه يې خپل هغه ورونه چې د كلونو راهيسې په اروپا، استراليا او امريكا كې مهاجر شوي وو، د خپلو استازو په توگه وټاكل. د كميسيون د انتصابي غړو ټاكل او په دې كار كې موجودو نيمگړتياوو ډېر خلك

ډول توقع دا وه چې تر موقتي دورې وروسته به د لويې جرگې له لارې د ټولو په خوښه يو ملي حكومت رامنځ ته شي، خو دغسې ونه شوه، ډېرو وكيلاڼو له جرگې نه لوړه توقع لرله او په دې خيال

وو، چې څنگه چې د هغې شاته ملگري ملتونه او امريكا ولاړه ده نتايج به يې د ټول ملت په گټه وي، خو دغسې ونه شول، زما په فكر ډېر وكيلاڼ په تېره پښتانه وكيلاڼ له جرگې نه خپه او نهيلې او

لږ خوښ او هيله من ووتل. اوس نو په اوله درجه كې په محترم كرزي صاحب پورې اړه لري چې كومې هغه وعده يې چې د جرگې په تالار كې وكيلاڼو ته ورکړې وې هغه به ترسره كوي او افغان ملت خوښ كوي يا يوازې په نامه حكومت كوي.

ښاغلى ډاكټر امان الله رسول

ښاغلى ډاكټر امان الله رسول له اروپا څخه بهرنۍ لويې جرگې ته راغلى و، د گوربت اروپايي څانگې د لويې جرگې په اړه ترې پوښتلې:

تاسو همدا ورځو كې له هېواده راستانه شوي يئ او د لويې جرگې برخه وال هم وئ. كه مهرباني وكړې ووايئ له ځانه سره مو څه راوړي، د سترگو ليدلى حال مو راته ووايئ؟

ما او زما ملگرو د لويو هيلو په درلودلو سره په اضطرابي لويه جرگه كې برخه واخيسته، ځكه موږ په ډېر وياړ وليدل هغه څه چې موږ د ۲۳ كلن هجرت په اوږدو كې ورته مبارزه كړې وه د دوست

او دښمن، خپل او بېگانه، جهادي تنظيمونو او خاصا د نړيوالې ټولنې له خوا د افغانستان د كشالي د حل د يوازينۍ لارې په توگه ومنل شوه او

د افغانستان درې رنگه ملي بيرغ يانې تور، سور او زرغون چې په محراب او منبر مزین دى، د هېواد د ملي سمبول په توگه بيا د هېواد په فضاء كې

ورپېده او موږ يې د تنظيمي بيرغونو له شره خلاص كړو، چې د هغو تر سايب لاندې د وروړ وژنې جگړې خپل اوج ته ورسېدې، هېواد په ويرانه بدل شو او په زرگونو افغانان ووژل شول او معيوب

شول. موږ فكر كاوه چې نور به هېواد له دې غميزې څخه خلاص شي. همدا شان موږ فكر كاوه چې پخوانى پاچا يوازينۍ څېره ده چې د اضطرابي لويې جرگې په پرانيستلو سره به د ملي يووالي د ټينگېدو په لاره كې ستر رول ولوبوي او دا چې پخوانى پاچا د خپل زيات عمر سره سره او د اوږدې جلاوطنۍ څخه وروسته بيا هم د خپل هېواد او

څخه د ډزو اواز اورېدل شوی دی خو زه داسې فکر نه کوم چې په دې هکله کومه اندېښنه موجوده وه. ځينو وکيلانو وويل چې دوی گواکي د کومې منبع له خوا د تهديد شوي دي. ښاغلي کرزي په دې هکله په ډېر صراحت سره وويل چې دا موضوع په جدي توگه وڅېړي.

❖ **ډاکټر صاحب، کله چې تر لويې جرگې وروسته د کورنيو چارو نوي ټاکل شوي وزير غوښتل خپله دنده پيل کړي، د شمال ټلوالې توپکيانو يې مخه ډب کړه، نو تاسو د راتلونکي حکومت په وړاندې څومره خنډونه وينئ؟**

ما د ښاغلي تاج محمد وردگ د کورنيو چارو وزير له خولې چې زما له شخصي اشنايانو څخه دی دا خبره نه ده اورېدلې، خو دا ډول اوازې په ټولنه کې ډېرې دي.

❖ **د لويې جرگې پر پرېکړو ملي اثرات ډېر څرگند وو او که هم بهرنی لاسوهنې؟**

اضطراري لويه جرگه په خپله د افغانانو له خوا نه وه جوړه شوې طبعاً په هغې کې د ملگرو ملتونو په مرسته امريکا او د هغه د متفقينو لاس ډېر څرگند و د مجلس جوړېدل مخکې طرح شوي او پروگرام يې جوړ شوي وو، همدا وجه وه چې ځينو وکيلانو به ويل که موږ نه شو کولای چې خپل نظر ووايو او يا خپل د خوښې حکومت وټاکو نو د څه لپاره دلته راغلي يو؟

❖ **ډاکټر صاحب، اوس نوی حکومت جوړ او په کار يې پيل کړی، نو ولس له نوي حکومت څخه څه هيله لري؟**

ستاسو دا پوښتنه سياسي ده چې زه به د امکان تر حده او د هغه تماس له مخې چې د وکيلانو سره مې درلود هغه ته ځواب ووايم. د ښاغلي حامد کرزي د حکومت څخه هغسې چې تاسو ښايي د المان، سې ان او يا بي بي سي په ټلويزيون کې ليدلي دي، د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه تر وينا وروسته تود ملاتړ وکړ. ښاغلی کرزي يو هوښيار سياستمدار دی. د افغانستان خلک له جگړې څخه ستومانه دي او ولس د دې جگړې په اوږدو کې خپل هر څه له لاسه ورکړي دي. د افغانستان ملت چې د خپل تاريخ په اوږدو کې يې هېڅکله په هېواد کې د بهرنيو ځواکونو موجوديت نه دی زغملی، ان د دې لپاره چې د قدرت غوښتنې د جگړو او د جگړه مارانو له

وې. خو وروسته له هغه چې قاري برکت الله سليم د قران مجيد مبارک ايتونه قرائت کړل او د لوی خدای دربار ته يې د غوندې د برياليتوب دعا وکړه، نيم ساعت تېر شو او د استازو شک او اندېښنې زياتې شوې تر څو چې اعليحضرت د ښاغلي کرزي او مارشال فهميم په ملگرتيا تالار ته داخل شو او د مجلس په سر کې کښېناست، وروسته بيا يو څه موده تېره شوه تر څو ښاغلي حميد ناصر ضياء د اعليحضرت بيانیه راوړه. په دې وخت کې چې تر پنځو دقيقو لا ډېر اعليحضرت وغوښتل د مجلس حاضرینو ته يو څو خبرې وکړي خو له بده مرغه مکروفون قطع شو او دده خبرې و نه ورېدل شوې کله چې بيانیه راورسېده مکروفون هم بېرته فعاله شو. خو د تالار د باندې څخه خبر راورسېد چې د جرگې د تالار او د افغانستان د راډيو ټلويزيون تر منځ د برق د کېدل د خرابېدو له امله د کابل ښار خلک د جرگې د جريان له تعقيبولو څخه بې برخې پاتې شول. چارواکو ددې علت د برق قطع کېدل وگڼل، خو نړيوالو مطبوعاتو د هغو کسانو له خولې چې ددې کار لپاره موظف وو، خبر ورکړ چې د برق کېدل يا لين د تماچې د فیر له کبله چې په غير قصدي؟؟؟؟ توگه فیر شوی و پرې شوی و.

❖ **ښاغلي ضياء ناصري چې اعليحضرت محمد ظاهر شاه بابا ليکلي وينا ورسره وه وايي تقريباً څو دقيقې وروسته تر چاپا د غوندې ځای ته ورسېد، په داسې حالا کې چې اعليحضرت د وينا د لوستلو لپاره انتظار و، تاسې په دې هکله څه وایئ؟**

هغه مې وويل هغه وخت چې د پخواني پاچا د وينا متن لانه ورسېدلی او اعليحضرت غوښتل څو شيبې دخلکو سره مستقيمې او بې له کاغذه خبرې وکړي، مکروفون قطع شو او يوازې ليدل کېده چې اعليحضرت خبرې کوي خو څوک نه پوهېده چې څه وايي.

❖ **د جرگې پر مهال په کابل کې امنيتي وضع څنگه وه، ويل کېدل چې وکيلان د ځينو ډلو له خوا تهديدېدل؟**

د کابل ښار امنيتي وضع ښه وه، د ښار په ټولو څلور لارو کې پوليس له ټولو وسايلو سره په ډېر شمېر ولاړ وو، او هېڅ موټر بې له تلاشي او ياکارت نه شول کولای د پوليتخنيک په شاوخوا کې حرکت وکړي، اوازې خبرې وې چې د ښار د جنوب

اعليحضرت له خوا ولوستله، خو پخپله اعليحضرت څه ونه ويل. مېرمن ماري زياته کړه، کله چې له مجلس څخه ووتل په ژړا شوم، ځکه دا محترم شخص خپل ولس ته د خدمت کولو لپاره راغلی و او ټولو هيله درلوده چې دی به د ملي يووالي د سمبول په توگه د يوې مودې لپاره د مشرتوب رول ولوبوي او د حکومت چارې به يوه صدر اعظم ته وسپاري، خو په ناڅاپي توگه يې وليدل چې د ټولو د توقع او انتظار پر خلاف او بېله دې چې کوم قانع کوونکی دليل وړاندې شي. وويل شول چې دی نور د خدمت کولو لپاره چې د ولس غوښتنه وه کانديد نه دی.

❖ **ښاغلی ډاکټر صاحب، وا مو ورېدل چې د لويې جرگې د غوندې په لومړۍ ورځ او هغه هم د جرگې تالار ته د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د ننوتلو پر مهال د کابل ټلويزيون او راډيو رابطه د غوندې د مخامخ خبرېدو پر مهال وشلېده او هم د خبرو په پيل کې مکروفون بند شو. ستاسې په اند دا دوه ټرلې پېښې تخنيکي ستونزه وه او يا هم پلان او توطيه؟**

د جوزا د مياشتې په يوويشتمه نېټه د سهار په نهو بجو ځينې وکيلان د تالار دننه او ځينې د باندې په داسې حال کې چې د پخواني پاچا او د ښاغلي خليل زاد اعلامي يې د ازادۍ، بي بي سي او امريکا غږ د راډيوگانو څخه اورېدلي وه، ددې څنډه علت په هکله تبصرې کولې. د جهادي تنظيمونو مشرانو لکه استاد سياف، حاجي عبدالقدیر، استاد رباني او ښاغلي محسني د ښاغلي کرزي په ملاتړ ويناوې وکړې او تاکيد يې وکړ چې افغانستان يو اسلامي دولت دی او انتقالي حکومت بايد په ټولو چارو کې دا موضوع په پام کې ونيسي. دې ويناوو تر غرمې دوام وموند او تر دووې خورلو وروسته يانې د ماسپښين دمخه تالار بيا ډک شو او يوه خالي چوکۍ هم پاتې نه شوه او ځينې استازي په ولاړې د مراسمو پيل ته انتظار وو او دې حالت تر څلورو بجو دوام وکړ. پر څلورو بجو د لويې جرگې د جوړولو د خاص کميسيون رئيس ښاغلي قاسميار په خبرو پيل کړ او د اضطراري لويې جرگې د پرانيستلو د پروگرام په هکله يې چې د کلام الله مجيد د څو مبارکو ايتونو په تلاوت پيل شو معلومات ورکړل، چې په هغه کې د جرگې پرانيستل د پخواني پاچا له خوا او د ښاغلي کرزي او د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي لخوا براهيمي ويناوې شاملې

اميدونه به خلکو ته راوړي، ولسي متاسفانه او بدبختانه کوم اميدونه چې خلکو او کوم اميدونه چې د دې جرگې غړو درلودل، په هغه شکل نه وو، بلکې د يوه مشخص گروپ نفوذ په کې وو او د هغوی په واسطه باندې يا د يوې نظامي ډلې په واسطه باندې يې چارې پر مخ بېولې کېږي. همدا يوه نظامي اوجگړه ماره ډلگۍ وټوانېده چې خپل شوم اهداف په ملت باندې تطبيق کړي او دې ته يې د لويې جرگې له لارې يو رسميت هم ورکړ.

ستاسو په نظر همدا ډلې به په راتلونکي يونيم کلن پير کې د خپلو ګټو لپاره کار وکړي که د ملت لپاره، که د خپل خان او ګوند لپاره کار وکړي، نو له کوم خنډ سره به مخ شي که نه، يانې ملت به اجازه ورکړي؟

لکه څنګه چې تاسو ته معلومات شته په دې شېزو مياشتو کې کله چې د بن پروسه دايره شوه او هلته د حکومت څوکۍ سره تقسيم شوې، نو د وسله والو ډلو يا د شمالي ټلوالې هلته ډېره زياته غوښتنه دا وه چې کليدې پوستونه په لاس راوړي، خو وروسته بيا په ثبوت ورسېده چې دوی دا کليدې پوستونه په دې خاطر غوښتل چې په اينده کې هم يانې په بل دور کې هم دوی مطرح وي، نو چوڼ اوس په دويمه مرحله کې هم دغه اساسي او

جنوبي د قوماندانو سره چې هېواد په نجات کې يې مرسته کړې وه عمل وکړي زمونږ جگړه مار ورونو ته د مارشالي، نايب سلازۍ او ډګرچرالۍ اعزازي رتبې ورکړي، دوی کابل ته وغواړي او ددې لپاره چې په ولايتونو کې سوله ټينګه شي دوی ته د کابل په شاوخوا کې کورونه او مخکې ورکړي او لوی افتخاري معاشونه ورته وټاکي. زمونږ لويې لارې چې يو وخت په اسيا کې بېجوړې وې بېله دې چې نړيوال بانک او د اسيا د ودې بانک مرسته وکړي، نه شي جوړېدلې او زمونږ خلک په دې پوه دي، زمونږ خلک همدا شان پوهېږي چې د افغانستان د حيثيت بېرته پر خاې کابل چې د ځينو د يو عقيده د طالبانو په وخت کې له منځه ولاړ يوازې د يو ملي حکومت په موجوديت کې چې د ملي مسووليت احساس ولري ممکن دی. بايد د ښاغلي کرزي وعدې پر خاې شي او د موجودې فضا او شرايطو څخه اعظمي د ملي يووالي په ګټه استفاده وکړي، ځکه ملي يووالي چې ښاغلي کرزي يې د ټينګولو وعده ورکړه د جگړه مارو سره چې خلکو ته د خپل في سبيل الله جهاد يادونه کوي او زمونږ په ولس يې وېشلی دي، ممکن نه دی.

ښاغلی ډاکټر کریم باز

ښاغلی ډاکټر محمد کریم باز بهرنی لویي

شړه خلاص شي، د ښاغلي کرزي له خوا د بهرنیو ځواکونو د اوږدې مودې د پاته کېدو غوښتنه لري، چې بايد په ټول افغانستان کې ځای په ځای شي. د افغانستان کليوال او ښاري خلک پوهېږي چې که په افغانستان کې سوله ټينګه نه شي، د نړۍ هېوادونه به چې د جاپان د توکيو په کنفرانس کې د يې د افغانستان د بياودانو لپاره د ميلياردونو ډالرو مرستې د ورکولو ژمنه کړې ده. د امنيت نه ټينګېدو په صورت کې زمونږ سره دغه مرستې ونه کړي، د افغانستان په شمال کې چې د يوې مرستې رسونکې موسسې پر يوې پنځينه کارکوونکې باندې په ډله ييزه توګه تجاوز وشو او ميوزيک يې ډېر سخت وټکول شو او د دوی پېښه تېلا شوې ده هغې خوښښې په وجه چې نن منځ ته راغلې ده، ډېر انعکاس ونه موند، خو د مرستې ورکونکو په منځ کې يې لويه اندېښنه را منځ ته کړه. ښاغلي کرزي په لويه جرګه کې ژمنه وکړه چې په هېواد کې به ټوپک سلازي پای ته ورسوي او وکيلانو ورته ډېرې کچکچې وکړې نن مجبوره شو هماغه ټوپک سلازان په خپل حکومت کې شامل کړي. کله چې د لويې جرګې په تالار کې ښاغلي کرزي- حاجي عبدالقدیر، جنرال دوستم او اسماعيل خان ته په ډېر لطف او احترام خبرې وکړې او د دوی څخه يې وغوښتل په مرکز کې پاته شي نه يوازې په دې کار کې بریالی نه شو، بلکې مسئله تر پخوا هم ساده شوه.

د لويې جرګې په تالار کې ښاغلي عطا محمد د اسلامي جمعيت قوماندان په خپله وينا کې وويل د بې مسووليته وسله والو کسانو څخه بايد وسلې ټولې شي. ددې خبرې مانا دا وه څرنگه چې دې پخپله يو با مسووليت انسان دی. نو کولی شي خپله وسله وساتي. ايا ښاغلی سيال جنرال دوستم همدغه خبره نه کوي او ايا اسماعيل خان چې خان مجاهد گني او خان د جنوب لږدويزو ولايتونو امير بولي او وايي چې گمرکي عوايد او ماليات ټول په ده پورې اړه لري، حاضر دی د قدرت له چوکۍ څخه کښته شي او د کابل په يو وزارت قناعت وکړي؟ خو ولې بايد د رشوت په توګه ټول ته وزارت ورکړل شي؟

ولس هيله لري چې د ښاغلي کرزي په حکومت کې بايد پوه او مسلکي خلک ځای ولري تر څو د نړۍ اعتماد جلب کړي. مخصوصاً چې ملګري ملتونه د سولې ساتنې د ځواکونو سره او امريکا او متحدین يې د القاعدې د پلويانو د نيولو او له منځه وړلو لپاره په افغانستان کې دي. ښاغلی کرزي کولی شي (هم هغسې چې محمد نادرشاه د

کليدې پوستونه چې دې د يوې منطقې يا د يوې ډلې يا د يوه نظامي گروپ په لاس کې دي نو دوی

چې اضطراري لويه جرګه به دافغانستان د دې درويشتو کلو جنگ ته د پای ټکی کېږدي او نوې

دا ده چې د لويې جرگې په اصولو کې اول داسې وو چې دا به بايد ډېره پټه او په مخفي شکل باندې صورت ونيسي، نو دا چې هغسې ونه شول نو خلک ډېر خپه شول ځکه دا ډېره مهمه او اساسي خبره وه، چې په دې کې د ملت سرنوشت او خلکو ارزوگاني او اميدونه درلودل. دا په داسې عيني شکل باندې د لاسونو په جگولو باندې د افغانستان خلکو او وکيلانو ته قابل د قبول نه وو.

نو هلته څوک د خپل مخالفت د څرگندولو لپاره راجگ نه شول؟

د مخالفت د اظهارولو لپاره ډېر خلک راجگ شول او چيغې ووهل شوې، ولې متاسفانه له دې خبرې سره - ده د ماښام د لمانځه خبره وکړه چې موږ ټول مسلمانان يو او پاڅېدو چې وروسته د ماښام د لمانځه نه به فيصله کېږي. ولې بديختانه وروسته هغه وه چې غونډه ختمه شوه، پروگرام ختم شو او وکيلانو ته وويل شول چې تاسې رخصت ياست.

يو ماښام کړزې صاحب له وکيلانو سره خصوصي مجلسونه درلودل په هغې کې تاسو کېدون درلود که نه؟

کړزې صاحب خو په مختلفو وختونو کې د مختلفو ولايتونو يا د زونونو له خلکو سره ملاقاتونه درلودل، په هماغه ورځ باندې يې د مشرقي له خلکو سره يانې ددې څلورو ولايتونو له خلکو سره ليدل کتل کول چې زه هم په کې وم.

نو تاسو پر څه شي باندې خبرې وکړې او په څه شي مو فيصلې وکړې؟

څه خاصې فيصلې خو نه وې، ځکه هغه وخت د کابينې د څوارلسو کسانو نومونه اخيستل شوي وو او د هر زون او هرې منطقې د خلکو غوښتنه وه چې په هغه خپله اندازه باندې دې ونډه ورکړل شي، نو د مشرقي خلکو هم په همدې ارتباط له کړزې سره خبرې وکړې چې د مشرقي خلکو ته دې په کابينه کې نماينده گي ورکړل شي او داسې بايد ونه شي چې د يوه گروپ مشخص ټول خلک په کې وي او بعضې پېشنهادونه وشول چې له هغې جملې نه ما هم پېشنهادونه وکړل لکه اول پېشنهاد مې داسې و چې اعتدال په کابينه کې حتمي او ضروري دی، که چېرې په کابينه کې اعتدال نه وي او بيا قدرت د يوې سيمې په لاس کې وي، نو په دې صورت کې به بيا هم کابينه ناکامه وي او خپلو اهدافو ته به نه

ازاد لاس لرلای او کابينه يې انتخاب کړي وای، د لويې جرگې پروسه يعنې موږ د لويې جرگې په جريان کې صرف دوه پرېکړې کړي دي، چې هغه پرېکړې دادي چې اول څل موږ د لويې جرگې رئيس او اداري هيئت وټاکل او بيا مو سبا ته په اکثريت رايو باندې د حکومت رئيس وټاکلو، غير له دې نه مو اووه، اته ورځې هسې په ډېرو جزوي شيانو باندې تېرې کړې، چې يو نماينده په جنگه شو د خپلې سيمې د مشکلاتو راپور به يې وړاندې کړ چې دا د دې لويې جرگې لپاره ضروري نه و، لويې جرگې بايد د دولت کليدي وظيفې تعين کړي وای او کومه کابينه چې کړزې صاحب جوړه کړې وه دا بايد لويې جرگې ته وړاندې شوې وای او د لويې جرگې څخه بايد ددې منظوري اخيستل شوې وای ولې متاسفانه چې داسې ونه شول. دوی خپله په دې اتو ورځو کې ونه توانېدل چې يوه کابينه جوړه کړي بالاخره اته ورځ چې اخري ورځ وه د خارجي فشارونو په نتيجه کې دوی يو حکومت جوړ کړ چې تقريبا په هغه کې کوم خاص بدلون نه و راغلی هغه چې په بن کې کوم وزارتونه تعين شوي وو، نو اکثره کليدي پوستونه په هماغه شکل پاتې شول او د ١٨٠٠ مياشتو څخه تر ٢٠٠ کلونو پورې به بيا هم دغه مشکل او دغه نظام د افغانستان په مظلومو خلکو حکمفرما وي. او دا چې دوی به په دې جريان کې څه وکولای شي دا به وروسته ددوی کړنلارې ته گورو چې څه کولی شي که يې نه شي کولی.

لېکن کړزې صاحب خو دا کابينه جرگې ته وړاندې کړه او خلکو د ټلويزيون له لارې ولېدل چې يوې برخې لاسونه هم جگ کړي وو؟

ددې کابينې وړاندې کول په هغه لحظه کې په دې مانا نه وو چې د اعتماد رايه واخلي، صرف پېژندگلوې وه چې دغه او دغه خلک چې څوارلس وزيران دي نومونه يې اخيستل چې په راتلونکي کابينه کې دغه وزارتونه اخيستل کېږي او ددې غوښتنه کېږي چې دامنۍ او ددې غوښتنې په مقابل کې يو تعداد لاسونه جگوي، خود ديموکراسۍ اصول دا دي چې بايد درې رقمه رايې وپوښتل شي، چې يو يې موافقي، بل يې مخالفې او بل ممتنع. ولې متاسفانه تنها ددې غوښتنه وشوله چې څوک له دې سره موافق ياست، خود مخالفو رايو پوښتنه نه شوه، چې څوک مخالف دي او څوک ممتنع رايه لري. دا په دې منظور چې دا صرف معرفي کول وو او په دې باندې راي گيرۍ صورت نه دی نيولی او کومه بله خبره چې ده هغه

به په اينده کې بيا هم وتوانېږي چې د خپلو خانوانو او تنظيمونو او د بهرنيو بادرانو لپاره ډېر کار وکړي او په دغو دوو کلونو کې به نور هم ځان محکم او ټينگ کړي چې دا يو "پشن" دی، يو صورتحال دی او دويم صورتحال داسې هم کېدلی شي چې ملت به په کرار کښېني او د دغو خلکو په مقابل کې به ملي قيامونه شروع کړي، د ولسوالۍ په سطحه باندې د ولايتو په سطحه باندې؛ ځکه دوی نه شي کولای چې د خلکو غوښتنو ته په درست شکل ځواب ورکړي، نو همدا دليل به وي چې دوی به له يوه کلک مقاومت سره مخ کېږي او بيا به په افغانستان کې د جنگونو لړۍ پيلېږي او يا که چېرې دوی له دولت څخه لاس واخيست نو دا به ډېر ښه "پشن" وي او که نه غير له دې څخه د جنگونو لړۍ به بيا شروع کېږي او خدای دې نه کړي.

د مخکينۍ موقتي ادارې کابينه خو په بن کې جوړه وه او ټولو په دې باندې تسل کې و چې که چېرې دلته حق حقدار ته نه دی رسېدلی او يا يو پراخ بنسټه حکومت نه دی جوړ شوی او ډېره برخه جگړه مارانو ته ورکړل شوې نو دوی په جنگ کې ښکېل وو ليکن اوس د کړزې صاحب څخه د ټولو غوښتنه دا وه چې يو پراخ بنسټه حکومت جوړ کړي او کار دې اهل د کار ته وسپارل شي. خو اوس ونه توانيد چې د خلکو غوښتنې تر يوه حده تر سره کړي تاسې يې لامل څه گنئ؟

د دې سوال په ځواب کې چې تاسو هم وويل چې په بن کې خو خارجي يا داخلي فشارونه وو چې دا څلور ډلې چې د روم پروسه وه، د قبرس پروسه وه، د پېښور د مهاجرينو گروپ و او شمالي ټواله وه دا څلور واړه يې په يوه مېز سره کښېنول او بالاخره د اتو، نهو ورځو په موده کې د يوه خارجي فشار په نتيجه کې دوی يوه تفاهم ته سره ورسېدل، نو هلته امريکې ته يوه نظامي ډله زياته مطرح وه، چې وکولای شي د طالبانو او القاعدې پاتې ډلې له منځه پرې يوسي نو هماغه وو چې د امريکايانو په غوښتنه باندې شمالي ټوالې ته کليدي پوستونه ورکړل شول او کړزې تش په نامه باندې ددې ادارې مشر وټاکل شو، اما اوس ددې لويې جرگې او د کړزې صاحب د دويم ځل انتخاب لکه څنگه چې موږ په خپلو سترگو وليدل او تاسو له راديويگانو او ټلويزيونونو او ورېدل او وليدل، چې کړزې صاحب دومره خپل استقلاليت نه لري چې په کابينه کې يې

او هغه وعدې چې ده کړي دي او دا چې اوس يې وکړي دا ټولې عملي کړي.

افغاني روغونه وردګ

زروغونه وردګ د وردګو ولايت د چک ولسوالۍ د اربانو له سيمې څخه د ښځو د استازي په توګه بېرني لويې جرګې ته وکيلې په توګه انتخاب شوې. لويې جرګې ته يې د خپل ځان د انتخابېدو په اړه وويل:

زما زړه نو چې لويې جرګې ته دې انتخاب شم، خو خلکو ماته وويل چې ته به لاړه شې نو زه مجبوره شوم چې د دوی غوښتنه ومنم، بل زموږ په منطقه کې د ښځو مشکلات ډېر دي ما ويل چې دا

به مقاماتو ته ورسوم، خصوصاً د ښوونې او روزنې په برخه کې په دې تېرو ۵۰ کلونو کې چې ان په کابل کې - هم د ښځو لپاره د ښوونې او روزنې کومه نښه نه ښکارېده، موږ په خپلو کليو کې هغه وکړه چې تر ۶۰ ټولګيو پورې د نجونو ښوونځي ولرو. موږ د روغتيا په څانګه کې ډېر مشکلات لرو کوم لوی مجهز روغتون نه شته او موږ غواړو

لومړی د لويې جرګې په اړه خپل نظر داسې څرګند کړ:

ټولو ته بهتره معلومه ده چې لويه جرګه د افغانانو يوه غعنوي جرګه ده او افغانانو هر وخت خپل مشکلات له دې لارې حل کړي دي او موږ همدا لپاره د وروست کاله مبارزه کړې ده او موږ هميش ويلي دي چې بايد يوه لويه جرګه جوړه شي او افغان حکومت وټاکي، پرته له دې هيڅ امکان نه لري او دا د خوشالي ځای دی چې څو کاله وړاندې پخواني پاچا اعلیحضرت محمد ظاهر شاه دا پېشنهاد کړی و او دا دی اوس يوه لويه جرګه جوړه شوه او موږ ډېر خوشاله يو، چې د خپل ملت په برخليک کې خپلې رايې ورکړو.

تاسو چا ته رايه ورکړه؟

د ملت بابا چې کله د رياست د کانديدېدو نه شاته شو نو ما کرزي صاحب ته رايه ورکړه.

د جرګې په پيل کې د ځينو کسانو له خوا

ويل کېدل چې د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه او

ښاغلي کرزي تر منځ اختلافات را پيدا شوي او پاچا کله کوله چې له نامه څخه يې استفاده شوې، تاسې دا حس کړه که نه؟

دا تاسو ته بهتره معلومه ده چې کرزي صاحب اوس هم ظاهر شاه ته احترام لري او هغه ورته د ارجمند خطاب کوي، نو بعضي سياسي ملاحظات په موجود وو، چې په دې وخت کې کرزي صاحب موقع په لاس کې واخلي او هغه چارې چې له ده نه پاتې دي په مخ يې بوځي. او د ملت د اکثریت د اعتماد وړ دی، او خداي (ج) دې وکړي چې په دې دوره کې هغه کارونه وکړي چې ده وعده کړي ده او

په کې کامياب شي، ځکه ده په اول سر کې ملت ته وعدې ورکړي چې زه به ټوپک سالزي ختمومه ده په خارجي لحاظ د افغانستان بين المللي حيثيت ساتلی دی او په داخلي ساحه کې بيا ده لږ برياليتوب تر لاسه کړی دی چې هغه د خلکو تر منځ يوایلی دی، نو د ده برياليتوب دی نو زه اميد واريم چې په دې دوره کې د ملت له ارادو سره سم

وي رسېدلی او د خلکو مثبتو خواهشاتو ته مثبت ځواب نه شي ویلی او دويم پېشنهاد زما دا چې تاسو دا څوارلس کميسيونونه اعلان کړل چې د هغې ته د دفاع کميسيون، د اطلاعاتو کميسيون او داسې نور... نو په دغو کميسيونونو کې بايد داسې اشخاص وټاکل شي چې مسلکي وي، او هغه وټوانېږي د هغو وزارتونو چې دا کميسيونونه د هغه په چوکاټ کې جوړېږي د دې وزارتونو کارونه کنترول او اريزيابي کړي. او زما درېيم پېشنهاد ورته دا چې دا کميسيونونه جوړېږي نو د پارلمان ضرورت نه شته، له ده وکيلانو نه دې يوه ته مشورتي جرګه جوړه شي چې هغه په مختلفو وختو کې حکومت ته مشورې ورکړي.

ډاکټر صاحب، داسې ويل کېدل چې په جرګه کې يوې ډلې ډېر استخباراتي او امنيتي غړي موجود وو، چې وکيلان به يې تعينول تهديدول حتی دا خبره هم راپرسېره کېده چې اعلیٰ مسعوده جلال د ښاغلي فهمي له خوا تهديد شوي ده دا څومره حقيقت لري؟

بلي، موږ ډېر خلک وليدل چې په مختلفو کامرو او ویدو کامرو باندې ملبس وو او دوی يوازیني وظیفه دا وه هغه وکيلان چې د دوی خلایق پيدا کېدل د هغوی عکسونه واخلي او هغه فلمبرداري کړي، چې بيا يې د خپل غشي نښه کړي. څرنگه چې زه شاهد د صحنې م په چې په يوه لحظه کې چې کله د يوه وکیل له خوا داسې خبرې کېدې چې هغه د پخواني پاچا د پروسې ملاتړ کاوه، هغه ته ډېرو وکيلانو زما په شمول ډېرې چکچکې وهلې او هغه مو استقبال کړ، نو د معلومو او نامعلومو کسانو له طرفه زموږ عکسونه واخيستل شول نو زه دا په زغرده سره ويلي شم چې ډېر خلک وو چې وظیفه يې دا وه چې چېرې د دوی مخالفين دي او په څه شکل باندې د دوی عکسونه واخلي او بله دا چې زموږ ځينې خويندې هلته وې چې هغه ډېرې تهديدې شولې او هغوی د جهادي مشرانو او قومندانانو څخه سوالونه درلودل، چې بيا دوی ته مستقيماً اخطارونه ورکړل شول او دا داسې وو چې ټول وکيلان پرې خبر وو.

ښاغلی ډګروال محمد الله شيب شامکار

ډګروال محمد الله شيب شامکار د خاص کونړ له ولسوالۍ څخه د لويې جرګې انتخابي غړی دی. ډګروال صاحب ګوربت ته تر هر څه

درېيم کال، څلورمه کټه، پوله پسې شپاړسمه کټه

چې يو روغتون سره د تکره ډاکټرانو جوړ شې ځکه يو څو د لاړو د خرابوالي او بل د اقتصادي مشکلاتو له امله نه شو کولای چې مرکز ته خپل مريضان راولو. بل مشکل دادي چې څوک سواد لري کار پيدا کولای شي او څوک يې چې نه لري نه يې شي پيدا کولی، نو موږ غواړو هلته يوه موسسه جوړه شي د قاليبنو د جوړولو، د خياطي او داسې

نور له يوه طرفه به هغو ښځو ته چې کار نه لري کار پيدا شي او بل به له دې لارې د هېواد اقتصاد ته گټه ورسېږي.

ښه اوس مو د بېړنۍ لويې جرگې په اړه څه نظر دی، تاسې د خپلو ستونزو او غوښتنو په اړه چارواکو ته څه ووي، که نه دا هسې نمايشي جرگه وه ټوپک والو او خواکمنو انتصابي غړيو خبرې وکړې او زياتو انتخاباتي غړيو و نه کړې؟ دا خو لکه څنگه چې ملي جرگه په لرغوني تاريخ کې ډېر اهميت لري نو دا جرگه زموږ د دودونو مجموعه ده، دا اوس چې کومه جرگه ده دا يوه ملي جرگه ده د افغانستان د ټولو قومونو خلک په کې راټول دي، نو زموږ نظر ورته ښکې دی، چې پس له ۲۳۰ کلونو په دې وتوانېدو چې د رايې په بنسټ يو حکومت جوړ کړو، ځينې کړکېچونه چې را منځ ته شول هغه د ملي سرود په باره کې وو، په دې سرود کې "الله اکبر" غږېده نو زموږ خويندو او وروڼو ويل چې ملي سرود خو داسې نه و- موږ پوه نه شو چې دا ملي سرود و، اسلامي سرود و، جهادي سرود و، که خدايزده څه وې سرود! که نه هسې د ماشومانو سندره. هسې دا ځينې خلک چې د اسلام له نامه بده استفاده کوي، نو هغوی بيا په هر څه کې د اسلام نوم مخکې مخکې او ښځې ښځې کوي، خو دوی د زړه څخه دا خبره نه کوي، بلکې د خپلو گټو لپاره استفاده ترې کوي.

تاسو چا ته رايه ورکړه؟

دا ملي جرگه داسې معنی لري چې تېر په هېر، موږ بايد سوله وکړو د دې لپاره چې زموږ راتلونکي روښانه شي، نو موږ هغه چا ته رايه ورکړه چې سوله راولي. لکه حامد کرزي ته چې دده رايه ډېره وه نو موږ هم هغه ته رايه ورکړه، موږ هغه څوک غواړو چې واقعا سوله راولي او ټوله نړۍ پرې اعتماد ولري.

ولې مو ډاکټري مسعودي جلال ته رايه ور نه کړه؟

ځکه د هغه لپاره چا دومره نظر نه درلود، حامد کرزي په تېرو شپږو مياشتو کې ډېر کار وکړ، ځکه افغانستان دومره وران شوی و چې ۲۳۰ کاله وروسته په کار وو او ده په شپږو مياشتو کې وکولای شول چې په اول قدم کې لږه نسبي سوله راولي.

څلک وايي چې کرزي صاحب امريکې راوستی او د اعليحضرت ظاهرشاه په شاته کېدو کې هم د امريکې لاس و او بل ډېر زيات خلک دا نيوکه کوي چې ښاغلی کرزي صاحب له شمالي ټلوالې سره لاس يو کړی دی؟ دا خو د جهان سياست دی، دا خو زموږ د کړنو نتيجه وه، که امريکا نه وای نو موږ به له دې نه هم په يو بد حالت کې و. او بل د کرزي په باره کې وايو چې دا يو شخصيت دی نو مجبوره دی چې له تنظيمونو سره لاس يو کړي په حقيقت کې همدې تنظيمونو پاک جهاد کړی دی.

بېړنۍ لويې جرگې ته د لغمان ولايت سوده صاحب استازي چې له نامه اخيستو څخه یې ډډه وکړه او تر هر څه وړاندې یې د ترکۍ په ترکي وويل

زه مې خپل نوم نه وایم، خو دومره وایم چې زه د لغمان ولايت نماينده یم/او انتخاباتي راغلی یم.

د لويې جرگې په اړه مو څه نظر دی، يوه سمبوليکه بڼه لري، که نه يوه رښتينې لويه جرگه ده؟

مخکې له دې چې جرگې ته لاړ شو موږ په دې اميد و چې واقعا به دا جرگه وکړای شي چې د ټولنې او د خلکو په خوښه يو حکومت جوړ کړي او د دې پرېکړې به هم د خلکو په گټه وي. خو څنگه چې د بن د موافقو پر خلاف له ټوپکيانو څخه ټوپک راټول نه شول، د خلکو په وليو لا ټوپک شته، نو په دغو شرايطو کې چې د ټوپکيانو لاس په ماشې دی په داسې وخت کې لويه جرگه دايره شوه. او انتخابات وشول، نو په عمومي توگه جرگې ته واقعا يو تعداد ټوپکيان د ټوپکو په زور او يا هم د پيسو په زور داخل شوي او خصوصا د لويې جرگې د کړنلارې په خلاف په دې يوه نيمه ورځ کې چې جرگه وځنډېده ۱۵۰ تنه نور اضافه د هغه نه چې ټاکل شوي وو راغلل، نو موږ يعنې د جرگې غړيو ته دا يوه پوښتنه پيدا شوه چې د دې خلکو څه ضرورت و، دا په کوم خاطر او د څه لپاره راغلل؟ دا کړنلاره خو څلور مياشتې مخکې تصويب شوې وه، چې کله پوښتنه وکړو نو په خواب کې راته ويل کېږي چې دا د موقتي ادارې فيصله وه، نو موقتي ادارې هغه وخت ولې دا پرېکړه نه کوله، چې دا کړنلاره تصويبېدله، فلها له دغو خبرو سرې ته داسې يو تصور پيدا کېږي چې دلته بايد د لاسونو لويې وي او يو تعداد لاسونه لويې وکړي يو تعداد

کسان به وغواړي چې ددې جرگې بهير په خپله گټه واړوي، او هغه چې دوی غواړي هغسې به وشي. او بله خبره داده چې ۱۸۰ نفر وراتگ په خپل ذات کې د جرگې نماينده گانو ته تشويش اچولی او د تشويش وړ هم ده، بله خبره داده چې د بن په کانفرانس کې دا فيصله وه چې هغه کسان چې د بن د توافقاتو سرغړونې وکړي او هغه کسان چې په وژنو متهم دي او د هغو لاسونه چې په وينو سره دي، هغه جرگې ته نه شي انتخابېدلی او نه هم ورته کومه بله لاره پيدا کېدای شي، نو په تاسف سره گورو (امو اش و امو کاسه)، نو هغه مشخص کسان چې ټول خلک يې پېژني په دې جرگه کې موجود او هم د تصميمگيرې صلاحيت لري. او هم د جرگې بهير داسې دی چې د يوه سمت يا يوه گروپ خلکو ته د ډېرو خبرو اجازه ورکول کېږي، بې نوبته اجازه ورکول کېږي، هغوی ډېر کولی شي وغږېږي نورو خلکو باندې بيا فشار دی، يا يو دوی کلمې خبرې وکړي، نو بيا د هرې خوا نه ورباندې غږ شي چې بس کړه، خوله وتړه- مه غږېږه! نو دا فضا، چې داسې وي، نو فکر نه کوم چې دا يوه واقعي جرگه وي او يو واقعي تصميم ونيسي.

هغه يوه يا يوه نيمه ورځ چې جرگه وځنډېدله دلته څه اوازې وې تاسو سره څه مشورې وشوې. تاسو ته څه وويل شول، يا تاسو ته يوه ورځ مخکې وويل شول چې سبا به به جرگه نه وي؟

موږ ته خو مشخص څوک رانه غلل، او نه چا وويل، له چا څخه به مو چې پوښتنه کوله نو ويل به يې چې د تخنيکي ستونزو له امله وځنډېده او هغه تخنيکي ستونزې موږ ته په گوته نه شوې، چې دا څه ستونزې وې نو فکر کوم چې ټول وکيلان راغلي وو ځای په ځای شوي وو، د هغو لپاره ځای و ټولې خبرې جوړې وې تالار جوړ و وکيلان آماده راغلي وو، نو موږ داسې فکر کوو چې د ځينو سازشونو له امله دا جرگه ځنډېدلې وه، چې ناستې وکړي منډې وکړي ترې وکړي.

تاسو وويل چې د ځينو سازشونو لپاره دا لکه څنگه سازشونه؟

دا په دې مانا چې يو د بل په گټه له خپلو کانديدو څخه تېر شي، يوه سلسله خبرې چې دا د يو تعداد سازشونو نتيجه وه.

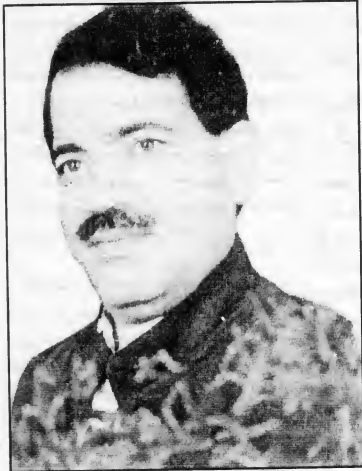
ستاسو مطلب داده چې دا هر څه مخکې

ښاغلی عبدالله مقری

ښاغلی عبداللہ مقری د غزني ولایت له خوا په لویه جرگه کې د انتخابي شخص په توګه برخه اخیستی وه. ښاغلي مقری د خپل خان د انتخابېدو په اړه ګوریت ته وویل:

خوشاله يم چې لس کاله يا څه ډېر وروسته بيا خپل هېواد ته راستون شوم او غزني ته لاړم او د غزني د خلکو له خوا دې ملي اضطرابي جرګې ته راغلم او دا د وطن هوا مې ډېره خوښېږي او ډېره ښه را باندې لګيدلې ده، چې وډۍ هم نه خورم ان شاء الله گوزاره کولی شم.

❖ د لويې جرګې په اړه مو څه نظر دی،

ستاسې په نظر دا جرګه د افغانانو هيلې تر کومې اندازې ښککولې شي؟

دا به ستاسو نظر ته وګورو له ما نه تنها پوښتنه مه ګوه زه خو يو هنرمند يم ټول مې پېژني نو دا د خلکو کار دی د لسونو کار دی، چې دوی فيصله وکړي چې دا ملي بولي که نه يې بولي هغه د دوی کار دی وروسته به معلومېږي.

❖ شخصاً تاسو پرې څه نظر لرئ؟

زه تر يوې اندازې پورې په دې خوشاله يم چې دا لوسونه د ټولو ولايتو څخه را ټول شول او يو ځای سره کېناستل دا خپله يو ښه کار دی، زه پرې خوښ يم.

❖ يوې ښځې په يوه مرکه کې په څرګنده وويل چې موږ په يوه څيمه کې بندي يو او د يوه بندي حيثيت لرو ټولي خبرې له څيمې د باندې فيصله کېږي او بيا يې موږ اوږو او موږ ته اوږول کېږي. تاسې داسې يو شی محسوس کړی دی؟

موږ خو تر اوسه داسې شی نه دی ليدلی او نه مو د چا نه اورېدلی دی.

❖ تاسو چا ته رايه ورکړه؟

موږ خو کرزی صاحب ته رايه ورکړه.

❖ ولې مو ډاکټر صاحبې مسعودې جلال ته رايه ور نه کړه؟

د دې په خاطر چې موږ د حامد کرزي د تېرو شپږو مياشتو حکومت وليده او خوښ مو شو، نو ځکه مو حامد کرزي ته رايه ورکړه او بله دا چې زه له ډاکټره صيب مسعودې "جلال" سره هېڅ نه پېژنم، تنها دلته يې له نامه سره اشنا شوم. اصلي خبره داده چې سړی بايد هغه چا ته رايه ورکړي چې ولس پرې خوښ وي او د ولس خوښه وي او بله هغه چا ته چې رايه ورکوي پوره يې وپېژني نو ما ډاکټر "جلال" نه پېژندله او حامد کرزی مې پېژانده.

❖ ايا تاسې د ډاکټرې جلال

مشکلات نه شی درک کولای چې هغې په تېرو کلونو کې د هېواد دننه څرنگه خلکو ته ځان معرفي کړی وای، دا ښو

واقعيت دی چې په دې تېرو شپږو کلونو کې د دې مجال نه و چې هغې خپل ولس ته ځان ور معرفي کړی وي؟

ته د مبارزې په سطحه کې د افغانستان ټولو ښځو برخه اخيستي او ټولو کار کړی، دی او بېکاره نه دي تاسې خصوصاً زموږ تحصیل لرونکي قشر خو بيخي قرار نه درلود. مګر خبره دلته ده چې موږ د يوې ښځې مقام ته پوره احترام لرو ځکه چې زموږ همجنسه ده او بايد ورته وېږي لرو. مګر په اوسنيو شرايطو کې چې افغانستان ټوټې، ټوټې دی نو دې ته يو داسې سړی ولرو چې وکولی شي کار وکړي.

له مخکې جوړ وو او دا يوه ساختمني جرګه يا غونډه وه؟
هو، نو تر يوه حده خو به څه وي په کې.

❖ تر يو ځايه چې ما غونډه تعقيب کړې ده تاسو يوه ډېره تيزه (زشته) مقاله ولوستله څه فکر کوئ چې تاسو ته به مشکلات پېښ نه شي يا پېښ شوې نه دي؟

داسې خبره ده چې دا زموږ وطن دی او د وطن د مشکلاتو په مقابل کې ډېر سرونه په دې وطن تللي دي، که چېرې زموږ لپاره هم مشکلات پېښېږي نو دا خو غير مسوله خبره هم نه ده، د بې خبرۍ خبره هم نه وه، ما د ټولو شرايطو په پام کې نيولو سره خپلې او د خپلو خلکو خبرې کړې دي، زما مسوليت دا و چې د يوې افغاني په صفت هغه سولونه چې له دې ملت سره شته لکه څنګه چې زه ددې ملت يا د خپلې سيمې د ځينو کسانو لږ لږه ٢٠٠٥ زره کسانو نښانده وم نو دا زما وجداني، انساني، او افغاني وظيفه وه، چې زه يوه سلسله خبرې پرېښدي کړم، نو که ماته خطر هم متوجه وي دا مې په پام کې نيولی دي چې څه مې کړي دي.

❖ تر اوسه پورې کوم خطر نه دی درته متوجه شوی؟

تر اوسه پورې خو موږ ددې جرګې په درشل کې يو، نو دلته خو د امن او امان فضا ده، خو بيا هم له يوې خوا نه د بلې خوا نه دا ګيلې ناندري اورم چې ددې ځای نه ووځو خبره به معلومېږي. د چا له خوا نه مې اورېدل چې جنرال فهيم ويل چې دا ښځې چې دلته هر څه وايي ودي وايي چې دا جرګه خلاصه شي بيا به ورسره ګورم، نو له دې نه معلومېږي چې دې به پخپل قدرت پاتې وي دا خبره موږ ته رانېښي چې دې به خپل قدرت متيقن دی چې موږ ته اخطار رالېږي.

اغلې حميده اميد

اغلې حميده اميد په کابل کې د امورو د مسلکي لېسې مديره او په کابل کې د ښځو د چارو له وزارت څخه لويې جرګې ته انتخابي راغلې وه. ګوریت ته يې د لويې جرګې په اړه خپل نظر داسې وویل:

لکه څنګه چې موږ ګورو يوه مردمې جرګه ده، تر اوسه خو نور ماله مخکې ځي، خو دا چې په غياپ کې څه کېږي په دې باندې موږ نه پوهېږو.

رئيس تالار ته وخت او د ختيزو ولاياتو وکيلانو ته يې په خطاب کې وويل چې د لويې جرگې د رياست لپاره حتما قاسميار ته رايه ورکړئ ايا دې ته مستقيمه او سري رايه ويل کېدای شي او ايا دغسې انتخابات ازاد دي؟

ايا دغه چار پخپله د زورمندانو د اعمالو د نفوذ نښه نه ده؟ او ايا دغسې رويه د ازادو نظرياتو د له منځه وړلو ښکاره ثبوت نه دی؟

د انتخاباتو د کړنلارې په درېيمه ماده کې په ښکاره له دموکراسۍ، اکثريت او ټولنيز عدالت څخه خبرې کېږي خو د کابينې د ټاکنې پر وخت د وکيلانو د پر له پسې شکايت سره سره چې کليدي څوکۍ دې له يوې ډلې او يوې ځانگړې سيمې څخه واخيستل شي، خو پر خلاف دغه کار د پخوا په شان بلکې لازيات د يوې ډلې لاس ته ورغی. يوازې په دې توپير چې د کورنيو چارو وزير د پوهنې وزير شو او بس!

ايا د پوهنې وزارت کليدي څوکۍ نه ده؟؟؟؟؟
د پارلمان په برخه کې ښاغلي قاسميار په څرگنده وويل چې د بن د پرېکړو له مخې د ۱۳۴۳ هـ ش کال د اساسي قانون له مخې د پارلمان برخه له اعتباره خلاصه بلل شوې، خو برعکس د انتقالي حاکميت د تشکيلاتي جوړښت د پېشنهادي طرحې په درېيمه ماده کې په څرگنده توگه ملي جرگه پېښيښي او د اتو انتخاباتي حوزو (سيمه ييزو بنسټونو) څخه پنځه پنځه تنه وکيلان په پام کې نيول شوي دي. په دې برخه کې د خلکو اکثريت حتی پخپله وکيلان اندېښنه لري چې د قانوني خلا په صورت کې او کله چې اساسي قانون بلکې هېڅ ډول قانون د پارلمان (مقتنه قوه) په باب وجود نه لري، لکه پخپله عبوري اداره چې ده، نو د حقوقي معيارونو له پلوه دغه څو تنه ټاکل شوي وکيلان څنگه کولای شي د افغانستان د ټول ملت حقوق او اراده تمثيل کړي؟؟؟ په همدې ډول هغه قوانين چې نوي جوړ شوي يا په پخوانيو قوانينو کې تعديل او بدلون راولي، د هېواد د لوړو گټو د ساتنې له پلوه به څومره اغېزناک او پر ځای وي، او څنگه کولای شو د نظام له پلوه افغانستان د ثلثه قوې لرونکی وبولو؟

دغه راز زياتره وکيلان او پوه اشخاص په دې گروهه دي چې جناب خيليزاد دې لطفاً د افغانستان حياتي مسايلو ته په سري نظر و نه گوري، پرې دې ږدي چې په افغانستان کې واقعي سوله، ملي يووالی او د خلکو د خوښې نظام راشي.

د ښوونې او روزنې د برخې نماينده سيم او انتخابي راغلی يم.

د لويې جرگې په اړه مو نظر څه دی؟
موږ اول دا فکر کاوه چې ممکن نمايشي شى به وي، خو چې کله صحنې ته داخل شو نو موږ ولېدل چې کاملاً انتخابي بڼه لري او ازادي شته، هر څوک چې وغواړي د خپلې خوښې سړي انتخاب کړي نو کولای شي.

ښاغلی مستوفي سلطان محمد وردگ

ښاغلی مستوفي سلطان محمد وردگ لويې جرگې ته د وردگو ولايت/استازى و، د لويې جرگې په اړه يې گوربت ته خپل نظر په ليکلې بڼه راکړ:

هغه ټوپکماران چې افغانستان يې په يوه وچه جزيره بدل کړ او د زرگونو انسانانو وينې يې وبهولې څه شول؟

لکه څنگه چې وليدل شول اوس هم په افغانستان کې د وسلو ځواک د قانون حيثيت لري، همدا خبره ده چې د جرگې يو زيات شمېر غړي هغه قوماندانان وو چې تر پرونه پورې يې داخلي جگړه رهبري کوله، خو دا دی اوس د ملت د ښېگټو د استازو په څېره کې د جرگې په تالار کې را ښکاره شول او په لوړ غوږ يې پر له پسې ويناوې کولې. له همدې امله دغسې دوديزې جرگې چې اساساً بايد له اسلامي پرنسپونو سره سمې جوړې او پرمختللې وای، زيات کمبوتات يې درلودل چې دلته به يې يو څو را ياد کړو:

په انتخاباتو کې د قوماندانانو د نفوذ له امله د انتخاب وړ اشخاصو حقوق تر پښو لاندې شول ځکه دوى، ټول هغه پرنسپونه تر پښو لاندې کړي چې د انتخاباتو لپاره وضع شوي وو.

د مثال په توگه د انتخاباتو د کړنلارې د جدول له مخې د بدخشان ولايت ته ۲۸ ولسوالۍ، هرات ته ۱۶، کندهار ته ۱۳ او پکتيا ته ۱۲ ولسوالۍ په نښه شوي دي، په داسې حال کې چې نور اشخاص د قوماندانانو په خوښه په انتصابي ډول جرگې ته ورغلل چې نه يوازې يې د خپلې رايې حق درلود بلکې نور يې هم دې ته را بلل چې د دوى د خوښې سړي ته رايه ورکړي. د مثال په توگه د يو زون يو

ښاغلی ستاسې خبره دا مانا لري چې په دې جرگه کې يو څه مخکې له مخکې تيار شوي وو، فيصلې او پرېکړې شوې وې او د جرگې غړيو ته يې د [مانا] لپاره وړاندې کولې؟
موږ لاپه هغه حالت کې قرار لرو چې تر اوسه دلته کومه فيصله نه ده شوې، و به گورو چې خلک څه پېشنهادونه کوي څه انتقادونه کوي، تر اوسه کومه فيصله نه ده شوې.

لويه فيصله چې د راتلونکې ادارې مشر ټاکل وو، هغه خو شوې ده؟
لويه فيصله وشوله، خو هغه مهمه نه ده، مهمه دا خبره ده موږ دې ته نه گورو چې څوک د دولت رئيس شو، څوک د جرگې رئيس شو، څوک وزير شو، موږ دې ته نه گورو، موږ دې ته گورو چې ايا دا جرگه کولای شي يو سيستم جوړ کړي. دلته يو حکومت جوړ شي، دلته وسلې را جمع شي دلته د خلکو ارزوگانې سرته ورسېږي. دلته د خلکو پېشنهادات مطرح شي او هغه ته مثبت ځواب ورکړل شي. موږ د حکومت جوړېدو ته گورو موږ سيستم ته گورو. موږ دې ته نه گورو چې دا شخص وزير شو هغه د دولت رئيس، موږ به وگورو چې دوى کولى شي چې يو سيستم جوړ کړي او که نه.

تاسو چاته رايه ورکړه؟
موږ چې هلته رايه ورکوله، نو هلته صندوقونه دي موږ هلته څو خپل د مطلب سړي ته رايه ورکوو، دا د دې ځای اصول دي چې رايه ورکوو، پته يې ورکوو، نو تاته يې هم نه وایم، چې ما چاته رايه ورکړه.

مطلب مې دا و چې تاسو د خپلې خوښې سړي ته رايه ورکړه که د ولس د خوښې سړي ته، يانې ممکن هغه چا ته چې تا رايه ورکړې وي د ولس خوښ نه وي يا د ولس خوښ وي ستاسو خوښ نه وي؟

ان شالله زه د ولسونو سړى يم، د خلکو په منځ کې گرځم فکر کوم چې ما به د خلکو په خوښه کار کړى وي.

ښاغلی قيوم زى زاهدي

ښاغلی قيوم زى زاهدي بهرنۍ لويې جرگې ته د خپل راتگ په اړه وايي: زه د هرات ولايت

اغلی ارین یون له ننګرهار ولایت څخه لویې جرګې ته د انتصابي وکیلې په توګه راغلې وه. د لویې جرګې په اړه یې ګوربت ته خپل نظر داسې څرګند کړ:

لکه څنګه چې د بن په توافقاتو کې ویل شوي وو پس د شپږو میاشتو نه به یوه لویه جرګه ترتیبېږي، نو دې لویې جرګې ته یو کمیسیون وټاکل شو چې البته سرغړونه او غیرعادلانه کار د همغسې کمیسیون د جوړېدو له ورځې څخه شروع شو، ۲۱ کسيز کمیسیون یې جوړ کړ، په هغه کې د کندهار چې اصلي د جرګو ځای دی هېڅوک نه و په کې، په دې ۲۱ کسانو کې تقریباً ۶۰ کسه پښتانه وو چې هغو یې هم سم نیم ډېر سپینپوړي وو، چې هغو هېڅ د پښتنو له حقوقو دفاع نه شوی کولای، نو یوازې درې کسه وو؛ نو له ۲۸ کسانو نه دریو کسو ته د پښتنو حق ورکړل شوی او د هر ولایت څخه په کې استازی نه و، صرف د یوې ډلې او یوې سیمې خلک په کې وو، دوی طرز العمل جوړ کړ، په طرز العمل کې یې هم غیر عادلانه کارونه وکړل، یانې ځینې ولسوالۍ یې اضافه کړې، ځینې یې کمې کړې، نفوس یې د یوې ولسوالۍ کم کړ، د یوې یې زیات کړ او بعضې یې له ځانه پوهنتونونه هم جوړ کړل چې له هغې جملې نه مثلاً د ننګرهار پوهنتون چې یو سابقه داره پوهنتون دی او د هغه په مقابل کې د بامیانو پوهنتون او بل چې څوک یې پېژني هم نه د عبدالله بن مسعود پوهنتون دی چې د دریو وارو اندازه یوه وه، داسې سرغړونې ډېرې شوي یا بدڅشان ۱۲۰ ولسوالۍ و، له دې نه یې ۲۸ ولسوالۍ جوړې کړې، یا پنجشېر چې یوه ولسوالی وه، نو له هغې نه یې څلور ولسوالۍ جوړې کړې، دغه راز د پښتنو یوه ولسوالی یانې د لغمان یوه ولسوالی یې له نورستان سره تړلې وه، د کامې ولسوالی یې بیخي له یاده ایستلې او په نورو ولایتونو کې هم نورې داسې ډېرې سرغړونې وشوې، خو سره ددې هم خلک ډېر خوشبین دي او د لویې جرګې پرېکړې ته منتظر دي، چې څه کېږي، خو زه فکر کوم چې دلته هم غیرعادلانه کار شوی دی، یو دا چې د یوه ولایت نه ډېر تعداد راغلي او د یوه ولایت نه ډېر کم، چې نفوس یې هم ډېر دی او بل دوی ۱۵۰ نفره غیر قانوني یانې له شمېر نه اضافه راوستل شوي او دلته یې کینولي دي او دوی غواړي چې څه وخت رایه گیري کېږي چې ددوی نفر ډېر وي او رایه په خپله نفعه تمامه کړي

چې زه فکر کوم دا ټول د لویې جرګې په ناکامۍ دلالت کوي. زه فکر نه کوم چې جوګه دې تر اخره پورې موفقه، کامیابه او ولسي وي او بله غیر عادلانه خبره داده چې څه وخت پښتون غږېږي، نو له هغه څخه مایک کشکوي مګر یو بل چې کنځا هم کوي بد او رد هم وايي هغه ته نیم ساعت وخت ورکوي چې خبرې وکړي، که چېرې دوی غواړي چې لویه جرګه کامیابه شي نو دې اشتباهاتو ته باید پاملرنه وکړي که نه فکر نه کوم چې لویه جرګه به کامیابه شي.

څه فکر کوئ دا هر څه مخکې له مخکې جوړ دي او دلته د یوې جرګې په شکل نه دي بلکې راتلونکي حکومت ته رسمیت ورکوي؟

فکر کوم چې همداسې شکل به ولري، خو خلک کونښن کوي چې راتلونکي حکومت کې تغیرات راشي، که چېرې راتلونکی حکومت هم ټاکل شوی وي او د دوی په ګټه وي او بې له دې چې خلک رضایت ولري، نو فکر کوم چې خلک به بیا اعتراض وکړي د لویې جرګې څخه او تر دې حده چې د لویې جرګې نه به ووځي. ځکه دوی ډېر ټینګار کوي چې پخوانۍ کابینه دې په خپل حال پاتې شي اما دلته چې څوک واقعي استازي دي هغوی غواړي چې سل په سلو کې تغیرات راشي اوس خو ټول قوت او چوکۍ د یوې ولسوالۍ په لاس کې دي نو قدرت باید د ټولو په ګټو شي نو ګورو به چې څه کېږي.

ناسې څه فکر کوئ چې اعلیحضرت محمد ظاهرشاه ولې د هېواد مشرتابه ته له کانديدېدو لاس په سر شو، زیات خلک دا وايي چې اوسنۍ ادارې د پاچا له نامه څخه داسې استفاده وکړه لکه څنګه چې طالبانو وکړه، ناسې په دې اړه څه توپیر وینی؟

زه فکر کوم چې توپیر خو نه لري هغه د یوه چا ګټې په نظر کې نیولې او کرزی صاحب د بل چا، زه فکر کوم د هغه او ددې تر منځ توپیر نه شته، تنها دا دیموکرات دی او هغه به یو اسلامي حکومت ډېر په نظر کې نیوه، نو ده تنها دیموکراسي ورکړې ده نور فرق خو یې نه شته، هغه د یوه خارجي ملک نماینده و- د هغه ګټې یې په نظر کې نیولې او دا به د بل خارجي ملک نماینده دی او د هغه ګټې به په نظر کې نیسي دواړه نماینده ګان دي که چېرې لویه جرګه همداسې وه نو ناکامه یې بولم.

که چېرې ناکامېږي او د خلکو زور ورته ونه رسېږي نو ستاسو ښاغلي کرزي صاحب او د ده همکارانو ته څه مشوره ده چې باید څه وکړي؟ که چېرې دوی د افغانستان ټولو قومونو ته برخه ورکړي او هر یوه ته د نفوذ د تناسب په اندازه حق ورکړي او دا کابینه ختمه کړي چې د یوې ولسوالۍ په لاس کې ده او وزارتونو ته هغه څوک کانديد کړي چې هغوی اهلیت ولري او د خلکو مشکلات په نظر کې ونیسي که چېرې دا کامیابه هم شي او د خلکو مشکلات په نظر کې ونه نیسي او بیا هم د دوی راتلونکې ۱۸ میاشتې اداره به داسې وي لکه ددې شپږو میاشتو د ادارې په ډول نو په افغانستان کې به سوله را نه شي ځکه تنها کابل خو ضرور نه دی، د افغانستان ټولې سیمې ضرور دي او دا هغه وخت کېدای شي چې یوه ملي اردو جوړه کړي اوس که پوځ دی، که پولیس دي ټول د یوې ولسوالۍ په لاس کې دي که چېرې دوی غواړي چې په افغانستان کې ازامي راشي نو دوی باید یوه ملي اردو جوړه کړي د ټولو نه مهم امنیت دی که چېرې په افغانستان کې امنیت راشي نو ټول کارونه به جوړ شي.

ډاکټر فضل محمد ابراهيمي

ښاغلی ډاکټر فضل محمد ابراهيمي لویې جرګې ته د ننګرهار د سره رود ولسوالۍ منتخب وکیل و په سر کې مو ترې وپوښتل:

ډاکټر صاحب تاسو که خپل نظر د لویې جرګې په برخه کې وړاندې کوئ، څه فکر کوئ چې لویې جرګې د افغانانو څومره نماینده کي وکړای شوه؟

الحمدلله دا جرګه وروسته له (۲۳) کالو انتظار څخه افغانانو ته میسره شوې ده او دا یوه مردمی او ولسي جرګه ده، افغانان غواړي دلته په دې جرګه په خپل لاس د خپل مملکت سرنوشت وټاکي، ځینې مسایل که داسې شاید شوي وي، چې هر څه مخکې له مخکې تیار شوي وي دا خبره غلطه ده او هر هغه څه چې جوړ شوي هم دي دلته دې جرګې دا ثابت کړه چې هغه به د دې جرګې د غړو د نظریاتو په نتیجه کې تغیر ومومي او جرګه به د خپلې ارادې او خپلو نظریاتو په رڼا کې خپل سرنوشت وټاکي.

ډېرو خلکو دا تشویش او اندېښنه درلوده چې هر څه مخکې له مخکې جوړ شوي او دلته

خاورې څخه ایستلي، د روسانو په مقابل کې یې یو نیم میلیون شهیدان وركړي، علاوه له دې نه چې د خپلې خاورې په بلکې روسانو ته یې د نظامي ماتې او شکست تر څنگ مفکوروي شکست او ماتې هم وركړې، چې نن کمونیزم په ټوله دنیا کې محکوم شوی او ورک شوی او شوروي اتحاد په څو پارچو تقسیم شوی، دا موږ ټول د مجاهدینو د قربانیو محصول گڼو، نه د بل شي او توپیکیان خو طبیعي ده هغه څوک دي چې د مجاهدینو په لاس کې توپیک پیدا کړي او هغه د خپلو منافعو په خاطر استعمالي د مجاهدینو په نامه د خلکو لاري نیسي د خلکو کورونه تالاکوي، خلک یې خایه اغوا کوي، خلک یې خایه تېښتوي غلاوي کوي دا هر څوک فرق کولای شي.

• زما مطلب ددې سوال نه دادی هغه توپیکیان چې پاتکونه یې درلودل او خلک خنې په عذاب وو اوس هغه هم جینې کوي چې باید توپیکیان له منځه لاړ شي؟
الحمدلله، اوس خو په افغانستان کې پاتکونه نه شته، په صورت قطعي او هر څوک کولای شي چې دلته ازادانه د شپې او ورځې په ټولو لویو لارو باندې سفرونه وکړي خپل تجارت وکړي، الحمدلله اوس نه شته.
• که په لنډو ټکو کې راته ووايې چې په تېرو شپږو میاشتو کې د لنډمهالي ادارې نیمگړتیا څه وې که نه نیمگړتیا یې نه درلوده؟
د تېر حکومت د حالاتو په پام کې نیولو سره - دومره نیمگړتیاوې یې نه درلودې، خو د کرزي راتلونکي حکومت په هلته کامیابه وي چې دا دوه شیان په نظر کې ونیسي.
اول: د هغه کابینه باید یوه متوازنه کابینه وي، یانې کار اهل کار ته وسپاري او د کابینې په ترکیب او جوړښت کې د ټولو قومونو د نفوس په تناسب غړي راخلي دا یوه مسئله ده چې افغانانو ته اوس هم مطرح ده او په تېرو وختونو کې هم په دې باندې یوه ملاحظه موجوده وه.

دویم: دا چې کرزي ته مناسبه دا ده چې کوشش وکړي چې د افغانستان په مختلفو ولایاتو کې چې د نظامي قدرتونو کوم مراکز موجود دي او شخصي فکر لري او هغه ملي کړي او دا ټول مراکز د ملي دفاع وزارت پخوا پخوا وگرځوي او د ملي دفاع وزارت تر قوماندې لاندې شي دا ولې تر څو موږ د یوه ملي او اردو لرونکي شو او د ملک څخه د دفاع په خاطر د ملي اردو موجودیت ډېر

شاه د امتیازاتو کړي وه چې د جرگې له خوا فیصله شوه اما دا چې (شاه) مستقیماً په اجراییو امورو کې لکه که د کابینې رئیس وای دا د هغوی خبره ده چې هغوی ولي ونه شواى کولی چې خان دولت د رئیس په توگه کانديد کړي.

• تاسو چا ته رایه وركړه؟

زموږ کانديد خو حامد کرزي و او د حامد کرزي د تېرو شپږو میاشتو دورې موږ په دې قانع کړو، چې دا سړی له یوې خوا ځوان دی او پر انرژي سړی دی، د ښه فکر لرونکی خاوند دی، یو مجاهد او جهادي تنظیم پورې مربوطه سړی دی او د افغانستان د خلکو ځوښ سړی دی په دې خاطر موږ د هغو کفایت تسلیم کړي او موږ هغو ته رایه وركړه.

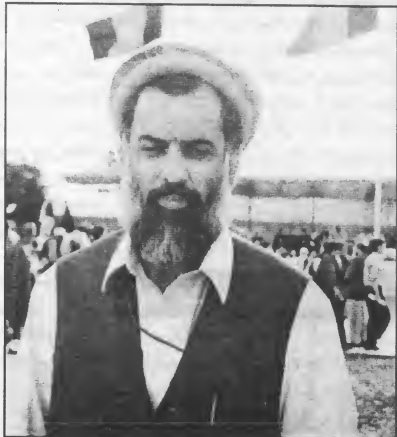
• خو زیات خلک په تېرو شپږو میاشتو کې د حکومت له چارو ناخوښ دي، ځکه توپیکیان یې بې وسلې نه کړل او څه ژمنې یې چې کړي وې هغه یې تر سره نه کړې، که نه داسې نه ده؟
والله، داسې ده چې دا خبره خو دوی په خپله په خپلو بیانونو کې واضح کړه چې یو توپیکیان دي او یو مجاهدین دي، وروسته خبره ده چې یو تعداد قوماندانان چې نن په ولایتونو کې والیان دي یا هم پوستونه ورسره دي، خو ده هغه د مجاهدینو په نام یاد کړل او توپیکیان یې هغه څوک مسمی کړل چې هغوی د خپل ټوپک له لارې د خلکو ژوند په خطر کې اچوي د خلکو مالونه غلا کوي د خلکو کاروانونو ته لارې نیسي او هغه «غوا» کوي تالا کوي، نو د دغو کسانو په برخه کې د توپیکیانو لفظ استعمالوي، نه د مجاهدینو په برخه کې.

• د تاسو په نظر څنگه مجاهدین او توپیکیان سره تفکیک کړو؟

دا خو ډېره ساده او بسیطه خبره ده مجاهدین هغه څوک دي چې ټوپک یې د خدای (ج) د رضا لپاره، افغانستان کې د اسلامي حکومت لپاره را اخیستی وو، د روسانو پر ضد یې د نهو کالو په دوران کې مقاومت کړی او روسان یې د خپلې

یوازې د [منا] لپاره یې تاسې ورته راغونډ کړي یې، بله تاسې د لویې جرگې د یوه غړي په توگه څه نظر لرئ چې اعلیحضرت محمد ظاهر او د ده پلویانو ته به په راتلونکي حکومت کې څومره ځای وي؟

دا علیحضرت خبره خو دده په ماحول پورې اړه لري، تر کومه ځایه چې تاسو د سوال په رابطه باید ووايې چې دا جرگه د ښه د توافقاتو د مراحلو د جملو یوه مرحله ده، ځکه چې په ښه کې دا فیصله شوې وه چې د موقتي ادارې یانې د شپږو میاشتو په پای کې به د افغانستان د خلکو

اضطراري لویه جرگه جوړېږي او بیا به د ملک لپاره (زعیم) او ځینې نورې اهمې پرېکړې کوي، دا چې شاه ونه شوی کولای چې د کبر سره د عمر د ډېروالي له وجې یا د مریضۍ له وجې خان د زعیم لپاره کانديد کړي یا د زعامت لپاره کانديد کړي یا د ریاست دولت لپاره کانديد کړي دا د هغوی خبره ده، باید له هغوی څخه پوښتنه وشي، خو دا جرگه چې (شاه) ته په کوم قیمت او ارزش قانع شوې ده کېدای شي د ده لپاره کافي وي (شاه) اوس د ملت (باب) شمېرل کېږي دا اوس د لویې جرگې پرېکړه ده.

(شاه) به په مهمو قضایاوو کې شرکت کوي هغوی به لویې جرگې پرانيزي هغوی به د افغانستان سازمان پرانيزي هغوی به د قانون اساسي شورا پرانيزي او په ټولو ملي غونډو کې به شرکت کوي او هغه به په خپلو لاسو او خبرو باندې پرانيزي دا د

ضروري دی دا دوه شیان که حامد کرزی مراعات کړي نو ان شالله اینده حکومت به کامیابه وي.

اغلي شفيقه يارقين

اغلي شفيقه يارقين د خان په اړه وويل: زه ډاکټره شفيقه "يادقين" يم د پنجو د امورو وزارت معينه يم مگر لويې جرگې ته د سريل ولايت څخه انتخابي وکيله راغلې يم.

ډلته چې د خلکو په استازيتوب راغلي يې احساس مو څه دی؟

ما هميشه داسې ارزو درلوده چې په پارلمان کې راشم، په لويه جرگه کې راشم د خداي (ج) فضل دی د شکر خای چې داسې شرايط برابر شول چې ښځه هم په لويه جرگه کې خپل نقش لوبوي، نو زما لپاره واقعا د خوشالۍ او سرور ځای دی، زه خپله خان ډېر خوښت گتم چې د خپلو خلکو نماينده گي کوم.

تاسو د خلکو واقعي نماينده گي کړې او که نه؟ يانې مطلب دادی چې تاسو هغه چاته

رايه ورکړې چې ولس غوښته يا تنها تاسې غوښت؟

زما په نظر ما هغه چاته رايه ورکړې چې ټولو خلکو ته د قبول وړ او زه فکر کوم ما چې ما کومه رايه ورکړې ده د خلکو له رايې څخه او زما د خپلې رايې څخه نماينده گي کوي.

دا پخپلې سرې څوک دی چې تاسو رايه ورته ورکړه؟

معلومه ده چې دا کرزی صاحب دی.

تاسې د يوې مېرمن په توگه مو ولې مېرمن مسعوده جلال ته رايه ور نه کړه ايا هغې په تاسو مشکلات ډېر ښه نه وي درک کړي؟

اوس پوهېږي چې په افغانستان د ملي وحدت ساتل د هر څه نه ډېر مهم او د اهميت وړ دي او اوس په دې شرايطو کې کرزی صاحب هم د بېن المللي له لحاظه او هم د ملي لحاظه واقعا خپل نقش ډېر ښه ولوباوه نو ددې لپاره ټول خلک د هغه ملاتړ کوي او ما هم د همدې لپاره ده ته رايه ورکړه.

تاسې خلکو ته خوږه ډاډ ورکوي چې د رايې ورکولو پر مهال د جرگې پر گډونوالو فشار نه و چې خامخا دي ښاغلي کرزی صاحب ته رايه ورکړي؟

نه هيڅ فشار نه، خو داپوه واضح خبره ده چې د افغانستان په مسئله کې د امريکا نقش ډېر مهم و، که د امريکا نقش دلته نه وای زه فکر نه کوم چې موږ به تر اوسه پورې په داسې يو تالار کې ناست وای، او په داسې يوه امنيت به نه و موافق شوي مگر دا چې امريکا په بشپړه توگه خپل نظريات په موږ تامين کړي په دې کې زه

موافق نه يم.

د تالار نه د باندې خان محفوظ احساسی؟

نه پوهېږم، ځکه چې زه ټول وخت همدلته وم ددې ساحې نه د باندې نه يم وتلي.

يعنې که چېرې وڅي وروسته له دې نه څه فکر کوي هغه وخت چې تاسو تالار ته رادشه شوي او اوس چې صرف درې ورځې تاسې دلته اوسېږي دومره وخت خو نه دی وتلی هغه حالت دی ډېر بدل شوی نه دي.

زه فکر کوم چې داسې عناصر ممکن دلته په کابل کې وي چې داسې امنيت داسې لويه جرگه ونه غواړي ممکن چې يوه يا دوه حادثې راشي مگر په عمومي توگه امنيت برقرار دی فکر کوم چې د وکيلانو ژوند هم محفوظ دی.

اغلي نادية صالح

اغلي نادية صالح، د خان په اړه وايي: زه د هرات ولايت د اوبې ولسوالۍ منتخبه وکيله يم يانې لويې جرگې ته انتخابي راغلې يم.

د لويې جرگې په اړه مو څه نظر دی، کله چې د لويې جرگې تالار ته راغلی نو خپلې او د ولس هيلې مو خوږه په کې وليدلې؟
دا يوه ملي جرگه وه واقعا يوه ملي جرگه. په يوه ديموکراتيکه فضا، کې تر سره شوه يانې ډېره ازاده فضا وه چې موږ وگولې شول په خپله خوښه دولت رئيس وټاکو، نو زه وایم چې انتخابات د ديموکراسۍ په فضا کې وشول.

تاسو څوک انتخاب کړل ښاغلی حامد کرزی که ډاکټره مسعوده جلال؟

ما خپله حامد کرزی ته رايه ورکړه، ځکه هغه يو ملي او بين المللي شخصيت پېژندل شوی دی. نو ځکه ما حامد کرزی ته رايه ورکړه، چې د اکثريتو خوښ دی.

که چېرې اسماعيل خان خان کانديد کړی وای نو بيا به مو چاته رايه ورکوله؟

ښاغلی اسماعيل خان خو خان کانديد نه کړ او هغه ويل چې موږ د هرات نماينده گان به حامد کرزی ته رايه ورکړو، خو بيا هم ده ويل چې ستاسو خوښه خپله ده چې هر څوک انتخابوي، خو دده انتخاب

ښاغلی سید گلاب ودان

ښاغلی سید گلاب ودان د ننگرهار ولایت د کوټ اوسېدونکی دی، د کابل ښار له ۱۲ ناحیې اړوند د ارزان قیمت په سیمه کې خلکو لویې جرگې ته ټاکلی دی.

ښاغلی سید گلاب ودان گوربت ته د خپل خان د انتخابېدو په اړه وویل: د ارزان قیمت پتمنو خلکو زه لویې جرگې ته د دې لپاره وټاکلم چې په افغانستان کې (۲۳) کلنو جگړو هر کور نړولی او لرزولی دی، نو زما موکلینو له ما څخه غوښتنه وکړه چې زه د هغوی اواز پارلمان ته ورسوم، موږ ته په تېرو دولتو کې پاملرنه نه ده، شوي او په راتلونکي کې دا پېښې بېخي کېدای شي، نو موږ د کرزي صاحب نه چې خوشبختانه د (۱۸) میاشتو لپاره بیا هم انتخاب شو یوازې هیله داده چې د دولسمې ناحیې خلکو ته خاصه پاملرنه وکړي، چې د هغو مشکلات ډېر دي لکه د برق، د اوبو، د سړکونو، د مخابراتو، د کلنیکونو، نو د ارزان قیمت خلک چې یو خط لېږي هم ښار ته راځي چې یوه پوره ورځ یې ضایع کېږي او هم په کرایه کې شل زره افغانۍ ورکوي او همدارنگه ترانسپورتي مشکلات، کوم نوي موټرونه چې کابل ته راغلي باید له دې نه یو څو دانې دې لین ته ورکړي په ارزان قیمت کې دوه مکتبونه چې متوسطې موجودې دي، یو د لېسې د تعمیر دی چې له سهاره یې هلکان درس په کې وایي او له ماسپینین نه یې نجونې درس په کې وایي چې په شروع د کال کې یو نیم زره هلکان شاگردان او شپاړسوه نجونې شاگردان یې درلودې؛ اوس چې زه دې جرگې ته راتلم د نارینه وو درې زرو ته او د ښځینه و تعداد څه زیات درې زرو ته رسېده، نو د ښځو د ښوونځي تعمیر موجود دی او وران دی جوړېدو ته یې د دولت توجه غواړم او نور مشکلات دې هم په نظر کې ونیسي.

ښه، د جرگې په اړه مو څه نظر دی، تاسې خپلې غوښتنې وړاندې کړې، که نه دا جرگه د دې جوگه نه وه او تاسې ته یوازې پرېکړې واورول شوې؟

دا جرگه د خلکو له ارادو سره راغونډه شوې او جوړه شوې ده، خو دلته د پردې تر شا ځینې شیان

وجود لري، د جرگې ټول برخمن خلک د وطن بااعتماده یا اعتباره شخصیتونه یې استازي دي، او په دې ایمان لري چې موږ به د خپل سرنوشت په برخه کې هېڅا ته حق ور نه کړو چې د پردې تر شا ځینې مسایل موږ ته رامنځې کړي. بلکې دوی په جرئت سره د جرگې د رئیس سره صحبت کوي. او موږ دلته ځینې ستونزې لرو هغه دا دي چې یو څو دوي خلکو ته وخت کم ورکړی او بعضې خلک چې د ملت اواز پارلمان ته او د لویې جرگې استازو ته رسوي، نو دوی هغه کنسل کوي، او نه یې پرېږدي چې وېي وایي نو موږ خو دلته د شپې تېرولو او دوی خو لپاره نه یو راغلي، موږ د ملت یا اعتباره استازي یوو، غواړو چې خپل نظریات، سازنده نظریات، د بیارغونې نظریات، د ملي وحدت نظریات، په ملک کې د جنگ ختمولو نظریات او د ټوپک سالاري ختمول؛ باید دلته مردم سالاري حاکمه شي، نو دا خلک دردېدلي دي. خامخا دوی باید خپل نظریات ورکړي او د اضطراري لویې جرگې رئیس ته موږ دا پیشنهاد کوو، چې په کافي اندازه استازو ته وخت ورکړي چې د ملت اواز خلکو ته واوروي د ملت اواز د سولې اواز د امن اواز د بیارغونې اواز دی او د ټوپک سالاري په مطلق ډول ختمول او ملي روغه جوړه او د ملک بیارغونه غواړو او بس.

تاسو چا ته رایه ورکړه؟

موږ خو هغه چا ته رایه ورکړه چې په راتلونکي کې د افغانستان ملي وحدت او د ټولو قومونو ورور ولې او د بیارغونې ته وفادار شخص وي، نو په ایماندارۍ سره چې ما نه غوښتل چې زه کرزي صیب ته رایه ورکړم، خو کله مې چې ولیدل خلک پرې را ټولېږي او تعهدونه یې وسپارل چې زه به د ملي وحدت او بیارغونې لپاره هغه کارونه وکړم چې ټوپکیان به ټول "خلع سلاح" کړم او یوه ملي اردو به جوړه کړم نو موږ په دې شرط خپله د اعتماد رایه کرزي ته ورکړه.

دلته یو بل مشکل هم دی چې ټوپکیان هم درېدلي دي چې موږ ټوپکیان ختموو، نو دا توپیر به څنګه کسېږي چې څوک ټوپکي دی او څوک مجاهد؟

دغه تفریق صرف د افغان ولس ملي او نماینده استازي کولی شي چې وگوري هغه څوک چې ملي شتمنۍ یې لوټ کړې او ټوپک یې په اوږو دی چې د پردې تر شا یوه خبره او په عمل کې بله خبره کوي،

نو دغه صلاحیت دغه د ملت استازي لري دا کوم هوایي فرمان نه دی چې په موږ باندې رانازل شي، بلکې دا زموږ عیني شواهد دي او دلایل دي چې په جرئت او ایماندارۍ سره او د خدای (ج) نه مدت او نصرت وغواړو او ټول هغه څوک چې خلک غولوي او فریب ورکوي او په عمل کې د خلکو د وژنې لپاره او په ظاهره کې هغه د ملي وحدت نارې وهي، د دغه پارلمان د دې جلسې نه - ددغه ملي اضطراري لویې جرگې د استازو نه یوازینی هیله زما داده چې په ایمانداري سره د دې اخیښت لحنه ده، سرنوشت سازه، جلسه ده او جرگه ده او د خلکو هغسې نماینده گان راغلي چې خلکو پرې اعتماد کړي، نو دوی دې په ایماندارۍ سره هغه چاته رایه ورکړي هغه طرحه دې وکړي چې د ټوپکیانو په ضد که هغه زه یې که زما ورور دی چې ټوپک ورسره دی او په ملي حاکمیت ایمان نه لري، د هغه په ضد په یوه اواز ودرېږي او وایي چې موږ ملي حاکمیت غواړو، د خلکو حکومت غواړو، سوله غواړو، بیارغونه غواړو، ملي یووالی غواړو، ورورولي غواړو، نه ټوپک، نه جنگ، نه جنگ سالاري، بلکې د ملت او خلکو حکومت غواړو.

ښاغلی امین

ښاغلی امین بېړنۍ لویې جرگې ته د غزني ولایت منتخب استازي دی، د لویې جرگې په اړه یې خپل نظریات گوربت ته په لیکلې بڼه راوړسول:

هغه جنایتکاران چې افغانستان یې په کنډوالو بدل کړ او د زرگونو بېگناه افغانانو وینې یې تویې کړي، چېرې دي؟

لکه څنګه چې همدا اوس هم د وسلو قدرت د قانون د دریځ ممثل دی د لویې جرگې زیاتره غړي هغه قوماندانان او رهبران وو چې تر پرونه یې کورنیو جگړو ته لمن وهله او نن یې د خیر غوښتونکو مشرانو په شان په لوړ اواز پر له پسې خبرې کولې، نو دغې لویې جرگې او د افغانستان غوره تاریخي دود چې د اسلامي ارزښتونو زېږنده ده، ډېرې نیمګړتیاوې درلودې، چې ښایي یوه برخه یې راوخپرو.

انتخابات له دې پرته چې قوماندان صاحبانو تر کومه حده یې د وسلې په زور د نفوذ توان درلود، په کلیو، بانډو او ځینو ولسوالیو کې یې تر اوسه

اغلي راضيه نعيمې

اغلي راضيه نعيمې بېرته لويې جرگې ته د وردگو ولايت منځخېه وکيله وه، چې جرگې ته يې خپله وينا واوروله او بيا او بيا يې گوربت ته د خپرېدلو لپاره وسپارله، او دا دی تاسې يې لوستو ته رابولو:

الحمد لله رب العالمين، والصله والسلام على سيد الانبياء والمرسلين وعلى اله واصحابه وازواجه اجمعين.

وبعد!

د قدرمنو نماينده گانو او محترمو مشرانو او مېلمنو په اجازه

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

په داسې حال کې چې زموږ هېواد د ژيوپوليتيک حساس موقعيت په وجه د نژدې دريو لسيزو په موده کې د پردېو په ښکاره لاسوهنه د سترو ملي غميزو شاهد دی.

دا د شکر خای دی چې تر درويشتو کلونو جگړو او کړاوونو وروسته يو ځل بيا افغانانو د ښه د تاريخي موافقې په لاسليک کولو سره بل الفعل د اضطراري لويې جرگې په تدوير کې يو. او دا يو منل شوی او څرگند حقيقت دی، چې د افغانستان ټول وگړي واحد ملت دی او د خپل ځانگړي خصوصيت له مخې د وطن اوسنی

مهمې کښالي او د سرونښت ټاکنې مسئلې ته د خپل لرغوني غعنوي دود تر سيوري لاندې چې موږ يې دغه لويه جرگه بولو چې د خپلو قامونو او ولسونو د اعتماد او اعتبار په وجه ښه دي لويه او تاريخي شانداره غونډه کې ونډه اخيستی ده چې د تاريخ په اوږدو کې د ملي وحدت بنسټ او د ملي واکمنۍ او د خاورې د بشپړتيا د خوندي ساتلو سمبول دی.

د پارلمان د پست په اړه ښاغلي قاسميار په څرگند ډول وويل چې د ښه پرېکړې له مخې د پارلمان برخه د ۱۳۴۳ ل ۱۹۶۴ م کال نامزد اساسي قانون اعتبار نه لري، خو پر عکس په درېيمه ماده کې يې د انتقالي حاکميت د تشکيلاتو جوړښت پيش بيني کړی همدا راز يې له اتو حوزو (ساحوي هستو) څخه انتخاباتي وکيلان په پام کې نيولي. په دې اړه اکثريت خلک دا اندېښنه لري چې د پارلمان په اړه هېڅ ډول قانون وجود نه لري په خپله د دولت اداره عبوري ده، دا څو کسان د حقوقي معيارو له مخې باطل شوي. نو ځنگنه کولای شو د ټول افغانستان حقوق او اراده تمثيل کړو؟

هغه قوانين چې اوس جوړېږي او يا هم وړاندې جوړ شوي او اوس په کې بدلون راوځي. نو هېواد ته

په څومره گټور وي؟

افغانستان به څه وخت د ثلثه ځواک د درلودو وړ گڼل کېږي.

تر ټولو مهمه دا چې اکثره وکيلان او يوه شان په دې نظرونو چې ښاغلی خليلزاد بايد د افغانستان حياتي مسايل له پامه ونه غورځوي او پرې دې ږدي چې په دغه شهيدپال او رنځېدلي هېواد کې سوله، ملي يووالی او يو غوره نظام راشي.

مرکزي دولت نه دی منلی بلکې خپل خپلوان او يا هم وروڼه يې جرگې ته ورلېږلي دي، په دې توگه يې د ټاکنو لپاره د وړ شخصيتونو حقوق تر پښو لاندې کړل. اداري وېش چې د نماينده د ټاکنې اساس منل شوی و غير عادلانه او برسير وگڼل شو. دويم ځل واک ته رسېدل پرون تر سره شوی، د ساري په توگه د انتخاباتو د کړنلارې جدول ته په پام سره.

د بدخشان ولايت ۲۸ ولسوالۍ خو هرات ۱۶، کندهار ۱۲ او پکتيا ۱۲ ولسوالۍ ښوول شوي. حال دا چې دا درې ولايتونه تر ټولو ستر ولايتونه دي.

پر دې سربېره څه تعداد خلک په انتصابي توگه دعوت او د انتخابي وکيلانو په شان د رايې حق لري. او په جرگه کې يې زيات نفوذ درلود، هر وخت

يې چې غوښتي خبرې يې کړي او څه يې چې خپله غوښتي پر نورو يې تحميل کړي، د مثال په ډول حاجي عبدالقدیر په تالار کې اوچت شو او د شرق سمت ټولو وکيلانو ته يې خطاب وکړ، چې بايد حتما قاسميار ته رايه ورکړي، ايا ناپيتلوب، د رايې خپل حق او ازادي همدا؟

ايا دا په خپله دا نه څرگندوي چې حالات د هغو کسانو په گټه څرخي چې د يوې سيمې يا په بله مانا د شمالي ټلوالې متحدین دي؟

ايا دا په خپله د نظر د نه ازادۍ پر ثبوت ښه سند نه دی؟ د انتخاباتو د کړنلارې په درېيمه ماده کې ديموکراسي، خپلواکي او ټولنيز عدالت ياد شوی، خو د کابینې د ټاکلو پر مهال د کليدي پستونو د انحصار په اړه پر گڼو شکايتو سربېره بيا هم پر معارف وزارت باندې د داخله وزارت د

پست پر بدلولو سربېره هماعه وضعه واکمنه ده. د يوه زرو او اووه سوه تنو گڼون کوونکو له ډلې څخه د يوه تن په وړاندیز د معارف وزارت څوکۍ داخله وزير ته چې يو دوه جلسې وړاندې يې خپله استعفی اعلان کړې وه ډالۍ کېږي، ټولو د دغې سخاوتمندانه صحنې په ليدلو په چکچکو پيل وکړ چې ايا د معارف وزارت پست په خپل ذات کې يو حساس او کليدي پست نه دی؟

گرانو محترمو مشرانو، وروڼو او خويندو! په دې لویه جرگه کې اوس د واحد ملت او د هغه د ملي، فرهنګي او کلتوري ودې سره سم په سیاسي او ټولنیز ډګر کې چې نه یوازې د ملي جوړښت او ملي وحدت بنسټ دی بلکې د یو داسې متکامل مافوق حیثیت لري، نو پر موږ لارم او ضروري ده په دې تالار کې چې د منل شویو اصولو پر بنا د ټولو دیني، مذهبي، ژبنیو، محیطي، رنګ، جنسي او نژاد د موازنو له په پام کې نیولو سره سم د بشري حقوقو او ټولنیز عدالت رعایت وکړو او دغه اعتماد او اعتبار په وجه چې د ولس له خوا پر موږ شوی دی، د یو واقعي او ملي زعامت ټاکل، د یوې داسې قوي مرکزي ادارې جوړول چې د ټولو په کې رضا وي، د پراخ بنسټ دولت جوړول، د دیموکراسۍ اعاده کول، د جنگ ختمول، د وسلو مکمل ټولول، د یوې مدني ټولنې جوړول، د ملي او بااطمینانه اردو جوړېدل د کیفیت له مخې نه د کمیت، د ویجاړ افغانستان د بیاودانولو په برخه کې اوچت ګامونه اخیستل او د افغانستان د رنګ شوي اقتصاد بېرته په پښو درېدل دي.

هوکی!

د افغانستان ښځو د باشاهمه نارینه وو تر څنګ د بهرني استعمار په مقابل کې مبارزه کړې او ډېر ډېر کړاونه یې زغملې دي او د خپل وطن له ازادۍ او شرافت څخه یې په کلکه زړورتیا دفاع کړې ده او تاریخ ددې شاهد دی، د افغانستان ښځو د روسانو د تجاوز په وخت کې خپله ایماني او وجداني دنده چې د روسانو په مقابل کې مقاومت او مبارزه وه تر سره کړې ده او ډېرې قربانۍ یې ورکړې دي.

نو اوس ښځه دا لطیف موجود چې د افغانستان نفوسو نیمه برخه جوړوي او د کورنۍ بنیادي هسته تشکیلوي، نو ښځه په انسانیت، کرامت او اهلیت کې بالکل له نارینه سره یو شان برابر او مساوي حقوق لري چې هر حق او حقوق د مقابل لوري لپاره د واجب او وظیفې حیثیت لري یانې د ښځو حقوق ادا کول د نارینه وو ذمه واري ده همدارنګه د نارینه هر حق ادا کول د ښځې ذمه واري ده.

اسلام ښځې د ټولو انساني، اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او تعلیمي حقونو څښتنې ګڼي. البته دا بېله خبره ده چې زموږ دین ښځو ته څومره په درنه سترګه کتلې او زموږ د ټولنې ځینې خلک او واکمنان ورته په کومه سترګه ګوري او کتلې یې دي! کوم حقونه یې منلي وو او له کومو حقونو څخه یې محرومې کړې دي، خو اسلام د ښځو ټول

بنیادي حقونه منلي دي خو متاسفانه چې زموږ د معاشري او ټولنې په زیاترو ځایونو کې په عملي ډول سره د ښځو ځینې حقونه حتی زیاتره برخه یې تر پښو لاندې شوې دي او یا هېڅ نه دي ورکړل شوي.

اوس چې زموږ د ولس واقعي زعامت او حکومت جوړېږي، لاندینيو ټکیو ته یې جدي پاملرنه غواړم: ۱- زده کړه او تعلیم چې د ښځو مسلم او شرعي حق دی باید دولت تر هر څه دمخه په دې لار کې زیات کار وکړي خصوصاً په ولایتونو، کلیو او بانډو کې باید ورته ځانګړې پاملرنه وکړي؛ ځکه د وردګو ولایت چې د کابل تر څنګ پروت دی، لاتر اوسه د ښځو هېڅ مکتب نه شته دی، نو د لرې پرتو ولایتونو به څه حال وي، نو د ټول ملت جدي غوښتنه ده چې باید د ټولنې دغه نیمايي نفوس له تیارو څخه روښنایي ته وباسل شي.

۲- ښځې د نورو بنیادي حقوقو په شان د ښه صحت او سالمې روغتیا د ټولو اسانتیاوو او سهولتونو حق لري، مګر متاسفانه چې زموږ د ټولنې او معاشري په ډېرو برخو کې زموږ قدرمنې خويندې او میندې له دغه مشروع انساني او بنیادي حق څخه هم محرومې ساتل شوې دي چې په نتیجه کې یې ډېرو خويندو خپل ژوندون په ډېره اسانۍ سره له لاسه ورکړي دي، نوی زعامت او حکومت مجبوره او مکلف دی چې په ټولو ولایتونو کې خصوصاً پښتنو سیمو کې د ښځو مشکلات ډېر زیات دي، نو باید صحي کلینیکونه، د مور او ماشوم د حمایه کلینیکونه جوړ کړي.

۳- دا د پام وړ خبر ده نن سبا چې په ښاري سیمو کې د جهیز کوم غلط رواج مسلط دی بلکې هغه مسئله ده چې ډېرې ښځې یې د نکاح د مشروع او روا حق څخه محرومې کړې دي.

۴- او همدارنګه نن سبا د ولور په نامه په کلیو، بانډو او حتی ښاري سیمو کې کوم غلط رواج مسلط دی بلکې دغه ستونزه ده چې د ډېرو پېغلو او ځوانانو د شرعي نکاح په وړاندې خنډ واقع دی.

۵- د افغانستان نوی زعامت او حکومت دنده لري چې د هغو کونډو او مسکینو ښځو لپاره چې د جنگ په وخت کې یې هر څه له لاسه ورکړي او نن سبا ډېرې احتیاجې او محتاجې دي د کار زمینه برابرول خصوصاً په ولایات او ولسوالیو کې او د هغوی د حقوقو مکمل اعاده کول.

۶- د کونډو او مسکینو ښځو لپاره د سر پناه جوړول په مرکز او ولایتونو او ددوی د اولاد ښه روزنه او پالنه په ټولو برخو کې.

تر هغه ځایه چې زه پوهېږم لنډمهالې ادارې په تېرو شپږو میاشتو کې د افغانستان دردېدلیو خلکو ته ډېر ښه کارونه کړي دي. سره له دې چې لنډمهالې اداره یوه اړخیزه اداره ده او زیاتې نیمګړتیاوې یې درلودې، ټولې لوړې څوکی د تحصیل او زده کړې د درجې، د اهلیت او د کار سابقې د په پام کې نیولو څخه پرته د ګوندي، قومي او نورو اړیکو له مخې وېشل شوې وې، چې دغه کار د اداري فشار او بیوروکراسۍ لامل شو. که چېرې حساب وکړل شي نو څرګنده به شي چې د دفاع وزارت، د کورنیو چارو وزارت، د بهرنیو چارو وزارت، د استخباراتو عمومي ریاست، راډیو ټلوېزیون او مهم اداري واحدونه د یوه ګروپ او د یوې سیمې په انحصار کې وو. پوښتنه دا ده چې د افغانستان نور ولایتونه او هغه خلک چې له ګروپ او تنظیم سره تړاو نه لري هغه د دې مانا لري چې هلته تکړه او علمي کدرونه نه شته؟ که دوی وايي چې موږ جهاد کړی نو ایا د همدغې یوې سیمې او یوه ګوند خلکو جهاد کړی؟

همدا ډول د افغانستان د بیا ودانۍ لپاره یو لړ مرستې شوي چې د هغو د لګښت او مصرف لپاره باید یو ځانګړی هېوادپال کمېسیون جوړ کړی شي، چې په تېرو شپږو میاشتو کې د لنډمهالې ادارې لګښتونه وپلټي.

څنګه چې د لنډمهالې ادارې په دوران کې راډیو او ټلوېزیون د یوې ځانګړې ډلې او ګروپ په انحصار کې وو، باید له دې وروسته له دغه حالت څخه وویستل شي او د راډیو ټلوېزیون پست هم باید انتخابي کړل شي.

ومن الله التوفیق.

بېړنۍ لویه جرگه او د هېوادوالو هیلې

مړينې څخه ويره نه کوي. پخواني پاچا کله چې پوه شوه د بېړنۍ لويې جرگې استازو د ده خوا ونيوله او د ده ملاتړ ته چمتو شول، په دغه مهال کې ده بايد نه د امريکا او نه د شمال د ډلگيو گواښ او زور زياتي ته غاړه ايښې وای، بلکې دی بايد پر خپل دريځ کلک او مضبوط ولاړ وای. که چېرې پاچا ځان ټينگ کړی وای زه گومان نه کوم چې د شمال ډلگۍ او خليلزاد به بريالي شوي وای چې پاچا د افغانستان له سياسي ډگر او اتلولۍ څخه لرې کړي. د جرگې د برخوالو د سترگو د ليدو پر بنسټ پاچا ونه شو کړای چې پر خپل دريځ ټينگ ودرېږي او له دغه ستر تاريخي ازميښت څخه په سرلورۍ ووځي، دا چې پاچا ته په واکمنۍ کې ځای ورته کړل شو، دا يوازې له ده سره نه بلکې د افغانستان

را منځ ته شي، چې د امنيت، سولې او پخلاينې چارې سنډالې شي. د جرگې په بهير کې داسې يو خوځښت رابرسېره شو چې نهو سو استازو په گډه د يوې ليکنې په ترڅ کې له پاچا څخه په کلکه وغوښتل چې د هېواد او خلکو مشري ومني او د ويجاړ وطن د ستونزو د اورولو لارې چارې ولټوي. د پاچا هدف ددغه ارمان په سر ته رسولو کې پوره نه شو. د شمال ډلگۍ په دې داربدله چې د پاچا په بيا واکمنۍ کې به د دوی واکمني نيمگړې يا کمزورې شي، نو ځکه يې گواښ وکړ او د امريکا استازي يې پاچا ته ولېږل چې دی مجبوره کړي، چې له خپل دريځ څخه واورې او په ډاگه ووايي چې دې واکمنۍ ته چمتو نه دی او غواړي چې يوازې د ولس د بابا پر ځای د جرگې له خوا ومنل شي او

لکه چې ټول وطنوال خبر دي لويه بېړنۍ جرگه د پخواني پاچا په وړاندې او د بن د غونډې د پرېکړو پر بنسټ د عيسوي ۲۰۰۲ کال د جون پر يوولسمه نېټه د پخواني پاچا په وينا پرانېستل شوه او د نوې لنډمهالې واکمنۍ پر جوړښت او د هېواد پر روانو ستونزو يې هر اړخيزې خبرې وکړې. جرگه د افغانستان د ولس په تاريخي، سياسي او ټولنيزو چارو کې ستر ځای لري او هر کله چې هېواد او خلک له ستونزو سره مخامخ شوي دي، خلکو جرگې رابللي او په سره سينه يې د خبرو او مرکو، له لارې د ستونزو د لرې کولو لپاره نوې چارې لټولې دي. دا بېړنۍ جرگه هم همدغه هدف ته د رسېدو لپاره رابلل شوې وه، چې دا خوځښت د قومونو تر منځ د روغې جوړې د چاپېريال د رامنځ ته کولو يو ډېر گټور گام بلل کېږي، د افغانستان د خلکو هيلې په لومړي پړاو کې دا وې چې د جرگې د کميسيون د غړو په ترکيب او جوړښت کې بايد کارپوهانو او ولسي کسانو چې د ولس په رنځونو او کړاوونو خبر وو ټاکل شوي وای. بله هيله دا وه چې په افغانستان کې د مېشتو وروڼو قومونو د شمېر پر بنسټ پرته، له تبعيضه د جرگې د غړو په ټاکلو او انتصاب کې ښه پاملرنه شوې وای دا اوس ټولو ته څرگنده شوه چې د کميسيون د غړو په ټاکلو کې ژوره پاملرنه نه وه شوې، ځکه چې د پوهې، کاردانۍ او د غړو سوابق په نظر کې نه وو نيول شوي.

سره له دې چې پاچا بوډا شوی او له جسمي او فکري کمزورتيا سره مخامخ دی، بيا هم د ملگرو ملتونو او امريکا په غوښتنه او لارښوونه او ملاتړ افغانستان ته بېېل شوی دی او ملي معيارونه هم دده په بېولو کې په نظر کې نه دي نيول شوي؛ خو بيا هم دی د خپلو خلکو په منځ کې د روغې او جوړې او خدمت لپاره هېواد ته ستون شوی او کېدای شي چې ده غوښتل يو تاريخي رسالت تر سره کړي. د يو شمېر ډېرو خلکو هيلې دا وې چې د پاچا تر بشپړې مشرۍ لاندې يو نوی سياسي نظام

که چېرې له دغه گټور سياسي او نړيوال چاپېريال څخه چې ده ته ور په برخه شوې ده، دی د خپلې واکمنۍ د مشروعيت د څرگندونې او ژورتيا په لار کې هر اړخيزې گټې وانخلي د افغانستان د ولس بېلابېلې پرگنې به بيا پرده ډاډ او باور ونه کړي او دی به د شمال د ډلگيو يولاسپوڅی گڼي او د هغو د جرمونو او وژنې ملگری به يې بولي، که چېرې دی په دې لار کې بريالی نه شي بيا به هم دی او هم به دده واکمني د ولس او د تاريخ په وړاندې نيمگړې او تورنه وگڼل شي او د افغانستان د وگړو هيلې او ارمانونه به هم خاورې او پوپناه شي.

د ولس له يوه غوڅ اکثريت سره جفا او ظلم وشو. کله چې پاچا په روم کې د سپتمبر له يوولسمې نېټې څخه وروسته د امريکا د پارلمان د سناتورانو له يوې ډلې سره وليدل او هغوی له پاچا څخه د تروريزم په ټکولو کې مرستې وغوښتې او دی يې وهڅاوه چې ددغې موخې د رسېدو لپاره افغانستان ته لاړ شي، ده ته په کار وه چې له

خپل دغه مقام ته مشروعيت ورکړي. يو ملي او ولسي مشر د تاريخي نازکو پېښو د تويانو په څپو کې هم د خپل هېواد د ژغورنې لپاره په مېړانې او تدبير سره خپلې ملي چارې تر سره کوي او د سيالانو او د ښمنانو د گواښ پروا نه ساتي. ملي مشران په حساسو وختونو کې خپل ملي رسالت تر سره کوي او د هېڅ ډول گواښ او

امريکايانو څخه يې پخې او مږلوې ژمنې د افغانستان د خلکو د غوښتنو د پلي کولو په برخه کې تر لاسه کړې وای او دا يې هم په ټينګه تړې غوښتې وای چې که د جرګې غوڅ اکثریت دده د واکمنۍ ملاتړ وکړي، د ولس نورې پرګنې او په خاص ډول سره امريکايان يا ملګري ملتونه نه شي کولای چې دده مخه ونيسي. مګر په خواشينۍ سره پخوانۍ پاچا د امريکايانو په تشو ژمنو ډاډه شو او ليکلې ژمنه او سند يې له دوی څخه لاس ته رانه وست. د پاچا بله تېروتنه دا وه چې د شمال د ډلګيو پر خبرو او تشو ژمنو يې باور وکړ او اټکل يې وکړ، چې دوی به د ده مشرتابه ومني او د پاچا د هلو ځلو په وړاندې به خنډونه نه جوړوي. د شمال ډلګۍ چې پرون د روسيې، ايران او هند په مرستو ولاړ وو او د افغانستان د ملي ګټو پر ضد لوبېدل او اوس يې د امريکا پوځي او سياسي ملاتړ تر لاسه کړی او په ډالرو لوبې کوي او د واکمنۍ په نشه مست او بېسده شوي دي.

د پاچا او د پښتنو پروا ونه ساتله او د ډبرکيو د حقونو د خوندي کولو اندېښنې تر پښو لاندې شوې. د پاچا د ماتې او ناکامۍ بل غټ دليل د هېواد د وړانو پېښو په هکله د پاچا د نژدې سلاکارانو ناپوهي وه، ځکه چې دوی داسې خلک دي چې د خپل ولس له بېلابېلو پرګنو سره نژدې اړيکي او پېژندګلوي نه لري او د ولس له هيلو او ارمانونو څخه يې خبره پاتې دي. کله چې دوی ته د شمال د ډلګيو له خوا ځينې وزارتونه او مقامونه ورکړل شول، دوی بيا د پاچا دريځ او غوښتنې

مېرې کړې.

دا اوس هر چاته په ډاګه شوې ده چې د جرګې د جوړېدو او د هغې د کارونو د سرته رسېدو واګې د بل چا په لاس کې وې او تر ټولو دمخه د کارونو په بهير کې د خليلزاد چې د بوش استازی دی لاسوهنې ډېرې وې. سره له دې چې د شمال د ډلګيو د استازو شمېر په جرګه کې د نورو په پرتله ډېر و خو بيا هم داسې استازي چې د هېواد له کړاوونو او غميزو څخه خبر وو هم په جرګه کې ګډون درلود او دوی بريالي شول چې خپلې چيغې پورته کړي او د خپلو ويناوو په ترڅ کې د هېواد واقعيتونه، سياسي او ټولنيزه بې عدالتي او ناانډولي څرګنده کړي. په سياسي څېړنو کې د جرګې د خبرو او ويناوو د بهير دا اړخ مثبت او ګټور بلل کېږي.

حامد کرزی د پردې شاته د لاسوهنو او د سياسي لوبغاړو د هلو ځلو او د جګړه مارو د ګواښونو په نتيجه کې په بشپړ اکثریت سره د دولت د مشر په توګه وټاکل شو. کله چې کرزی د سياسي لوبو او سازشونو په چاپېريال کې د مشر په توګه ومنل شو، دې ټاکنې د مشروعيت بڼه غوره کړه او دده واګ او صلاحيت پراخ او نور هم ټينګ شو. له بلې خوا ټوله نړۍ او هم د افغانستان وګړي خبر دي چې امريکا، ملګرو ملتونو او په افغانستان کې پراته نړيوالو ځواکونو هم غوښتل چې کرزی دې ددغې انتقالي واکمنۍ مشر شي. دی چې اوس د مشروعيت پر نسبي بنسټ را منځ ته شوی او هم د امريکا، ملګرو ملتونو او د نړيوالو ځواکونو ملاتړ لري. کولای شوی چې په ډېره مېړانه او په ډاګه سره د خپل د ولس د بېلابېلو پرګنو له غوښتنو سره سم ځان د ټوپکسالارانو او جګړه مارو او سړي وژونکو له نفوذ څخه خلاص کړي. دی او هر د شعور خاوند

سړي په دې خبره ډېر ښه پوهېږي چې د شمال جګړه مارو له طالبانو سره د جګړې توان له لاسه ورکړی و او که چېرې د سپتمبر د يوولسمې نېټې پېښه او د امريکا د ځواکونو او د ۵۲ او ۱۳۰ امريکايي الوتکو يرغلونه پر افغانستان نه وای شوی او د طالبانو واکمني له منځه نه وای تللې، د شمال ډلګۍ او د هغو جګړه مارو نه شواى کولای چې بيا د افغانستان واکمني تر لاسه کړي. ددې خبرې مانا داده چې د شمال جګړه ماران او قوماندانان سالاران يوازې او يوازې د امريکا د پوځونو په زور او ملاتړ قدرت او واکمني ته رسېدلي دي. اوس چې کرزی دا ملاتړ په بشپړ ډول تر لاسه کړی دی، ده ته په کار ده چې ځان او خپله واکمني له سړي وژونکو او کرغېړنو ټوپکسالارانو او پخوانيو کمونستانو څخه چې په ملي خيانت تورن دي خلاص کړي او خپله سپېڅلتيا او سياسي تقوا خپل مسلمان او قهرمان ولس ته څرګنده او په ډاګه کړي. دی په خپله هم له قوماندانان سالارانو څخه سر ټکوي او داسې څرګندونې کوي چې ګواکي د امنيت د نشتوالي او د اداري او سياسي عدالت د نه پلي کېدو اصلي وجه همدا ټوپکسالاران او ددوی زور زياتی او د هغو او د پخوانيو کمونستانو نفوذ دی چې دده مخه يې دده د ښو، ملي، سياسي او ټولنيزو پلانونو د پلي کېدو په لار کې تړلې ده.

اوس چې د کرزي واکمني په نسبي ډول د مشروعيت بڼه غوره کړې ده او د امريکا د ځواکونو بشپړ ملاتړ هم ورسره دی، دی کولای شي چې د جنګسالارانو او پخوانيو کمونستانو چې د روسانو د سرو پوځونو ملګري وو تفر ورتول کړي او د هغو د نفوذ او واګې مخه ونيسي او د خپلې واکمنۍ د کارونو واګې د کار ماهرانو او اهل کار ته وسپاري او په هېواد کې بشپړ امنيت، سوله او روغه جوړه راولي او د بيا رغونې په بهير کې پاڅه او مضبوط ګامونه اوچت کړي.

که چېرې ددغه ګټور سياسي او نړيوال چاپېريال څخه چې ده ته ور په برخه شوې ده، دی د خپلې واکمنۍ د مشروعيت د څرګندونې او ژورتيا په لار کې هر اړخيزې ګټې وانخلي د افغانستان د ولس بېلابېلې پرګنې به بيا پرده ډاډه او باور ونکړي او دی به د شمال د ډلګيو يو لاسپوڅی ګڼي او د هغو د جرمونو او وژنې ملګري به يې بولي، که چېرې دی په دې لار کې بريالی نه شي بيا به هم دی او هم به دده واکمني د ولس او د تاريخ په وړاندې نيمګړې او تورنه وګڼل شي او د افغانستان د وګړو هيلې او ارمانونه به هم خاورې او پوښه شي.

۲۰۰۲ عيسوي کال، د جولای ۶مه

بېړنۍ لويه جرگه - جنگ سالاري او سياسي مصلحتونه

بېړنۍ لويه جرگه چې د هغې له جوړېدو سره افغانانو دېرې هيلې او ارزوگنې ترلې وې بالاخره د ملگرو ملتونو په نوښت او سرپرستي د روان لمريز کال ۱۳۸۱ د غبرگولي له شلمې څخه تر ۲۹ مې نېټې پورې په کابل ښار کې جوړه او د پخواني پاچا له خوا پرانيستل شوه، چې په خپلو غونډو کې يې يو شمېر پرېکړې او فيصلې صادري کړې، خو په عمومي توگه له بده مرغه په دې ونه توانېده چې د افغانستان د کرېډليو خلکو اساسي ستونزو او مسايلو ته د حل لار پيدا کاندې. د افغانستان مظلومو خلکو هيله درلوده چې د بېړنۍ لويې جرگې په فيصلې به د لنډ مهالې ادارې پر ځای چې د بن د توافقاتو پر اساس يوازې د څلورو ډلو له خوا هغه هم د امريکا او متحدينو د تروريزم ضد کمپاين په ترڅ کې منځ ته راغلي او په جوړښت يې د قامي او سياسي ناانډليو په خاطر اعتراضونه کېدل داسې يو غښتلی انډول شوی مرکزي حکومت منځ ته راشي چې د خلکو د اکثريت په ملاتړ به عمومي نظم او امنيت ټينگ او په هېواد کې به جنگ سالاري او ډله بازيو ته خاتمه ورکاندې. دغه هيله نه دا چې تر سره شوه بلکې ناانډولي پر ځای پاتې او جنگ سالاري تر پخوا ځواکمنه وگرځېده.

افغانانو چې په تېرو ۲۳ کلونو کې د شوروي پوځي يرغل، بهرنۍ مداخلې او کورنۍ جگړې له لاسه درانه تاوانونه گاللي، توقع درلوده چې بېړنۍ لويه جرگه به د سرتاسري سولې او د قانون د حاکميت په ټينگولو، بشري حقوقو په تامين او ساتنو اړه د وسلو په راټولولو کې اغېزناکې پرېکړې وکړي، مگر له بده مرغه په دغو مواردو کې صريح اقدامات او امکانات په گوته نه شول.

افغان مظلوم ولس تمه درلوده چې د وسله والو ډلو او جنگ سالارانو قدرت ته به خاتمه ورکړل شي او لوتماران، جنايتکاران او پر بشري حقوقو تېري کوونکي به قانوني عدالت ته وسپارل شي چې بېړنۍ لويې جرگې په دغه باب هم لارمي پرېکړې ونه شوې کړي.

په اروپا کې د افغانانو د ملي يووالي جرگه چې خپل نظرونه، انتقاداتو او تشويشونه يې په دغه اړه د جرگې ځانگړي کميسيون او د ملگرو ملتونو خاص استازي ته پر وخت وړاندې کړي خپل دريځ دا ډول څرگندوي:

۱- بېړنۍ لويې جرگې په خپلو غونډو کې د منځ مهاله حکومت د رئيس له ټاکنې څخه پرته بل کوم ځانگړې برياليتوب تر لاسه نه شو کړای.

۲- بېړنۍ لويه جرگه کې د شمال

جوړښت

اتحاد، د نظار شورا او نورو پوځي ډلو او سيمه ييزو جنگ سالارانو پراخ موجوديت او په منځ مهاله حکومت کې ددوی تسلط د حکومت مشروعيت تر سوال لاندې راولي.

۳- د سيمه ييز واکدارانو او جنگ سالارانو بې باکه دوام او تقويت او په حکومت کې د جنګي جناياتو د تورنو کسانو په مقابل کې مسالمت چې هم حکومت بې پته او کمزوری کوي او هم له قانون او مرکز څخه د فرار روحیه غښتلې کوي د زغملو وړ نه بولي.

۴- د امريکا او متحدينو له پوځي ځواکونو سره د شمال د اتحاد او نورو ډلو پوځي همکاري او د هغې څخه په گټه اخيستو د قدرت د انحصار او سياسي مخالفينو پر ضد هڅې د قانون حاکميت او ملي وحدت ته سخت تاوان رسوي. سياسي مصلحتونه حقايق تل پټ نه شي ساتلی.

۵- د ملي اردو او ملي پوليسو د ځواکونو له جوړښت څخه پرته په هېواد کې سوله نه شي ټينګېدای، په دغه اړه له قامي انډول سره هم چټک اقدامات او د ملي دفاع په وزارت کې د مجوزه کميسيون کاملاً بېطرفه فعاليت حياتي اهميت لري.

۶- د ملگرو ملتونو د خاص هيئت په کړنو چې د لويې جرگې د ځانگړې کميسيون همدارنگه د ټاکنو او ونډو په اړه يې د افغانانو پر وړاندیزونو، اعتراضونو او شکايتونو غوږونه کاڼه او د شمال د اتحاد د نظار شورا او نورو پر لاسوهنو سترگې پټې کړې، جنگ سالارانو ته يې د مقرراتو خلاف په جرگه کې گډون او حتی اضافه څوکۍ ورکړې او د حکومت عالي رتبه کسانو ته پرته له دې چې استعفاء وکړي، په جرگه کې گډون ومنل شو - د ملي يووالي جرگه په دې اړه کلکه خواشينی څرگندوي.

۷- د ملي يووالي جرگه د امريکا او متحدينو د پوځي ځواکونو د تروريزم ضد عملياتو چې د هغو له امله په سل گونو بېگناه افغانان هم په قتل رسېدلي او د خلکو کورونه تباhe شوي په کلکه غندنه کوي او ژر تر ژره ددغو عملياتو خاتمه غواړي. د افغانستان په کورنيو چارو کې د هر بهرني هېواد مداخله په کلکه ردوي.

۸- د ملي يووالي جرگه د ټولو متعهدو او د افغانستان لوړو گټو ته د ژمنو افغانانو ملي دنده بولي چې د هېواد په دغه بحراني حالت کې خپل غوږونه او اعتراضونه په زغرده پورته کاندې.

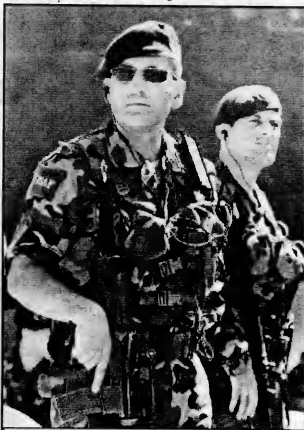

د قدرت په هغو کي د کابل جرگه وختپاڼه

په انگلستان کسې د مېشتو افغانانو په نماينده گۍ هم يو افغان له هغو ۱۵۵۰ استازو سره د کابل په لويه جرگه کي يو ځای شو چې په دې اوونۍ کي به د دولت مشر او د افغانستان راتلونکی سياسي چوپښت ټاکي- دې په هغه غونډه کې گډون کوي چې اوس د افغانستان تقريباً هر جنگ سالار په کې ناست دی. تر بېگا پورې د جرگې برخه والو ته نه خو د کليدي وزارتونو د

کانديدانو لست، نه اجندا او نه د رايې ورکولو پروسېجر وړاندې شوی و. تايمز ته چې کوم خبرونه رسېدلي د هغو له مخې د دغو ځنډونو علت دا دی چې جرگې ته په پټه تر سره شوې يوه معامله وړاندې کړي چې په نتيجه کې به يې د لنډمهالې ادارې مشر حامد کرزی د جمهور رئيس په توگه وټاکل

شي. پخواني پادشاه محمد ظاهر شاه ته به يو تش په نامه رول يعنې د ملت پلار ونومول شي او د هېواد د اکثريت "پښتنو" ته به څه نور اجرائيوي قوت ورکړي. خو بيا هم تېره شپه ښاغلي کرزي ه څه کوله يوې پرېکړې ته ورسېږي، چې جرگې ته د منلو وړ وي. نو جرگه د مارشپين تر دريو پېڅو وځنډول شو. لوی څنډه دا چې د شمالي اتحاد پنجشيري مافيا چې د دفاع، کورنيو چارو او بهرنيو چارو وزارتونه په واک کې لري- نه غوښتل چې له قدرت څخه منگولې ليرې کړي. په داسې حال کې چې په تيزۍ سره دا محسوسېده چې د

يوه ساتی ځواک د جرگې پر مهال چمتو ولاړ دي

قدرت د شريکولو له يوې معاملې پرته به پښتانه د لويو اجرائيوي رول لپاره محمد ظاهر شاه وټاکي. لنډمهالې ادارې ته نژدې يوې سرچينې وويل چې د جرگې تر پرانيستو مخکي يوه معامله ډېره ضروري ده. د بڼ په پرېکړه کې گوښه کړای شوي د هېواد اکثريت پښتانه ناراحت دي، د دوی استازي لادمخه ددغه تېرايستلو او ځيانه په اړه وډنگېږي. که په کابينه کې بدلون رانه شي نو يو ځل بيا به په افغانستان کې چکري ووينی، د کندهار يوه استازي جمعۀ گل وويل، د حکومت عمر به ډېر لنډ وي. د جرگې په اړوند لنډمهالې حکومت ته په توصيې سره چې هر څوک دې په دې غونډه کې را ټول کړي واشنگتن يو مرکزي څو غړي رسمي رول لوبولی دی. د شنبې په ورځ ښاغلی فهم د يوه آزاد ملي پوځ د جوړېدو لپاره د يوه دفاعي کميسيون د جوړېدو اعلان وکړ. دغه ځوارلس کسيز کميسيون به له هغو جنگ سالارانو جوړېږي چې د زرگونو بې گناه عوامو د وژلو مسوول دي. په دوی کې ازبک جنگ سالار عبدالرشيد دوستم او عطا محمد هم شامل دي چې قواوې يې د شمالي سيمو د نيولو پر سر اوس

هم په جگړه دي. دوستم او سياف چې په نويو کلونو کې پر کابل د توغنديو ويشلو او بريدديو مسوول دي د جرگې منتخب غړي دي په داسې حال کې چې قانون هر هغه څوک د جرگې له استازي توپ منع کړي دي چې له جنگ سالارانو سره اړيکي ولري. تر څو دا خبره يقيني کړي چې د افغانستان ټول مشران دې د جرگې غړي وي. کميسيون نور ناټاکلي سيټونه د مليشو د مشرانو او معتبرو شخصيتونو لپاره اعلان کړل، ښاغلي کرزي پخپله دا ومنله چې ښايي نيمايي استازي په درغلۍ، ټگۍ او زور جرگې ته ټاکل شوي وي. خو دده په خوله حتی دا هم يوه لاسته راوړنه ده.

د ډېرو کتونکو دا خبره زړه ته لوبدلې ده چې د ښاغلي کرزي بيا ټاکنه او د پنجشيريانو روان برلاسي يقيني دی. خو بياسته ډېر پښتانه استازي شته چې گډې رامنځ ته کولی شي او "د افغانستان دی" د ملگرو ملتو يوه مبصر وويل "اوس هم هر څه ممکن دي"

له The Time, London څخه، د جون لسمه

د Tim Reld ليکنه

ژباړن: ډاکټر ف. کرلای

په تاريخي پېړۍ لويه جرگه کې د ښځو ونډه

په تېره د پښتنو ښځو له ونډې څخه وغځېږم، لومړی دغو څو پښتنو استازو ته خپل درنښت وړاندې کوم او په ملالو يې ستايم. دا ځکه چې دغو يې وسلې استازو د ټوپک په وړاندې د ژبې ډال او توره نيولې وه، دوی سره له دې چې د ټوپکمارو د ټوپکونو شپېلۍ له لارې نه اورېدې سره له دې چې د هغوی ښکاره گواښونه يې ليدل او د خپل هېواد په ترينگليو، گډوډو او بې ډاډو حالاتو باندې ښې خبرې هم وې او سره له دې چې داسې سيمو ته بېرته ستنېدې چې هلته د همدې ټوپکونو واکمني کوله، خو بيا هم دغه ملالې ښځې او پېغلې غلې کښناستې او يو ځل بيا يې خپلو هېوادوالو او نړيوالو ته دا په زبات ورسوله چې پښتنې ښځې او پېغلې د افغان تاريخ اتلې دي او پښتنې ښځمنې د طالب خپېرو او د وخت کړاوونو بدلې کړې نه دي، لايې ورته ويلې اوسپينز کړي او هوډ يې ورته نه ماتېدونکې کړې دي، کله چې په دوی د ټوپکمارو او جنگسلازانو په وړاندې درېدې د پښتانه او د خپل ټول ولس غږ به يې اوچتاهو نو ماته به هماغه کړې د غني خان هغه شعر را په زړه شو:

جنگ له دی منصور روان

توپ او نه تفنگ لري

نه د توپې پړق لري

نه د توپې شوق لري

او نه د زغرو شرنگ لري

په لويه پېړۍ تاريخي جرگه کې هغه څه چې ويلو يې د سر قرباني غوښته، هغه څه چې په زغرده ويل کېدل دا څه يوازې پښتنو ښځمنو استازو ويل، د جوزا شلمه نېټه به تاسو ټولو ته در په ياده وي او همدا شان د دغې ورځې په تېر مياښ کې د ټوپکمارو او جنگسلازانو پښتنې به مو هم په ياده وي. دا هغه ورځ ده چې وروسته له دروېشتو کلونو د لومړي ځل لپاره ټوپکمار او جنگسلازان د افغان

غورځنگ په پياوړتيا کې يې اهم رول درلود. نازو انا سره له دې چې د ميرويس نيکه په څېر يې يو مدبر او پر هېواد مين زوی ټولنې ته وړاندې کړ، بلکې د خپل مهال ډېره پياوړې قلمواله هم وه، چې د شعر بېلگه يې تر دې دمه ساري نه لري. زرغونه انا د ستر احمدشاه بابا مور چې د خپل زوی په ټولو سلطنتي چارو کې يې خپل زوی ته مشورې ورکولې او اهم رول يې درلود چې د کندهار ښار د ښاري کلا له نقشي سره ددې مدبرانه مخالفت زما ددې خبره ښه زيات دی. او داسې د تاريخ ملاله چې په يوه ناره يې د بریتانیا ستر پوځ تار و مار شو، غازي ادي او بيا اوس اوس پتمنه شهیده ناهیده چې ټوله نړۍ ته يې په خپل يې ساري شهادت سره

د پښتنې ښځې حيا عزت دوستي او پتمنې په زيات ورسول، د عزت ددغې پريښې روح دي ښاد وي. موږ په خپل هېواد کې د داسې پياوړو پښتنو ښځمنو په لسگونو نورې بېلگې هم لرو چې ډېرې ښې بېلگې يې د روان کال په پېړۍ تاريخي لويه جرگه کې څو پياوړې او اتلې پښتنې استازې وې، زه مخکې له دې څخه چې په لويه جرگه کې د ښځو

که څه هم په پښتنې چاپېريال کې ښځه د پښتنې ارونو او دودونو پر بنسټ ډېر وخت له خپلو مدني او انساني حقو حقوقو څخه يې برخې پاتې شوې ده او ډېر وخت په ټولنيزو چارو کې هغې ته ونډه نه ده ورکړ شوې او شتون يې ورته په نشت گڼلې دی، خو سره له دغې ټولو ناخوالو او ننگتياوو بيا هم پښتنه ښځه تل د خپلې کورنۍ د بنسټ اړه ډېره، د خپل ژوند ملگرې ته نه يوازې د ژوند يوه پتمنه او پالواله ملگرې پاتې شوې، بلکې د ژوند د ټولو ناخوالو په وړاندې يې د خپل ملگرې مټې پياوړې کړې دي، پښتنې تل د کورنيو تر منځ دينمنې په له منځه وړلو کې لومړنۍ او ستره قرباني ورکړې او د "سورې" يا "بدو" په نوم يې رفمانه قرباني کېدې

دښمنو د اورونو پر سر اوبه شوې دي او که هېوادنيو چارو ته خبر شو او د خپل هېواد پېښليک ته د نظر واچوو نو بيه کورور چې پښتنه زموږ د پېښليک په هر پېر کې روښانه پاتې شوې خپل دريځ يې تثبیت کړي او په غوښتنې او ناغوښتنې توگه رامنځ ته شوې ده. "ساکه زرينه" راياد وو چې د "کوروس" له سره يې ټول ساکان خلاص کړل. مېرمن الايي رايادوو چې د هېواد د يوه روښانه

او صايه ځوگياڼۍ د ننگرهار استازي هغه زوره پېغله وه چې شهيد حاجي قدير ته مخامخ ودرېده او د ټولو په وړاندې يې ورته وويل:

حاجي صيب، موږ دا د زهر کوټ وکړ چې تا ته د غونډې په ترڅ کې با نه ځېدو او درته ومونه ويل چې قاسميار دې تا ته مبارک دي، زموږ د ټولو ختيځوالو استازي عزيز الله واصفي دی. خودا هم درته وایم چې موږ ستا په خوله ونه کړه او ټولو په ډېره واصفي ته رايه ورکړه، بله دا هم درته وایم چې ته نور حق نه لري چې پر زموږ مشورې څخه زموږ په وکالت داسې څه ووايي چې د تاريخ مختوري مو کړي، که څه هم پرته له پنځو تنو نورو ټولو ختيځوالو واصفي صاحب ته رايه ورکړې وه او د حاجي صيب شهيد قدير خبره هېچا ونه منله، که

مجلو او ټوليزونسي چاينلونو سره په وارو وارو مرکې وکړې او د پښتنو غوښتنې يې نړيوالو ته ورسولې. د ختيځ زون بنځينه استازيو له خليل زاد سره په وارو وارو وکتل او هغوی ته يې خپلې روا غوښتنې وړاندې کړې، چې په دې برخه کې مېرمن اړين يون او پېغله ثريا د يادولو وړ دي.

خو هېښنده دا وه چې د دوی په خبرو کې د پنځو د حقوقو غوښتنه نه کېده، په تېره بيا د ختيځ زون د بنځينه استازو په ويناوو کې د بنځي او پنځو له حقوقو څخه اصلاً څوک نه غږېدل. هغه څه چې دوی ترې يادونه کوله هغه د ټولو پښتنو حق حقوق وو، چې په دې خبره د نورو پنځو ورسره د خولي شوې هم راغلې چې زه يې د يوې شخړې يادونه کوم. د مېرمن تاجور کاکه له خوا يوه پنځه د ختيځ

ولس د استازو په وړاندې بې توپکه او بې ځواکه ودرېدل. خو په دا درويشو کلونو کې د لومړي ځل لپاره همدا بنځي او په تېره پښتنې بنځي وې چې د جنگسالارانو او ټوپکمارو په وړاندې ودرېدې او له هغوی څخه يې د خپلو ټولو شهيدانو د وينو بدل وغوښت. همدا بنځي دي چې د جنگسالارانو په غوږونو کې د لومړي ځل لپاره د محاکمې نيلی ونگاوه او هغوی ته يې دا ورسوله چې افغان ولس خپل قاتلين او د قومي بې اتفاقيو عاملين نه پرېږدي، همدا پښتنې بنځي وې چې ټوپکمارو ته يې مخامخ او په لوړ غږ وويل چې په افغانستان کې د قومي بې اتفاقي عاملين همدوی دي. د لغمان ولايت استازي انجنيره ضيا کاکي وه، چې د راياني په وړاندې ودرېده او له هغه څخه يې په لوړ غږ د هېواد د لوت شويو اثارو په تېره د کوټي باغچې د آثارو لوت پوښتنه وکړه، مېرمن تاجور کاکه جنگسالارانو ته مخامخ ودرېده او په لوړ غږ يې هغوی ته وويل چې تاسو زموږ د ۶۵۰۰ (پېنځه شپېته زره) بې گناه کاليليانو قاتلين ياست، چې ستاسو واک دوستۍ په اوږدو کې دوی ووژل شول. دا يې ورته څرگنده کړه چې که تاسو په ژوندانه له محاکمې نه بچ شوی خو دا په ياد ولری چې زموږ د شهيدانو روحونه تاسې نه پرېږدي، تاجور کاکه په لوړ غږ له جنگسالارانو څخه غوښتنه وکړه چې د افغان ولس څوورنه همدومره بس د نورو نه له دغه کېدلې ولس څخه څه غواړي؛ د خدای لپاره له صحتې ووځی!!!

ورنگه ساپۍ هم وه چې جنرال فهيم ته يې په لوړ غږ وويل لاسه نه وو تاسو به نه راتلاست او همدا بنځي وې چې د ټوپکمار د خوږ خوږ ويلو په وړاندې ودرېدې او په لوړو غږونو يې ټوپکمارو ته وويل موږ ستاسو خوښې نه يو موږ دې خدای د غلو او قاتلينو خوښې نه کوي. او پېغله ډاکټره ثريا يوسفزې د لغمان ولايت استازې وه چې په خپلو لوړو خنداگانو او نارو چې فهمه د خدای لپاره د دفاع وزارت پرېږده جنگسالاران يې تېښتي ته اړيستل، دا هغه تاريخي ورځ وه چې جنگسالاران د بې وسلې استازو هغه هم پښتنو بنځينه استازيو له لاسه وتښتېدل خو له ټولو هېښنده داوه چې په دې ورځ نارينه استازي په بې ساري توگه غلي وو.

او- راغلو د لويې بېړنۍ جرگې بهير ته: خو مخکې تر دې چې لويه جرگه پيل شي پښتنو بنځينه استازي په تېره د ختيځ زون پياوړو پنځمنو استازيو له بهرنيو او کورنيو راډيوگانو، ورځپاڼو،

د بېړنۍ لويې جرگې گډونوالې له ښاغلي کوزي سره

څه هم حاجي صيب وروسته پېښمانه و، خو د پښتنو استازيو تر منځ يو څه ناباوري او بې اتفاقي منځ ته راغله چې د پښتنو پنځمنو استازيو په تېره د ختيځ زون د پنځمنو استازيو له خوا له منځه يووړل شوه.

دويمه پېښه پر حشمت غني احمدزي او يو بل پښتون استازي باندې د مايک قطع کېدل وو، پښتني استازي په تېره د کندهاره ملايې استازي مېرمن ملايۍ هغه يوازينی استازي وه چې د حشمت غني احمدزي تر څنگ ودرېدې او د جرگې له مشرتابه څخه يې هغه ته د خبرو د وخت ورکولو غوښتنه وکړه، همدا شان په خپل دغه حرکت يې هغه د خاني او گوندي گټو قهرېدلې پلوي استازي پر ځايونو غاړه کينول کومو چې غوښتل احمدزي صاحب ووېي.

تر دغې پېښې وروسته د ختيځ زون استازي د يونا مشر تابه ته ورغلي او هلته يې پر پښتنو

زون استازيو ته راغله او دوی ته يې وويل چې پنځو دا فيصله کړې سيمه نمر به د جرگې رياست لپاره ټاکي دا چې سيمه نمر يو پنځه ده، نو تاسو بايد په دغسې فيصلو کې راغلې شئ، خو د ختيځ زون بنځينه استازيو د مېرمن تاجور کاکه د استازي په ځواب کې داسې وويل: موږ ته اوسمهال يو څه ډېر اهم دي، هغه پښتون او د پښتانه برخليک، کله چې موږ له ختيځه راوخوځېدو نو موږ د خپل جنسيت د هرولو لاره وکړه، نو موږ پښتون غواړو نه پنځه. دا ځکه قوميت هغه واقعيت او ځوک دی چې موږ ته زموږ حق حقوق تامينولای شي.

پښتني پنځو په تېره د ختيځ زون او بيا د لغمان دوه پياوړي استازي ضيا کاکي، او ډاکټر ثريا ښاغلي اشرف غني، پوهاند حسن کاکي او شهيد حاجي قدير يې دې ته اړيستل چې د جرگې له رياسته تېر شي تر څو پښتانه په ټولو ونه ویشل شي او ټول يوه استازي ته رايه ورکړي.

- د هېواد د ملي شتمنيو له لومړنيو څخه بايد پوښتنې وشي.

- د مارشال او قهرمان او داسې نور لقبونه دې هغه چاته ورکړ شي چې د هېواد په ورايت، قومي بې اتفاقيو او د بې گناه خلکو په وژلو کې يې ونډه نه وي اخيستې، نه هره غلڼه او د اړه مارت.

د ارين يون وينا د ټولو استازو له خوا په بې سارو چکو بډيره کړه شوه. خو ښاغلي دوستم، رباني، فهمي او ډاکټر عبداله، ددې وينا په اړه خپل اعتراض ليکونه د لويې جرگې مشرتابه ته ولېږل. دا ځکه چې په زړه وېشلي بيدار وي.

د پارلمان لپاره د استازو د ټاکلو خبره راغله، د ولسي جرگې لپاره د استازو د ټاکلو پروسيسجر داسې وړاندې شو چې په هرو لسو تنو به يو تن ولسي جرگې ته وي. دا ښکاره وه چې دا پروسيسجر به بنسټي استازي ته يوازې يوه لومه ده، دا ځکه په لويه جرگه کې پښتانه استازو يوازې ۳۰ سلنه برخه درلوده، د پښتنو ښځمنو استازو تر هر چا دمخه خپل اعتراض ليکونه د جرگې لومړي منشي ته وسپارل او له خپلو ورونو استازو سره اوږه په اوږه ودرېدې او ددغه پروسيسجر د بدلېدو غوښتنه يې وکړه او همدا شان پښتني استازي نه يوازې په مخالفت کې ودرېدې بلکې د استخباراتو د غړيو هغه ټولې هڅې يې قدم پر قدم شتون ولې چې د پښتنو استازو د تېر وېستلو لپاره يې کولې.

د جرگې په څلورمه ورځ د کندهار مېړنيو پښتنو ښځمنو استازو پيساوې او ټکړه منشي استاد اسمعيل يون د وهلو دسيسه شته کړه، يو شمېر ستمي ښځينه استازي چې د فريداحمد مزدک ورور(۲) هم په کې وه- په دې گومارل شوې وې چې ښاغلي اسمعيل يون ووهي، تر څو په جرگه کې ګډوډي پيدا شي او اسمعيل يون د جرگې د مشرتابه له پلاوي ګوښه کړي خو کندهار يو ښځمنو دغه دوسيه په فزيکي ټکر سره شته کړه. لنډه دا چې ټولې پښتني استازي هغه استازي وې چې تش د نندارې لپاره لويې بېړنۍ جرگې ته نه وې تللي او زمونږ تاريخ به د دوی دا مېړانه له ځان سره خوندي وساتي او دغه د ملايو ډله به تل ژوندۍ وي.

ته اړ کې چې ووايي دا سرود - نه ملي سرود دی او نه رسمي.

پښتنو ښځمنو استازو به د جرگې هرې غونډې پای ته رسېدو وروسته د جرگې له غولي نه د باندې وتي او توپکمارو تر منځ به يې د جرگې په اړه د ژورناليستانو پوښتنو ته بريښو ځواب وايه.

کله چې استازو ته د خبرو وخت ورسېده انجنيرې راضيې وردگ په خپلې ډانگ پېپلې وينا سره ټولو ويناوالو استازو ته د بريښو خبرو کولو جرأت ورکړ. انجنيرې راضيې وردگ د توپکي مشرانو مخامخ له ښاغلي کرزي او ملګرو ملتونو څخه غوښتنه وکړه، چې د توپکو واکمني او توپک سالازي دې نوره نو پای ته ورسوي او د هېواد په ټولو چارو کې دې د افغانستان ټولو قومونو ته د هغوی د نفوسو د شمېر پر بنسټ ونډه ورکړ شي او هېواد بايد د يوې ولسوالۍ له واکمنۍ څخه ووخوي.

تر انجنيرې راضيې وردگ څخه وروسته مېرمن ارين يون د ختيځ زون په استازي د وينا لپاره

استازو د مايک بندولو او پښتنو مشرانو او پښتنو ته د کنځلو د اجازې پر ضد يې خپل اعتراضونه وړاندې کړل، چې د خبرو په ترڅ کې مېرمن انجنيرې ضيا کاکړ د يوناما مشر ته ډانگ پېپلې وويل: پښتانه د افغانستان ډېره کي قسم دی خو تاسو ورته په لويه جرگه کې يوازې ۳۰ سلنه ونډه ورکړې چې په دې ډول د پښتنو پر حقه انساني او افغاني حقوقو مو پښتې ايښي دا به پرېږدو خو دا ورته په زغرده وايي چې د پښتنو انساني او افغاني حقوقو ته په درنه سترګه وګورئ د پښتنو تاريخ يو ځل بيا ولولئ او د پښتنو پر دغې چوپتيا مه تېر وځئ. دا ځکه چې پښتانه د توپان خوی لري او دا له توپانه مخکې چوپتيا ده.

بايد ووايم چې د ختيځ زون پښتني استازي هغه يوازينۍ ښځينه استازي وې چې تنظيمي سرود ته له ځايه پورته نه شوي او د دغې ورځې په سبا يانې د لويې جرگې په دويمه ورځ مېرمن ارين يون مخکې له دې چې د جرگې نور مسايل وړاندې شي مېرمن ارين يون له قاسميار څخه د پروني

خبريالان د جرگې له تالاره د باندې د جرگې بهير غاړي

تنظيمي سرود سپيناوي وغوښت او دا يې ورته څرګنده کړه چې دين له ترافقاتو سره سم د ۱۳۴۳ کال قانون د شاه د صلاحيتونو پرته تر اساسي قانون جوړېدو پورې د اجرا وړ دی، که داسې دي نو په ۱۳۴۳ کال کې دغه سرود نه و او همدا شان په اجندا کې هم له کوم ملي سرود څخه يادونه نه ده شوې، نو دغه ناپېژندلی سرود په کوم اساس وغږول شو.

مېرمن ارين او نورو نارينه استازو قاسميدی

ستېج ته جګه شوه، د مېرمن ارين يون د خبرو اهم ټکي په لاندې ډول وه.

- نور بايد پښتانه دالقاعده او طالب په نوم ونه خوړول شي.

- يو داسې ملي پوځ جوړول چې هېڅ توپکمار او توپکسالاز په کې ځای ونه لري. او په نړيوالو پوځي او زمونږ په ملي ارونو ولاړ وي.

- هغه ټول خلک بايد محاکمه شي چې له بشري حقوقو څخه يې سرغړونه کړې ده.

دربم کال، څلورمه گڼه، پرله پسې شپاړسمه گڼه

حقیقت دادی

حفظ الله

د مخمالي ادارې مشر ښاغلی حامد کرزی

لاړ او ان د ډاکټر عبدالرحمن قاتلین یې د نومونو په اخیستلو په گوته کړل. په ظاهره خلکو ته داسې وپېښېده چې دادي قاتلین به ونیول شي او په سزا څکه خلکو ته ښاغلی کرزی صاحب پر چارو یو مسلط او یو بشپړ واکمن ښکارېده.

خو حقیقت دادي چې ښاغلی کرزی صاحب دومره مسلط نه دی لکه څنګه چې فکر کېږي، ځکه لویې

ملت جوړونې هغه بهیر ته یې سخت درون غوزار ورکړ. خو له بده مرغه د دغو جګړو لکۍ لاتر اوسه نه ده پرې شوې او په همدې ښامار (جګړه) کې لا اوس هم ساه شته چې زموږ ټوله مادي او ماینیز شته یې ګروټ کړل او لایې په همدغه نسیم ژواندي وجود هڅې روانې دي چې یو ځل خپل وجود وڅوڅوي او هر څه په بل مع واپوي.

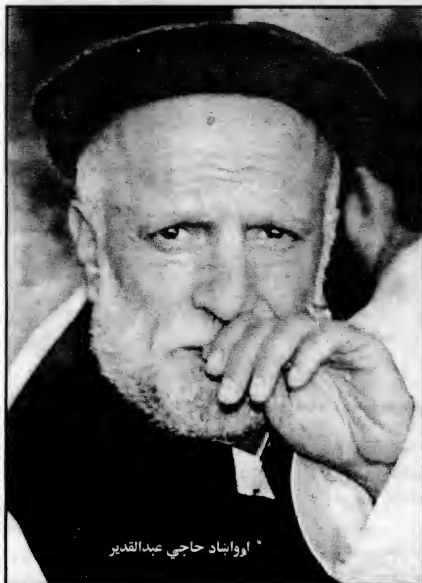
خو له دې ټولو بدبختیو سرپرې د هېوادوالو په زړونو کې د هیلو غوټیو هغه مهال ځای ونیو چې په کابل کې له یوې جګړې مارې ډلې څخه - چې د امریکایي بمباریو له پرکته یې له طالبانو څخه نوی واک اخیستې و، د

ملت او ټولنه هغه وخت له بدبختیو سره مخ کېږي چې د واکمنو یې په زړه یوه او په خوله بله وي، زیات وخت حقیقت نه وایي او په اصطلاح اوبه تر بوسو لاندې تېروي، برعکس یې یوه ټولنه او ملت هغه مهال له بدبختیو څخه نجات او خلاصون مومي چې د واکمنو یې په زړه او خوله یوه خبره وي او واکمن له ملت څخه هېڅ هم نه پټوي او هر څه چې د دولت د واکمنو تر منځ او یا یې هم له بهرنيو هېوادونو سره څه خبره وي هغه د ملت په وړاندې پدې.

ملت جوړونه ستر زړونه او لوی تدبیرونه غواړي،

مرحوم عبدالرحمن

اواناد حاجي عبدالقدير

جرګې ته د عبوري ادارې د کابينې له لست جوړلو دا په ډاګه شوه چې ښاغلی کرزی صاحب په بشپړه توګه د ټوپکيانو د دايرې په منځ کې ولاړ او

افغانستان لنډمهالې ادارې ته واک ولېږدېده؛ ټول افغان ملت ارزو درلوده چې دغه غوټۍ به د لویې جرګې له جوړېدو، د وسلو له ټولولو او وسله والو ډلو ټپلو له منځه تلو سره وغوړېږي، خو له بده مرغه هغه وخت چې د لنډمهالې ادارې د هوايي چلند وزیر مرحوم ډاکټر عبدالرحمن د کابل په هوايي ډګر کې د معلومو کسانو له خوا ووژل شو، نو افغان ملت ته سوال پيدا شو [ولې په رڼا ورځ وزیر ووژل شي؟].

د مرحوم ډاکټر عبدالرحمن د مرګ پر مهال د افغانستان د لنډمهالې ادارې مشر حامد کرزی ژمنه وکړه چې جنایاتکاران او قاتلین به نیسي او د قانون منګولو ته به یې سپاري، هغه مهال ښاغلی کرزی وړاندې

په ملت جوړونه کې ډېره او تره هېڅ ځای نه لري، په تېره بهیر کې د افغانستان د ملت جوړونې او د هېواد د ښېرازۍ لپاره شهید محمد داود خان هغسې گامونه پورته کړل چې په لږ موده کې یې وکړای شول چې هغه ښاغلي هم د ملت جوړونې او هېواد جوړونې په بهیر ورګډ کړي چې چا یې مخکې تصور هم نه کاوه.

دا دروېشت کاله په افغانستان کې یوه خونړۍ جګړه روانه ده، چې د شهید محمد داود خان د

وایي، که چیري واکمن حقیقت ونه وایي نو لکه په تېرو او نو مياشتو کې یې چې له کړيو ژمنو یوه هم پر ځای نه کړه، نو په راتلونکي کې به هم هېڅکله ونه شي کړای چې ژمنه پر ځای کړي زيات خبرونکی استدلال کوي چې ښايي د ښاغلي کرزي صاحب ځيني مجبوریتونو په پام کې ونیسول شي، خو پوښتنه داده چېسې څه وړ مجبوریتونه آیا یو څل بیا د همدغو مجبوریتو د اړمنو له مخې ملت او هېواد د تېاهې کندی ته ور تېل وهل غواړي. هغه مجبوریتونو څه همدا مانا لري چې هېواد د تېاهې پر توپان ورگو کړي.

حقیقت داده چې ښاغلی کرزي صاحب د توپکيانو او توپکسالازانو په وړاندې له هغسې تدبیر څخه کار نه اخلي لکه څنگه چې ښايي او لکه څنگه چې یې ولس غواړي. اوس په څرگنده په هېواد کې ملک الطوفی روانه ده په هر ولایت کې بېله پاچايي ده او له مرکز سره هېڅ اړیکې نه لري. هر والي او ولسوال په سیمه کې پخپله ځان د والي او ولسوال پښه توگه د وسلې او پیسې سرې زور پر خلکو تېلي. له څو گوتو به شمار ولایتونو پرته نور یوه ولایت او ولسوالی ته هم د کورنیو چارو وزارت والي او ولسوال نه دی ورغلي کړي.

په هېواد کې د ملک الطوافی څرگندي نښې د

فساد د مخنیوي په خاطر کېږي، خو پر افغان ملت بڼه نه لگېږي، ځکه ملت غواړي چې ښاغلی کرزي

صاحب باید قاطعیت ونیسي او نور نو په افغانستان کې خانخاني او خانواکي ختمه کړي. دا حقیقت ولس مني چې ښاغلی کرزي صاحب د هغو کسانو د شر له وېرې دا خبرې کوي چې عملاً په کابل کې واک او توپک ورسره دی، په زیات گومان پخپله د ښاغلي کرزي صاحب سره به دا سوال مطرح وي چې څنگه د کابل په هوایی ډگر کې د

محاصره دی. په دې اړه یوه بله څرگنده بېلگه د ډاکټر عبدالرحمن قاتلین دي چې ښاغلي کرزي یې

نومونه هم اخیستي وو، خو لا اوس هم د کورنیو چارو په وزارت کې په لوړو څوکیو خپلې دندې پر مخ بیایي او لا د قانون منگولو ته نه دي سپارل شوي. نو څرگندېږي چې ښاغلی کرزي صاحب او د ده خواخوږي یې ملي گټې ورته تر نورو هغو پرومسی دي دا کار نه شي کولی، ځکه په کابل کې بشپړ واک د هغو دی چې د مرحوم ډاکټر عبدالرحمن په قتل کې یې لاشونه د وینو په خالونو سره دي. حقیقت داده:

د کابینې هغه پېړنۍ غونډه چې د مرحوم ډاکټر عبدالرحمن تر قتل وروسته په چټکۍ راغونډتل شوې وه، یوه ښاغلي وزیر چې مسلکي او پوه شخصیت دی ټول وزیران مخاطب کړل، په ځانگړې ډول یې د کورنیو چارو وزیر ښاغلي محمد یونس قانوني ته مخ ور وراوه او ورته ویي ويل: د کورنیو چارو وزیر صاحب، په کار داده چې نن ټوله کابینه استعفا ورکړي، که ټوله کابینه استعفا نه ورکوي نو بیا دې په ځانگړې ډول د کورنیو چارو وزیر ښاغلی محمد یونس قانوني خامخا استعفا ورکړي.

دغه ښاغلي وزیر چې په کابینه کې خبرې کولې د غونډې په سر کې ناست د لنډمهالې ادارې مشر نه ټپي و نه اسېدې او په بهر یې وویل: وزیر صاحب څنگه د کورنیو چارو وزیر او یا نوره کابینه استعفا ورکړي د کورنیو چارو وزارت په ځانگړې ډول وزیر صاحب په ډېره بڼه توگه خپلې چارې پرمخ بیایي.

د ښاغلي کرزي صاحب دا ډول خبرې او اکتونه که هر څومره د مصلحت او ظاهره د یوه شر او

د حاجي عبدالقدير تر تورو وروسته د نېوال سوله ساتي ځواک عسکر د ده د موټر تر شا ولاړ دي

لویې جرگې پر مهال رابرسره شوې، چې پخواني پاچا د توپکيانو په ځانگړې ډول د نظار شورا له خوا دې ته اړ کړای شو چې په لویه جرگه کې له کاندیدېدا لاس واخلي. نظار شورا امریکا ته د ډېر څه ورکولو ژمنه کړې ده او تر څنگ یې د یوه اړې گړي د جوړولو گواښ هم کړی و. په دې اړه یې په ځانگړې ډول ښاغلي خلیلزاد ته ویلي وو، که چیرې پاچا د افغانستان مشرتابه ته ځان کاندید کړي او بریالی شي نو په افغانستان کې به د پخواني پاچا

امنیتي ځواکو په موجودیت کې یو وزیر قتل کړای شي؛ او بیا دې د قتل پر مهال مکې معظمې ته پر تلونکیو حاجیانو واچوي. حقیقت دا دی چې د مرحوم ډاکټر عبدالرحمن د قتل جرړې هغه مهال ته رسېږي چې کله ډاکټر عبدالرحمن افغانستان پرېښود، هندوستان ته لاړ او د اعلیحضرت پلوي یې پیل کړه.

نو د هېواد او ملت د جوړېدا لپاره باید واکمن له وېرې پرته حقیقت

وردونه ونه بهوي؟؟؟ همداوس د هېواد په شمال او سواليي هغه نښه ده چې تل د افغانانو په ذهنونو

حاجي عبدالقدير خاورو له سيارې

کې لکه چينجی غرځي او سکون او آرام يې له منځه وړي.

د حاجي عبدالقدير ترور ته زياتو خلکو په ځانگړي ډول د شمال ټلوالې چې خپله حاجي عبدالقدير هم نژدې اړيکې ورسره لرل، داسې رنگ ورکاوه چې گڼې حاجي عبدالقدير د طالبانو او القاعدې غړيو ترور کړی دی. خو د سياسي څېړونکو له نظره چې د افغانستان چارې له نژدې څارې له نظرونو او څرگندونو داسې ښکاري چې د حاجي عبدالقدير په ترور او وژنه کې د شمالي ټلوالې څرگند لاس و. څېړونکي دليل راوړي او وايي چې شمالي ټلوالې د حاجي عبدالقدير په ترور وکړای شول چې د ښاغلي کرزي يو لاس ور مات کړي، چې اوس به د هغه پر ځای لانور هم پر شمالي ټلواله تکیه شي.

طالبانو يا د القاعدې نورو غړيو خو ځکه دا ترور نه دی کړی چې هغوی اوس په افغانستان کې له خپلو سيوريو ډېرېرې پاتې شوه لا د داسې يوه ترور خبره او هغه هم بيا په کابل ښار کې او دا چې ويل کېږي حاجي عبدالقدير د هغه شخصي دښمنانو ترور کړی، دا خبره ځکه د سړي ذهن ته مني چې که چېرې حاجي عبدالقدير د هغه شخصي دښمنانو وژلی نو تر ټولو ښه ځای يې ننگرهار په ځانگړي ډول د جلال آباد ښار و.

په هر حال هېوادوال سترگې په لږ دي چې د مرستيال جمهور رئيس حاجي عبدالقدير قاتلين به نيول کېږي او که نه د ډاکټر عبدالرحمن د قاتلينو په څير به سړي سترگې گرځي.

نورو بېلابېل ولايتونو کې لوټ تالان روان دی، خپله په کابل ښار کې هره ورځ د غلا او وژنې پېښې تکرارېږي، نو که چېرې نړيوال سوله ساتی ځواک له افغانستان څخه ووځي شمالي ټلواله به په

د کابل ښار جديده کله څېرمه د شهيد حاجي عبدالقدير جنازې ته راټول شوي خلک

خپلو منځو کې لکه د گور چينجی داسې سره وځوري.

د بي ثباتۍ يوه بله نښه د روان (۲۰۰۲) کال د جولای پر ۷ مه د فواید عامې وزارت تر مخ د مرستيال ولسمشر او د فواید عامې د وزير حاجي عبدالقدير ترور دی. دا پېښه په زيات رسوي چې لا هېواد ته د يوه نسبي امنيت او د سولې راوستلو په لړ کې ستر څنډونه شته، په رڼا ورځ د وزارت تر مخ د وزير ترورول د

او امريکايانو پر ضد مبارزه او جهاد پيل شي؟؟؟ څرگنده شوه چې ټوپکيان او ټوپکسالاران جهاد او مبارزه د خپلو ځاني گټو د خوندي ساتلو لپاره د يوې وسيلې په توگه کاروي، نه د عقيدې په توگه، او تردې دمه په همدې موخه پايډلي دي.

تر دې ورهاخوا په لويه جرگه کې د ويروني گواښونه او هغه جرگې ته د ټوپکيانو تلل يو بل هغه خطر و. دی چې ښاغلي کرزي صاحب يې په وړاندې هيڅ ونه کړل، بلکې ښاغلي کرزي صاحب نور هم د ټوپکسالارۍ او ملوک الطوايفی د بنسټونو د جوړونې او پياوړې کولو په لوري وړاندې لاړ او د عبوري ادارې کابينه يې په داسې بڼه جوړه کړه چې په ټول هېواد کې يوازې له نظار شورا پرته بل هېچاته د منلو وې نه ده.

حقيقت دادی چې ښاغلي حامد کرزي صاحب د ټوپکيانو تر دومره اغيز لاندې دی چې دی يې خپله په چاره نه پوهېږي، نو ځکه د ټوپکسالارانو اغيز يو لوی لاس پر هېواد او دولت زياتېږي.

ښاغلي کرزي صاحب ټوپکيانو په ځانگړي ډول د شمال ټلوالې ته د زيات واک و ورکولو يوه پلمه دا ښيي چې دغه ټلواله له طالبانو او القاعدې سره

جنګېدلي او هغوی يې له کابله ويستلي؟؟؟ پوښتنه دا ده که چېرې د امريکا (۶۰۰۰) کيلوي بمونه او B-52 او AC-130 الوتکې نه وای نو ټلواله به په دې توانېدلې وای چې طالبان يې له کابله ويستلی وای؟ يا که همدا اوس نړيوال سوله ساتی ځواک او د نړيوالې ټلوالې (امريکا، انگلستان، کاناډا، استراليا...) ځواکونه له افغانستان څخه ووځي نو شمالي ټلواله، ټوپکيان او نظار شورا به بيا په هېواد کې و وينو ويالې او

غواړم افغانستان د تاسیساتو په مرسته ودان شي

دې کار لپاره موږ باید یوه اغېزمن او شفاف حکومتی نظام ولرو.

❖ یو د موضوعاتو خخه چې په لویه جرگه کې پرې خبرې وشولې د پارلمان او شوری جوړول وو؟ زه فکر کوم چې د بهرنۍ لویې جرگې د استازو لپاره د جرگې په دوران کې د پر کم وخت، او چې د یو داسې پیچیده مسئلې په هکله خبرې وکړي، زه نه غواړم د پارلمان په چارو کې لاش و هم. او زه له دې کار سره موافق هم نه یم؛ که څه هم ځینې وختونه د لویې جرگې غړیو په دې باندې چې زه ولې مداخله نه کوم گوتینوي هم کړي. دا زما عادت نه دی، که ما لاش وهنه کړې وای نو بیا به پارلمان نه وای، هغه به بیا د جمهوري ریاست مجلس وای. په اصل کې موږ نه غواړو چې د جنگ سالزانو یو شان یو نظام رامنځ ته کړو. موږ باید یو داسې نظام را منځ ته کړو چې کنترول او د حساب پاکوالی به کې وي.

❖ ستاسې د کابینې یو شمېر وزیران له بهر او جلا وطنۍ خخه بېرته هېواد ته واستانه شوي آیا کوم گاونډي هېواد لکه ایران - د دغه امریکا پلوي کابینې د غړو د نفوذ په هکله خپله ادبینه خړنده کړې ده؟

ایرانیان له موږ سره هماغومره همکار دي لکه څومره چې امریکایان دي. د لویې جرگې په دوران کې هغوی له موږ سره ډېره مرسته وکړه. او د ایران ولس مشر ښاغلی محمد خاتمي لومړی ولسمشر و چې ما ته یې مبارکي وویل.

❖ تاسې په یو ډېر حساس دریځ کې یخ چې په عین وخت کې د ایران او له متحده ایالاتو سره به اړیکې لرئ. آیا تاسې به داسې یو رول ولوبوئ شئ چې دواړه هېوادونه یو بل ته نژدې کړئ؟ زه هیله لرم ما دا کار کولای شو. ایران او امریکا دواړه د افغانستان دوست هېوادونه دي. دوی د لوی جرگې په بهیر کې یو ډېر مهم او مرستندویه رول لوبولی دی.

پاتې به ۸۹مخ کې

منلای. دا بالکل یقیني خبره ده، له نړیوالې ټولنې خخه غواړم چې خپلې ژمنې یې چې په دې هکله کړي عملي کړي. که زه یوه شم چې زه د خپلو مسولیتو تر وډي نه شم وتلای. نو یوه ثابته نه غواړم چې پر واک او قدرت پاتې شم. او بیا به خپله استعفی ډېر ژر ورکړم. زه د دې په نسبت چې په خپل کار کې پاتې راشم او د خلکو تر منځ مې نوم او شهرت کم راشي، استعفی او له کاره گوښېدو ته ترجیح ورکوم.

❖ نو دغه وسله وال ګروپونه به له ملي پوځ

سره یو ځای کېږي؟

دوی مجبوره دي! او که داسې ونه کړي نو هغوی به سرکش او باغیان ونومول شي او له هغوی سره به ډېر سخت عمل وشي.

❖ د پښتنو استازي چې دې غونډې ته راغلي د تاجکانو شمېر پرې لوړ و او متوسطو ځوکو ته ټاکل شوي خوښ نه دي.

په دې هکله موږ یو کمیسیون جوړ کړی. دا کمیسیون به د ټولو داسې مسلو په هکله پلټنه کوي. زه فکر کوم چې پوستونه به یو صحیح او مناسبه طریقه مختلفو خلکو ته ورکړي شي او د

د جون پر ۱۳ د افغانستان لویې جرگې ښاغلی حامد کرزی د راتلونکې انتقالی حکومت د مشر په توګه په غوڅ اکثریت وټاکه. دا یوه مقام او ځوکۍ ده چې ډېر خلک ورته زړه نه ښه کوي. د افغانستان افتخار او زېربناوې ویجاړې دي.

قوماندانان غواړي چې خپله قوماندانان سلازي پر افغانانو بیا مسلطه کړي. له

بلې خوا د طالبانو او القاعدې پاتې غړي بېرته ځانونه سمبالسوي د نیوز ویک Babak deghanpisheh له افغان ولس مشر حامد کرزي سره د جمهوري ریاست سانې کې یوه مرکه کړې چې دادي تاسو ته یې وړاندې کوي.

❖ ډېرو زیاتو افغانانو په لویه جرگه کې د قوماندانانو پر موجودیت خپل ځېګان څرګند کړ. آیا ستاسې تګلاره ده دا چې دغو خلکو ته په خپل حکومت کې ځای ورکړئ؟

زه پلان لرم هغه څه وکړم چې افغان ولس یې له ما تمه لري. افغان ولس یو ځواکمن مرکزي حکومت غواړي او زه به د دې لپاره کار کوم. ټول هغه خلک چې ولس یووالی او

ملي وحدت لپاره تمایل لري، موږ ورته ښه راغلاست وایو. زه دلته د سیمه ییزو ګټو د ودې لپاره نه یم راغلی. زه دلته د قوماندان سلازي د ودې لپاره نه یم راغلی. زه دا هیڅ نه شم زغملی، زه غواړم یو داسې هېواد ولرو چې چارې یې د قانون په مرسته پر مخ لاړې شي، نه د شخصي ملیشو په واسطه او وسیله.

❖ آیا دغه وسله وال ګروپونه چې د قوماندانانو په واسطه کنټرولېږي په ملي پوځ کې به مدغم شي. موږ په افغانستان کې جلا جلا پوځونه نه شو منلای. موږ جلا جلا وسله وال ګروپونه نه شو

په پکتيا، خوست او وردگو کې وروستی ناکراري او جگړې ولې او څرنگه پيل شوی؟

پوښتنه داده چې څرنگه لنډمهالې ادارې ته د واک له لېږد سره سم په پکتيا، خوست، وردگو کې د خپل منځي اختلافاتو او جگړې وريځې وغوړېدې او د پخواني پاچا له ستنېدو او د لويې جرگې د ټاکنو له بهير سره سم دغو وريځو د گوليو او توغنديو پلۍ وورولې او د گڼو هېوادوالو د ژوند د يوې بې گل کړې په داسې حال کې چې په دغو سيمو کې له دې د مخه ددغسې پېښو کومه سابقه نه ليدل کېږي.

د طالبانو له خپلو سره چې شمال ټلوالې کابل لاندې کړ سلاسي يې په وزارتونو، معينتونو او نورو لوړو څوکیو کې د خپلې خوښې او ډلې کسان وټاکل چې تر اوسه هم په هغو مقامونو پاتې دي. له دې پرته يې پر راډيو تلویزيون او مطبوعاتو منگولې ښځې کړې او په کابل کې يې خپل پوځونه ځای پر ځای کړل.

زما په اند يوه پټه ده پوښتنه يا تېروتنه چې ښايي په ډاگه شي دا چې لنډمهالې ادارې کوم واک له استاد رېاني تر لاسه کړ او کوم واک و چې هغه يې لنډمهالې ادارې يا ښاغلي کرزي ته ولېږداده؟ که واک له ښاغلي رېاني سره وای نو د واکمن په توگه ښايي دې خپله د پېښو او پرمختياوو چې د طالبانو، القاعده او ترهگرو په بڼه را منځ ته شول مسوول وگڼل شي.

که واک له طالبانو سره و چې را وېرځول شول نو بيا ښاغلي رېاني کوم واک لنډمهالې ادارې ته وسپاره؟

د ښاغلي رېاني اداره په داسې کوم قانوني او حقوقي دريځ کې وه چې د واک تمثيل وکړي او لنډ مهالې ادارې ته يې ولېږدوي.

څرگنده ده چې پر کابل له پنځو کلونو طالبې اداره واکمنه وه، د ښاغلي رېاني اداره ايله په يوه ولايت او څو ولسواليو پورې تړلې وه، که دغه واقعيت د منلو وړ وي، ښايي واک د طالبانو ادارې سپارلی وای، چې طالبانو دا کار ونه کړ. يا يې ونه شو کړای او ناشونی و- ښاغلي رېاني بيا کوم واک په کوم مشروعيت خپل گانه چې لنډمهالې ادارې

ته يې وسپاري او لنډمهالې ادارې داسې کوم واک تر لاسه کړ چې پر هغو حساب او تکيه وکړای شي؟ دغه چلند د ښاغلي رېاني په نشت شمېر واکمنۍ ته حقوقي تکه برابره کړه او د طالبانو له خپل کېدو سره پر کابل له ورختو وروسته چارې يې قانوني وگرځولې.

له بده بخته چې په هېواد کې د جگړې يو لوري "طالبان" وځپل شول، خو بل لوري چې د طالبې استبداد - را منځ ته کېدو ته يې مخه ورکړې وه په ځواک کې پاتې شو چې تر ډېره به د يوه گواښنده خنډ په توگه په هېواد کې د سولې او تیکاو په

او پټو - ښکاره لاسونو وپالل.

وايي چې د ښاغلي رېاني حافظې هم په هغو ورځو کې ښه کار نه کاوه، ده خپله په بېره بېره دوو آن درېيو تنو ته د والي، ولسوال فرمانونه ورکړل چې هر يوه هلته ځان د هغه فرمان له مخې وړ باله. له قراره د اورېدو چې استاد په اصطلاح د واک له پرېښودو وروسته هم ځينې فرمانونه چې د واک له لېږد دمخه نېټه پرې وهل کېده پر ځينو اړخونو لورولي دي.

په سقاوی کې پاچا د کومې سيمې د حکمران په توگه يوه - او نائب السلطنه بل ته د ټاکنې فرمانونه

د پخوانۍ پاچا د ننگې او ملاتړ په تېس کې چې په پاکستان کې د جهاد له وختونو څومره روڼفکره افغانان ترور او ځپل شوي، د پکتيا، خوست وردگو وروستۍ جگړې يې بهير گڼلای شي، خو له بده بخته داسې ښکاري چې پخوانی پاچا او د واک د کونج چارې شوقيانو ته هر څه له يوې مخې د سپتمبر له يوولسمې وروسته پېښو او پرمختياوو او د اتحادي پوځونو يا د شمال ټلوالې برکت ښکاري دا به ډېره خطرناکه او له واقعيت څخه لرې وي چې ددغو اوږدو او درنو قربانيو حقيقت، پايلو او هغو ته په را ولاړو ستونزو سترگې پټې کړې شي.

وړاندې پروت وي.

له کابل پرته ښاغلي رېاني ځينو ولايتونو ته هم لاس اوږد کړ او د واليانو، ولسوالانو د ټاکنې فرمانونه او د نغدو پيسو سهمي يې وويشلې.

ولسونو هم له ټوپکي او طالبې استبداد نه د خلاصون په هيله د ډېرو سيمو مسوولين او چارواکي وټاکل، په دې توگه په ځينو ولايتونو او ولسواليو کې دوه دوه واليان او ولسوالان راپورته شول، دواړو د واک و ځواک د څرگندونې لپاره روا- ناروا هڅې پيل کړې، په دې توگه په دغو سيمو کې د اختلاف زړې وټوکېدل.

ورکړي وو. کله چې دواړه له خپلو فرمانونو سره سيمې ته ورسېدل، هر يوه ځان د حکمرانۍ وړ باله. تر هغې چې خبره پاچا ته ورسېده، هغه د خپل ذوق او پوهې له مخې خپله پرېکړه اعلان کړه: دواړه دې په غېږ ورشي هر يو چې غالب شو هماغه حکمران دی. همداسې يې وکړل، کله چې مغلوب حکمران کابل ته ورسيد سقاو امر وکړ چې په توپ کې يې والوزوی، دده بگيل شوي حکمران په کار نه دی.

که سړی وگوري په هغه ټاکنه اختلاف، پرېکړه او پايله کې د غوراوي او ښېگڼې داسې ټکي ليدل

څو نازولي دي چې حكومت د هغوی په خاطر وردگو ته صبر كوي.

دلته ده چې خلقي حكومت د انترناسيوناليزم له شعار سره پر واقعيتونو خوله نه شي پتولای او په يو ډول نه يو ډول هغه رامنځ ته كوي، كه هغه د پيمان د نرمې غاړې، قوم، جرگې سولې نه ملامتيا، پرې منلو اونورو قومي او ملي ارزښتونو خبرې دي كه د د يوه ځوان خلقي د زور، ضد يا د حكومت د نازولو د سترگو خبره چې د هغوی په خاطر يې قوم ته صبر كړي.

ددغه ټكي يادونه ددې لپاره اړينه وه چې كابل هم په دې پوهېده چې د وردگو په پاڅون كې تنظيمونه لاش نه لري، ځكه خو يې د قوم په نوم د قوم له مشرانو سره خبرې پيل كړې، چې په دغه گرده پروسه كې د تنظيمونو او قوماندانانو خبره نه ده شوې تر دې چې نوم يې هم نه دی اخيستل شوی.

له دغې يادونې څخه په بشپړه توگه پوهېدای شو چې په وردگو كې جهاد په قومي كچه او ملي بنيادونو رامنځ ته شو، تر دې چې رژيم هم كه هر څو له اړې او بډې ورځې څخه وي- قومي ارزښتونو ته مخه كړي، دا بيا بېله خبره ده چې رژيم په دې اړه څومره رښتينی و.

په دې توگه رژيم د ولسي استدلال او ملي دريځ له توسنه د جرگې په تفر هم له ماتې سره مخامخ كړای شو.

بنيابي دا ټكي هم ياد كړو چې په را وروسته وختونو كې تنظيم يازيو او گوندي مسابقو هم زور ونيو، خو هېڅكله هم خبره جگړو او داسې مخالفتونو ته اوږده نه شوه چې بېگناه وينې په كې تلې او وگړي زيانمن كړي.

په پكتيا، خوست كې هم خبره تر ډېره همداسې وه، هلته قومي لښكرې را منځ ته شوې. د تنظيمونو قوماندانان هم اړ وو چې د قوم، خپل او پښې په نوم، غازيان را ټول كا: تنظيمونه وو خود وسلو او مهماتو د ترلاسه كولو تر كچې.

څدارانو په ۱۳۵۹ لمريز كال كې د يوې قومي پرېكړې له مخې د رژيم هغه هڅه شننه كړه چې سيمې ته يې په هليكوپټر كې پيسې وېږي، په دې كې د كارمل حكومت د وزير فيض محمد د وژولو او د پيسو سوځولو پرېكړه د قوم له خوا وشوه.

كابل د مسودو پر سيمه د الوتكو له لارې دا پانې وويشلې چې ورشئ د څدران دروازه ور وټكوي چې زمونږ فيض محمد چې ستاسې پرغولي ناست و ولسي وواژه! خو مسودو د همدغسې يوې قومي

د وردگو مقاومت پر همدغه ليكه او كرنه پيل او وغزید، قومي شورا جوړه شوه، نه د چا بيرغ پورته شو، نه د كوم تنظيم د مشر تصويرونه ولگېدل او نه له هېواده د باندې ډلو ملاتړي او غړي ورسره مله وو، څو مياشتې وروسته كابل له وردگو سره د جرگې لار غوره كړه، په كابل كې يې ځينې مخور سيمې ته ولېږل چې د دوی په وينا هغه ناوړه پوهېدنه له منځه يووړل شي چې د وردگو او حكومت تر منځ را ولاړه شوې، كه نه حكومت دا توان لري چې د زور له لارې دا گرد خنډونه له مخې لېرې كړي، د جرگې غړي څو ورځې له قومي شورا سره په خبرو تېرې كړې، دوی د وردگو د دريځ له امله د حكومت پر مه ومنتله په دې توگه له ستنېدو سره د جرگې غړو حكومت ته په ډاگه كړه چې قوم ملامت نه دی، بلكې دغه حالت ولسوالانو او د انقلاب د دفاع د كميتو غړيو پر هغوی تېلی دی.

جرگه چې د كورنيو چارو وزارت د پوليسو قوماندان علي شاه پيمان په نوښت جوړه شوې وه، له سيمې نه په راگرځېدو پيمان ته د وردگو دريځ څرگند كړ: "موږ پښتانه يو، سره له دې چې له رژيم سره ژور اختلاف لرو او دا اوس ورسره د دښمنۍ په پوله درېدلې يوو خو د ملامتۍ بار په اوږو نه شو گرځولای، كه جرگه زمونږ پرېه را برسېره كولای شي را ودې نيسي. موږ په پوره حوصله ددوی خبرو اورېدو ته چمتو يو" پيمان دوردگو له غبرگون نه دومره اغېزمن شو چې ويې ويل: "په رښتيا چې قوم ملامت نه دی، ماته د وژل شوي ولسوال ورور راغی چې زما ورور وردگو شهيد كړی، خو ما ورته وويل شهيد نه مردار، ما ځكه خپل ولسوال مردار وگاڼه چې د وردگو پر پښتو او غيرت باندې يې ملنډې وهلې وې، زه هم پښتون يم، كه چېرې زما په ولس كې دا كار شوی وای او خلك په زوره په موټرو كې د جگړې لپاره استول كېدلای ما به هم د وردگو په څير اقدام كاوه..."

خو په دې اړه خپله د يوه خلقي وردگ دريځ هم يادولو وړ دی، چې د اكسا په زور او ځواك يې خبرې كولې دغه ځوان خلقي د جرگې غړو ته وويل: وردگو له بشريت سره جنايت كړی، ډېر ستر جنايتكاران دي چې د افغانستان پوزه يې پرې كړې، خارجي اتباع يې وژلي، جنايت وردگو كړې خو تور تومت يې په خلقي حكومت تېل شوی دی دا خبره دروغ ده چې د وردگو بنديان به خوشې كېږي. جنايتكاران څوك نه شي خوشې كولای، وردگو داسې جنايتونه كړي چې كه خلقي حكومت د خپلو نازولو سترگو ته ونه گوري د وردگو گرده سيمه به پر بل مخ واړوي، همدغه

كېږي چې دا اوسني ترې بې برخې دي. ټاكنه يوه د پاچا او بله د نائب السلطنه له خوا وه، پر څوكۍ چې جوړ نه شول، نو د يو بل گريوان ته يې لاس اوږد نه كړ، لښكرې يې ونه ايستلي، وينې يې تلې نه كړې، خبره يې پاچا ته ورسوله او پرېكړې ته يې ودرېدل، چې د پاچا پرېكړه ورسېده دواړو غاړه ورته كيښوه او پلې يې كړه، هغه چې ددغه پرېكړې له مخې يې ولايت له لاسه وركړ د نورو حربو او دسيسو هڅه ونه كړه، پاچا هم خپل وروستی قضاوت په ډاگه كړ چې بگيل حكمران يې په ښه نه ورځي.

ددې لپاره چې ددغو وروستيو جگړو لاملونه رابرسېره كړو، بنيابي د مقاومت او جهاد وختونو او لومړيو ته سر ورښكاره كړو چې وگورو هلته مقاومت له كومو ازمېښتونو سره مخامخ شوی، څه وړ پيل او غزېدلی دی.

په وردگو كې د جهاد او مقاومت پيلامه پر ملي بنسټونو را مخې ته شوه نه پر تنظيمي او ايډيولوژيكو كرنو.

د ۱۳۵۸ لمريز كال په جوزا كې د كابل كمونستي رژيم وردگو ته په دې نامه وسله وركړه چې د هزاره گانو د تېرې مقابلې وگوري. وردگو ولسي واخيستې، په لنډ وخت كې په زرگونو ټوپك وويشل شول، د يوې شمېرنې له مخې له لسو زرو زيات سر پوښ ټوپك او له هر ټوپك سره دوه سوه كارتوس خلكو ته وركړل شول، كوم پلاوی چې د ټوپكو د ویش لپاره سيمې ته راغلی و، له هغې څخه دوو پوځي افسرانو د سيمې زړه نا زړه وگړي ټوپك اخېستو ته هڅول.

د ټوپكو د ویش پر وروستۍ ورځ ولسوال، سرويسونه او لارۍ كتار كړل او هغو كسانو ته چې ټوپك يې اخيستې وو امر وركړ چې موټرو ته وخيژي. خلكو پوښتنه وكړه د څه لپاره؟ لنډ ځواب وركړ شو د هزاره گانو د مقابلې لپاره: خو خلكو په يوه غې غبرگه كړه: موږ وسله ددې لپاره اخيستې چې د ځان دفاع وكړو، تر هغې چې پر موږ چا بريد نه وي كړی، موږ پر هغوی بريد نه شو كولای، زمونږ او تاسې تړون پر همدغه ټكي ولاړ دی.

خو ولسوال د زور خوا ونيوه، چې خلكو هم د ټوپكو خولې وړ واړولې او په لږ وخت كې يې ولسوالي لاندې كړه.

په دې توگه د رژيم هغه ناولې هڅه شننه شوه چې د قومو تر منځ يې د جگړې اوړونه بلول او ولسونه يې پخپلو كې سره اچول. هزاره گانو هم د وردگو د دغه ايتار او احسان مننه وكړه او د يو بل تر څنگ پاتې شول.

پربکړې له مخې منفي ځواب ورکړ. ښاغلی حکمتیار و نه شو کولای هلته پر تنظيمي او ايډيولوژيکو بنسټونو خپل قوماندانان فعال بېلگه او استعداد گڼلای شي چې د ملي گټو او مصالحو لپاره ددغه ولس په ضمير او خټه کې اخېستل شوي ده.

زما په اند يوه پټه پوښتنه يا تېروتنه چې ښايي په ډاگه شي دا ده چې لنډمهالې ادارې کوم واک له استاد رباني تر لاسه کړ او کوم واک و چې هغه يې لنډمهالې ادارې يا ښاغلي کرزي ته ولېږد او ده. که واک له ښاغلي رباني سره وای نو د واکمن په توگه ښايي دې خپله د پېښو او پرمختياوو "چې د طالبانو، القاعده او ترهگرو په بڼه را منځ ته شول" مسوول وگڼل شي. که واک له طالبانو سره و چې را وپرځول شول نو بيا ښاغلی رباني کوم واک لنډمهالې ادارې ته وسپاره؟ د ښاغلي رباني اداره په داسې کوم قانوني او حقوقي دريځ کې وه چې د واک تمثيل وکړي او لنډ مهالې ادارې ته يې ولېږدوي.

کرنلاره کې يې هماغه نوم کارولې دی. په وردگو کې د اوسنې جگړې د مخالفو اړخونو مشري د ښاغلي غلام روحاني ننگيالي او مظفرالدين پر غاړه ده، چې دواړه د جهاد ښه سابقه لري. ننگيالي له يوې مخورې کورنۍ سره تړاو لري چې په جهاد کې يې جوړوونکې پاليسي چلوله. مانا دا چې يوازې يې وسله او توپک نه جلاوه، د روغتونونو او ښوونځيو جوړونې ته يې هم پام و، ان چې د اوبو او کرنيزه اسانتياوو او داسې نورو چارو په اړه يې هم گامونه اوچت کړي چې له دې اړخه د سيمې د نورو قوماندانانو په پرتله ځانگړی امتياز لري، دوی د سيمې بيوزلو ته د مرستې پروژه هم لرله او په دغه ټوله موده کې د خپلو خلکو تر څنگ پاتې شوی او له دې ټولو ارزښتناکه دا چې ښاغلی ننگيالي د ولس له خوا د والي په توگه ټاکل شوی دی.

مظفرالدين پخوانی پوځي افسر و چې مجاهدينو ته يې د زابل دروازگی غوندې په تسليمولو کې کاري رول او درنه ونډه لرله، ده له حزب سره تړاو درلود او يو وخت په کوټه کې د حزب د دفتر متصدی و.

که څه هم د جهاد په وختونو کې له سيمې ليرې و خو په کابل کې د مجاهدينو له واکمنۍ وروسته په سيمه کې هم دده فعاليتونه څرگند شول، ده هغه مهال د حزب دهغه بريد په مخنيوي کې مخکښ رول درلود چې په پام کې وه د قوماندان زرداد له خوا په وردگو تر سره شي چې د لوگر په څېر وردگ هم له نورو تنظيمونو تصفيه کړي.

داسې يو څوک چې د خپل تنظيم له پاليسي سره د مخالفت تر کچې د خپل قوم او سيمې په ننگه دربري، څرنگه نن د خپل قوم پر ضد يوې خونړۍ جگړې ته لاس غزوي، له دې څرگندېږي چې پټ او ښکاره لاسونه د پيسو او دسيسو له لارې په داسې هڅو بوخت دي چې د قوم په منځ کې د نفاق او شقاق تخم کړي او د جگړې اوږونه بلوي.

د خبرونو له مخې ښاغلی مظفرالدين د استاد رباني يا دفاع وزارت له خوا په وردگو کې د ۴۸ فرقې قوماندان ټاکل شوی، سړی نه پوهيږي چې په وردگو کې د يوې فرقې اړتيا ولې او څرنگه را منځ ته شوه؟ او بيا ددغې فرقې قوماندان او والي څرنگه د يو بل پر ضد جگړو ته مخه کړه؟

دا هم ويل کېږي چې کله د طالبانو له وتلو وروسته ښاغلی مظفرالدين په سيمه کې څرگند شو، نو قومي مخورو ددې لپاره چې څه اختلافات راپورته نه شي له ده وغوښتل چې سيمه پرېږدي، ده هم دا خبره ومنله او له سيمې ووت. اوس پوښتنه

مولوي جلال الدين د يوه ملا او قومي مخور په نوم پېژندل کېده نه د کوم تنظيم قوماندان، همداسې حاجي عبدالرحمن، مولوی نظام الدين، حاجی امان الله او ډېر نور د خپلو قومونو او خپلونو استازي او مشران گڼل کېدل چې ډېر لږ د تنظيم نوم ور سره تړلی و. دوی لومړی د خپلو قومونو مخور وو وروسته د تنظيمونو غړي او قوماندانان، له همدې خايه دغه سيمې له تنظيمي جگړو وژغورل شوی ځکه دوی پوهېدل چې د بدۍ او دښمنۍ بيه څه کېدای شي او څومره غزېدلای شي.

اختلاف به و، ولې نه خو د جگړو او وينو تلولو تر کچې نه، سره له دې چې له تنظيمي مسابقو پرته رژيمونو هم د قومونو تر منځ د تربگنۍ او مخالفت اور ته لمن وهله خو رژيمونو هم لکه تنظيمونو ونه شو کولای ددغسې پياوړو قومي اړيکو او نرخونو له امله هلته خپل اهداف پلي کړي شي.

په وردگو کې ددغسې هڅې چې اختلافات يې را منځ ته کول يوه بېلگه د ولايت د نامه پر سر د يوه بدعت راپورته کېدل. د افغانستان په اداري ویش کې د ولايت نوم وردگ او مرکز يې ميدان بنودل شو و، خو حزب د وردگ ميدان نوم ور پورې کړ. هېچرې هم د ولايت او مرکز نومونه نه دي سره ګډ شوي، داسې نه دي کښل شوي د لغمان او مهترلام ولايت، يا د کونړ او اسعداباد ولايت. له بده بخته چې همدغه تېروتنه لنډمهالې ادارې هم کړې او د لويې جرګې په

وساتلای شي. دی ونه توانېده خپل قوماندانان لکه جهادوال، انجنير فيض محمد، حاجي شريندل، دلبرجان ارمان، حضرت محمد او نور دې ته رهامت کړي چې د قومونو له گډو پربکړو خانو نه ډډې ته کړی شي، دلته ښايي د يوې بېلگې له مخې حالاتو ته مخه کړو، د حزب قوماندان انجنير فيض محمد په قوم منگل او مولوی جلال الدين حقاني څدران و. که چېرې د دوی تر منځ تکر را منځ ته شوی وای نو هغه د مولوی خالص او انجنير حکمتيار د تنظيمونو تکر نه شو گڼل کېدای بلکې د منگل او څدران جگړه بلل کېده. د دغسې تکر عواقبو ته مولوي حقاني او انجنير فيض محمد يا څدران او منگل دواړه ځير وو.

د خوست فتحه د همدغسې يوه قومي تړون زېږنده وه چې بېلابېل اړخونه يې پر يوې گډې ستراتيژۍ راغونډ کړل.

دلته د يوه بل ټکي يادونه اړينه گڼم مولوي حقاني د پلرونو له وخته له خپل کوم تربور يا سيمه وال سره بدي او دښمني لرله، د مري پور يې په منځ کې و، خو د جهاد له پيله دوی په خپلو کې د دغې بدۍ د غچ نه اخيستو کاني کېښود، مقابل اړخ کولای شوی په تنظيمي مسابقو کې چاپېريال کې په اسانۍ سره خپل پور واخلي. د هغه په وړاندې له بل سيال تنظيم نه وسلې، ملاتړ او امکانات تر لاسه کړي او خپله شخصي دښمني تر تنظيمي پردې لاندې وپالي. خو داسې يې ونه کړل د پښتنو د نرخ له مخې يې کاني کېښود. دا د هغې سربښندنې

دا را ولاړېږي چې له دغې پرمختيا وروسته څرنگه هغه دومره ځواکونه را ټول کړل چې د قوم له خوا شوی او له خپلې خوا منلی پرېکړې د ماتولو دريځ خپل کړي.

د ښاغلي مظفرالدين په ۴۸ فرقه کې دومره افراد له کومه راوتوکېدل چې د ټاکل شوي والي او قوم پر ضد را پورته شي او هغه پسې واخلي، طبيعي خبره ده چې که دغه جگړه د ننګيالي او مظفرالدين ياد دوی د وردگو ملاتړو تر منځ پېښه شوې وای دکورونو د لوټ تالان پېښې به هېڅکله

په افغانستان کې هېچا خپله پره مسووليت ان چې تېروتنه ونه منله افغانستان تبا او برباد شو خو عاملين يې له پرښتو هم معصوم دي.

نه وای رامنځ ته شوې او ناشونې وه چې د يوه قوم، سيمې، خېل او کلي وگړي چې ډېرو اړيکو او رشتو سره تړلي داسې گواښنده جگړې او له پښتونولي ليرې چلند ته اړ کړي.

د وردگو، پکتيا، خوست پر فضا د جگړو وريځي د ورځو او اوونيو خبره نه ده، دا وريځې له مياشتو مياشتو ددغو سيمو پر اسمان غوړېدلې، چې اندېښمن اړخونه يې له هېچا پټ نه وو، چې داسې وه نو مسوولينو او چارواکو څرنگه هلته ددغسې اختلافاتو چې وروسته خونړيو جگړو ته اوږده شول د مخنيوی او مقابلې په اړه د نه پاملرنې او بې تفاوتۍ څرگندونه وکړه. په دې اړه خو يو ځل د وردگو مخور بي بي، سي ته هم گيله من شول چې ددغه وړ گواښونو او ستونزو د اوارې په اړه ورته د لنډمهالې ادارې مشر د ليدو وخت نه دی ورکړی.

همداسې په پکتيا خوست کې د پاچاخان خدران، حاجي سيف الله، ذکيم خان او اوس د پاچا خان او ټاکل شوي والي تاج محمد وردگ ټکرونه د دې څو ورځو خبره نه شي گڼل کېدای.

لکه چې ومو ويل په پکتيا کې لومړی پلا پاچاخان خدران چې خان يې د لنډ مهالې ادارې له خوا ټاکل شوی والي گانه او حاجي سيف الله چې د گردیز د شورا د ملاتړ او ننګې له مخې يې خان د ولايت وړ باله جگړه را منځ ته شوه. لنډمهالې اداره چې د سوال د یاری په دريځ کې وه ځکه خو يې په اوبو کې د لوتې کينودو او تېرېدو ناکامه تجربې ته لاس اوږد کړ.

هغه دا چې ښاغلی تاج محمد وردگ ته يې د

ولايت فرمان ورکړ، چې په مقابل کې يې د پاچا خان له خوا پر گردیز د توغندیو بريد وشو چې درانه مالي او خاني زيانونه يې را منځ ته کړل. د ښاغلي کرزي په وينا د دغه بريد له امله د گردیز په لارو کوڅو کې د ماشومانو د بدن ټوټې يوه بله خوا پرته وې، چې له زغم پورته بلل کېږي، حيرانوونکې دا ده چې واکمن هم له حالاتو گيله او شکايت لري. په داسې حال کې چې شکايت ښايي ولس واکمنو ته ورسوي چې د اوارې لار يې ور وښيي اوس چې واکمن خپله سر ټکوي ولس څه کولای شي، او چاته سترگې واړوي!!

ښاغلي کرزي د جدي گام ژمنه وکړه، خو تر اوسه داسې کوم گام نه دی پورته شوی چې حالاتو ته مثبت لوری ورکړی شي. ښاغلي کرزي له بي بي سي سره پخپله مرکه کې دومره جدي او جذباتي څرگندېده چې په دې اړه يې ان پر امريکايي پوځونو د غږ او ټکيې دريځ پټ

نه شو کړای. په داسې حال کې چې امريکايي پوځونه ظاهراً د القاعدې او طالبانو د خپلو دنده او ماموريت لري.

هسې هم په افغانستان کې چې اوس کوم تور او پيغور څومره ژر او په ډېره اسانۍ لگېدای شي هغه د طالب او القاعدې ټاپه ده، لکه يو وخت د اخواني، بيا خلقي او ټوپکي.

مخکې له دې چې حالت دومره گواښنده او کړکېچن شي - نه شواى کېدای چې داسې يو گام اخيستل شوی وای چې دا اړتيا نه وای را مخې ته شوې چې لنډ مهاله اداره د بيوسي او بېکسي د ترخه احساس په څېر پر امريکايي پوځونو غږ او ټکيې ته اړ شي! په دغو لږزونکو پرمختياوو او مرگونو پېښو کې به په جگړو کې ښکېل لوري پرې وي خو چارواکي هم په دې اړه د خپلې بې پروايۍ يا پر ځای او وخت گامونونه اوچتولو له مسووليت خپلې اوږې نه شي سپکولای.

دلته يوه پوښتنه داده چې پاچاخان يا بل اړخ دومره ډاډ، توان او امکانات له کومه کړل چې د هغو پر تکيه دغسې خونړيو جگړو ته مخه کړي؟

د پاچاخان ورور چې په لنډ مهاله اداره کې د سرحدونو چارو وزير دی وايي چې پاچاخان د لنډمهالې ادارې د مشر د فرمان له مخې ټاکل شوی والي دی، په داسې حال کې چې تاج محمد

وردگ هم ددغسې يوه فرمان خبره کوي.

د سرحدونو چارو وزير ادعا کوي او په خپله ادعا کې خان حق په جانب بولي چې تاج محمد (۱۸) کاله په اروپا کې له جهاده ليرې په مزو کې تېر کړي، ځکه خو د حاجي پاچا خان په وړاندې له غوراوي او وړتيا بې برخې دی، که دغه ادعا د يوه معيار او اصل په توگه په پام کې ونيول شي نو بيا خو د لنډمهالې ادارې ډېر وزيران له دغسې وړتيا بې برخې دي او خبره بېرته هغو ډلو ته پاتې کېږي چې د جهاد په نوم يې کلونه ولس په سره تېس درولی و، دی د تاج محمد ډله او پلويان د طالبانو او القاعدې پاتې شوني گڼي - هغه تور چې ډېر ژر په هر چا لگېدای شي. د همدغه تور له مخې د پکتيا د مخورو په کاروان بمباري وشوه چې لنډمهالې ادارې ته د واک سپارلو غوندې او د ښاغلي کرزي مبارکۍ ته روان وو، کله چې دغه کاروان ټوکر ټوکر کابل ته ورسيد د واک د لېږد غوندې ته هم د ننوتلو اجازه ور نه کړل شوه او له تالاره د باندې ايسار کړای شول، په داسې حال کې چې په همدغه وخت کې د ښاغلي اسماعيل خان په درناوي ښاغلي کرزي خپله وينا پرې کړه او برخوالو ته يې د امير صاحب د هرکلي امر ورکړ.

داسې ډېر نور بريدونه هم په پښتني سيمو ددغه تور له امله تر سره شوي، چې بېگناه ولسي وگړي په کې په نښه شوي دي. د پکتيا ولايت دوو مدعي واليانو حاجي پاچاخان خدران او تاج محمد وردگ له ځانونو سره د پښتنو د دوو قومونو وردگ او خدران تخلص مل کړي، چې ددوی تر منځ پر څوکۍ روان وسله وال ټکر ددغو دوو قومونو اړيکي چې د يوه کلتوري روايت له مخې د ورورې سابقه لري خوابدۍ او دښمنۍ ته وغزوي.

اخر ښاغلی تاج محمد وردگ چې په هغو قانوني حکومتونو کې يې د ولايتونو مړه ځکلي څرنگه له دغسې يوې ناندريزې څوکۍ زړه نه شي صبرولای، په داسې حال کې چې عملاً په دې نه دی توانيدلی په سيمه کې حالات کنترول کړي.

له بده بخته زموږ په هېواد کې دغسې پېښې د چارواکو له خوا پخپلو مرکو کې عادي پېښې گڼل کېږي. "حالات نورمال است کډام مشکلی نیست"، ددوی په وينا له دغسې پېښو د نړۍ پرمختللي هېوادونه هم خوندي نه دي.

دا سمه ده چې داسې يوه نيمه پېښه به په نورو هېوادونو کې هم په لږو ډېر توپير را منځ ته کېږي، خو هلته څوک له مسوليت اوږې نه شي سپکولای؛ د ساري په ډول په هندوستان کې د ريل گاډي د ټکر له پېښې سره د ريلوې وزير استعفاء ورکړه.

خو دلته د مجاهدينو د بېلابېلو ډلو، طالبانو، او اوسنيو چارواکو په گډون د هر يوه پر خوله "الحمدلله" ناسته ده چې د خپلو برياوو له څرگندونو سره يې غبرگه کا.

کله به چې د مجاهدينو د دوو ډلو حزب او جمعيت تر منځ په کابل کې جگړو زور واخيست نو د دواړو لوريو وياند به له الحمدلله سره خپلې سوبې شمېرلې، يوه ورځ خوي يوه دا پرمختيا هم د خداي پر شکر بدرگه کړه: الحمدلله جنگ په شدت سره روان دی.

د اخبارو له مخې نږدې ده په کابل کې د اتحادي پوځونو وياند هم الحمدلله ووايي. ده د کابل امنيتي حالات تر واشنگتن ښه بللي.

په افغانستان کې هېچا خپله پره مسووليت ان چې تېروتنه ونه منله افغانستان تبا او برباد شو خو عاملين يې له پريښتو هم معصوم دي.

حاجي پاچا خان خدران د بون غونډې برخوال او د روم له پروسې سره تړلی، چې د پخواني پاچا له نژدې پلويانو گڼل کېږي. تاج محمد وردگ چې د لنډمهالې ادارې د کابينې د غړي "سرحدونو چارو وزير" په وينا نه والي دی- نه يې د والي په توگه منلی او نه يې منلی شي. د ښاغلي کرزي په فرمان والي ټاکل شوی تاج محمد وردگ د شور له کودتا دمخه د بدخشان والي و او په مهمو دولتي ادارو لکه د ملي ساتنې په اداره کې يې هم دنده تر سره کړې، د جهاد په وختونو کې تر هغې چې په پېښور کې و له ملي اسلامي محاذ سره يې تنظيمي تړاو درلود چې د پخواني پاچا له پلوي تنظيمونو گڼل کېږي. که څه هم ښاغلی تاج محمد وردگ په وروستيو کې د قبرص له پروسې سره پېيلې و، چې په يوه پلاوي کې يې بدخشان ته هم سفر کړی، خو د لنډمهالې ادارې له واکمنۍ سره کابل ته ستون شو.

په دې توگه د دغو جگړو تر شا نه د طالبانو القاعدې څرک څوک په گوتو کولای شي نه د نورو گوندونو او تنظيمونو سيالي او رقابتونه او نه هم کوم نظرياتي او سياسي جليج: دلته چې دغه پوښتنه پخپل ټول ځواک او انديښنه راپورته کړې چې دغه جگړې څرنگه پيل او وغږېدې او د لانجې د غوڅې او ادارې هڅې ولې له خنډونو او ناکامۍ سره مخامخ شوې. د دغې پوښتنې يو لنډ ځواب ښايي په دې ټکي کې وموندل شي چې دم گړې هغه د سوال د ياري په ډنډ کې د لوتې ايښودو او د مصلحتونو او مضر احتياطات کمزوري چې د انې او فوري کرارتيا د زوځونه فضاء رامنځ ته کوي وگڼو، هغسې يوه ناکامه پاليسي چې ډاکټر نجيب يې د

خپلو پرچمي ملگرو د کودتا په منگولو کې ښکېل کړ.

دغې ټکي کله د يوې داسې پردې په توگه وغوړېږي چې ډېرې توطيې او دسيسې پخپله لمن کې راوغاړي او د چارواکو، د بصيرت سترگو ته وځړېږي، په پرېکړو هغه هم د يوه ملت د برخليک په پريکړو کې گونگتيا او ابهام تل ستونزې او رېږې زېږولې، که څه هم په انې او فوري توگه يې د يوې بلې غاړې خولې ورته پلي خو وروسته يې چې څه رامنځ ته کړي هغو تر ډېره جگړو او ناکرارو ته مخه ورکړي.

د بون په غونډه کې له کابل د وسله والو ځواکونو د ايستلو په اړه بېلابېلو تعبيرونو همداسې يوه رېږه را منځ ته کړه. تر دې چې د بون تړون په دري، انگريزي متن کې هم ځينې داسې ټکي تېرو بهر شوي چې تر پلاله لاندې اوبو تېرولو ته مخه ورکوي، تيرې لادا چې ددغه تړون د عمده او اړينو برخو د نه پلي کولو په اړه ملگرو ملتونو يو ځل بيا سترگې پټې او غاړه بنده کړه.

وردگ پکتيا او خوست، چې د جهاد په هغو گواښمنو او ناانډوله شرايطو کې چې د گڼو تنظيمونو د سياليو مسابقو ښه زور اخيستی و، له جگړو خوندي سيمې پېژندل شوي وي، څرنگه په اوسنيو حالاتو کې چې هره غاړه له لنډمهالې ادارې سره د تړاو او پيوستون ادعا لري دغسې خونړۍ جگړې را منځ ته شوي او په مياشتو مياشتو څوک په دې ونه توانيدل چې پر دغو لمبو سړې اړبه توبې کړي.

د خوست او پکتيا ولسونو د خپلو ستونزو د اوارې لپاره همېشه د غوره صلاحيتونو څرگندونه کړې، د پښتنو نالیکل شوی اساسي قانون د همدوی د جرگه مارو په سينو او حافظو کې خوندي دی. ددغو سيمو مرکچيانو دا وړتيا ښودلې چې د نورو سيمو رېږې اوارې کړي.

د خوست مخورو په ۱۳۸۰ لمريز کال د طالبې استبداد په هغو کرکجنو وختونو کې د خوست د خپلسرو طالبې چارواکو پر ضد د همداسې يوې قومي جرگې له لارې راپورته شول او د خپل ولسي پاڅه استدلال او دريځ له مخې يې پر خپل څره سپاره طالبان دې ته اړ کړل چې ددوی

غوښتنو ته غاړه کېږدي او د سيمې هغه ځواکمن والي چې په تور اغا سره يادېده له سيمې وباسي، دلته بيا هم دا پوښتنه راولاړي چې هغه درايت، څېرې او شخصيتونه څه شول؟ او څرنگه حالات، دومره ترينگلي او خونړۍ شول چې اوس امريکايي او اتحادي پوځونه- نه د طالب، نه د القاعدې بلکې د خپل ولس او خلکو خپلو ته راوغوښتل شي.

ددغې اوږدې معروضې لنډه پايله دا راوځي چې په پکتيا، خوست وردگو کې د قومي مناسباتو او ټولنيزو اړيکو پياوړتيا ښايي د پخوانۍ پاچا په گټه او پلوي تعبير او پېژندل شويو اړخونو ته وېره او اندېښنه را منځ ته کړي وي، چې غبرگون يې د دغسې ناکرارو او جگړو په رامنځ ته کېدو کې نغښتې وي. پکتيا چې د پخوانۍ پاچا د ملاتړ د يوه څرگند او ځواکمن ستيج په توگه پېژندل شوی د هغې سابقې او ماضي پر بنسټ چې اعليحضرت غازي محمد نادرشاه له هغه ځايه د مقاومت لښکرې را غونډې او په هېواد کې يې د سقاوي اړو دوې تفر ټول کړې، ددغسې، ناکرارو ښه گرځيدلې. د پخوانۍ پاچا د ننګې او ملاتړ په تس کې چې په پاکستان کې د جهاد له وختونو څومره روڼفکره افغانان ترور او خپل شوي، د پکتيا، خوست وردگو وروستۍ جگړې يې بهير گڼلای شي. خوله بده بخته داسې ښکاري چې پخوانۍ پاچا او د واک د کونجاړې شوقيانو ته هر څه ته له يوې مخې د سپتمبر له يوولسمې وروسته پېښو او پرمختياوو او د اتحادي پوځونو يا د شمال ټلوالې برکت ښکاري: دا به ډېره خطرناکه او له واقعيت نه لرې وي چې ددغو اوږدو او درنو قربانيو حقيقت، پايلو او هغو ته را ولاړو ستونزو سترگې پټې کړې شي.

يادښت:

د ښاغلي شهرت ننگيال دغه ليکنه هغه مهال گوربت ته ورسېده چې تېره (۱۵) گڼه په مطبعه کې تر چاپ لاندې وه. هيله ده چې درانه لوستونکي يې د ليکلو مهال په پام کې ونيسي. د ملگرو ملتونو د استازي د وينا له مخې چې وايي: "دا افغانستان دی دلته هره گړۍ د يوې نوې پېښې امکان شته." نو گوربت هم د دغسې پېښو د تکرار د مخنيوي په نيت دغه ليکنه په خنډ خپروي.

ژباړن: سلیمان سروري

اسامه بن لادن مړ دی که ژوندی

پته ونيښي، نوله دې کبله يې بشپړه خاموشي اختيار کړې ده.

په داسې حال کې چې د امريکايي ولس د القاعدې او ترهگرو پر خلاف د جگړې ټينګ ملاتړ پر ځای پاتې دی. خو د اسامه، د هغه لوړ پوړو مرستيالانو او د ملا محمد عمر لاسر دې دمه نه

(Pentagon)، د څارگرۍ اداره (CIA) او د FBI

لږ شمېر مامورين په دې باور دي چې د بن لادن خاموشي دا په ډاگه کوي چې هغه نور مړ دی، که د امريکايي بریدونو په نتيجه کې نه وي مړ شوی، نو د بډوډيو (ګردو) د کاره د لوېدو له امله به يې ژوند پای ته رسېدلی وي، خو حقيقت دا دی چې

واشنګټن خپله هم عاجزه دی. د ترهگرو پر ضد د مرکزي ادارې پخوانۍ مامور Larry Johnson وايي يوازينۍ نښه چې هغه مړ دی دا ده چې موږ خپله د هغه نه په دې هکله څه نه

لرو او يوازينۍ نښه چې هغه ژوندی دی دا ده چې موږ د هغه نه په دې هکله څه نه دي اورېدلي.

خو له دې ټولو سره سپينه ماڼۍ لاهم په دې باور ده چې اسامه ژوندی دی.

د جورج بش د ادارې مامورينو Time مجلې ته ويلي چې اسامه بن لادن لا هم ژوندی دی. دا د هغو موثقو او باوري راپورونو په اساس دي چې استخباراتي مامورينو د هغه دويم لاس کسانو نه چې په نژدې

ماضي کې يې له بن لادن سره خبرې کړي، دوی وايي چې اسامه ځان خپله غلی کړی، ځکه دا د اسامه په گټه نه ده چې د خپل ځای ځاييکي

د القاعدې د مشر د محاکمه کېدلو خبره سره شوي، خو سپينه ماڼۍ په دې باور ده چې اسامه بن لادن خوندي دی او د لاتينيو لاملونو له مخې د اسامه بن لادن نيول ستونزمن شوي.

کله چې نړيوالو د وروستۍ ځل لپاره د اسامه بن لادن خبرې واورېدلي، نو داسې اټکل يې کاوه چې د هغه د ژوند ورځې په شمار دي. په هغه ویديويي کيسټ کې چې په دسمبر کې خپور شوی دی، بن لادن ستومانه ښکارېده. ورو ورو يې خبرې کولې او داسې بريښېده چې کيڼ لاس يې نه خوځېده. د (القدس العربي) ورځپاڼې په حواله بن لادن دا بيان هغه وخت خپور کړی و چې د جرې له تپ څخه د روغېدلو په حال کې و.

متحدو ايالاتو د اسامه بن لادن او د هغه د شپکې د ځواکونو تر منځ داسې خبرې د ستايلۍ په مرسته اورېدلي وې چې ورته برېښېده چې اسامه دې ته اړ شوی و چې توره بوره خوشي کړي. له بلې خوا پاکستانی قواو ټولي سرحدي سيمې تر خپل نظارت لاندې راوستې وې او امريکايي جنګي الوتکو د ختيځ افغانستان غارونه بمباري کړل او ځانګړو ځواکونو (Special Forces) ځانونه د لوی ښکار لپاره چمتو کړي وو.

د امريکا د دفاع وزارت مرستيال Paul Wolfowitz) د وينا له مخې چې ويل يې: فکر کوم اسامه بن لادن د ټينبټې ډبرې لارې نه لري، خو هغه لاهم د ټينبټې يو څو لارې لرلې. شپې مياشتې وروسته تر هغه چې د اسامه بن لادن د نيولو او يا د وژلو هڅې پيل شوې وې د امريکا د دفاع وزارت (Pentagon)، اوس دا خبرې مني چې اسامه بن لادن له دوی څخه هغه مهال ورک دی چې کله يې د تورې بورې کلابندې پيل کړه. طبعاً که لارډکه وي نو کېدای شي مړ وي. د امريکا د دفاع وزارت

نيول کېدل، د سناتورانو، د ترهگرو پر ضد د مبارزې د مامورينو او پسخي ماهرينو تر منځ نهيلی ورځ په ورځ زياتوي. يو مامور وپوښتل،

موږ ولې هغه تر اوسه نه دي موندلي؟

دا هغه پوښتنه ده چې په دې ادارو کې يې ټول پوښتي، حقيقت خو دادی چې په اوسنيو حالاتو کې د امريکا حکومت دې پوښتني ته له خواب ويلو څخه عاجزه دی. يو پوځي ماهر وايي چې تېر منی هغوی د اسامه بن لادن د ځای ځايگي په هکله لږ تر لږه د ولس د اعتبار وړ راپورونه لرل، خو په دې ورځو کې دا شمېر بالکل ټيټ راغورځېدلی.

د بش ادارې تر يو حده هڅه کړې چې د خلکو پام دې خبرې ته واړوي او يو څه برياليتوب يې هم حاصل کړي، په تېرو دوو مياشتو کې د امريکا له دفاع وزير (Donald Rumsfeld) څخه چا هم نېغ په نېغه په عام مظهر کې دا پوښتنه نه ده کړې چې ايا اسامه مړه دی که ژوندی.

د امريکا د بهرنيو چارو د وزارت وياند وايي چې په دې ورځو کې د اسامه بن لادن نوم په غونډو کې ډېر نه يادېږي، هغه داسې چې اسامه له دوی څخه لادرکه شوی، خو دا يوه ښه فال نه گڼي. د بن لادن محاکمه کول د امريکايانو لپاره له هغه مهاله چې ولسمشر بش اعلان وکړ: لږه اسامه مړه يا ژوندي غواړم! يو داسې هدف گرځيدلی چې هغه په دې سر سودا بازي نه شي کولای، خو څنگه چې د اسامه محاکمه خپله ورځ په ورځ سېږي، د سپينې ماني مامورينو په دې وروستيو ورځو کې د برياليتوب يو نوی تعريف وړاندې کړی هغوی وايي: که بن لادن او شبکه يې په دې و نه توانېږي چې د ترهگرۍ بريدونه ترسره کړي، نو موږ دا جگړه گټلي.

خو دا خبره د دواړو سناگانو لپاره د منلو وړ نه ده. هغوی له مخکې د Pentagon او CIA د کارونو په اړه خپله ناخوښي څرگنده کړې چې په دې نه دي توانيدلي چې خپل له ټولو نه اوچت هدف لاس ته راوړي.

ډيموکراټ سناتور John Keny چې د وينټام د جگړې له اتلانو څخه گڼل کېږي وايي چې د تلفاتو له وېرې او د بش د ادارې پر افغانانو له اړتيا نه زيات اعتماد له امله اسامه بن لادن او د هغه لويږو مرستيالانو ته د تېښتې لاره برابره کړه. هغه زياتوي چې د تورې بورې ستراتيژي يوه ناکامه

ستراتيژي وه، ځکه چې هلته هغه ټاکلي اهداف تر لاسه نه شول.

د بش يو مرستيال دعوا کوي چې ولسمشر بش اسامه ته توجه نه کوي خو دا هم وايي چې ولسمشر بش پرته له شکه اسامه تر د ۲۰۰۲ کال د سپتمبر تر ۱۱ مې مې غواړي، يو پوځي مامور د Time مجلې ته ويلي چې هغوی د اوړي په اخر کې يوه نوی او پراخه بريد په نظر کې لري چې اسامه ومومي.

له دې سربېره چې د اسامه د ځای ځايگي پته نه لگېږي، د امريکايانو هڅې چې د القاعدې شبکه تس نس کړي تر يوه حده نتيجه ورکړي. تېره اوونۍ سعودي مامورينو د القاعدې د ۱۳ غړيو نيول اعلان کړل چې په سعودي کې يې پر مېشتو امريکايي تاسيساتو د نورو بريدونو گومان پرې کېده. امريکايي مامورينو دا خبره ومنله چې سوريایي محمد حيدر زمار چې په اصل کې د سوريې دی، خو د جرمني تابعيت لري او گومان پرې کېږي چې د جرمني په هامبورگ ښار کې يې محمد عطاء او د ده نور ملگري هم روزلي او القاعدې شبکې ته يې د نويو غړيو د جلب او جذب دنده پر غاړه درلوده چې دی هم نيولی شوی، خو اصلي خبره دا ده چې د ټيټ پوړو غړيو نيول به دوی بن لادن ته نژدې نه کړي، د ترهگرو ضد مامورين په دې اند دي چې القاعده يو منظم اداري نظام نه لري، نو له دې کبله راز او پټ معلومات د اسامه او هغه د نژدې مرستيالانو له دايرې څخه د باندې نه وځي. بنياني القاعده دوه بنسټيز تشکيلونه ولري. يو د قوماندې او بل د ځان وژونکو او په منځ کې نور څه نه شته. خو پر دې سربېره د هغه لادرکي داسې انگېرل کېږي چې اسامه بن لادن له سيمې څخه ډېر وړاندې نه دی وتلی، پراخې سيمې د جنوبي او ختيځ افغانستان د اسامه او طالبانو له ملاتړ څخه ډکې دي. په همدې ډول باور کېږي چې ملا محمد عمر د کندهار په غزنيو سيمو کې پټ دی. د مې په مياشت کې ملا محمد عمر يو مرکه په لندن کې ميشت عربي ورځپاڼې ته ورکړه، ملا عمر په دې مرکه کې ژمنه کړې چې امريکايانو ته به ماتې ورکوي او د دې خبرې پخلی يې کړی و چې اسامه ژوندی او روغ رست دی. CIA په دې باور ده چې اسامه له افغانستان څخه تېښتېدلی او د پاکستان په شمال لويديزو قبایلو سيمو کې ميشته شوی. دا غرنۍ جلا شوې سيمې دي چې تقريباً د ټولو نظارت ناشونې غوندې دی.

خو د متحدوايالاتو يو شمېر پوځي

مامورين او ديپلوماتان په پاکستان کې په دې باور دي چې اسامه ژوندی دی او د پاکستان په گڼ مېشتو ښارونو لکه کراچۍ کې د خلکو تر منځ گډ شوی، خو هر څه چې دي دا خپله د امريکايي خفيه ادارې لپاره يو ډېر ستونزمن حالات دي. په تېر وخت کې متحدو ايالاتو هڅه کړې چې له اسامه پته په مدرنو تجهيزاتو ولگوي. مثلاً هغوی له بې پيلوټه الوتکې څخه به کار اخيست او کله چې به يې څه اورېدل نو ژر به يې هلته بمب وغورځاوه. خو د نظامي او استخباراتي منابعو په حواله له تېر مني راهيسې د اسامه بن لادن غږ په قطعي ډول په زيگنال نه دی راغلی که مثلاً هغه په کراچۍ کې اوسېږي نو بيا به هېڅ د مخکې تللی وسايلو نه کار نه اخلي او کله چې استفاده ور څخه نه کوي نو طبعاً غږ يې نه اورېدل کېږي.

حتی که متحده ايالات د اسامه ځای ځايگي دننه په پاکستان کې په نښه کړي د دې عمل د تر سره کولو لارې او چارې له خطر نه ډکې دي. امريکايي کوماندويان د محلي سيمو او خلکو د دودونو په هکله معلومات نه لري تر څو وکولای شي په اغيزمن ډول په قبایلي سيمو کې خپل عمليات ترسره کړي او مثلاً که چېرې متحده ايالات د قبایلي علاقه يوه سيمه تر اور لاندې ونيسي، نو دا به د هېواد سرکښه اوسېدونکي قهرجن او ولسموي. که څه هم ويل کېږي چې يو شمېر استخباراتي مامورين په دغو علاقه کې دي، خو د عملياتو د تر سره کولو لپاره له پاکستان اجازې ته اړتيا لري او داسې بريښي چې جنرال پرويز مشرف دې کار ته چمتو نه وي.

په افغانستان کې د القاعدې د مرکزونو په ويجاړولو د متحدو ايالاتو کوماندانانو هيله درلوده چې اسامه به بې ځايه کړي، له غارونو څخه به يې وتلو ته اړ کړي او د هوايي بريد هدف به يې وگرځوي او کېدای شي اسامه په يوه داسې هېواد کې وي چې امريکايانو ته هڅه څوک ښه راغلاست ونه وايي، د اسامه بن لادن له منځه وړل تر ټولو غوره موقع به دا وي چې داسې اجنټان وروزي چې د هغه په شبکه کې نفوذ وکړي او هغه همالته له منځه يوسي. خو د داسې جاسوسانو گومارل چې بايد د هغو تر منځ ونه پېژندل شي ډېر ستونزمن او لاجنم بهير دی. خو له دې ټولو نهيليو سره دغه اوږد بې ثمره (ښکار) امريکايان په دې پوه کړي چې د داسې متحد ترهگر ماتې لکه اسامه نه يوازې پوځي ځواک ته بلکې زغم، ټگۍ او په کافي اندازه بخت او طالع هم اړتيا لري.

انتقالي حکومت

او

د افغانستان راتلونکي

سهيځ

او ودانۍ سره دي. ټوپک په وچه بيديا مين دي، مگر دېموکراسي د بن اوگلبن هيله منه وي، ټوپک له وچکالۍ، سرو اورونو، تباهيو او برباديو سره خوښ وي مگر دېموکراسي له سرو گلونو، خوښيو او خوشاليو سره، د ټوپک دنيا داره ماري، حق تلفي، ظلم، جباريت، زور زياتي او بې وجداني ده، خو دېموکراسي په اتفاق، اتحاد، عدل او نياو کې راتوکېږي، چېرته چې ټوپک سالاري وي هلته لطف او کرم ټينسي او د کونډو، رنډو، يتيمانو او مظلومانو په شمېر کې زياتوالي راځي، خو په دېموکراسي کې لطف او کرم، معاشرت او معاضدت تر ټولو غوره ځای لري. لنډه دا چې ټوپک هېڅ فرهنگ نه لري او د مطلقې بې فرهنگۍ نښه ده، خو دېموکراسي خاتمه يو منلی سيستم لري، چې هر با درده انسان يې خوښوي او د تعميم لټه يې کوي. ځکه نو وايو چې د ټوپک له دغسې يو بې فرهنگه حالت نه، داسي يو اوښتون ته اوښتل چې په هغه کې دې دېموکراسي او د خلکو د ارادې پسرلنۍ انگازې تر غوږ شي، د نه منلو خبره ده، ځکه چې اصلاً دغسې وضعيت د دغسې پايلې لپاره نه وي.

نو پردي بنا که چېرې کله کله ددوی له ستونې نه د خلکو د ارادې، عدالت او نياو غږونه را ووځي نو دا به په حقيقت کې نوي پرده وي چې د زمانې په بدلون سره يې بدلوي او په دې توگه د خپل ژوند دوام غواړي، خو واقعيت دادی چې هر څه خاتمه يو دوران لري، زمانه د هېچا په خوښه نه ځغلي. تاريخ خپل پړاوونه وهي او که څوک وغواړي او کنه پر مخ ځي او خامخا له ځان سره نوی شرايط او نوی غوښتنې او پوښتنې ليرېدوي، هر هغه څوک چې له دغو غوښتنو او پوښتنو سره په ټکر کې راشي، خامخا پر مخ وهل کېږي، په بله وينا ژوند د نوښت په لوري روان دي، له نوښت سره مقابله ناممکنه ده او هر هغه څوک چې له ناممکن سره دغري ووهي، د طالبانو په برخليک به اوري چې د چا خبره د ماشو په شان د خپلې سر تنبگې قرباني شول او له مرگونې ماتې پرته يې نوره نتيجه تر لاسه نه کړه.

که چېرې په دې اړه، نوي اووښتون ته، چې بيله شکه د يو نړيوال تصميم په نتيجه کې را ټوکېدلی دی پاملرنه وکړو، دلته هم گورو چې زړه ذهنتونه، په خپل ټول قوت زيار باسي چې تر نوې پردي لاندې باقي پاتې شي. اوس هم داسې هڅې روانې دي چې د قدرت په مسابقه کې زوړ ټټو د برياليتوب دايرې ته ورسوي او نوي جايزې تر لاسه کړي. اوس هم دوی د پخوا په شان د بېلابېلو او خودسرو واکداريو ارمان پالي.

افغانستان کلونه کلونه له ناپوهۍ سره تېر کړل، همدا خبره ده چې نه يوازې زموږ مادي سرمايه لوت او تالان شوه او افغانستان په کنډواله واوښت، بلکې تاو يې له پولو ډېر ليرې راپورته شو او دود يې متمدنه نړۍ له تعذيب سره مخامخ کړه. له دې سره سره زموږ معنوي پانگه هم له منځه ولاړه او ورسره مو ټول تاريخي وياړونه هم په اوبو لاهو شول، نتيجه دا شوه چې موږ ته يوه محتاجه، سرگردانه، بې پته او آواره ټولنه راپاتې شوه او نړۍ ته يو لوی درد سر پيدا شو. طبيعي ده چې د شر او فساد په دغه اوږده موده کې چې په هر څه باندې د ټوپک حکومت چلېده او هر څه د ټوپک تر دودونو خارېدل، د داسي يو اووښتون انتظار هم له منځه تللی و چې په هغه کې دې د خلکو پوښتنه وشي او د هغوی ارادې ته دې په درناوي وکتل شي، ځکه چې دغسې شرايط ددغسې پايلې لرونکي نه وي او ټوپک مار هېڅکله نه غواړي چې د ټوپک له دوده يې دېموکراسي را واورې او د ورانۍ پر ځای يې گلان راشنه شي، د تېرې زړه رحم او مهرباني نه پېژني، د ټوپک دنيا بېله ده، چېرته چې ټوپک وي، دېموکراسي نه شته او چېرې چې ټوپک نه وي، دېموکراسي ځان رابښکاروي. گویا ټوپک او دېموکراسي يو د بل منافې دي. د ټوپک کار بې منطقه وراني ده، خو د دېموکراسي هغه له امن

تر هر څه د مخه دا يادونه ضرور ده چې په افغانستان کې نوی اووښتون، چې بې له شکه د يو نړيوال امن د ضرورت پر بنا را منځ ته شو، په حقيقت کې د افغانستان د بې وزلو او بې دفاع خلکو لپاره يوه لويه مهرباني او د داره مارو او لوت مارو ځواکونو او منابعو لپاره يوه ستره ناکامي او د خطر زنگ دی.

شک نه شته چې افغانستان درويشت کاله د بې اتفاقي او ناآمنۍ په هغه سره پټۍ کې وریتېده چې اصلي عامل يې افغان دينمنه پردي قوتونه وو، گویا افغانستان درويشت کاله د پرديو دسيسو په لومه کې رابښکېل او د بدبختۍ له تورو تيارو سره لاس او گرېوان و. طبعاً د ظلم او جباريت دومره اوږده پروسه د يو شمېر داسې لږکيو له خوا تمويل او تعمليده چې له ځان پرته يې نور څه نه پېژندل او له ټولو ټولنيزو معيارونو بې برخې وو.

دروېشت کاله ډېر عمر دی، يو ماشوم په کې ځوانی او بلاغت ته رسي او بالغ په کې لاسخت زړي شي.

موږ ډېر ځله اورېدلي دي چې جگړه نه يوازې گټندوی نه لري، بلکې له ځان سره جفا ده او له خپل ژوند سره لوبې دي او هر هغه څوک چې په بې گټې کار لگيا وي او له خپل ژوند سره لوبې خوښوي په حقيقت کې ناپوه دی، نو پردي بناء

سوي ساندې به نه هېروي او افغانستان ته به د سولې د ناوې په راوستلو کې ډيل او تعطيل ته غاړه نه ږدي. او که خدای مکره، د شيطان غوږونه دې کانه وي، د خبر په دغه پيل شوي کار کې تعطيل، بطاوت او سستې ومنل شوه او دغه طلايي فرصته له لاسه ووت او افغانستان يو ځل بيا د کورنيو او بهرنيو حريصانو ښکار شو، نو بې ځه نه ده چې نه يوازې به د افغانانو جنجال اوږد شي بلکې د نړۍ دامن و ايمان مساله به هم تر يو جدي گواښ لاندې راشي چې بيا به يې سمې ته راوستل يوه ملاماتوونکې بڼه غوره کړي. پوره باور دی چې دغسې گواښ به نور نه تکرارېږي.

رښتيني سوله غواړي. دا چې ولې دغه موضوع داسې پخه پر مخ روانه ده او ولې لاتر اوسه توپکچيان په جم و جوش کې دي او د خپلو ناروا وو په بدل کې وزارت ته رسي، معلومه نه ده، خو واقعيت دادی چې په افغاني سوله کې د اکثریت افغانانو په گډون يو نړيوال خير پروت دی، هر څومره چې افغانستان ته ژر سوله راځي په حقيقت کې د نړۍ يو ستر کرکچ کمېږي او هر څومره چې ژر له افغانستان څخه د کسرو ذهنيتونو کمېله ټولېږي په واقعيت کې د نړيوال امن و امان ضمانت له ځانه سره لري.

موږ باور لرو چې د نړۍ سوله خوښوونکي طاقت به ډېر ژر دغه تضمين ته متوجه شي، د افغانانو

او هيله لري چې د بيلتون اچونې له لارې خپله ځواکمني وساتي، اوس هم په ډېره ليونۍ تلوسه د ژبې قوم، مذهب او نژاد په نامه د خلکو په برخليک لوبې کېږي، او بېلابېل قوانين مرعي الاجرا دي. د امنيت او مصنويت موجودات اوس هم د همدغو ټوپک مارو په لومه کې راښکيل دي، د خلکو مال او ناموس اوس هم تر يو جدي گواښ لاندې شپې سبا کوي، د ويرې او ارعاب کمپله لاتر اوسه هواره ده او پر عامه ذهنيت سيوري کوي او هغه د موکراسي چې نن سبا يې ډېره يادونه کېږي هم د همدغو توپکچيانو تر ولکې لاندې ده او د دوی په خوښه عمل کوي، خو پوره باور دی چې دغسې حرکات د زمانې د غوښتنو خلاف دي او ماتې يې حتمي ده. ددغسې لېونيو تلوسو ښکاره بېلگې، موږ د اضطرابي لوبې جرگې په انتخاباتي بهير او ددغې جرگې د تدوير له تالار څخه ډېرې رسا وليدې او واورېدې. موږ وليدل چې د جرگې زياتره وکيلان هغه قوماندانان وو چې د جهاد تر مقدس نامه لاندې تر پرونه پورې پردیو ته په خدمت ولاړ وو او لاسونه يې تراړاو پورې د بېگناه افغانانو په وينو سره وو، خو د ستيج په سر يې د دېموکراسۍ دعوه کوله او د وطن د نجات خبرې يې اړانه کولې. گویا په دې جرگه کې قاتلان د خپلو مقتولانو وکيلان وو چې په بشپړه دموکراتيکه توگه يې خائنه حق ورکاوه چې د خپلو تېرو اعمالو په بدل کې د خلکو مننه او درناوي تر لاسه کړي او که چا به له دغه واقعيت سره به نابلدی کې څه دعامي ښيگنې خبره مطرح کړه او ددوی تېر وکړو ته به يې په انتقادي نظر وکتل، نو د نوی دېموکراسۍ د پلويانو له خوا به تر جدي گواښ لاندې نيول کېده، ان تر دې چې ځينو انتقاد کوونکو ته خود د مرگ تصوير هم وښودل شو. خو تر کله او تر کومه به داسې وي؟ هېڅ ممکنه نه ده چې په زور کلي آباد شي او هېڅ ممکنه نه ده چې کوډ بار منزل ته ورسېږي، خير دی يو دوه ورځې به نور هم په کابينه کې وي خو پای يې شرمېدلې ماتې ده او دا د تاريخ حکم دی.

البته موږ باور لرو چې د انتقالي ادارې په مشرتابه هيات کې ځينې داسې څيرې شته چې يوازينې هيله يې د افغانستان او افغانانو ښيگنه او له جنگ، جگړې او جگړه مارانو څخه د هغوی ژغورنه ده، په سوله باور لري او د سولې برې حتمي گڼي، خو دا چې وايي:

تشه لاسه ته مې دښمن يې داسې بريښي چې لاتر اوسه پورې دغې مقدسې موخې ته د رسېدو لپاره هغه نړيوال ملاتړ نه لري چې د افغانستان

ن. احمدزی

علمي رتبې

طنز

وايي چې واسطه، رشوت، چالاكي مساوي ده له کاميابي سره، خو څوک دی دغه نهکېخته چې "الف" يې په څيگر کې نه شته او "ب" يې په سر کې، فارغ شوی نه وي خو دخپل تعريف د سه پاڼې پر بنياد تر ټولو دمخه د استادۍ لپاره غوره کانديد وي (چې زمریان نه وي پاچهي خپله د گيدړانو ده).

کله چې استاد شي نو مجبور دی چې ټولگي ته د درس ورکولو لپاره ولاړ شي او ددې لپاره چې محصلينو ته کم را نه شي او خپله سويه جگه وښيي نو د برحاله استاد له لکچر نوټونو نه هم درس نه ورکوي او دومره وړتيا هم نه لري چې له نويو کتابونو څخه ژباړې وکړي نو مجبور دی چې د مرحومو استادانو قلمي نسخې را پيدا کړي او د لومړي وار لپاره يې په يوه خطاط وليکي، تر څو پوهنيار شي، د کال په آخر کې يې د ټيپ بڼې ته واړوي او پوهنمل شي نو بيا په دې هڅه کې وي چې پوهندوی شم. څرنگه چې تر دې رتبې پورې د برېښنا په شان په بېړه را رسېدلی وي، بيا د دې تابيا هم نه لري چې دده محترم علمي رتبه دې وځنډېږي. بيا د مرحوم استاد مبارک ميراث کې يو څه گوتې ووهي او د باشد او نمي باشد پر ځای د ميبدو او نميبدو بدلونونه په کې راولي او له نوي تخنيک سره سم يې کمپيوټر کړي او پښتۍ يې په سرو او شنو رنگونو وځلوي او د پښتۍ پر بېخ يې وليکي: توسط پوهندوی...

تر يو څه وخته خو يې د آرام ساه اخيستي وي، خو چې کال آخر شي بيا يې لکه د سکاييس (گرگ) د ناروغ په شان پر ډډو خارښت ولگېږي او ددې په هڅه کې شي چې بايد ځان بېخي بېغمه کړم او پوهاند شم. ددې لپاره بله لاره نه وينی بيا ددې په تمه وي چې گڼووندي خدای پاک حکومت بدل کړي. نو لکه څنگه چې رښتيا هم په دې وروستيو دوه درې لسيزو کې په کال کې پېنځه حکومته راځي کله عبوري، کله سر پرست، کله لنډمهالې او کله هم انتقالي نو دهغه چا خبره له خولې نه يې د شيدو بوی راځي خو هلك په همدغو متکورو مغزو پوهاند شوی وي.

***

خالد احمد دياني

نو ويلای شو چې روغه او خواکمنه کورنۍ د يوې ټولنې اساسي ستن جوړوي او دغه رمز د نارينه او ښځې په خلقت کې پټ دی.

واده لرونکي نارينه بايد د خپلې کورنۍ او قوم په قدرت کې داسې وځلېږي چې د خان، کورنۍ او قوم د سلامتۍ لپاره له خپل قدرت څخه گټه واخلي او د خدمت لپاره مخ په وړاندې لاړ شي. په مشاورتي ناستو کې بايد د ملت په گټه څرگند شي، چې د فرد قدرت او توانايي د خلکو له شورا څخه د تاييد مهر تر لاسه کړي.

د دغسې افرادو بنسټ او وده د جرگو او مرکو (شوراگانو) او د واک د مشاوريت له مخې په ټولنيزو خدمتونو کې جوړېږي.

پورتنيو څرگندونو ته په کتنې کې د يو فرد قدرت د قوم او ملت په کچه په پام کې ونيسو نو ښايي چې کوچنۍ او لويې جرگې د مصلحتونو او مشورو لپاره په پام کې ونيول شي چې د خلکو په بشپړې سلامتيا سره خپلې دندې پر مخ بوځي او له ښوېدو او شاتگ څخه مخنيوی وکړي شي.

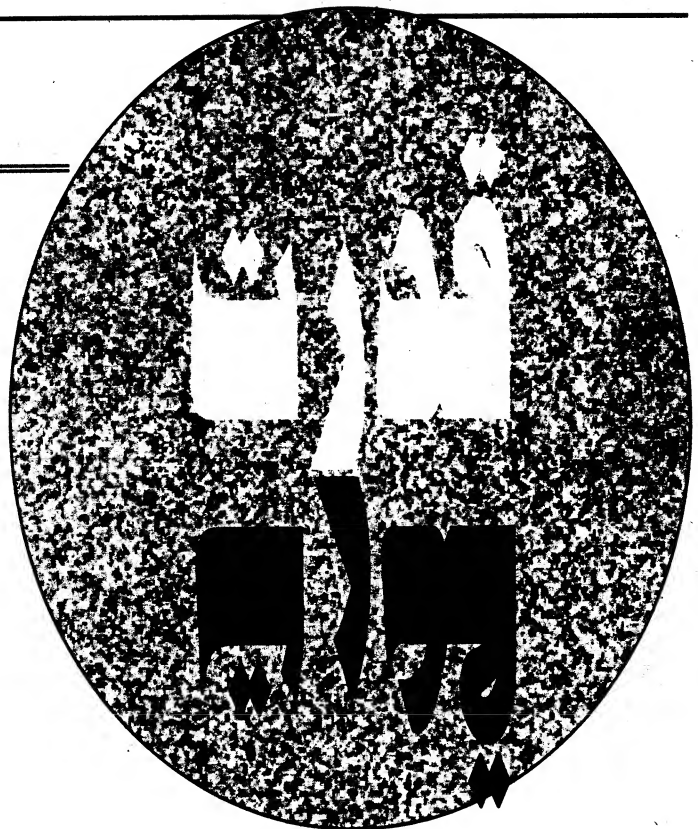
د تاريخ په اوږدو کې د خلکو په اداره کې د قدرت تمثيل په بېلابېلو بڼو تر سترگو کېږي، لکه مطلقه شاهي، مشروطه، خلافت، جمهوريت او نوز... بيا هم په دغو هر يوه سېستم کې د رښتينو يا قلابي شوراگانو څرک ليدلی شو.

مجبور مشاورتي کدرونه او پوه مشاورين چې د خلکو له منځ څخه راپورته شوي وي او له قدرت سره په مشاوريت کې کار کوي، د خلکو د گټو او د يوه ملک له لوړو اهدافو سره اړيکي لري او د همدې تگلارې په برکت د دارنگو ټولنو خلک په آسوده گۍ او هوساينه خپل ژوند پر مخ بيايي.

په نننۍ نړۍ کې دا چې ورته لومړی جهان ويل کېږي، همدې اصل ته ډېره عملي پاملرنه شوې، خو دا هم بايد ووايم څرنگه چې په ويلو سره آسانه برېښي د عمل په ډگر کې د قدرت جوړول دومره آسانه نه دي، ځکه اول بايد کورنۍ ددې مسووليت په اړه ځان چمتو او خپلو درنو دندو ته خپل شي او دغه غريزې داسې وروزل شي چې وشي کولای وي وړاندې تگ او له خطاوو نه په حوصله گرځېدنه په ځان کې پياوړې کړي.

نو که دا شانته د قدرت روزنه په ملي روزنه کې ځای ونيسي په ډاډگيرنه ويلای شو چې ټولنه به د هوسايۍ او پرمختگ زېږی د خپل ژوند په کلونو کې تل خپلو خلکو ته وړاندې کوي.

موږ چې د دنيا په ملکونو کې يو ملک او د ولسونو په صفونو کې يو افغاني اسلامي صف ياستو، د دې اصل بيان د قرآن شريف په اياتونو سره او د حضرت محمد (ص) په احاديثو موږ ته په خصوص لارښوونه شوې، چې په عملي کولو سره به يې تل د مشورتي واکدارۍ تر سيوري لاندې افغاني قدرت په هر اړخيزو کارونو کې ښکارندوی وي.

قدرت د ژوند يو موجوداتو يوه طبيعي غريزه ده چې په خوځښت سره څرگندېږي او په بېلابېلو بڼو تيارز کوي.

لکه جسماني قدرت، فکري توان او استعداد، فرهنگي او کلتوري چلند او داسې نور... څرنگه چې په ټولو ژوندیو موجوداتو کې يو تفاوت شته، له دې کبله قدرت او توان يې هم يو له بله توپير لري.

انسانان چې د نورو مخلوقاتو په کتار کې يو څه بشپړ خلق شوي، نو د قدرت غريزه يې هم يو څه بشپړه ده.

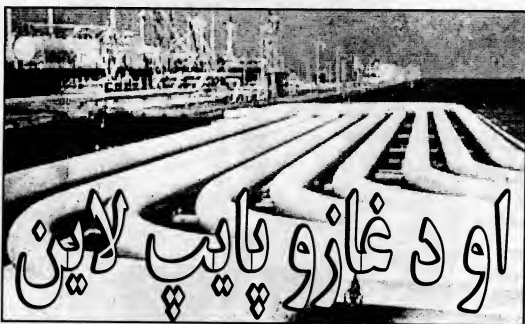
که طبيعي قوانينو او پيداښت ته په سوچ کې شو، دا به راته جوته شي چې هره پدیده له خپل تضاد سره مخ ده او په هر يوه کې د خلقت رمز پټ دی.

که په کورني، فردي، قومي او د ملت په ژوند کې قدرت مطالعه کړو له شک پرته زموږ له حوصلې وتلی برېښي.

په همدې تناسب له قدرت سره مقابله بشري تاريخ را منځ ته کړی چې په دغو څو کرښو کې نه ځايېږي.

د ساري په توگه شخص د جسمي ساختمان په دوره کې، همداراز د ښوونې او روزنې په اخیستنې کې هڅه کوي پر خپل ذاتي شخصيت امتيازونه ور زيات کړي او تر خپلو نورو ملگرو وړاندې لاړ شي.

په دې مرحله کې کورنۍ، ښوونځي او نورې تعليمي څانگې د فرد د قدرت منفي اړخونو ته ځيرېږي او نه پرېږدي چې شخص له قدرت او توان سره د خان، کورنۍ او ټولنې په ضرر وده وکړي. کله چې يو کس بلوغ ته رسېږي او واده کوي، نو مېرمن يې په ژوند کې د يوې مشاورې په توگه د هغه د واک او قدرت په مثبت او منفي اړخونو کې گډون کوي، د کورنۍ په غوږېدا او د اولادونو په منځ ته راتلو سره د مشاوريت مسووليت پياوړی کېږي او ورو ورو د کورنۍ شورا بڼه غوره کوي.

افغانستان

د افغانستان له لارې د طبیعي غاز د پایپ لاین لېږدېدنه او په هېواد کې لومړنۍ بهرنۍ پانگه اچونه

تېلې غږېدل هم په پام کې نیول شوي دي. ترکمنستان له څو کلونو راهې په دې هلو ځلو کې دی چې خپله دغه ستره پروژه په کار واچوي. په دې اړه یې څو ځلې د افغانستان او پاکستان له چارواکو سره ګډې غونډې جوړې کړي او هم په دې نړۍ د نفتو د مشهورو کمپنیو لکه د امریکا له (یونیکال) او د ارجنټاین (بریداس) سره تفاهات جاري ساتلي وو، له طالبانو سره یې هم په دې اړه په خپل وخت کې د مذاکرو او پوهاوي لړۍ یوڅه پرمخ تللي وو چې حتی په کندهار کې یې د فني او مسلکي کارگرانو د روزنې په اړه یو لړ ګامونه هم پورته شوي وو. خو کله چې په ۱۹۹۹ م کال کې د امریکا د متحدو ایالاتو له خوا د افغانستان د خوست ولایت د ژورې په سیمه کې د القاعدې پر یوه کمپ د راکټونو باران وورېده نو ددغې سترې پروژې کار هم له څنډو او خنډ سره مخامخ شو. له دغې بې ثباتۍ او نا ارامۍ څخه په ګټه اخیستنه ایرانیانو هڅه کوله، چې د غاز دغه ستر پایپ لاین د دوی د هېواد له لارې وغزول شي، خو له یوې خوا د وایت زیاتوالی او له بلې خوا کېدای شي په ایران کې به لویدیځو کمپنیو پانګې اچونې ته زړه نه ښه کاوه، له همدې امله ددې پروژې کار تر اوسه په تېره ولاړ. په افغانستان کې تر نسبي ارامې وروسته د ۲۰۰۲ م کال د جون په لومړیو کې د پاکستان په پلازمېنه اسلام آباد کې د ترکمنستان، افغانستان او پاکستان د سر مشرانو غونډه

د تېلو په شان د برمه کارۍ او د کوهیانو د کیندنو له لارې تر سره کېږي او له یو ځای څخه بل ځای ته د پایپ لاین په وسیله لېږدول کېږي. هغه هېوادونه چې طبیعي غاز نه لري، ورته مصنوعي غازونه تولیدوي، خو کیفیت یې د طبیعي غاز په پرتله ټیټ وي. په نړۍ کې د طبیعي غاز تر ټولو پراخه زېرمې د امریکا په متحدو ایالاتو، روسیه، رومانیه، عراق، ایران، ترکمنستان، الجزایر، هند، چین، جاپان او یو شمېر نورو هېوادونو کې پرتې دي. ترکمنستان د غازو د پراخو زېرمو له پلوه په نړۍ کې یوولسم مقام لري. له دېرې مودې راهې په دې هلو ځلو کې دی، چې خپل طبیعي غاز د افغانستان له لارې د پاکستان سمندري بندرونو ته ورسوي او له هغه ځایه یې بیا د نړۍ نورو هېوادونو ته ولېږدوي. په یوه بله طرحه د

نن ورځ په نړۍ کې طبیعي غاز د انرژۍ د تولید له پلوه د سونګ تر ټولو موادو ښه او با ارزښته توکي ګڼل کېږي. طبیعي غاز د سپکو هایدرو کاربونونو د سوځونکو او غښت سوځونکو موادو ګډ مخلوط دی. په جوړښت کې یې ۹۰٪ میتان، ۸٪ ۸٪ ایټان او پاتې

برخه یې پروپان، هایدروجن، نایتروجن او بخارات دي. طبیعي غاز تقریباً په ټولو تېل لرونکو ساحو او هم په مستقلة توګه په ځانګړو ځمکنی جوړښتونو کې پیدا کېږي. را ایستنه یې عموماً

د پاملرنې وړ خبره داده چې افغانستان د خپلو داخلي اړتياوو د پوره کولو لپاره پوره او بشپړ غاز لري، خو له بده مرغه تر اوسه پورې ورڅخه لږمه گټه نه ده اخيستل شوې، په داسې حال کې چې زموږ هېوادوال د سونگ مسودو د ارزښتيکې کمېدو له پلوه له زياتو ستونزو سره مخامخ دي. موږ د هېواد په شمالي صفحاتو کې د غاز پراخې زېرمې لرو، چې په مجموعي توگه د خواجه گورگرد، خواجه بهرامان، او پينيم تاق سيمې تقريباً (۱۱۰-۱۴۰) ميليارده مکعب متره غاز لري. د افغانستان په سلو کې ۹۰ برخې غاز په پخوا شوروي اتحاد ته صادرېده او پاتې ۱۰٪ به يې د هېواد په دننه کې هغه هم د مزارشريف د کيمياوي سرې په فابريکه کې کارول کېده. شورويانو ددې غاز د لېږدوني لپاره په ۱۹۴۷ م کال کې له شبرغان څخه تر خپلې خاورې پورې د ۹۶ کيلو مترو په اندازه د يو پايلې لاین د غزولو کار پيل کړ. په ۱۹۶۸ م کال کې عملاً ددې پايلې لاین له لارې د غاز لېږدېدنه پيل شوه. تر ۱۹۷۹ م کال وروسته په کال کې (۷۰-۱۵۰) بېليونه مکعب فوټه طبيعي غاز پخواني شوروي اتحاد ته لېږدېده. له افغانستان څخه د شورويانو له وتلو سره سم د غاز صادرات هم ودرېدل. پوښتنه داده چې له يوې خوا موږ په هېواد کې د غازو پراخې زېرمې لرو او له بلې خوا ورته جدي اړتيا هم لرو نو څنگه کېدای شي چې دغې ستونزې ته د حل لاره ولټول شي؟ د افغانستان د لڼدمهالي دورې د کسانو او صنايعو وزير ددې پوښتنې ځواب خبري اژانسونو ته داسې ورکړي و: د اسيا پراختيا بانک (ADB) په دې هڅه کې دی چې د هېواد له شمالي صفحاتو څخه کابل ته او هم په لوېديز کې د اوسپنې ستر کان حاجي گلک ته د غاز د ليکې د غزولو کار اړزيابي او په نژدې راتلونکې وخت کې به د خپلو څيړنو پايلې اعلان کړي. موږ ارزو لرو چې د هېواد طبيعي غاز له سترو زېرمو څخه نه يوازې يوې يا دوو سيمو ته بلکې په ټول هېواد کې به د پايلې لاین د غزولو کار د اسيا له پراختيا بانک سره سره د هغو هېوادونو په مالي مرسته بشپړ شي، چې له افغانستان سره يې د بيارغونې په برخه کې د جاپان په پلازمېنه توکيو کې کړې ده.

لاین په غزوي، تر اوسه لښخه پاتې ده. ځکه ددې پروژې په جوړولو کې د نړۍ د څو مشهورو کمپنيو تر منځ له پخوا راهيسې سيالي او رقابت موجود دی او هر هره يوه په دې هڅه کې وه چې د سرو زرو دغه مرغۍ تر لاسه کړي. خو په افغانستان کې له موجوده شرايطو څخه معلومېږي چې بخت به له امريکايي کمپنۍ (يونیکال) سره بېاري وکړي. يونیکال چې په سعودي عربستان، پاکستان، ترکمنستان، جاپان او جنوبي کوريا کې د شرکتونو کنسرټيمې لښونو ته پر غاړه لري، په دې وروستيو کې يې اعلان کړی چې ددې پايلې لاین جوړونه به له اقتصادي او فني پلوه هغه وخت ممکنه وي چې سوله او ثبات راشي. له بلې خوا د افغانستان د لڼدمهالي دورې وزير محمد عالم رزم هم دچون د مياشتې تر سر مشريزې وروسته خبري اژانسونو ته ويلي وو، د پايلې لاین د غزونکو شرکتونو په منځ کې به يونیکال چې په کال کې ۳۰ ميليارده مکعبه غاز له ترکمنستان څخه د نړۍ بازارونو ته لېږدوي اساسي رول ولوبوي. ددغې سترې بهرنۍ پانگې اچونې په لې کې به څه نا څه ۱۲۰۰۰ افغانانو ته د کار زمينه برابره شي او هم په ددې پايلې لاین د ترانزيتي محصول له درکه په کال کې څه نا څه ۶۰۰ ميلیونه ډالره افغانستان ته ورکول کېږي، چې په بدل کې به يې ددې ليکې امنيت او ساتنه د افغانانو پر غاړه وي. دا خبره هم په نظر کې نيول شوې چې د ليکې په اوږدو کې به پرتو شاوخوا کليو ته هم له همدې لاین څخه د ضرورت وړ غاز ورکول کېږي.

جوړه شوه او يو ځل بيا يې ددې سترې پروژې د جوړولو په اړه خپل پخواني تعهدات او لوښامې تازه کړي. له دې غوندې څخه تقريباً يوه مياشت وروسته د جولای پر نهمه د ترکمنستان په پلازمېنه عشق اباد کې د نوموړو هېوادونو تر منځ د وزيرانو په سطحه درې ورځنۍ غونډې دايسرې شوې. په دې غونډو کې د اسيا پرمختيايي بانک استازي هم گډون کړی و. نوموړي د يو مطبوعاتي کنفرانس په ترڅ کې

وویل چې د دې پايلې لاین د اټکلي سروي او پلټنې لگښت به د دوی د بانک په غاړه وي. د افغانستان د انتقالي دورې د کسانو او صنايعو وزير جمعه محمد محمدي د وينا له مخې يوه طرحه داسې هم ده چې د ترکمنستان د دولت اباد د غازو زېرمې به د يوه پايلې لاین په وسيله د ۱۵۰۰ کيلو مترو په اوږدوالي د افغانستان د کندهار ښار د پاکستان د ملتان له ښار سره وصل کړي. د دې پروژې اټکلي لگښت به څه نا څه دوه ميليارده ډالره وي. په دې غونډه کې گډون کوونکو يوازې په سيمه کې د غازو څخه د گټې اخيستني او په نورو هېوادونو باندې د هغو د خرڅلاو په باب خبرې وکړې: خو خبره بيا هم د هغو کمپنيو تر منځ چې دا پايلې

قدري كرزى صاحب ته د زړه خواله

رسېدلى يې كرزيا لوړ مقام ته
د تاريخ د عبرتونو امتحان ته
دا مقام نه دى، دا سم پل صراط دى
لاره وځي يا جنت ته يا نيران ته
په بغل دې پروني لوتماران كړځي
خداى دې خير كړي د ستا سرته، زموږ خان ته
دا وطن نور د ټوپك په لاره نه ځي
حاجت نه شته لاپو، شاپو د بيان ته
په هر غله د امانت اعتماد مه كړه
بې وجدان به څنگه غوړ نيسي وجدان ته
كورده! كوره! ظاهرشاه بابا هېر نه كړې
بې رهبره بېرې مه باسه توپان ته
كه په غلو باندې تكيه شې سر به بايلې
ټول وطن به ور په كنده شي شيطان ته
حاکمان چې نفسي چارو كونده كړي
شرمېدلي هم افغان ته، هم جهان ته
سر په لاس او خپلې پښې دې پولادي كړه
د الله په هيله مخه كړه ميدان ته
حميدي د گران هېواد ارامي غواړي
خداى دې خير كړي د كرزى صاحب كاروان ته
ميرزا علم حميدي، هالېنډ

كې مې سر شي د هاتي له پښتو لاندې
كه له پاسه مې راغورخوي د لاندې
كه د زور او زورورو له هيښه
دغه ځمكه او اسمان شي لاندې باندې

تور ته سپين نه شم ويلي سپين ته تور زه
دا اميد دې څوك له ما نه هېڅ نه كاندې

اروبناد استاد الفت

ډاکټره سلما شاهين، پښتو اکاډمۍ

غزل

وينه وه توده شوه پښتنه شوله
چېنه شوه همت شوه معرکه شوله
ته چې تشې پروڼې كه ټيكرې بولي
ما ته د دنگونو سره جندې شوله
څوك چې مالې څوك ننگيالي بولي
مانه چې اورېل توره كېنه شوله
په خوځېدو واړه وستانې
خاوره وه چرگ شوه تازه شوله
غلې چې زاهد لمونځ په پښتو واچي
نن چې به رښتيا سجدې سجدې شوله
وادي وړېد ملكو به دريا كې ويل
زړه د جنت خو پښتنه شوله
مې كنگه رقيبې دا سپېڅلې رڼې
ستا خوم د نور سرو لوبڼه شوله
خه غريب غټ غټ وړته وگوره
وړې د غم موييا شمله شوله
م. غريب، المان

غزل

د کونړ د سيند فرياد

بنکلی وخت د مازیگر و
زه وم ناست د یار په خوا کې
زېبا یار مې راته وویل
"نن زموږ په خوشالیتا کې
دا خېټې سندرې وایي"
خېټې به له مستیبه
خندېدلې، مسکېدلې، نخېدلې
زه وم ناست د یار په خوا کې
له دنیا نه لرې په هوا کې

ناڅاپه یو اواز شو له څپو نه
ناڅاپه یو اواز شو له څپو نه
"ای نادانه! ای نادانه!
زما په ژبه ولې نه پوهېږي؟
دا خېټې چې ته یې وینې
دا خو وینې دې د زړه دې
دا خندا چې ته یې اوږې
خندا نه ده!!!"

ستا په حال مې ژړېده دې
ما کې هېڅ مسکېده نه شته
دا مې اوښکې بهیده دې
ما سره کله نڅا بنایي
چې موز مې رنځېده دی
زه حیران یم تا انسان ته!
دا ته ولې یې احساس یې؟
راشه زما په ژبه پوه شه
ما کې ډېرې خزانې دي
ما کې ډېرې خزانې دي

پاڅه خپل لاس کړه تناکې
چې تیارې درته زما کړم
دښتې واړه دې گلزار شي
درست هیواد درته ښکلا کړم
ټول دردونه دې کړم لرې
او هر رنځ ته دې دوا شم
بیا نو راشه

بیا نو راشه، له خپل یار سره
بیا به زه درته خندا، مسکا، نڅا کړم"

انجنیر اردلان زمانې

رڼا پوښلې وو په هر څه جانانه خپالونه
ور یې کړل شپې ته د دې کلې نذرانه خیالي
نیمگړې ژوند ته به مې راشي د امید قافلې
خلاند ښکاره شول په افق کې شاهانه خپالونه
ما ته مې ژوند کې هېڅ خوږې خاطرې یادې نه دي
پالې ما دې د هجران په خټکانه خپالونه
نن یې د حسن په شنلو دا ټول جهان نیولی
یا به له ما سره یو ځای وي مېلمانه خپالونه
چې مې تر عرشه د دعا لاسونه ورسېدل
په کې رانغاړم د جونگرې پښتانه خپالونه
د زړونو اواز مې رسي د هوس تر کلې
چا وې زما دې جېلخانه کې مستانه خپالونه
عابده وردی

حسیني

لکه رباب سوې نغمې خورې
چې ولونه ولونه دې رنگېږي پر مخ
رانه د رنغو زونې خورې
چې سترگې اړوې را اړوې ته
ځای په ځای اور شیندې - غږې خورې
کلي کې، کور کې نغاړې خورې
چې دې په مینه محبت پوهم
رانه موسکې شې فاصلې خورې
حتی لمانځه کې دې ښکلا یادوم
زړه کې مې ناسته یې، نغمې خورې
وحیدالله

دا لندن دی

اېمل پسرلی

د يار او انډيوال تر منځ ملګرتيا شوه او زه تر منځ هېر شوم، خو څو کاله وروسته چې مې انډيوال وليد، باور به مو نه شي چې په همدې بوټس کې سره مخامخ شوي وو، ما دارو اخيستل او ده د سر رنګولو رنګه. عجيبه دا وه چې ژېړ رنګ به هم نه غوښت، په ژېړو رنګونو ډېر ځوانان هڅه کوي چې ځانونه پاڅه پرنگيان وښيي او يا هم له مود او فېشن سره سم واوسي، انډيوال تور رنګ غوښت، ما ترې وپوښتل چې پر تور رنګ لا څه کوې؟ ده کيسه وکړه:

په څو ويشت کلنۍ کې چې لومړنۍ سپين وېښته په سر کې ښکاره شو، نو د هندي فلمونو هغه ستوري را ياد شول چې په درز و دروز کې پياوړي نه وې خو د پوهې سمبول ښکاري، گومان مې وکړ چې که يو څو نور سپين هم را پيدا شي نو کار جوړ بوله. خو کله چې يو په دوو او دوو په دريو بدل شول نو پوهه پر ځای پاتې شوه او عمر په تېرېدو ښکاره شو. ژر مې بياتې پيسې راواخيسته خو زړه مې په دې قانع کړ چې که سپين وېښته وشکول شي نو ژر ډېرېږي. په رېښيا هم ډېر شول او د پيکي پر ځای داسې سپينه غونچه وېرېښېده چې که په بياتې پرې کېدې نو د تندي له پاسه وېښته ورکېدل او په گټو وېښتو کې تشه پيدا کېده، د پيکي غونچه لا پرې نه وه ليدلې چې له غوږيو سره هم سپينو وېښتو ځل و بل جوړ کړ او په ځوانه ځوانۍ په سپين روډيو کې وگڼل شوم. چا راته وويل خپل ډاکټر بايد ووينم چې علت يې راته څرگند کړي، ډاکټر مې هندو و، زما په ليدو يې تريو تندي نورې غونډې پيدا کړې او په هندي ډوله ټينگه انگرېزي يې را ته وويل چې رنګه واخله. هغه وو چې د بوټس په لوري راغلې چې ځوان ښکاره شم، دا څوم ځل دی چې رنګه اخلم، وېښته توروم او دا دی گوري چې د اصلي وېښتو غوندې تور رنګي وېښته لرم. انډيوال مې په لندن کې مس روډي شوی و، د ښار په باب يې د اصلي او کم اصل خبره هېره شوې وه له ما چې بېلېده نو ورته پام مې شو چې په تور څټ کې يې سپين وېښته داسې پر کېدل لکه د خوست په شنه اسمان کې چې د شېبې ستوري سترگوونه وهي.

انډيوال مې نوی لندن ته رارسېدلی و، قاچاق وړونکي ترې زښتي ډېرې پيسې وړې وې، په اوږدو لارو يې تر لندن ته را رسولی و او چې زما مېلمه کېده نو ښايسته مياشت يې هغه د ده خبره په ناسم ځای کې اړولې وه او د اصلي لندن تړی و، زما يوه يار ورته ويل چې لندن خو اصلي او کم اصله نه لري، دغه د خښتو سره ډېوالونه دي چې د مکي له غور نيکه ور پاتې دي. خو انډيوال چېرې منله. په خپلو اوږدو وېښتو به يې گوټې راکاپلې، په شونډو کې به موسکي شو، سر به يې ښوراه، ته و ا راته وايي ملا نصرالدين خو نه يم. يار مې پوی شو چې انډيوال په لوکسو مانيو او بسازارونو پسې دی، جگې جگې ودانۍ غواړي او د خپلو ليدليو خوښو تعبير ته سترگې په لار دي.

دغه و چې په گډه د بوټس خښو ته لارو، بوټس نو د يو څو نورو مغازو غونډې د سترو دوکانونو يوه کړې ده چې په درست

انګليستان

کسې شته،

عطرونه، درمل،

سینګار شيان، اولنډه يې

دا چې زما د يار خبره د مرغۍ

شيدې هم په کې موندل کېږي.

انډيوال مو چې په دې غوږي هټۍ

راگرځاوه نو پوښتنه يې وکړه: "دې کې خو

بوټان نه شته" ده له بوټس څخه د بوټانو مانا

ايستلې وه، خو يار مې ورته وځنډل او داسې تقرير يې

کې لکه سيريال ښوونکي چې ماشوم ته لکيا وي. يار مې گرم نه و، اخر

د ده له راتګه يو نيم کال اوښت، انډيوال مو لاله خپلې قضيتې نه و خبر

چې ويزه به پرې ورکړي که نه.

۲۰۰۲، ۰۶، ۳۰

شمالي لندن

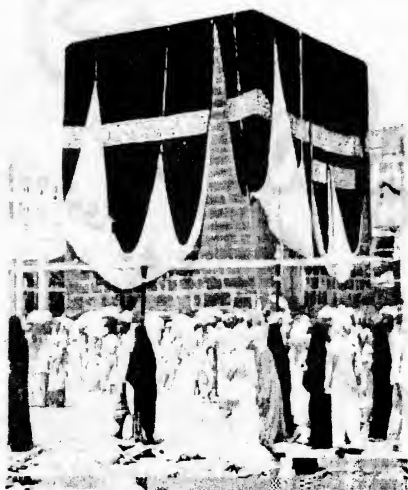
د ځمکيانو جوړښت

مړانو کوچيانو! دا ستاسې پانې دي دا به لولئ،
زده کړئ به يې او د خپلې خوښې ليکل به رالېږئ!

مړانو او خوږو ځمکيانو!
تاسې کله رسامي کړې؟ که مو کړې وي، جوړښت ته يې راولېږئ، که چا ښه رسامي يا ښه ليکنه،
ټوکه او نور معلومات راولېږل، سوغات به ور ولېږو. يو ښه سوغات چې ستاسو خوښ وي.

دې رسم دې ښه رسم دی، دا دی موږ خپور کړ، هیله ده په خپلو درسونو کې کوښښ وکړئ او هېواد ته ښه خدمت.

لمونځ

گړانو کوچیانو!

هیله ده چې خوشاله وئ! هو، په تېره ځای کې خو مو چې د جومات او د جمع لمانځه په اړه چې څه ولوستل هغه به مو اوس ټول یاد وي. ښه نو چې داسې ده او هغه ټول څه مو په یاد دي چې په تېره ځای کې مو لوستي، نو بیا راځئ په دې ځای کې مقتدي وپېژنئ، چې مقتدي چا ته وایي او څو ډوله دی.

گړانو ماشومانو!

په جومات کې چې په امام پسې څوک لمونځ کوي، هغه ته مقتدي وایي او مقتدي په درې ډوله دی:

۱ - مدرک، ۲ - مسبوق، ۳ - لاحق.

- مدرک: مدرک هغه مقتدي ته وایي چې د لمانځه له پیله تر پایه له امام سره په ځایه لمونځ وکړي.

- مسبوق: هغه ته وایي چې د یوه رکعت یا زیات لمونځ له تېرېدو وروسته په امام پسې ودرېږي.

- لاحق: هغه مقتدي ته وایي چې په پیل کې په امام پسې لمونځ کوي، خو وروسته بیا د څه عذر له امله په امام پسې لمونځ پرېږي.

گړانو کمپانیو!

اوس په دې ځای کې یوازې همدا زده کړئ چې مقتدي څوک دی، او په څو ډوله دی، په راتلونکې ځای کې به ولولئ چې د مدرک، مسبوق او لاحق د لمونځونو ترتیب څه وړ دی.

د کمکیانو قاموس

د قطب دايره : د خمکې د نقشواو کرو د شمالي قطب شاوخوا يوه کرښه کيښل شوې ده، د شمالي قطب سيمه د دې کرښې او شمالي قطب تر منځ پرته ده.

قمری سنه : دا نيټه او سنه د شمسي سنې او نيټې په څېر د حضرت محمد(ص) له هجرت څخه شمېرل کېږي، خو دا سنه د سپوږمۍ له گرځېدا او بدلون څخه شمېرل کېږي نه د لمر د سترگې له گرځېدو څخه.

کانال : خورا لويې ويالې ته وايي چې د بېړۍ چلولو يا شاړو ځمکو د اوبولو لپاره کيندل شوی وي.

کره : د خمکې د مخ نخښه ده چې د توپ په څېر پريو کروي جسم باندې جوړه شوې وي.

ککو : د يوې ونې مېوه ده، د ککو ونه په استوايي سيمه کې شنه کېږي. د ککو په نامه چاکلېټ هم شته چې د هماغې ونې له مېوې څخه په کې کار اخيستل کېږي.

کلل : د مشک په څېر يونبات دی چې هم د څارويو لپاره او هم د انسانانو د خوراک لپاره کارول کېږي.

کيسی

گرانو کوچنيانو.

روغ او خوشاله اوسنۍ، ستاسې دغو کوچنيانو ملګرو ګوربت ته د کيسو ځوابونه رالېږي چې د ډالۍ وړ ګرځېدلي دي، فريد شجاع خاخي - د پېښور له حيات آباد څخه، اديس واک او حسيب واک د درېيم ټولګي زده کوونکي د پېښور له بورډ څخه، لنته د کابل له مرکوريانو څخه، غوثي د کابل له وزير -

اکبر خان څخه، وحيد الله له ننګرهار څخه. دغو ګلابو کوچنيانو د تېرې ګڼې د کيسو ځوابونه په دې ډول رالېږي دي: ۱- ستن، ۲- درېيم زوی يې علي نومېږي، ۳- هوا. ۴- هګۍ.

گرانو کوچنيانو د راتلونکي ګڼې لپاره دغو کيسو ته ځوابونه راولېږي: ۱- دا څه دي چې په يوه ثانيه کې د اسمان تر ستوريو رسېدې شي. ۲- زېر موږ تر خمکې لاندي يې کور کې

۳- خېټه يې شنه کولمې يې نه شته
سر يې شته مازغه يې نه شته
خوله يې شته ژبه يې نه شته

د وطن ترانه

گرانو کمکیانو!

په تېره ګڼه کې خو مو د جمهوريت سندرې ولوسته چې احمد ظاهر په خواږه غږ کې ويلې وه، دا دی اوس په دې ګڼه کې د وطن ترانه درته وړاندې کوو، چې دا به هم لکه د سندرې په څېر له خانه سره زمزمه کوئ.

دا وطن ډيوې ډيوې   دا وطن رڼا رڼا
شين به مو په شپو کې شي   سپين مهين سبا سبا
دا د غرونو غېږ کې پروت   دا افغانستان وطن
دا د ازادۍ چيننه   بالالي اذان وطن

خي په ترنم روان

غور ته د دنيا دنيا

دا مو د ژوندون کتاب   مېنه مو او مينه مو
باب د شهادت لري   ليک د زړه په وينه مو

وايو قريانی لره

مرحبا يا مرحبا

نور د غلامۍ ټکۍ   نه لرو قاموس کې موږ
تېر تر سر و ماله يو   لاره د ناموس کې موږ

خدايه سپينې تورې مو

مه کړې بې خلا خلا

بېلابېل قومونه مو   بېلابېل ګلونه دي
ناوې د وطن لره   واړه امېلونه دي

دا وطن غونچه وطن

ټول ګلونه خوا په خوا

نه چې موږ تش لاسي يو   خدای لرو قرآن لرو
زړه کې د وطن مينه   برخه د ايمان لرو

کاني موزکاني دي

بوټي مو کيميا کيميا

خدايه دې وطن ته مو   سپينه سوله راولي
کرکې، تور جنگونه ورک   مينه سوله راولي

عرش ته يې دروېوله

دا مو ده دعا دعا

پير محمد کاروان

لویه جرګه

ګرانو کمیکانو!

په تېره ګڼه کې مو د ملي اتلانو له ټولي څخه شاه محمود هوتک وپېژانده.

هو، بالکل - د شاه محمود په اړه به اوس ستاسو ګرانو کوچنیانو ډېر څه زده وي.

ښه نو راځئ په دې ګڼه کې د لویې جرګې په اړه چې د افغانانو ملي دېموکراسي او یوه ملي عنعنه او دود دی یو څه زده کړئ.

ګرانو کوچنیانو!

لویه جرګه زموږ په ټولنه کې لرغونې رېښې لري، له تاریخ وړاندې هم زموږ نیکونو د خپلو ستونزو د اواړي لپاره جرګې جوړولې او په خورا ډېره ښه توګه به یې خپلو ستونزو ته د حل یوه لاره موندله.

د جرګو بهیر زموږ د تاریخ په اوږدو کې تر دې دمه پر له پسې را روان دی، تر میلادي تاریخ وړاندې په شپږمه پېړۍ کې ملکې تومیریس د جرګې له لارې د هېواد مشر ټاکل شوې وه، په همدې ډول په بېلا بېلو وختونو کې د ملت له خوا جرګې جوړې شوې دي، چې ملي ستونزې یې اواړې کړي او خپل مشران یې ټاکلي دي.

ګرانو کمیکانو!

په ۱۷۴۷ کال میرویس نیکه د ملت د استازیتوب لپاره راوغوښته، چې د ګورګین لښکرو ته یې ماتې ورکړه او د افغانانو یوه ملي واکمني یې جوړه کړه. په همدې ډول په ۱۷۴۷ کال احمد شاه بابا د لویې جرګې له لارې د افغانستان د ټولو لاک په توګه وټاکل شو. بیا وروسته وخت پر وخت د افغانانو د ملي ستونزو د اواړي لپاره جرګې جوړې شوي دي.

خوږو ماشومانو!

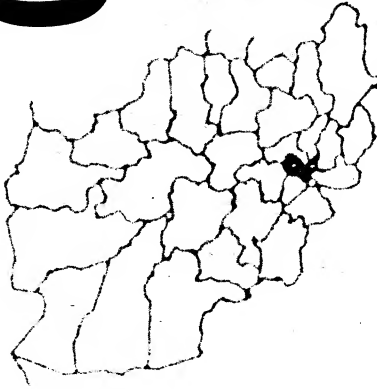
په افغانستان کې ډېرې لویې جرګې جوړې شوي او مهمې پرېکړې یې کړي دي، لکه د امیر شېرعليخان به وخت کې لویې جرګه، د اعليحضرت امان الله خان د پادشاهۍ د دورې لویه جرګه، همداسې د اعليحضرت محمد نادرخان، اعليحضرت محمد ظاهرشاه، شهید محمد داود خان او د جهاد په وختونو کې هم جرګې جوړې شوي چې د افغانانو د ملي یووالي ښکارندويي یې کړې.

سر کال د چنگاښ له ۲۲ څخه تر ۲۹ مې نېټې پورې د کابل ښار د پولیتخنیک په انستیتیوت کې د بېړنۍ لویه جرګه جوړه شوه، چې ښاغلی حامد کرزی یې د عبوري حکومت مشر وټاکه.

افغانستان

کابل

کابل د افغانستان پلازمېنه (پایتخت) دی او د هېواد په مرکزي ولایتونو کې راځي. پخوا د افغانستان پلازمېنه کندهار و، خو د احمد شاه بابا زوی تیمور شاه بیا کابل د افغانستان پایتخت کړ. کابل ۴۵۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او اداري جوړښت یې په دې ډول دی:

الف: مرکز:

د کابل ولایت مرکز [کابل] دی.

ب: ولسوالۍ: د کابل ولایت ولسوالۍ په ې ډول دي:

۱ ده سبز، ۲ کوهدامن، ۳ قره باغ، ۴ شکرده، ۵ پغمان، ۶ چاراسیاب، ۷ بگرامي، ۸ سروبي. ب: علاقه داري:

۱ کلکان، ۲ استالف، ۳ خاک جبار

د کابل هوا او اوبه معتدله دي، کال یې څلور فصله لري، چې زیاته گرمي د اسد په میاشت کې وي او د گرمۍ درجه یې ۳۸ سانتي گراد ته رسېږي، او تر ټولو سړه او یخه میاشت د دلوې ده چې منفي ۲۵ درجو ته رسېږي، مانا دا چې ژمی په کابل کې واوره اوري.

په کابل کې کابو ۲،۱۰۷،۷۶۱ تنه ژوند کوي چې زیات په کې تعلیم یافته او کسبگر خلک دي.

د کابل په زیاتو ځایونو کې برېښنا شته چې د کابل صنعتي کېدو ته یې زیاته ګټه رسولي، ځکه نو په کابل کې د بوټ جوړولو، پلاستیک جوړولو، رخت او کپړو جوړولو او نورې رنگ رنگ فابریکې او کارخانې شته. د یادولو وړ ده، چې کابل ښار د سروبي او نغلو د برېښناکوټونو په وسیله روښانه کېږي.

د کابل ولایت له مهمو پیداوارو څخه غلې دانې لکه غنم، وربشې، جوار، په گرمو ځایونو کې وریجې دي، پیاز، کچالو، او د مېوو ډولونه لکه منې، زردالو، ناک او بهي یې هم له مهمو پیداوارو څخه دي، د کابل ولایت په شمالي سیمو کې له پیداوارو څخه انکور د یادولو وړ دي.

په کابل ولایت له ګڼ شمېر ښوونځیو سربېره یو ستر پوهنتون،

دارالمعلمینونه، حرفوي ښوونځي، د پولیتخنیک انستیتیوت،

د طب انستیتیوت، پیداکوژي، د علومو

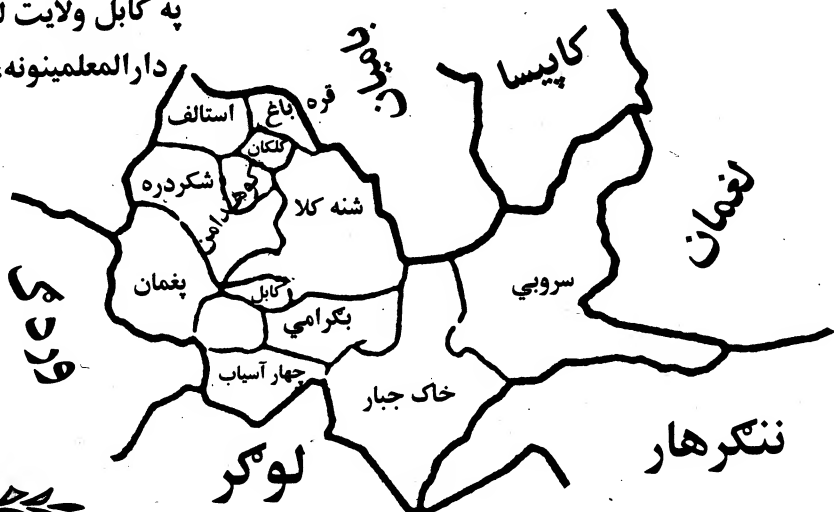
اکاډمي او نور علمي موسسات شته چې

د کابل د فرهنګي کچې په غوړېدا او

پراختیا کې یې ارزښتمنه ونډه لرلې ده،

چې د زده کوونکو او محصلینونو شمېر

یې لس ګونو زرو ته رسېږي.

د بي عقلانو ښارگوټی

د وزير كيسه

کرانو کوچيانو،

د پخوا زمانو خبره ده چې يوه شپه يوې ښاريې ته چې د بي عقلانو په ښار په مشهوره وه، درې تنه غله يوه دوکان ته د غلا لپاره ورغلل. ايله دوه غله ننوتې وو چې د دوکان چت پرې راولوبد. درېيم غل چې د باندې پاتې و په منډه ولاړ او د دوکان مالک يې تر ستوني ونيو چې ولې دې دومره کمزوری دوکان جوړاوه چې زما پر ملګرو راولوبد او ترې لاندې شول؟ د دوکان مالک ورته په زاريو شو چې دا زما غلطي نه ده، بلکې دا خو د مزدورانو غلطي وه چې دومره کمزوری دوکان يې جوړاوه. غله د دوکان مالک پرېښود او په مزدورانو پسې لاړ، مزدورانو ورته وويل چې کله موږ دوکان جوړاوه نو په مخامخ کور کې د يوې نجلۍ واده و چې ډېر ښايسته کالي او ګانه يې اغوستي وو. زموږ سترګې هغو زېږوانو يوې ځکه خو دوکان داسې کمزوری شو.

غل لاړ او د نجلۍ له کورنۍ سره يې جګړه پيل کړه د نجلۍ مور وويل چې په دې کې زموږ څه ګناه ده! کرم خو زرګر دی چې دومره ښايسته ګانه يې جوړوله. غل ورغی زرګر يې ونيو او د ښاريې حاکم ته يې مخامخ کړ، هغه د ټولې کيسې تر اورېدو وروسته په زرګر د غرغړې حکم وکړ. کله چې يې سپايانو د غرغړې رسی د زرګر په غاړه کې اچوله، نو نه په کې براړېده، حاکم حکم وکړ چې ورشۍ د غټې غاړې خاوند څوک راولی چې رسی په کې برابرې شي. په دغه وخت کې ښاريې ته دوه تنه مساپر راغلل چې د دې خلکو له بې عقلۍ نه خبر وو. سپايانو دواړه ونيول او حاکم ته يې وړاندې کړل، هغه پوښتنه وکړه چې له تاسو کوم يو غرغړې ته خبری.

دواړه له يو بل سره لاس و ګرېوان شول يوه ويل چې زه او بل ويل چې نه - زه غرغړه کېږم، تر څو چې زر جنت ته لاړ شم. حاکم پوښتنه وکړه چې له غرغړې نه پس خلک جنت ته څي؟ نو هماغه وو چې سپايانو ته يې حکم وکړ چې ما غرغړه کړی او هغوی هم همدا سې وکړل.

باسکړل هرې خواته بېولم او تل به يې راته ويل:
- دا ځل دي خرڅوم، په ډېرو کلدارو او په هغه
خان ته يو ښه سوزوکي اخلم...

ترورو به مې بېله له نورو ماشومانو نه پټه پټه
نازولم او هر څه به يې راته اخيستل او د ورځې له
خوا به په شېبو شېبو راسره ناسته وه او توري به يې
راښودل، خو هر ځل به د سبق په پای کې دا خپه
پاڅېده، ځکه هغه ټکي او توري زما تر پامه نه
تېرېدل. زده کول خو يې لري خبره وه، خو ترورو به
مې راته ورو ويل:

- خيږ زده به دې شي، لې پام چې ورته
وکړي... خپه کېره مه بڼا؟
خو ما له خان سره ويل خيږ دی که زده مې نه شو
ولې به خپه کېږم.

اتا به مې چې په لوبو کې ډوبه ولېدم نو قهرجنه
به شوه او ويل به يې:
- پلار ته به دې بيا څه واييم... داخل دي واده
کوي... لري کره، دا ناوکي، ورشه سبق
دې زده کړه، تر هغو خلکو پورې خو مې
مه کمډو.

تر څه مودې خوارو وروسته مې ترورو يو
انگليسي ښوونځي ته د داخلېدو لپاره
بوتم.

تر تللو دمخه يې يوه ښکلې جوړه جامې
را واغوستې، وينشان مې يې په پوره
حوصله جوړ کړل او مړۍ يې ور باندې
وتړلې، هر څه ته مې ښه خيږ شوه او کله
چې د کور نه وتلو، بيا يې د درولم، د
خپل دستکول نه يې د "تيسوا" د کريم
ډبلي راوايست زما مخ يې ورباندې غوړ
کړ او راته يې وخنډل.
- ښه بوی لري کنه؟

زه وشړمېدم او څه مې ورته وڼه وې.
کله چې د ښوونځي ادارې ته ورغلو، نو
ترورو مې لږه سر ښوونکي سره په
انگليسي او اردو گډه شوه، وروسته د
څو کاغذونو د ډکولو نه زه رسماً د دريم
ځل لپاره په ښوونځي کې شامله شوم.

نوي ښوونځي ته د تللو په لومړۍ ورځ، ماما او
ترورو مې هر څه راته نوي اخيستې وو، نوي کالي،
بوټونه، پکس، رنگه، پښلونه او داسې نور شيان.
ماما مې راسره ښوونځي ته ولاړ، او زه يې خپل
نوي ټولگي ته بوتلم، هلته له ښوونکي سره وغږېده
او ورته يې ويل چې که څه هم زما خوږه ددې
ټولگي لپاره لويه ده، خو دوی اوس له افغانستان
څخه راغلي او د جنگ تاثيرات ورباندې ډېر دي،

لنډه کيسه

بېړۍ

ډاکټره نجيبه وجدی وردگ

له خستو نه په جوړه شوې خونه کې زما ناوکۍ
ډېره ښه ښکارېده، همدا نن مور مې ورته له زرین
ټوکر څخه کميس جوړ کړې و او زه لگيا وم چې د
خونې په مخه کې ورته وره باغچه جوړه
کړم... خو کله چې زما د پلار د خبرو او
غالمغال غږ اوچت شو، نو ژر مې پر
خپله ناوکۍ يو ټوکر را خپور کړ او زه د
کور په انگرې کې د خونو څنگ ته
کښاستم.

پلار مې ډېر لږ لوبو غږېدو او ويل
يې:

- تاسو ماته وايست چې ښوونځي ته
يې ولېږه، ښوونځي دې ته په درد نه
خوږي... دا ښځه دا به يوه ورځ
ودېږي، پردی کور - پخول، مينځل او د
کور کار خنې غواړي، ددې په سر کې
دومره ماغزه نه شته، ماغزه يې خراب
دي... دا هېڅکله لوست او ليک نه شي
زده کولای...

اتا مې چې دومره وخت غلی وه، په
خورا دلانسانه او وړو يې ورته ويل:
- ته هېڅ گڼه نه يې!... دا خپل پوره
زيار وکښي، زه به يې راسره بسوځم...

هلته به يې ماما خپل او تروريانې مرسته ورسره
وکړي... ژر به يې لوست او ليک زده شي... بيا به
ورو ورو دا نورې چارې هم زده کړي لاتراوسه خو ما
شومه ده...

پلار مې غلی و، څه يې نه ويل...

لې وروسته اتا مې د باندې راغلې، خپل د کتان
تور ټکرې چې واده سپين گلان يې درلودل، په سر
کړې و او د تگ لپاره چمتو وه، ما ته راغله او تر
لاس يې ونيولم چې

ښه يې الوتې وه... ماته يې کتل خو هېڅ يې نه
ويل.

زړه مې ډېر غوښتل چې يو خپل بيا تر شا خپلي
ناوکۍ ته وگورم... يا گوندې څوک راته ووايي، چې
ناوکۍ دې دسره يوسه، خو له وېرې مې نه ناوکۍ
ته وکتل او نه چا راته راکړه.

خو کله چې د اتا کور ته راغلم، ورو ورو په
زرغون زرین کميس کې ناسته ناوکۍ راته هېرېدله
او په نورو لوبو لگيا شوم، ماساگانو به مې په

او هم ډېر تود شوی دی، خولې مې په مخ راتلې خو د وچولو جرأت راسره نه و.
تروړ مې خپه او ستړي ښکارېده او څه قهرجنه، د ډاکټر له تشخيص سره موافقه نه وه، خو مطمئنه هم نه وه چې زه به يو عادي فکري حالت لرم.
ډاکټر څه کاغذونه زما ترسور ته ورکړل او د معایناتو لپاره يې خايونه ور په نښه کړل. خو ترور مې معایناتو ته نه بلکې کورته راغله.
کله چې کورته راغلل، په هر چا مې زړه وسوځېدو، انا مې خپه وه، تل به يې ويل که ستا د مور ليک او لوست زده وی اوس به مې ژوند داسې نه و، ستا د ترور په خیر به په خپلو پښو ولاړه

شوه او ما لې په هوسايۍ ساه واخيسته!
خو د نرسې غږ زه يو ځل بيا وډاره کړم چې ويل يې.
- زغونه دې راشي.
لږه شېبه وروسته زه ډاکټر ته په مخامخ څوکۍ کې ناسته وم او ترور مې څنگ ته ناسته وه، ترور مې ورته په انگليسي او پښتو غږېدله، خو زه نه پوهېدم چې دوی څه وايي.
بيا ډاکټر خپلې پوښتنې پيل کړې چې:
- رنگونه پېژني؟
- خپل نوم پېژني؟
- د څو کالونو ده؟

نو ځکه بايد ډېره پاملرنه ورته وشي.
په دې ډول ماما مې ښوونکي ته ونه ويل چې زه دوه کاله سر په سر ښوونځي ته تللی يم او ناکامه شوی يم.
د ښوونکي زړه راباندې وسوځېدو او تر ټولو په مخکې څوکۍ يې کينولم او د ټولو نه يې غوښتنه وکړه چې له ما سره ملگرتيا او مرستې وکړي.
کله چې ماما مې له ټولگي نه د باندې وتلو، ورو يې په غوږ کې راته ويل:
- که دا ځل ناکامه شوې! پوهېږ چې چېرې دې خرڅوم په پنجاب کې چې گرمي دي مړه کړي...
وروسته ښوونکي په درس ورکولو اخته شوه او زه له نويو پښلونو سره چې کارتوني عکسونه ورباندې رسم شوي وو، په لويو لگيا شوم، پوه نه شوم چې دا څه وايي او له کوم کتاب نه درس راکوي. څومره چې ورځې او شېبې تېرېدې، هومره زما څوکۍ شاته تلله، تر څو د ټولگي په اخره برخه کې کيناستم، نور ښوونکي غږ نه راباندې کاوه او ماته د لويو کولو لپاره څه زيات وخت تر لاسه کېده.

کله چې درې مياشتې وروسته ماخپله نتيجه کورته راوړه، ټولو رامنډې کړې او بيا ټول ساره او خپه ودرېدل، په هغه ماينام د اتو بجو ډرامه مې ماماگانو او ترورونه کتله، ترور مې چرتي او نيولې ښکارېده خو څه يې راته ونه ويل.
انامي قهرجنه وه، په کور کې يې د څلورکلن ماشوم مثال راکي چې ABC يې زده ده.
بله ورځ ترور مې بيا ښکلې جامې رابدلې کړې او بيا يې زما وينښتان چوتيان کړل او زما د کاليو په رنگ مړۍ يې په کې وتړلې او بيا يې زما مخ په خپلو نيواکريم غوړ کړ.
دواړه په رکشا کې کيناستو، زه نه پوهېدم چې چېرې به څو او دا هم غلې وه، تر څو رکشا د يوه لوی روغتون مخې ته ودرېده، زړه مې په درېدو شو، که ماته پېچکاري راکړي، يا وينه رانه واخلي.
نه نه، زه دلته نه ځم... په خپل ستوني مې زور واچاوه او ترور ته مې وويل:
- زه ډاکټر ته نه ځم...

دې زما غږ وانه وږېدو، زما لاس يې ټينګک نيولی و، په گټه گوډه کې يې لږه ايستله، تر څو د يوه ډاکټر د دفتر مخې ته ودرېدو، زما نوم يې وليکلو او دواړه وار ته منتظرې کيناستو، دې له خپل دستکول څخه لوند دستمال راويست زما مخ يې ورباندې پاک کړ، بيا يې زما وينښتان لشم کړل، نو زما نوټونو ته خبر شوه... کله چې هر څه ورته سم ښکاره شول، نو د خپل کتاب په لوستلو لگيا

- ځان وهي؟

- نور ماشومان وهي؟

- خولې لگوي؟

- د شېبې خوب لري؟

- غاښونه چيچي؟

- وينښتان شکوي؟

- خپل او پردی پېژني؟

واي... په مور مې او دهغې په عاجزۍ مې زړه ډېر وسوځېدو، ماما ته مې ورغلم، هغه ټوکې راسره ونه کړې، کېدای شي ډاکټر به ويلى وي او کله چې ماينام زما د کشرې ترور راسره شخړه شوه، نو په پيغور کې يې راته وويل: ناکامې!...

مشره ترور مې ورته ډېره په قهر شوه او ورته يې ويل:

- خير دې داسې خبرې څو مه ورته کولې، وې يې

او نورې داسې پوښتنې يې کولې زه پوه شوې وم چې دا ډول پوښتنې زما په هکله کېرې داسې راته احساېدله چې مخ مې له شرمه ورو ورو پېسېږي

نرم بوی زما تر سپهر شو، ددې د مهربانۍ سپېڅلې خبره مې تر سترگو شوه او ډېره راته نژدې شوه، لکه چې زما تر څنگ پورې وي او راته په مینه گوري او خاندني

نو گامونه مې اوچت کړل او ستيځ ته ولاړم، انعام مې تر لاسه کړ، شاوخوا مې وکتل، پلار مې په ورين تندي ولاړ و او له خوښۍ يې راته لاس ونيوړاوه، مور مې هم راغلې وه، سترگو مې ترور لټوله، که څه هم دا نه وه، خو د دې د نښو د کریمو

د ۲۰۰۲ د مارچ ۲۱ Toronto Star څخه د ډاکټر جاوید وردگ ژباړه

غبرگوني د جلا ژوند خوب ويني

ایرانی خویندې خپلې هیلې د امریکایي عملیاتو په مېتود کې ويني

تهران، ۲۷ کاله وروسته له گډ ژوند څخه د ایران غبرگونې خویندې چې په سر کې سره پیوستې دي، د عملیاتو لپاره نړیوالې مرستې لټوي چې هره یوه یې وکولای شي د بېل او خپلواک ژوند خاوندان شي. لاله او لادن بیجاني چې د تهران په یو اپارتمان کې د خپل ژوند ډېر شیان په ګډه تر یوې کوپړۍ لاندې تر سره کوي او په ځینو شرایطو کې چې د یو شمېر جراحي امکاناتو په خوا رد شوې دي، اوس په ډېره نهیلې غواړي چې یوازې (بېلې) واوسي.

لاله پروډ داسې وویل: "زموږ تر ټولو لویه هیله داده چې په فزیکي توګه سره جلا شوو او د خپل ژوند پاتې برخه لکه خپلواک انسانان تجربې کړو." لاله او لادن چې دواړو یې د تهران پوهنتون د حقوقو پوهنځي پای ته رسولې، پر کال ۱۹۹۶ په طبیعي ازموینې تیرې کړې. جرمني (ډاکټرانو دوی ته ویلي دي چې د بېلناته عملیاتو په یوې یا دواړو ته وژوندګې پایله ولري.

د بېلوني هڅې یو سور رټ

(Artelia) چې د دواړو خویندو

مغزو ته وینه رسوي، ستونزمنوي،

لادن وویل چې اوس ددوی هیلې

د امریکا د عملیاتو پر هغه کړنلاره

تسري دي چې دوی یې په هکله

اورېدلې دي. کله چې له دوی

پوښتنه وشوه چې یوه به د بلې لپاره

قربانی ته چمتو شي، لادن وویل:

"موږ ۲۷ کاله په تمه شوي یسو،

څکه موږ داسې سخته پرېکړه

نه غوښتله."

لاله او لادن دواړو ونه غوښتل چې د خپل شخصي ژوند په اړه خبرې وکړي، خو په ځینو حالاتو کې یې د خپلو مخالفونو په اړه لکه څه شي وڅوري، ولولي، په ټلویزیون کې څه وگوري او څنګه د خپل تفریح وخت تیر کاندې، یادونې وکړې. لاله د معاودو د جدولونو له حل سره ډېره مینه لري او د کاهي پاکول او پخلی یې نه خوښيږي. له بلې خوا لادن پخلی خوښوي چې خور ته یې مزاحمت دی، خو دواړه خویندې له روغې او مصالحت سره ږډوډي شوې دي.

لادن وویل: "موږ لکه ناکله پر بېلابېلو خبرو بحث کوو او ان ناندري و هوو، خو په ټولیزه توګه یوه پر بله باندې ښه پوهېږو او گراني یوو."

د دې لپاره چې دوی په یوازې توګه نه شواي کولای چې خپلې ازموینې تېرې کړي، د ایران دولت ددوی د زده کړې مسوولیت د تهران پوهنتون د حقوقو په پوهنځي کې پر کال ۱۹۹۴ پر غاړه واخیست. د خپلو وروستیو هیلو د ترسره کېدو په اند، ښښنه، نوموړو خویندو د څلورو کلونو پرځای د خپل پوهنځي د پیلومونه شپږ نیم کاله وروسته تر لاسه کړل.

په داسې نومونو یادوئ، ددې په واک کې به نه وي.... سبا به له داسې خبرو لېونې شي.

خو سبا د ټولو ورځو څخه توپیر درلود، کله چې په ټولګي کې کیناستم، د ښوونکي هرې خبرې ته مې غوږ ونيو، په خبرو یې پوهېدم او کله چې بیرته کورته راغلم، خپل کتابونه مې راواخیستل، د سبا لپاره راګرځل شوی کورنی وظیفه مې تر سره کړه او بیا مې د نن راکړل شوي سبق له ځان سره څو ځله وویل، انا مې حیرانه وه او ترور مې ځان را باندې نه پوهاوه.

خو موده وروسته د ټولګي په ښو او شمېرل شویو زده کوونکیو په شمیر کې راغلم او کله چې مې بیا د ازموینې نتیجه کورته راوړه زه په ټولګي کې څلورمه نومره وم. ترور مې له خوښۍ ژړل په داسې حال کې چې د انا په سترگو کې مې اوښکې وې، ورته یې یې:

- شکر وباسه، دا خو د خوښۍ وخت دی! څنګه ژاړې؟ له خدایه شکر وباسه، دا ورو څه له خدایه غوښته، خدایه شکر!

وروسته له هغه، په څو کالونو کې ما دوه ټولګي په یو کال کې سرته رسول، یو د اوړي له خوا په ښوونځي کې او بل په مې د ژمي په کور کې سبق وپلو او په پسرلي په مې د سوبې امتحان ورکاوه. کله چې د اتم ټولګي د سوبې د ازموینې لپاره له هر ټولګي نه زده کوونکي انتخابېدې، زما نوم د ټولو نه په سر کې لیکل شوی و.

زه خبره نه وم چې نتیجه به مې کله راځي چې اما اخبار په لاس کورته منډه راځيښته وه او ټولو ته یې اخبار وربښو، د اخبار کې زما نوم لوی لیکل شوی و، چې د اتم ټولګي د هغو زده کوونکیو په شمېر کې چې د ټول بلوچستان څخه د سوبې د امتحان لپاره انتخاب شوي وو، زما نومره تر ټولو لوړه او دا یو بې ساری بریالیتوب ګڼل شوی و، د بلوچستان د گورنر له خوا زموږ ښوونځي ته د ښه کار کولو تحسین نامه او ماته یې د دولسو زرو کلدراو چک د انعام په ډول رالېږله و.

د انعام اخيستلو په ورځ د زده کوونکیو میندې، پلرونه او خپلوان هم رابلل شوي وو، د ښوونځي په انګړي کې یې ښکلی ستيځ جوړ کړې او وروسته له څه مراسمو زما نوم واخیستل شو، چې ستيځ ته راشم او خپل انعام تر لاسه کړم.

کله چې ستيځ ته روانه شوم، له خوښۍ نه مې پښې بې واکې شوې او لاسونه مې ولرژېدل، ترور مې راته تر سترگو شوه چې ویل یې:

- څه خبره نه ده، دا ټول زموږ په څېر کسان دي، هېڅ وخت له غلطۍ نه مه وېرېږه.

“پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې”

ډډه نه ده کړې او له ډېرو مخالفتونو سره سره له خپلې موضع څخه شاته نه دی تللی. ځکه خو دی په ژبپوهنه کې ډاکټري لري او په ځانګړي ډول د پښتو ژبې په اېتمولوجي (etymology) او اتنولینګوسټیکي برخه کې متخصص او استاد دی.

او له دې سببه چې د خپل تخصص په رشته کې د ژبپوهنې د نوې مدرنې پوهې خاوند دی، خپل نظریات د نوې ژبپوهنې په رڼا کې په علمي غونډو او کنفرانسونو کې په ډاګه وایي او د نورو دودپالو پوهانو نظریات د ژبې په ساحه کې ور رد وي. په دې سبب اکثر د ژبې دودپال (سنتي) پوهان ورڅخه ناراضه دي، ځکه پوهاند زیار په “صراحت لهجه” مشهور او په علمي ساحه کې د چا خاطر نه منونکی پوهاند دی. (د مثال په توګه وګ: د سرېزې د ز مخ)

۲- د محتوا له نظره:

د کتاب محتوا، د پوهاند زیار د دې تیزس زیات کول دي چې وایي: “پښتو او پښتانه، ساکي-آریاني دي” او په دې لړ کې په خپله سریزه کې لیکي: “ما د ژبپوهنې او بیا آریانپوهنې او څېرمه ډول توکمپوهنې د زده کونکي او څېړونکي په توګه له کلو کلو راهیسې دا خپله ځانګړیزه پازه (مسؤولیت) ګڼلې وه، چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو ژبې او ادب څانګې د لوست لیکو (تکستبوکونو) په لړ کې د پښوي (ګرامر)، ګړدود پوهنې، ویسې پوهنې (الکریکالوجي)، لیکلار (stylistics) پښتو بدلمېچ یا “پښتو شعر څنګه جوړېږي؟” او آریوې (etymology) تر څنګه د پښتو ژبې تاریخ کښلو ته هم مټي را ونغاړم، په دغه اړه مې تر هر څه له مخه د خپل استاد ارواښاد مورګن سټېرنې هغه “حجت الوداع” ډوله وینا او لیکنه ځان ته مخبېلګه

مرکز له خوا خپور شوی دی. که څه هم کتاب پر درېیمه درجه کاغذ چاپ شوی دی، خو حروف چینۍ یې په ښه مناسبه توګه صورت موندلی دی او د ښه تلفظ په خاطر یې ټول نومونه او نوي او زاړه اصطلاحات د فونېټیکي علایمو په کار اچولو سره په انګریزي او نورو ژبو ضبط شوي دي، او له دې کبله له لوستونکي سره ډېره مرسته کوي. کتاب د ژبپوهنې او د ژبپوهنې ډېر مفید جدولونه او نقشي لري او د ښه پوهېدلو په خاطر، لوستونکي ته په زړه پورې دی. ناوېلې دې پاتې نه شي چې تر نومونو فهرست وروسته، یوه په زړه پورې بشپړیزه (تکمله) ور زیاته شوې چې هرو مرو ګټوره ده.

باید ووايو چې مولف ددې اثر د تهیه کولو او د منځ ته راوړلو لپاره له ډېرو معتبرو منابعو او ماخذو څخه چې په پښتو، فارسي، انګریزي او جرمني ژبو کې په وروستیو درې سوه کلونو کې د داخلي او خارجي پوهانو او مستشرقینو له خوا د پښتو او پښتانه یا د افغان او افغانستان په اړه خپرل شوي او خپاره شوي دي، ګټه اخیستې، او آن په کابل کې د علمي کنفرانسونو او بین المللي سیمینارونو نتایج هم ورڅخه نه دي پاته شوي. د کتاب ژبه، د پښتو سوچه او کره ژبه ده او د لیکلو سبک یې د “یوې کره لیکنۍ پښتو” ښکارندوی دی چې لوستل او پوهېدل یې د هر چا لپاره اسانه او ساده نه دي.

د کتاب لوستل خورا دقت او حوصله غواړي چې د مولف په اصلي مقصد سړی پوه شي. تر هغه ځایه چې ماته معلومه ده، پوهاند زیار د کابل پوهنتون یو د هغو زیارکښو او ستړیا نه منونکو استادانو څخه دی چې د خپلې ملي ژبې پښتو د انکشاف او پراختیا په لپاره کې یې ډېر زحمتونه او رپړونه ګاللې او هېڅکله یې د خپلو نویو نظریاتو او نویو تیزسونو له وړاندې کولو څخه

په دې وروستیو کې تر پورتنی عنوان لاندې، د پوهاند دوکتور زیار له خوا، یو په زړه پورې علمي تحقیقي اثر له چاپه راوتلی دی، چې د نویو تیزسونو حامل دی. پوهاند زیار، ددې نویو تیزسونو په وړاندې کولو سره، نوی ځوان نسل هڅولی چې د خپلې ملي ژبې، ملي فرهنگ او ملي تاریخي افتخاراتو څخه په زغرده دفاع وکړي او پرې یې نږدې چې ځینې تنګ نظره او عقده من لیکوال د زده کړې او تحصیل یافته افرادو په جامه کې، پر پښتو او پښتنو باندې، یرغل وکړي او بې سرو بوله بېوللې ووايي، او ان تر دې حده پورې ځان ته حق ورکړي، چې پښتون تېر او پښتانه قهرمانان او تاریخ، لکه غلجیان، لودیان، سوریان، ابدالیان او داسې نور تاریخي تېروونه پښتو ژبې تورکان وبولي.

پوهاند دوکتور زیار د دې علمي تحقیقي اثر په وړاندې کولو سره زموږ ځوان نسل ته ډېر قوي او مستند دلائل او پوره باوري اتنولینګوسټیکي اسناد را ټول کړي دي، چې د هغو د ښه لوستلو او هضمولو په نتیجه کې سړی کولای شي په هر وخت او مهال کې، د پښتو ژبې رېښه او نسب پښه ښه توګه توضیح او په نتیجه کې د پښتانه ولس مبدا، او منشاء وپېژني او نورو ته یې هم ور وپېژني. دغه کتاب له دوه پلوه ښه ترا ارزښاتي کولای شو:

۱- د شکل له نظره:

نوموړی کتاب ۷ فصلونه، ۳۸۲ مخونه (اصلي متن)، ۱۴ مخونه د مطالبو فهرست، ۵۷ مخونه د نومونو (اعلامو) فهرست، ۱۰ مخونه د مولف سریزه، ۶ مخونه د پوهاند الهام یادونه، ۳ مخونه د ناشر خبرې، ۸ مخونه عمومي اخځلیک (ماخذ) او په مجموعي توګه ۴۸۵ مخونه لري چې په ۲۰۰۱ عیسوي کال په پېښور ښار کې د ۱۰۰۰ توکو په تیراژ د ساپی د پښتو څېړنو او پراختیا د

ځای نیولي، ډېری په زړه پورې اطلاعات دي. دا چې لیکوال پر خپل هدف څومره موفق شوی او بریاوې یې په نصیب شوي دي دا د لوستونکي په انصاف او قضاوت پورې اړه لري، خو زه د تاریخ د یوه زده کوونکي په څېر دا ویلی شم چې دا یو نوښتګرانه اثر دی چې د هغه ځای په پښتو ژبه کې تر اوسه بلکله تش و، او که مولف وغواړي چې ددې اثر فیض لاعام شي، نو ښه به دا وي چې د امکان په صورت کې دغه اثر پر فارسي هم واپول شي.

د یادولو وړ ده چې پوهاند زیار پر پښتو ژبې او پښتني فرهنگ او ویاړلي تاریخ باندې یو مین پوهاند دی، نو که بل څوک دده ژبه یا کام ته په سپکه سترګه وګوري یا یې سپکاوي وکړي، نو دی له خپل ټول منطق او قوت سره د هغه مخالفت کوي او د قلم په وسیله د داسې خلکو ځواب په ښه توګه ورکوي، لکه ځینې انتي پښتانه لیکوال یا استادان: پوهاند جلال الدین صدیقی، میر محمد صدیق فرهنگ، نجم الدین کاویانی، ډاکټر قیام الدین راعي او نور (وګورئ: ۱۱۶-۱۱۹-۱۲۰-۱۲۱-۱۲۳-۱۲۶-۱۲۷-۱۲۸-۱۲۹-۱۳۰-۲۳۱-۲۳۲-۲۳۳-۲۳۴-۲۳۵-۲۳۶-۲۳۷-۲۳۸-۲۳۹-۲۴۰-۲۴۱-۲۴۲-۲۴۳-۲۴۴-۲۴۵-۲۴۶-۲۴۷-۲۴۸-۲۴۹-۲۵۰-۲۵۱-۲۵۲-۲۵۳-۲۵۴-۲۵۵-۲۵۶-۲۵۷-۲۵۸-۲۵۹-۲۶۰-۲۶۱-۲۶۲-۲۶۳-۲۶۴-۲۶۵-۲۶۶-۲۶۷-۲۶۸-۲۶۹-۲۷۰-۲۷۱-۲۷۲-۲۷۳-۲۷۴-۲۷۵-۲۷۶-۲۷۷-۲۷۸-۲۷۹-۲۸۰-۲۸۱-۲۸۲-۲۸۳-۲۸۴-۲۸۵-۲۸۶-۲۸۷-۲۸۸-۲۸۹-۲۹۰-۲۹۱-۲۹۲-۲۹۳-۲۹۴-۲۹۵-۲۹۶-۲۹۷-۲۹۸-۲۹۹-۳۰۰-۳۰۱-۳۰۲-۳۰۳-۳۰۴-۳۰۵-۳۰۶-۳۰۷-۳۰۸-۳۰۹-۳۱۰-۳۱۱-۳۱۲-۳۱۳-۳۱۴-۳۱۵-۳۱۶-۳۱۷-۳۱۸-۳۱۹-۳۲۰-۳۲۱-۳۲۲-۳۲۳-۳۲۴-۳۲۵-۳۲۶-۳۲۷-۳۲۸-۳۲۹-۳۳۰-۳۳۱-۳۳۲-۳۳۳-۳۳۴-۳۳۵-۳۳۶-۳۳۷-۳۳۸-۳۳۹-۳۴۰-۳۴۱-۳۴۲-۳۴۳-۳۴۴-۳۴۵-۳۴۶-۳۴۷-۳۴۸-۳۴۹-۳۵۰-۳۵۱-۳۵۲-۳۵۳-۳۵۴-۳۵۵-۳۵۶-۳۵۷-۳۵۸-۳۵۹-۳۶۰-۳۶۱-۳۶۲-۳۶۳-۳۶۴-۳۶۵-۳۶۶-۳۶۷-۳۶۸-۳۶۹-۳۷۰-۳۷۱-۳۷۲-۳۷۳-۳۷۴-۳۷۵-۳۷۶-۳۷۷-۳۷۸-۳۷۹-۳۸۰-۳۸۱-۳۸۲-۳۸۳-۳۸۴-۳۸۵-۳۸۶-۳۸۷-۳۸۸-۳۸۹-۳۹۰-۳۹۱-۳۹۲-۳۹۳-۳۹۴-۳۹۵-۳۹۶-۳۹۷-۳۹۸-۳۹۹-۴۰۰-۴۰۱-۴۰۲-۴۰۳-۴۰۴-۴۰۵-۴۰۶-۴۰۷-۴۰۸-۴۰۹-۴۱۰-۴۱۱-۴۱۲-۴۱۳-۴۱۴-۴۱۵-۴۱۶-۴۱۷-۴۱۸-۴۱۹-۴۲۰-۴۲۱-۴۲۲-۴۲۳-۴۲۴-۴۲۵-۴۲۶-۴۲۷-۴۲۸-۴۲۹-۴۳۰-۴۳۱-۴۳۲-۴۳۳-۴۳۴-۴۳۵-۴۳۶-۴۳۷-۴۳۸-۴۳۹-۴۴۰-۴۴۱-۴۴۲-۴۴۳-۴۴۴-۴۴۵-۴۴۶-۴۴۷-۴۴۸-۴۴۹-۴۵۰-۴۵۱-۴۵۲-۴۵۳-۴۵۴-۴۵۵-۴۵۶-۴۵۷-۴۵۸-۴۵۹-۴۶۰-۴۶۱-۴۶۲-۴۶۳-۴۶۴-۴۶۵-۴۶۶-۴۶۷-۴۶۸-۴۶۹-۴۷۰-۴۷۱-۴۷۲-۴۷۳-۴۷۴-۴۷۵-۴۷۶-۴۷۷-۴۷۸-۴۷۹-۴۸۰-۴۸۱-۴۸۲-۴۸۳-۴۸۴-۴۸۵-۴۸۶-۴۸۷-۴۸۸-۴۸۹-۴۹۰-۴۹۱-۴۹۲-۴۹۳-۴۹۴-۴۹۵-۴۹۶-۴۹۷-۴۹۸-۴۹۹-۵۰۰-۵۰۱-۵۰۲-۵۰۳-۵۰۴-۵۰۵-۵۰۶-۵۰۷-۵۰۸-۵۰۹-۵۱۰-۵۱۱-۵۱۲-۵۱۳-۵۱۴-۵۱۵-۵۱۶-۵۱۷-۵۱۸-۵۱۹-۵۲۰-۵۲۱-۵۲۲-۵۲۳-۵۲۴-۵۲۵-۵۲۶-۵۲۷-۵۲۸-۵۲۹-۵۳۰-۵۳۱-۵۳۲-۵۳۳-۵۳۴-۵۳۵-۵۳۶-۵۳۷-۵۳۸-۵۳۹-۵۴۰-۵۴۱-۵۴۲-۵۴۳-۵۴۴-۵۴۵-۵۴۶-۵۴۷-۵۴۸-۵۴۹-۵۵۰-۵۵۱-۵۵۲-۵۵۳-۵۵۴-۵۵۵-۵۵۶-۵۵۷-۵۵۸-۵۵۹-۵۶۰-۵۶۱-۵۶۲-۵۶۳-۵۶۴-۵۶۵-۵۶۶-۵۶۷-۵۶۸-۵۶۹-۵۷۰-۵۷۱-۵۷۲-۵۷۳-۵۷۴-۵۷۵-۵۷۶-۵۷۷-۵۷۸-۵۷۹-۵۸۰-۵۸۱-۵۸۲-۵۸۳-۵۸۴-۵۸۵-۵۸۶-۵۸۷-۵۸۸-۵۸۹-۵۹۰-۵۹۱-۵۹۲-۵۹۳-۵۹۴-۵۹۵-۵۹۶-۵۹۷-۵۹۸-۵۹۹-۶۰۰-۶۰۱-۶۰۲-۶۰۳-۶۰۴-۶۰۵-۶۰۶-۶۰۷-۶۰۸-۶۰۹-۶۱۰-۶۱۱-۶۱۲-۶۱۳-۶۱۴-۶۱۵-۶۱۶-۶۱۷-۶۱۸-۶۱۹-۶۲۰-۶۲۱-۶۲۲-۶۲۳-۶۲۴-۶۲۵-۶۲۶-۶۲۷-۶۲۸-۶۲۹-۶۳۰-۶۳۱-۶۳۲-۶۳۳-۶۳۴-۶۳۵-۶۳۶-۶۳۷-۶۳۸-۶۳۹-۶۴۰-۶۴۱-۶۴۲-۶۴۳-۶۴۴-۶۴۵-۶۴۶-۶۴۷-۶۴۸-۶۴۹-۶۵۰-۶۵۱-۶۵۲-۶۵۳-۶۵۴-۶۵۵-۶۵۶-۶۵۷-۶۵۸-۶۵۹-۶۶۰-۶۶۱-۶۶۲-۶۶۳-۶۶۴-۶۶۵-۶۶۶-۶۶۷-۶۶۸-۶۶۹-۶۷۰-۶۷۱-۶۷۲-۶۷۳-۶۷۴-۶۷۵-۶۷۶-۶۷۷-۶۷۸-۶۷۹-۶۸۰-۶۸۱-۶۸۲-۶۸۳-۶۸۴-۶۸۵-۶۸۶-۶۸۷-۶۸۸-۶۸۹-۶۹۰-۶۹۱-۶۹۲-۶۹۳-۶۹۴-۶۹۵-۶۹۶-۶۹۷-۶۹۸-۶۹۹-۷۰۰-۷۰۱-۷۰۲-۷۰۳-۷۰۴-۷۰۵-۷۰۶-۷۰۷-۷۰۸-۷۰۹-۷۱۰-۷۱۱-۷۱۲-۷۱۳-۷۱۴-۷۱۵-۷۱۶-۷۱۷-۷۱۸-۷۱۹-۷۲۰-۷۲۱-۷۲۲-۷۲۳-۷۲۴-۷۲۵-۷۲۶-۷۲۷-۷۲۸-۷۲۹-۷۳۰-۷۳۱-۷۳۲-۷۳۳-۷۳۴-۷۳۵-۷۳۶-۷۳۷-۷۳۸-۷۳۹-۷۴۰-۷۴۱-۷۴۲-۷۴۳-۷۴۴-۷۴۵-۷۴۶-۷۴۷-۷۴۸-۷۴۹-۷۵۰-۷۵۱-۷۵۲-۷۵۳-۷۵۴-۷۵۵-۷۵۶-۷۵۷-۷۵۸-۷۵۹-۷۶۰-۷۶۱-۷۶۲-۷۶۳-۷۶۴-۷۶۵-۷۶۶-۷۶۷-۷۶۸-۷۶۹-۷۷۰-۷۷۱-۷۷۲-۷۷۳-۷۷۴-۷۷۵-۷۷۶-۷۷۷-۷۷۸-۷۷۹-۷۸۰-۷۸۱-۷۸۲-۷۸۳-۷۸۴-۷۸۵-۷۸۶-۷۸۷-۷۸۸-۷۸۹-۷۹۰-۷۹۱-۷۹۲-۷۹۳-۷۹۴-۷۹۵-۷۹۶-۷۹۷-۷۹۸-۷۹۹-۸۰۰-۸۰۱-۸۰۲-۸۰۳-۸۰۴-۸۰۵-۸۰۶-۸۰۷-۸۰۸-۸۰۹-۸۱۰-۸۱۱-۸۱۲-۸۱۳-۸۱۴-۸۱۵-۸۱۶-۸۱۷-۸۱۸-۸۱۹-۸۲۰-۸۲۱-۸۲۲-۸۲۳-۸۲۴-۸۲۵-۸۲۶-۸۲۷-۸۲۸-۸۲۹-۸۳۰-۸۳۱-۸۳۲-۸۳۳-۸۳۴-۸۳۵-۸۳۶-۸۳۷-۸۳۸-۸۳۹-۸۴۰-۸۴۱-۸۴۲-۸۴۳-۸۴۴-۸۴۵-۸۴۶-۸۴۷-۸۴۸-۸۴۹-۸۵۰-۸۵۱-۸۵۲-۸۵۳-۸۵۴-۸۵۵-۸۵۶-۸۵۷-۸۵۸-۸۵۹-۸۶۰-۸۶۱-۸۶۲-۸۶۳-۸۶۴-۸۶۵-۸۶۶-۸۶۷-۸۶۸-۸۶۹-۸۷۰-۸۷۱-۸۷۲-۸۷۳-۸۷۴-۸۷۵-۸۷۶-۸۷۷-۸۷۸-۸۷۹-۸۸۰-۸۸۱-۸۸۲-۸۸۳-۸۸۴-۸۸۵-۸۸۶-۸۸۷-۸۸۸-۸۸۹-۸۹۰-۸۹۱-۸۹۲-۸۹۳-۸۹۴-۸۹۵-۸۹۶-۸۹۷-۸۹۸-۸۹۹-۹۰۰-۹۰۱-۹۰۲-۹۰۳-۹۰۴-۹۰۵-۹۰۶-۹۰۷-۹۰۸-۹۰۹-۹۱۰-۹۱۱-۹۱۲-۹۱۳-۹۱۴-۹۱۵-۹۱۶-۹۱۷-۹۱۸-۹۱۹-۹۲۰-۹۲۱-۹۲۲-۹۲۳-۹۲۴-۹۲۵-۹۲۶-۹۲۷-۹۲۸-۹۲۹-۹۳۰-۹۳۱-۹۳۲-۹۳۳-۹۳۴-۹۳۵-۹۳۶-۹۳۷-۹۳۸-۹۳۹-۹۴۰-۹۴۱-۹۴۲-۹۴۳-۹۴۴-۹۴۵-۹۴۶-۹۴۷-۹۴۸-۹۴۹-۹۵۰-۹۵۱-۹۵۲-۹۵۳-۹۵۴-۹۵۵-۹۵۶-۹۵۷-۹۵۸-۹۵۹-۹۶۰-۹۶۱-۹۶۲-۹۶۳-۹۶۴-۹۶۵-۹۶۶-۹۶۷-۹۶۸-۹۶۹-۹۷۰-۹۷۱-۹۷۲-۹۷۳-۹۷۴-۹۷۵-۹۷۶-۹۷۷-۹۷۸-۹۷۹-۹۸۰-۹۸۱-۹۸۲-۹۸۳-۹۸۴-۹۸۵-۹۸۶-۹۸۷-۹۸۸-۹۸۹-۹۹۰-۹۹۱-۹۹۲-۹۹۳-۹۹۴-۹۹۵-۹۹۶-۹۹۷-۹۹۸-۹۹۹-۱۰۰۰-۱۰۰۱-۱۰۰۲-۱۰۰۳-۱۰۰۴-۱۰۰۵-۱۰۰۶-۱۰۰۷-۱۰۰۸-۱۰۰۹-۱۰۱۰-۱۰۱۱-۱۰۱۲-۱۰۱۳-۱۰۱۴-۱۰۱۵-۱۰۱۶-۱۰۱۷-۱۰۱۸-۱۰۱۹-۱۰۲۰-۱۰۲۱-۱۰۲۲-۱۰۲۳-۱۰۲۴-۱۰۲۵-۱۰۲۶-۱۰۲۷-۱۰۲۸-۱۰۲۹-۱۰۳۰-۱۰۳۱-۱۰۳۲-۱۰۳۳-۱۰۳۴-۱۰۳۵-۱۰۳۶-۱۰۳۷-۱۰۳۸-۱۰۳۹-۱۰۴۰-۱۰۴۱-۱۰۴۲-۱۰۴۳-۱۰۴۴-۱۰۴۵-۱۰۴۶-۱۰۴۷-۱۰۴۸-۱۰۴۹-۱۰۵۰-۱۰۵۱-۱۰۵۲-۱۰۵۳-۱۰۵۴-۱۰۵۵-۱۰۵۶-۱۰۵۷-۱۰۵۸-۱۰۵۹-۱۰۶۰-۱۰۶۱-۱۰۶۲-۱۰۶۳-۱۰۶۴-۱۰۶۵-۱۰۶۶-۱۰۶۷-۱۰۶۸-۱۰۶۹-۱۰۷۰-۱۰۷۱-۱۰۷۲-۱۰۷۳-۱۰۷۴-۱۰۷۵-۱۰۷۶-۱۰۷۷-۱۰۷۸-۱۰۷۹-۱۰۸۰-۱۰۸۱-۱۰۸۲-۱۰۸۳-۱۰۸۴-۱۰۸۵-۱۰۸۶-۱۰۸۷-۱۰۸۸-۱۰۸۹-۱۰۹۰-۱۰۹۱-۱۰۹۲-۱۰۹۳-۱۰۹۴-۱۰۹۵-۱۰۹۶-۱۰۹۷-۱۰۹۸-۱۰۹۹-۱۱۰۰-۱۱۰۱-۱۱۰۲-۱۱۰۳-۱۱۰۴-۱۱۰۵-۱۱۰۶-۱۱۰۷-۱۱۰۸-۱۱۰۹-۱۱۱۰-۱۱۱۱-۱۱۱۲-۱۱۱۳-۱۱۱۴-۱۱۱۵-۱۱۱۶-۱۱۱۷-۱۱۱۸-۱۱۱۹-۱۱۲۰-۱۱۲۱-۱۱۲۲-۱۱۲۳-۱۱۲۴-۱۱۲۵-۱۱۲۶-۱۱۲۷-۱۱۲۸-۱۱۲۹-۱۱۳۰-۱۱۳۱-۱۱۳۲-۱۱۳۳-۱۱۳۴-۱۱۳۵-۱۱۳۶-۱۱۳۷-۱۱۳۸-۱۱۳۹-۱۱۴۰-۱۱۴۱-۱۱۴۲-۱۱۴۳-۱۱۴۴-۱۱۴۵-۱۱۴۶-۱۱۴۷-۱۱۴۸-۱۱۴۹-۱۱۵۰-۱۱۵۱-۱۱۵۲-۱۱۵۳-۱۱۵۴-۱۱۵۵-۱۱۵۶-۱۱۵۷-۱۱۵۸-۱۱۵۹-۱۱۶۰-۱۱۶۱-۱۱۶۲-۱۱۶۳-۱۱۶۴-۱۱۶۵-۱۱۶۶-۱۱۶۷-۱۱۶۸-۱۱۶۹-۱۱۷۰-۱۱۷۱-۱۱۷۲-۱۱۷۳-۱۱۷۴-۱۱۷۵-۱۱۷۶-۱۱۷۷-۱۱۷۸-۱۱۷۹-۱۱۸۰-۱۱۸۱-۱۱۸۲-۱۱۸۳-۱۱۸۴-۱۱۸۵-۱۱۸۶-۱۱۸۷-۱۱۸۸-۱۱۸۹-۱۱۹۰-۱۱۹۱-۱۱۹۲-۱۱۹۳-۱۱۹۴-۱۱۹۵-۱۱۹۶-۱۱۹۷-۱۱۹۸-۱۱۹۹-۱۲۰۰-۱۲۰۱-۱۲۰۲-۱۲۰۳-۱۲۰۴-۱۲۰۵-۱۲۰۶-۱۲۰۷-۱۲۰۸-۱۲۰۹-۱۲۱۰-۱۲۱۱-۱۲۱۲-۱۲۱۳-۱۲۱۴-۱۲۱۵-۱۲۱۶-۱۲۱۷-۱۲۱۸-۱۲۱۹-۱۲۲۰-۱۲۲۱-۱۲۲۲-۱۲۲۳-۱۲۲۴-۱۲۲۵-۱۲۲۶-۱۲۲۷-۱۲۲۸-۱۲۲۹-۱۲۳۰-۱۲۳۱-۱۲۳۲-۱۲۳۳-۱۲۳۴-۱۲۳۵-۱۲۳۶-۱۲۳۷-۱۲۳۸-۱۲۳۹-۱۲۴۰-۱۲۴۱-۱۲۴۲-۱۲۴۳-۱۲۴۴-۱۲۴۵-۱۲۴۶-۱۲۴۷-۱۲۴۸-۱۲۴۹-۱۲۵۰-۱۲۵۱-۱۲۵۲-۱۲۵۳-۱۲۵۴-۱۲۵۵-۱۲۵۶-۱۲۵۷-۱۲۵۸-۱۲۵۹-۱۲۶۰-۱۲۶۱-۱۲۶۲-۱۲۶۳-۱۲۶۴-۱۲۶۵-۱۲۶۶-۱۲۶۷-۱۲۶۸-۱۲۶۹-۱۲۷۰-۱۲۷۱-۱۲۷۲-۱۲۷۳-۱۲۷۴-۱۲۷۵-۱۲۷۶-۱۲۷۷-۱۲۷۸-۱۲۷۹-۱۲۸۰-۱۲۸۱-۱۲۸۲-۱۲۸۳-۱۲۸۴-۱۲۸۵-۱۲۸۶-۱۲۸۷-۱۲۸۸-۱۲۸۹-۱۲۹۰-۱۲۹۱-۱۲۹۲-۱۲۹۳-۱۲۹۴-۱۲۹۵-۱۲۹۶-۱۲۹۷-۱۲۹۸-۱۲۹۹-۱۳۰۰-۱۳۰۱-۱۳۰۲-۱۳۰۳-۱۳۰۴-۱۳۰۵-۱۳۰۶-۱۳۰۷-۱۳۰۸-۱۳۰۹-۱۳۱۰-۱۳۱۱-۱۳۱۲-۱۳۱۳-۱۳۱۴-۱۳۱۵-۱۳۱۶-۱۳۱۷-۱۳۱۸-۱۳۱۹-۱۳۲۰-۱۳۲۱-۱۳۲۲-۱۳۲۳-۱۳۲۴-۱۳۲۵-۱۳۲۶-۱۳۲۷-۱۳۲۸-۱۳۲۹-۱۳۳۰-۱۳۳۱-۱۳۳۲-۱۳۳۳-۱۳۳۴-۱۳۳۵-۱۳۳۶-۱۳۳۷-۱۳۳۸-۱۳۳۹-۱۳۴۰-۱۳۴۱-۱۳۴۲-۱۳۴۳-۱۳۴۴-۱۳۴۵-۱۳۴۶-۱۳۴۷-۱۳۴۸-۱۳۴۹-۱۳۵۰-۱۳۵۱-۱۳۵۲-۱۳۵۳-۱۳۵۴-۱۳۵۵-۱۳۵۶-۱۳۵۷-۱۳۵۸-۱۳۵۹-۱۳۶۰-۱۳۶۱-۱۳۶۲-۱۳۶۳-۱۳۶۴-۱۳۶۵-۱۳۶۶-۱۳۶۷-۱۳۶۸-۱۳۶۹-۱۳۷۰-۱۳۷۱-۱۳۷۲-۱۳۷۳-۱۳۷۴-۱۳۷۵-۱۳۷۶-۱۳۷۷-۱۳۷۸-۱۳۷۹-۱۳۸۰-۱۳۸۱-۱۳۸۲-۱۳۸۳-۱۳۸۴-۱۳۸۵-۱۳۸۶-۱۳۸۷-۱۳۸۸-۱۳۸۹-۱۳۹۰-۱۳۹۱-۱۳۹۲-۱۳۹۳-۱۳۹۴-۱۳۹۵-۱۳۹۶-۱۳۹۷-۱۳۹۸-۱۳۹۹-۱۴۰۰-۱۴۰۱-۱۴۰۲-۱۴۰۳-۱۴۰۴-۱۴۰۵-۱۴۰۶-۱۴۰۷-۱۴۰۸-۱۴۰۹-۱۴۱۰-۱۴۱۱-۱۴۱۲-۱۴۱۳-۱۴۱۴-۱۴۱۵-۱۴۱۶-۱۴۱۷-۱۴۱۸-۱۴۱۹-۱۴۲۰-۱۴۲۱-۱۴۲۲-۱۴۲۳-۱۴۲۴-۱۴۲۵-۱۴۲۶-۱۴۲۷-۱۴۲۸-۱۴۲۹-۱۴۳۰-۱۴۳۱-۱۴۳۲-۱۴۳۳-۱۴۳۴-۱۴۳۵-۱۴۳۶-۱۴۳۷-۱۴۳۸-۱۴۳۹-۱۴۴۰-۱۴۴۱-۱۴۴۲-۱۴۴۳-۱۴۴۴-۱۴۴۵-۱۴۴۶-۱۴۴۷-۱۴۴۸-۱۴۴۹-۱۴۵۰-۱۴۵۱-۱۴۵۲-۱۴۵۳-۱۴۵۴-۱۴۵۵-۱۴۵۶-۱۴۵۷-۱۴۵۸-۱۴۵۹-۱۴۶۰-۱۴۶۱-۱۴۶۲-۱۴۶۳-۱۴۶۴-۱۴۶۵-۱۴۶۶-۱۴۶۷-۱۴۶۸-۱۴۶۹-۱۴۷۰-۱۴۷۱-۱۴۷۲-۱۴۷۳-۱۴۷۴-۱۴۷۵-۱۴۷۶-۱۴۷۷-۱۴۷۸-۱۴۷۹-۱۴۸۰-۱۴۸۱-۱۴۸۲-۱۴۸۳-۱۴۸۴-۱۴۸۵-۱۴۸۶-۱۴۸۷-۱۴۸۸-۱۴۸۹-۱۴۹۰-۱۴۹۱-۱۴۹۲-۱۴۹۳-۱۴۹۴-۱۴۹۵-۱۴۹۶-۱۴۹۷-۱۴۹۸-۱۴۹۹-۱۵۰۰-۱۵۰۱-۱۵۰۲-۱۵۰۳-۱۵۰۴-۱۵۰۵-۱۵۰۶-۱۵۰۷-۱۵۰۸-۱۵۰۹-۱۵۱۰-۱۵۱۱-۱۵۱۲-۱۵۱۳-۱۵۱۴-۱۵۱۵-۱۵۱۶-۱۵۱۷-۱۵۱۸-۱۵۱۹-۱۵۲۰-۱۵۲۱-۱۵۲۲-۱۵۲۳-۱۵۲۴-۱۵۲۵-۱۵۲۶-۱۵۲۷-۱۵۲۸-۱۵۲۹-۱۵۳۰-۱۵۳۱-۱۵۳۲-۱۵۳۳-۱۵۳۴-۱۵۳۵-۱۵۳۶-۱۵۳۷-۱۵۳۸-۱۵۳۹-۱۵۴۰-۱۵۴۱-۱۵۴۲-۱۵۴۳-۱۵۴۴-۱۵۴۵-۱۵۴۶-۱۵۴۷-۱۵۴۸-۱۵۴۹-۱۵۵۰-۱۵۵۱-۱۵۵۲-۱۵۵۳-۱۵۵۴-۱۵۵۵-۱۵۵۶-۱۵۵۷-۱۵۵۸-۱۵۵۹-۱۵۶۰-۱۵۶۱-۱۵۶۲-۱۵۶۳-۱۵۶۴-۱۵۶۵-۱۵۶۶-۱۵۶۷-۱۵۶۸-۱۵۶۹-۱۵۷۰-۱۵۷۱-۱۵۷۲-۱۵۷۳-۱۵۷۴-۱۵۷۵-۱۵۷۶-۱۵۷۷-۱۵۷۸-۱۵۷۹-۱۵۸۰-۱۵۸۱-۱۵۸۲-۱۵۸۳-۱۵۸۴-۱۵۸۵-۱۵۸۶-۱۵۸۷-۱۵۸۸-۱۵۸۹-۱۵۹۰-۱۵۹۱-۱۵۹۲-۱۵۹۳-۱۵۹۴-۱۵۹۵-۱۵۹۶-۱۵۹۷-۱۵۹۸-۱۵۹۹-۱۶۰۰-۱۶۰۱-۱۶۰۲-۱۶۰۳-۱۶۰۴-۱۶۰۵-۱۶۰۶-۱۶۰۷-۱۶۰۸-۱۶۰۹-۱۶۱۰-۱۶۱۱-۱۶۱۲-۱۶۱۳-۱۶۱۴-۱۶۱۵-۱۶۱۶-۱۶۱۷-۱۶۱۸-۱۶۱۹-۱۶۲۰-۱۶۲۱-۱۶۲۲-۱۶۲۳-۱۶۲۴-۱۶۲۵-۱۶۲۶-۱۶۲۷-۱۶۲۸-۱۶۲۹-۱۶۳۰-۱۶۳۱-۱۶۳۲-۱۶۳۳-۱۶۳۴-۱۶۳۵-۱۶۳۶-۱۶۳۷-۱۶۳۸-۱۶۳۹-۱۶۴۰-۱۶۴۱-۱۶۴۲-۱۶۴۳-۱۶۴۴-۱۶۴۵-۱۶۴۶-۱۶۴۷-۱۶۴۸-۱۶۴۹-۱۶۵۰-۱۶۵۱-۱۶۵۲-۱۶۵۳-۱۶۵۴-۱۶۵۵-۱۶۵۶-۱۶۵۷-۱۶۵۸-۱۶۵۹-۱۶۶۰-۱۶۶۱-۱۶۶۲-۱۶۶۳-۱۶۶۴-۱۶۶۵-۱۶۶۶-۱۶۶۷-۱۶۶۸-۱۶۶۹-۱۶۷۰-۱۶۷۱-۱۶۷۲-۱۶۷۳-۱۶۷۴-۱۶۷۵-۱۶۷۶-۱۶۷۷-۱۶۷۸-۱۶۷۹-۱۶۸۰-۱۶۸۱-۱۶۸۲-۱۶۸۳-۱۶۸۴-۱۶۸۵-۱۶۸۶-۱۶۸۷-۱۶۸۸-۱۶۸۹-۱۶۹۰-۱۶۹۱-۱۶۹۲-۱۶۹۳-۱۶۹۴-۱۶۹۵-۱۶۹۶-۱۶۹۷-۱۶۹۸-۱۶۹۹-۱۷۰۰-۱۷۰۱-۱۷۰۲-۱۷۰۳-۱۷۰۴-۱۷۰۵-۱۷۰۶-۱۷۰۷-۱۷۰۸-۱۷۰۹-۱۷۱۰-۱۷۱۱-۱۷۱۲-۱۷۱۳-۱۷۱۴-۱۷۱۵

افغانان او د پردیو بی بنسټه قضاوتونه

افغانستان تاجکان د ده په وینا ۶۶٪ جوړوي، د دغه لیکوال په اند نوموړو پوهانو دغه ټکی له پامه غورځولی او د ده په خبرو یې غوږ نه دی ګرولی، دغه لیکوال بیا د همدغې عقدې له مخې ترپایه د ختیځ پېژندنې انستیتوت ته نه دی ورغلی.

نوموړی په ۱۹۸۷م کال د شورویانو له خوا هغه سرشمېرنه هم یادوي، چې د کابل د یو میلیونو او درې سره زرو اوسېدونکو له جملې څخه یې ۵۷٪ تاجکان، ۲۵٪ پښتانه، ۱۳٪ هزاره ګان، ۱٪ هندوان او... داسې نور اټکل کړي، دا څو لاشه چې هغه د افغانستان اوسني جغرافیایي حدود هم د تاجکستانیانو د مېراني او زړورتیا شمره ګڼي، ګڼي اوس به (د ده په وینا) د افغانستان درک هم نه و، وروسته د احمدشاه بابا په مشرۍ د باتورو افغانانو لښکر هم د هغو وروسته پاتو کلیوالو جوړښت بولي، چې غلا، وژنه او چپاوي یې لوی کارونه وو، چې ګوندې تاجکان یې په غریبو بزرګانو بدل کړي وو او داسې نورې تورې ټاپې چې په هره پلانه او لیکه کې یې دغه ډول عقده یې څرګندوي شته او سړي ته وار له واره دا پته لګېږي چې دغه ډول خلک له افغان/پښتون کام سره څومره ژوره دښمني او عقده لري، هېڅ یو افغان به هم د بل هېواد ملي اتلانو او ملي ارزښتونو ته په سپکه نه وي کتلي، خو موږ وینو چې دوی یوازې په دغو تومتونو او بوس بادولو نه دي بسیا شوي، بلکې افغاني مقدساتو او ارزښتونو ته یې هم لاس غزولی، خو دغه ډول نغاړې کوم ځای نه نیسي، نه به هم د دغه خپل شوي او تحقیر شوي لیکوال سرشمېرنه کوم ارزښت خپل کړي، ځکه نه لمر په دوو ګوتو پټېږي، نه هم څوک د شورویانو د پټو سترګو قضاوت ته علمي ارزښت ورکولی شي. که شپه تیاره ده، منې په شمار دي. اوس په کار ده چې نوی حکومت د نورو سمونو او رغونو ترڅنګ د ګاونډیو دغه ډول غیرمنصفانه دریځ هم وڅاري او د نابېلتوب په رڼا کې دې سرشمېره ترسره او د پردیو ډنډورو مخه دې ونیسي.

ځکه ډېر وخت د بهرنيانو د زهرجنو نظرونو او قضاوتونو ښکار شولو، موږ د همدغو بهرنيانو د لاسوهنو او مداخلو له کبله ډېر وځپل شوو، اوس باید هغه مهال راشي چې موږ د خپلو شهیدانو د وینو په بدل کې سوله راولو او نورو هېوادوالو ته د ژوند سالمه زمینه برابره کړو.

تل یې د خپلو دښمنانو پر ضد مبارزه کړې ده، که چېرې هزاره ګان د پښتنو دښمنان وای او یا هم پښتنو د هزاره ګانو وروڼو دښمني پاللې وای اوس به نو دغه بدې اوسني نسل ته هم پاتې وای او په افغانستان کې به دواړو ته د اوسېدو یوه لوېشت ځمکه هم نه وای. بله دا چې که یو څوک د خپل ملیت په اړه څرګندونه کوي، هغه باید د نورو ملیتونو او نژادونو سپکاوی ونه کړي، ځکه که څوک خپل حقوق ترلاسه کول غواړي، د نورو حقوق ولې تر پښو لاندې کوي. حقوق اخیستل کېږي، ورکول کېږي نه، که دوی (د ده په وینا) له پښتنو څخه خپل حقوق غواړي او پښتنو نه وي ورکړي، نو باید ده نورو اقلیتونو هم بغاوت کړی وای، خو داسې نه ده، په افغانستان کې هزاره ګان له بشپړې خپلواکۍ او حقوقو برخمن دي. دغه پېژندپاڼه به هم کېدی شي د ایران له خوا د کمپیوټر او انټرنټ مغزونو ته ورپېچکاری شوې وي، خو دغه ډول وایروس او پرازېټ اغېز نه لري، ځکه د ایران که شراچونه زده ده، کراول یې نه دي زده، د ایران دریځ خو هم د افغانانو په مقابل کې څرګند دی، دوی هغه ظالم او د پښتنو دښمنان دي، چې افراطي استبدادونه یې د هېرې نه دي. ایراني پولیسو به چې په باډر کې دنده ترسره کوله، کله چې به یې له خپلو ښارونو کډوال افغانان راغونډول او تر پولې یې رااړول. دغو پولیسو به ان بوټونه هم څنې کښل او په لوڅو پښو به یې په واورو کې خوشې کول، یوه روږۍ به یې هم نه ورته پرېښودله، دومره زیاتۍ به یې ورسره کاوه چې د اوبو په ټانکرونو کې به یې اچول او په سرو غروم کې به یې پر باډر خوشې کول. سربېره پردې به یې داسې نادودې هم ورسره کولې چې کافر به یې له مسلمان سره ونه کړي. خو اوس ایران دومره خواخوږی شو، چې په خوله د افغان ملت ورور شو.

یوه بل تاجکستاني لیکوال په خپل کتاب (مقام تاجکان در تاریخ افغانستان) کې خو ګردسره د پښتنو په سپک ویلو پیل کړي او داسې پاڼه به نه وي چې د افغانستان او (افغان) له ټکي سره یې خپل ضدیت او حساسیت نه وي ښودلی. هغه د افغانستان نوم هم خراسان غواړي، ځکه چې افغان د پښتون تړلی توری دی او له همدغې کلمې سره تړاو لري، نوموړی د خپل کتاب په اتم مخ کې د ۱۹۹۳م کال د تاجکستان د علومو اکاډمۍ د پوهانو او عالمانو په ذهنونو کې د غلط او مضر شعور یادونه کوي، چې ګواکي د

له هغه مهاله چې په افغانستان کې د جوړ جاري او سولې امیدونه پیدا شوي، ډېر خلک ورته هیله من دي او همدغه انتظار کاږي چې څه وخت به یې د ګران هېواد په فضا کې د سولې او دیموکراسۍ وږمې خورې شي. خو نه ده څرګنده چې د سولې دغه بهیر به څه وخت او څنګه راځي؟ ځکه یوازې د امنیتي وضعې ښه والی دا مانا نه لري چې بشپړه سوله راغله او خلک نورو څیزونو ته اړتیا نه لري. خلک که په تش امن پایبدلای، بیا خو د طالبانو وخت تر ټولو غوره و. امن و او چا به د ټوپک ډز هم نه اورېده. زموږ خلک د امن تر څنګ ډوډۍ، خپل حقه حقوق او سالمه دیموکراسي غواړي، چې باید ورته برابره شي.

په داسې حال کې چې له یوې خوا د سولې او امن خبرې کېږي، له بلې خوا ځینو مغرضو خلکو تبلیغاتي او د شراچونې اړخ راټود کړی، ځینې د اقلیت بشپړ او تر حد تېر حاکمیت غواړي، ځینې نور بیا د بل پر حقوقو سترګې پټوي او خپلې ځانې ګڼي وړاندې ګڼي، نو که داسې حال وي، خدایزده که ټول د څومره والسي او څرنگوالي له مخې له خپلو حقه حقوقو برخمن او د یوې جنډې تر سیوري لاندې ژوند خپل کړي. راشي په انټرنټ کې د یوه ورور یوه لیکنه ولولو، چې نوموړی د خپل قوم په استازیتوب نړیوالو ته ځان څه وې معرفي کوي:

هزاره ګان د تمدن او نژادونو په تاریخ کې ځانګړی لوړ مقام لري... دوی تل د مستبدو رژیمونو پر ضد مبارزه کړې او په افغانستان کې تر ټولو خپل شوی اقلیت دی. خو له بده مرغه چې دغه بربریت ورباندې تر شلمې پېړۍ هم دوام وکړ. دوی تل د خپلو دښمنانو (پښتنو؟؟؟) پر ضد مبارزه کړې ده. دا د پښتنو په وینو کې اخیل شوې چې له هزاره ګانو څخه کرکه وکړي او وې وژني، هزاره ګان سوله پال خلک دي. خو ارمان چې تل د احمق اکثریت (پښتنو) په لاسونو لوېدلې او استثمار شوي دي... دوی ډېر ازادي خوښوونکي دي.

نه ده څرګنده چې هزاره ګانو تر شلمې پېړۍ پورې د چا پر ضد مبارزه کړې او دغې حقه مبارزې ولې نتیجه نه ده ورکړې. بیا پښتنو څه وخت پر هزاره ګانو د زور حاکمیت کړی، دوی که حاکمیت کړی او که یې مشري کړې ده، هر چا ته یې خپل حقه حقوق ور سپارلي او درناوی یې ورته کړې دی. خو نه ده څرګنده چې دغه ورور ولې د نورو په نمایندګي هزاره ګان خپل شوی اقلیت ګڼي او د ده په اند،

ژبه

دماغ ته د خارجي نړۍ د پرانیستې کړکۍ په څېر

✽ پیل

۱- له لومړني موجي حرکت څخه تر خبرو او مقولو پورې د ژبني سیستم د جوړښت تخنیک.
۲- د ژبې او ژبپوهنې مفهوم او لنډکی تاریخ.
الف: د ژبې په باب د لرغونو زمانو د پوهانو نظریې.
ب: په معاصر فرهنگ کې د ژبې او شعور مفهوم.
ج- نتیجه

پیل

د ژبې د مانا او مفهوم په باب د تاریخ په اوږدو کې ډېرو پوهانو ډېر څه ویلي او لیکلي دي او لا اوس هم ددې مهمې موضوع پر ماهیت او محتوا باندې ډېر محققین او څېړونکي د ډېرو دقیقو او مجهزو لابراتوارونو دننه په جدیت سره لگيا دي. ښکاره ده تر څو چې د همدغې ژبني مسئلې تخنیکي مسیر او بیا یې د مفهوم بعدونه د ټولنو او فرهنگونو په ارتباط تر غور لاندې رانه وستل شي او په هر اړخیزه توګه ونه څېړل شي، ډېره مشکلته حتی ناممکنه ده چې د ژبې په باب واقعیتونه په بشپړه توګه وپېژندل شي. څرګنده ده کله چې د ژبې بنسټ او بنیاد په ژوره توګه ونه پېژنو، یقیناً چې نه شو کولای د ژبو تر منځ د بې ځایه اختلافونو او جنگونو مخه ونیسو او د هغو وحشتونو کنترول وکړای شو چې ډېر وختونه په ټولنو کې شراچونکو، خودغرضو او استعمارګرو د خپلو ناروا ګټو ساتلو لپاره له هغو څخه استفادې کړې او کوي یې.

شک نه شته چې د تاریخ په اوږدو کې ډېرو ملتونو او قومونو په خپل منځ کې د مختلفو لهجو

او بېلابېلو ژبنيو اختلافونو پر سر ډېرې ناآرامۍ، دښمنۍ او حتی جنگونه کړي او لاوس هم په ډېرو ځایونو کې د ژوند دغه ژبني مسایل د یوې مهمې پروسې په څېر په ډېره وحشیانه توګه تر فشارونو لاندې دي البته دا مهم او اساسي پرنسیپ باید هر نه کړو چې د ژبو دموکراتیک حل، په ټولنو کې د ژبو تر منځ د "اکثریت" ژبه د مشري ژبې په څېر منل د ژبنيو سیاسي جنجالونو او مشکلاتو د حل لومړنۍ ګام او مهمه کیلي ده.

الفاظ او کلمات بیا په خپل نوبت ټاکلي فکرونه او مفهومونه تر ټاکلیو ځایونو پورې له ځانه سره نقلوي. که څه هم حسابي، سپورتي او داسې نور سمبولونه او یو لړ اشاروي فکرونه له ځانه سره وړلای شي خو بې له شک ې چې ډېره غټه وسیله بیا هم همدغه شفاهي ژبه، آوازونه او سمبولونه دي چې د ټولو باندنیو شیانو او پدیدو شکلونه او تصویرونه انساني دماغ ته رسوي. نو ځکه خو وایو چې "ژبه دماغ ته د خارجي نړۍ پرانستې کړکۍ ده".

منځه ولاړ شي او یا به له منځه تللي وي، خو ژبه چې د فرهنگ یوه ستره او مهمه برخه ده، د تل لپاره د قوم له انکشاف سره سمه پرمخ ځي. ددې لپاره چې ژبه دا په ظاهر کې د الفاظو مجموعه د پوهولو او راپوهېدلو وسیله، په خپله محتوا کې څه ناڅه په ژوره توګه وپېژنو نو لازمه ده چې تر تاریخي مسیر یې لا مخکې لومړۍ هغه طبیعي تخنیک ته اشاره وکړو چې د آوازونو موجوده د انسان په بدن کې له سږو څخه تر شونډانو پورې یو ټاکلی طبیعي، تخنیکي جریان جوړ او ژبني حرکت زېږوي. د همدغه هدف لپاره مې په دې لنډه مقاله کې تر هر څه لومړۍ هغه ژبني تخنیک ته اشاره کړې ده چې د صوتي امواجو پیل له سږو څخه بیا

مسئلې کله اوج نیولی خو کله بیرته ځکه خاموشه شوې ده، چې د حل په خاطر یې چا په هوښیاری او دلوری سره لږم بحثونه او فعالیتونه نه دي کړي. ددې خبرې یو مهم علت دا هم دی چې له یوې خوا یې د ژبې منل شوي نورمونه په نظر کې نه دي نیول شوي، خو له بلې خوا یې ښايي ژبې ته په داسې تقدس کتلي وي چې ګواکي په باره کې یې ژور او ټول اړخیز بحث کول یوه ګناه ده. که چېرې د ژبې د هر فرهنگ اساسي او مرکزي موضوع دېموکراتیک حل ته د ټولو ژبنيو اختلافونو د حل د کیلۍ په څېر په عالمانه او وطندوستانه ډول مراجعه شوې وای او یا وشي، نو نه یوازې د ژبنيو مهمو مسئلو حل به وړاندې شوی وای بلکې تر څنګ به یې ډېرې

تر شونډانو او غاښونو پورې رارسېږي، بيا په يوه متکامل او يوه ټاکلي مفهوم کې له خولې څخه راوځي او د امواجو په شکل کې د نورو انسانانو تر غوږونو ځانونه رسوي تر همدغه لنډې بحث وروسته مې د ژبې او ژبپوهنې مفهوم او تاريخ په لنډه توگه توضيح کړی دی، تر هغه هم وروسته د معاصر فرهنگ په دننه کې مې د ژبې تعريف په روښانه توگه وړاندې کړی په پای کې مې يو څو ټکي د نتيجې په توگه گرانو لوستونکو ته وړاندې کړي دي.

۱- د ژبني سيستم د جوړښت او تخنيک له لومړني موجي حرکت څخه تر خبرو او مقولو پورې انسان نه يوازې د بشري کار او انساني شعور په واسطه له حيواني جهان څخه را بېل شوی دی، بلکې د انساني ژبې تکوين او جوړښت هم په خپل نويت د خپلو ټاکليو مشخصاتو په چوکاټ کې د انسان او انسانيت په ظهور او پرمختگ کې خپله پوره او اساسي برخه اخيستې ده.

هو، معاصرو ساينس پوهانو او فيلسوفانو د خپلو اجتماعي او علمي شرايطو په دننه کې په څرگنده توگه دا وښودله چې د خبرو کولو په جريان او د ژبې پېژندنې په دوران کې د آوازونو د موجودو او ژبنيو فعاليتونو شناخت د يو لړ طبيعي او اجتماعي علومو له مرستو څخه ماسپوا له امکانه ليرې خبره ده او وه. د همدغو پوهانو د سترو خلاقيتونو او تجربو پر اساس دوی ډول ډول هغه ژبني واقعيتونه روښانه کړل چې د تاريخي اوږدو جهالتونو په تورو پردو کې پټ پاته شوي وو. دا هم پوره څرگنده ده چې د سبا په سپيده داغ کې به انسانان د نويو توليدي او علمي وسايلو او مختلفو علمي تجربو په درشل کې نه يوازې د ژبې او ژبنيو مغلقو مسئلو مختلف بعدونه چې لاتر اوسه له موږ څخه پټ او ورک دي را څرگند کړي، بلکې د نورو طبيعي او اجتماعي علومو او وسايلو په باب به هم ډېر نوي اړخونه گام په گام روښانه کاندې.

ژبه چې د يوې تاريخي، فرهنگي پديدې په څېر د يو لړ مشخصو طبيعي او اجتماعي علومو او پوهنو په مرسته تشرېح او غني کېږي د خبرو په وخت کې د انسان تنفسي سيستم علاوه پر خپلې طبيعي او لومړنۍ وظيفې خپله دويمه او مهمه د انسانيت لپاره وظيفه د آوازونو د موجودو له پيله څخه شروع کوي. دغه طبيعي موجوده له سږو څخه بيا تر غاښونو او شونډانو پورې په داسې فعاله توگه ځانونه رسوي چې آوازونه د کلمو او مانادارو مفهومونو په څېر ځنې را ووځي.

د دغو آوازونو د موجودو حرکت چې په لومړي سر کې ډېر ساده دی د فزيکي حرکت په نامه يادېږي. د آوازونو د موجودو دويمه مرحله يو داسې کيمياوي حرکت تکوينوي چې "د بدن په کيميا" کې د حجراتو تحريک (Stimulation) څرگندوي. د همدغو متحرکو پديدو جريان د کيمياوي حرکت (Chemical Motion) په نامه يادېږي. د آواز د تکامل په درېيمه مرحله کې د آوازونو د موجودو يو نوی فزيولوجيکي حرکت (Physiological)

ژبه د علامو او سمبولو هغه سيستم دی چې د بشري پراتيک په جريان کې د پېژندنې او ارتباط ساتلو درانه وظيفې اجرا کوي. ژبه چې د سمبولونو او نښانو يو متشکل جوړښت او نظام دی د انسانانو د ژوند تامين او د بېلوېلو افکارو او اطلاعاتو د تبادلې په خاطر د انساني گروپونو او ډلو تر منځ د ارتباط د ساتلو دنده پر مخ بيايي. په بل ځای کې د ژبې په باب داسې ويل کېږي: "ژبه د لفظي او ليکل شويو سمبولونو يو داسې سيستم دی چې انسانان يې د افکارو او احساساتو د نقلولو او ارتباط نيولو له امله استعمالوي.

motion) ځينې اعضاوې او اعصاب پر حرکت راولي چې بې له شکه دغه نوی حرکت تر پخوانيو موجي حرکتونو په مراتبو مغلق او پېچلی دی. البته

څېړنه يې هم په لېبراتورونو کې تر پخوانيو موجي حرکتونو زيات غور او دقت غواړي. په همدغه ډول تر پخواني فزيولوجيک حرکت وروسته نوی پېچلی جريان سايکولوجيک حرکت (Psychological motion) دی. د انسان په بدن کې داسې نوي روحي هيډانات زېږوي چې اساساً د آوازونو موجوده يوې بلې لورې مرحلې ته رسوي. تر همدغه حالت هم وروسته نوموړي موجوده د ټولنې د کلتور او عنعناتو په موجوديت او انتظام پورې تړل کېږي. څرگنده ده چې د ژبې دغه نوی فرهنگي حالت په ډېر قوت سره د بشري تاريخ په هغو ارتباطونو پورې تړلی دی چې د بېلوېلو مدنيتونو په مختلفو بعدونو کې يې ژور استحکام موندلی دی.

دلته د دې خبرې يادونه هم په کار ده، چې د علومو او پوهنو په کورنۍ کې د سايکولوجي او ژبپوهنې Linguistic نوي اصول او قوانين نه وو کشف شوي، پوهان او فيلسوفان هم په دې نه پوهېدل او نه شواي پوهېدلای چې ووايي د ژبې د جوړښت، محتوا او بنسټ په څه کې واقع دي. په همدې توگه پوهانو ته دا خبره هم مشکله وه چې وپوهېږي ژبه د موجوديت يو داسې شکل دی چې نه يوازې افکارو ته له يوه ځايه بل ځای ته انتقال ورکوي بلکې د شعور په جوړښت او تکوين کې يې هم ستره وظيفه اجرا کړې ده.

اوس چې مو په لنډه توگه د ژبې د حرکت پر ميخانيکيت باندې څه ناڅه بحث وکړي، نو لارمه ده چې په مختصر ډول د تاريخ په اوږدو کې د ژبې او ژبپوهنې پر مفهوم باندې لږ څه بحث وکړو. د ژبې او ژبپوهنې د مفهوم او تعريف په باب د تاريخ په اوږدو کې ډېرو پوهانو ډېر څه ليکلي او ويلي دي، خو دا دی په معاصر فرهنگ کې ځينو پوهانو او فيلسوفانو د سايکولوجۍ او ژبپوهنې د گډې مرستې په واسطه تر ټولو پخوانيو تعريفونو حقيقت ته نژدې تعريفونه وړاندې کړي دي. البته همدغه تعريفونه چې زه د ليکنې په پای کې اشاره ورته کوم، بې له شکه په راتلونکو زمانو کې نور هم متکامل کېږي او ډېر نوی داسې جهته به ومومي چې اوس موږ په خپل ټول علمي قدرت او تکنالوجيک انکشاف کې نه پرې پوهېږو.

۲- د ژبې او ژبپوهنې مفهوم/لنډه کی تاريخ: لکه هره اجتماعي ضروري پېښه او پدیده چې د انسانانو د تکل او د زمانې د تکراره حرکت په اوږده لاره کې څرگنده شوې او پر مخ تللی ده، نو يې ژبې هم د يوې طبيعي، اجتماعي مهمې پديدې

په خبر یوازې پخپله خپل خان نه دی ښکاره کړی، بلکې د تاریخ په بېلو بېلو وختونو کې یې د ټاکلیو ټولنیزو شرایطو په حدودو کې دننه مناسب پراخوالی موندلی او پرمختګ یې کړی دی.

ژبه چې د خپل تاریخي ضرورت له مخې د مختلفو طبیعي او ټولنیزو پېښو د ارتباط او اشتراک په نتیجه کې منځ ته راغلې ده نو د پېژندنې لپاره یې هڅې هم په ډول د ډولونو د انسانانو لپاره یوه حتمي خبره وه او ده. د همدغې اړتیا د پوره کېدو لپاره نه یوازې معاصرو پوهانو ټول اړخیزې مطالعې کړي او بري ته یې رسولې دي، بلکې د لرغونو مدنیتونو پوهانو او فیلسوفانو هم په بېلو بېلو زمانو کې د ژبې او ژبنيو پېچلو موضوعاتو په روښانه کولو او پېژندلو کې د خپلو ټاکلیو او مشخصو شرایطو په موجودیت کې ډېر زحمتونه ګاللې او له خپل توان سره سمې نتیجه یې تر لاسه کړي دي.

ژبه یوازې د ټولنیزو اړیکو مرکزي کړۍ نه ده بلکې د تل لپاره د انساني شعور د منعکسولو په خاطر هم یوه ستره وسیله ګڼل کېږي، ځکه چې د ژبې جوړښت او پرمختګ یوه ډېره پېچلې پروسه ده، نو یې د مفهوم او قوانینو د څرګندولو په خاطر هم په بشري تاریخ کې ډېرو فیلسوفانو او پوهانو زحمتونه ګاللې او داسې ټاکلې تعریفونه او مفهومونه یې وړاندې کړي دي چې نن ورځ د ژبې او فرهنګ په تاریخ کې یوه ډېره شتمنه پاڼه بلل کېږي.

ژبه چې د انسان په انسانیت کې ستر او حیاتي رول لري، د بل هېڅ حیوان او ژوندي موجود خاصیت نه ګڼل کېږي. همدغه علت دی چې له ډېرو وختونو راهیسې انسان "ناطق حیوان" بلل شوی دی. د مدنیتونو په جوړښت او آبادۍ کې د "کار" او "شعور" تر څنګ د ژبې ظهور یو بل مهم او عمده فکتور دی چې په خپل نوبت یې زیات خدمت کړی دی.

دا هم باید څرګنده شي چې نه یوازې په معاصرو ژبنيو مسئلو کې د ژبې د ګرامر پر څو ترڅو قواعدو د تلفظ پر ډول ډول شکلونو، د کلماتو او لغتونو پر تغیراتو، له نورو علومو سره د ژبپوهنې ارتباط او داسې نورو ژبنيو موضوعاتو باندې بحثونه شوي او کېږي، بلکې د لرغونو زمانو په مدنیتونو او فرهنګونو کې هم د نورو علمونو په څېر پر ژبنيو مسئلو، قواعدو، ګرامري اصولو باندې هم خبرې شوې او تحقیقات یې د قدر وړ دي.

الف: د ژبې په باب د لرغونو زمانو د پوهانو نظریې

څومره چې په پخوانیو مدنیتونو کې پر انساني افکارو، احساساتو، روح او روحي جریاناتو بحثونه او لیکنې شوې دي په هغه اندازه د ژبې په هکله زیاتې څېړنې او تحقیقات نه ښکاري.

په لرغوني چین کې (کانفیوشس) (۱) او په قدیمې هند کې (بودا) (۲) نه یوازې د خپلو ولسونو روحاني مشران او لارښوونکي وو چې لاتر اوسه پورې یې په جهان کې زیات پلویان شته او په پټو سترګو یې پیروي کوي، بلکې د خپل وخت داسې فیلسوفان او پوهان هم وو چې حتی د ژبې په باب یې هم خبرې اترې کړې دي. نوموړو فیلسوفانو چې تقریباً شپږ سوه کاله یې تر میلاد مخکې ژوند کړی دی د ژوند پر بېلو بېلو برخو یې نظریات ورکړي دي.

(بودا) په خپلو تعلیماتو کې انساني افکار د انسانانو له احساساتو او پوهنې سره داسې تړلي بولي چې په تدریجي توګه او کله کله هم په فوري ډول انساني ایديالونو ته رسېږي. (کانفیوشس) بیا وویل "هغه زده کړه چې په فکر برابر نه وي، د وخت ضیاع ده خو هغه تفکر چې په زده کړې سره تایید نه شي خطرناکه دی."

د لرغوني یونان د فرهنګي او علمي انکشاف په دوران کې د (فیثاغورس) (۳)، (دموکریټ) (۴)، (اپلاتون) (۵) او داسې نورو فیلسوفانو د افکارو او عقایدو تر څنګ د ژبې پر ماهیت باندې هم بحثونه شوي دي چې تر ډېرو یې د اپلاتون لیکنې زیات شهرت لري.

اپلاتون د (سقراط) (۶) شاګرد، د لرغونې زمانې مشهور فیلسوف او د لرغوني یونان له سترو افتخاراتو څخه دی، نه یوازې د فلسفې او نورو مروجو علومو په انکشاف کې یې زیات کوشښ کړی او ستر اثار یې لیکلي دي، بلکې د ژبنيو اصولو د توضیح په هکله یې هم د قدر وړ خدمتونه کړي دي. ده په خپل یوه مشهور اثر (کراتایلس) (۷) کې چې د ډیالوګ په شکل یې لیکلی دی، کلمات وڅېړل او داسې یې وویل: "د شیانو او کلماتو تر منځ ارتباط چې طبیعي او ضروري ارتباط دی، د بشري توافقاتو نتیجه بلل کېږي." (۸)

نوموړي ډیالوګ د یوې پېړۍ په جریان کې ځینې داسې متضاد تمایلات وژېړول چې تر ډېره وخته د مجادلې او مناقشې په میدان کې سره مخامخ وو. په نوموړو متضادو تمایلاتو کې یو هم د (انالوجستانو) (۹) له خوا هغه تمایل و چې ژبه یې د

یوې طبیعي پدیدې په څېر په خپل اساس کې د ټاکلې انتظام او منطق څښتنه بلله. خو (انامولیستانو) (۱۰) بیا دا تمایل او مفهوم رد کړ او د ژبې جوړښت یې له بې نظمۍ څخه ترکیب وباله.

د (انالومیزم) پلویانو دا عقیده درلوده چې د کلماتو اساس او حقیقي معناوې باید په خپلو شکلونو پسې ولاړې شي. دوی د همدغې مسئلې څېړنه (ایتمولوجي) (۱۱) وبلله. همدغې (ایتمولوجي) د ژبو په راوروستیو انکشافاتو کې د لغتونو تاریخ او ډول ډول تغیرونه وڅېړل او د اشتقاق پوهنې چې د (فلاوجي) (۱۲) یوه ډېره ستره برخه ده په نامه یادېدل. د ژبپوهنې بېلا بېلو جریانونو او د هغوی نتایجو دا څرګنده کړه چې یونانیان په دې خبره پوه وو چې "د خبرو شکلونه د زمانې په تېریدو سره تغیر مومي." (۱۳) دا باید څرګنده شي چې ددغه تغیر "د اساسي مطالعې په نتیجه کې معاصرو زده کوونکو د ژبپوهنې د ډېرو مهمو مسئلو د حل په خاطر خپله کيلې وموندله." (۱۴)

تر اپلاتون او دده تر بحث پاروونکي ډیالوګ وروسته دده هوښیار او ځیرک شاګرد (ارسطو) (۱۵) له خپلو محدودو زمانې شرایطو سره سره نه یوازې د خپل وخت ټول اجتماعي او فلسفي علوم وڅېړل او پراخ یې کړل، بلکې ژبپوهنې او د ژبې پر محتوا یې هم څرګند او موثر بحثونه وکړل او داسې یې وویل: "خبرې د دماغ د تجربو تصویرونه دي." (۱۶) ارسطو د خپلې زمانې او لرغونو مدنیتونو لومړنی فیلسوف او عالم دی چې ددماغ او خبرو تر منځ پر رابطې یې تر بل هر چا روښانه او په وضاحت سره خبرې وکړې. دلته ویلای شو چې دا نوی تحلیل د ارسطو له ډېرو مهمو او سترو کشفیاتو څخه دی. ځکه د نن ورځې ژبپوهان او سایکولوجستان هم د نوې ژبپوهنې په رڼا کې پر دې موضوع تاوده بحثونه او عمیقې څېړنې لري چې ژبه او خبرې څنګه او په څه ډول د شعور د جریان انعکاس دی.

ارسطو چې د خپل وخت دایره المعارف بلل کېږي، علمي او فلسفي څېړنې او ابتکارات یې دومره زیات د اهمیت او اعتبار وړ دي چې نه یوازې د رنسانس په روښانه دوره کې د استفادې وړ او د پوهانو د بحث مهمه برخه شوه، بلکې په معاصرو فلسفي او علمي استدلالونو او مناقشو کې هم په کار لویډلې او د څېړنې وړ ګرځېدلې دي.

د دې خبرې یادونه په کار ده چې د لرغونې یونان فرهنګي جنبش چې د خپل وخت په مروجو علومو

تصميم څخه استخراج شي، بلكې بايد يوازې او يوازې په خپله له دماغ څخه را وځي. (۲۴)

د تعقل د فلسفې دغو

طرفدارانو د نورو فلسفې او

علمي مسئلو تر څنگ د ژبې

مسئلي ته داسې نوي تعبير او

تفسير وړاندې كړ چې تر نولسمې

پېړۍ پورې چې د شعور محتوا لا

پوره نه وه څرگنده شوې، خپله

تازه كړي او توانايي وساتله،

ددغې فلسفې طرفدارانو داسې

وويل: "افكار د لغتونو او كلمو په

واسطه سره بيانېږي." (۲۵) د

دوى په عقیده، افكار په هغو

علامو او نښانو كې انعكاسې

مومي چې د يوه هدف لپاره

اختراع شوي وي؛ لغتونه د ژبې

او خبروله بېلو بېلو برخو څخه

داسې څرگند شول چې ګواکي

د تفكر حالتونه سره تړي.

د نوموړې فلسفې مکتب (د عقل اصالت) مشهور فیلسوفان او تیوریستان (سپینوزا) (۲۶)،

(لېبنیز) (۲۷)، (دکارت) (۲۸) او داسې نور دي. (لېبنیز) د خپل تعقلي مېتود له مخې د ژبې پر فلسفي اړخ داسې وويل: "ژبه د بشري دماغ تر ټولو ښه هېنداره ده." (۲۹)

د علومو او فلسفې موضوعاتو د تحول په دغې نوې تاریخي مرحله کې نه یوازې بېلو بېلو اجتماعي او طبیعي علومو تغیر او انکشاف وموند بلكې ژبنيو مسئلو هم په خپل نوبت د منځنيو پېړیو له ظلمت څخه ځانونه د رنسانس تنوير ته ور ورسول او په همدې شکل د ژبپوهنې د نوې مرحلې د پيل لاره پوره پرانستل شوه. د ژبپوهنې نوي کيفي تغير بيا هم د زماني په تېرېدلو د نويو عيني شرايطو د اماده کېدلو او د

په شپاړسمه پېړۍ کې يو لړ ټاکليو عيني ضرورتونو د پوهنو د استقلال لپاره لاره پرانيستله؛ د علومو پراخوالي او انکشاف بېلا بېل علمي او پوهنيز تصنيفونه را منځ ته کړل.

د ژبنيو څېړنو په لړۍ کې د لرغونو زمانو روميانو هم د خپل مدنيت په دوران کې د يونانيانو پر پلونو قدمونه کښېښودل او د لاتيني ژبې لپاره يې د يونانيانو په شان گرامر ترتيب او يو لړ تدريسي کتابونه يې هم وليکل. له دغو کتابونو څخه يې دوه مشهور کتابونه د مشهور «دوناتس» (۲۲) کتابونه دي چې په څلورمه ميلادي پېړۍ کې يې وړاندې کړل. «دوناتس» چې د روم له تکړه گرامر پوهانو څخه و، يو کتاب يې وروکړ خو دويم يې د لوړو تعليماتو لپاره اوږد او مفصل ليکلی. په همدې توگه، (پرشن) (۲۳) يو بل رومن گرامر پوه په شپږمې ميلادي پېړۍ کې په لاتيني ژبه يو لړ داسې گرامري اثار وړاندې کړل چې په ټولو منځنيو پېړيو کې د تدريسي کتابونو په څېر پاته شول. دا خبره هم د ويلو وړ ده چې د منځنيو تياريو پېړيو په دوران کې د يونان له يو لړ هغو روښانو فلسفي او علمي متنونو څخه چندانې استفاده نه کېدله چې د رنسانس د دوران پوهانو او مبتکرينو دخپلو نويو کشفياتو په جريان کې د استفادې وړ وبلل. د همدغو تاريخو پېړيو ځينو پوهانو په لاتين هېوادونو کې يوازې کلاسيکه لاتين ژبه مطالعه کړه؛ د گرامر ځينې مقولې يې لکه اسمونه او صفتونه کشف او سره بېل کړل او ادعا يې وکړه چې په لاتيني ژبه کې يې د بشري ژبې منطقي او قانوني شکل وموند. نو ګواکي دغو خلکو هم د يونانيانو په شان د ډېر زيات او بې ځايه غرور پېټې پر خپلو اوډو وروپورته کړې.

ب- په معاصر فرهنگ کې د ژبې

او شعور مفهوم:

په اولسمه پېړۍ کې د راز راز فلسفي افکارو تر څنگ يو هم (د عقل اصالت) (۲۳) په نامه يوه داسې فلسفه را منځ ته شوه چې تجربوي پديدو ته يې منفي ځواب ورکړ او بې اهميته يې وبللې. دې فلسفې په ډېره زبردستۍ سره داسې وويل: "هر څه چې پر تعقل او استدلال تکيه ولري هغه پوهنه او علميت دی او اعتبار لري." (د عقل اصالت) بحث چې د معرفت د تيورۍ يوه برخه منعکسوي، څرگندوي چې د عموميت او ضرورت له مخې د حقيقي پېژندنې (معرفت) منطقي اړيکي نه بايد د تجزيې او د هغه له

او فلسفو کې يې زيات برياليتوبونه په نصيب شول، خو ژبني څېړنې يې يوازې د يوناني ژبې د تفوق مظهر وگرځاوه. د لرغونې زمانې يوناني پوهانو د ژبې د گرامر په مختلفو برخو کې فعاله کار وکړ؛ د خبرو توکي (د کلام اجزا) يې تشرېح کړل او همداسې يې په لغوي پوهنه کې په خاصه توگه مبتدا او خبر (۱۷) کشف کړل. (۱۸) پر جنسونو (نر او ښځه) لمبرونو، زمانو (ماضي، حال، مستقبل)، اشخاصو (مخاطب، غايب، متکلم) او داسې نورو گرامري مقولو باندې يې هم بحثونه ډېر د قدر وړ دي. (۱۹) البته دوی ټوله ژبه نه کړه مطالعه، مگر يوازې د دوی خپله ژبه؛ دوی داسې فکر وکړ چې ګواکي د دوی د ژبې جوړښت د انساني تفکر عمومي شکلونه څرگندوي او يا هم بنيادي جهاني انتظام... (۲۰) د يونانيانو د لوړو خبرو په شان خبرې دا څرگندوي چې دوی په خپلو څېړنو او انکشافاتو داسې ډېر مغروره وو چې ګواکي هر څه يې په کې ليدل.

دا هم بايد څرگنده شي که له يوې خوا په لرغوني يونان کې د اپلاتون او ارسطو غوندې فيلسوفان موجود وو چې ژبه او خبرې يې د دماغ په ارتباط څېړلې، خو پردې بل اړخ يې عنعنوي ذهنيتونو د ژبې په باب دغه لاندې ټاکلي تعريفونه هم درلودل چې د جهان په بېلا بېلو سيمو کې په مختلفو ډولونو تيت شوي دي:

۱- ژبه د پخوانيو/لرغونو قهرمانانو اختراع ده.

۲- ژبه د ولس له رمزه ډکه روحيه جوړوي.

۳- ژبه يوه مستقيمه/آسماني تحفه ده. (۲۱)

د يونانيانو له همدغو عنعنوي تعريفونو سره سره بيا هم د دوی يو لړ علمي او ژبني تحقيقات نه يوازې دا چې د خپل وخت شاهکارونه وو بلكې په معاصرو علمي پرمختگونو او انکشافاتو کې يې هم يو ټاکلی مقام لرلی دی، دا چې لرغونو يونانيانو په خپلو څېړنو کې گرامري مفاهيمو ته هم فلسفي رنگ ورکاوه، يو مهم علت يې همدا و چې په هغو وختونو کې د علومو ټاکلی تصنيف چې د علومو د تکامل يوه معينه مرحله منعکسوي، موجود نه و او هر څه د فلسفي مفهومونو په چوکاټ کې مطالعه کېدل. دغه ډول علمي مشکلات تر هغه وخته موجود وو چې په اروپا کې د رنسانس سپېږې وچاودلې او وروسته

هدف څخه ډک داسې يونيکلي تغير دی چې پخپله د همدغه واقعيت په ماهيت سره تصديق کېږي. (۳۵) په همدې توگه دا څرگنده ده چې تفکر د ژبې، د لغتونو، علامو، سمبولونو د ماناگانو د تغير په ارتباط يوازې د انساني ذهني پراتيک يو داسې شکل دی چې پر دې بل اړخ بيا په خپل وار سره انساني فعاليتونه او کونښنونه اداره او رهنمايي کوي.

په هر صورت، شعور چې د يو ډېر اوږده تدريجي تکامل او انساني زحمت په نتيجه کې څرگند شوی، نه يوازې يې د طبيعت او ټولنې په باب ډول ډول مفهومونه او تعبيرونه وموندل، بلکې همدغه ټول تعبيرونه او مفهومونه يې بېرته د ژبې په واسطه د انسانانو غوږونو ته ور رسول او په بېلو بېلو شکلونو کې بيا تغير او تفسير شول. همدغه ځای دی چې د ژبې او شعور د تاريخي تړون کشفول چې په زرگونو کلونو پخوا لا موجود و د نولسمې پېړۍ په پای او شلمې پېړۍ په سر کې يو ډېر مهم کشف او ستر خدمت وگڼل شو.

اوس به د همدغه وروستي کشف په رڼا کې د ژبې نوی او علمي تعريف او مفهوم په لنډه او لنډې توگه وگورو: که څه هم يو لړ معاصر پوهان د ژبې شفاهي اړخ ته دومره زيات اهميت ورکوي چې ګواکي کتبي او ليکلي برخه يې بلکل له نظره غورځوي خو په داسې حال کې چې د ژبې دغه ليکلي برخه سمبولونه، علامې، نښانې او تورې نه يوازې له يوې خوا ډېر نژدې او ليرې حوادث سره نښلوي بلکې د بشریت د ډيرو زړو او لرغونو مدنيتونو را رسول او ژوندې ساتل هم د همدغه کتبي سمبولونو او ليکنو مهمه او اساسي وظيفه ده.

د انگلستان مشهور عالم (هنري سويت) (۳۶) ژبه داسې تعريفوي:

"ژبه د افکارو د توضيح کولو د هغو ژبنیو آوازونو وسيله ده چې په کلماتو سره تړلې شوې ده." (۳۷) (بونرد بلاچ) (۳۸) امريکايي مشهور معاصر فيلسوف بيا د ژبې په باب داسې وايي: "ژبه د آزادو لفظي سمبولونو داسې يو نظام دی چې په واسطه سره يې اجتماعي گروپونه يو له بل سره

د شعور اساس له ټولنيزو فعاليتونو څخه داسې راپيل او له ژبې سره يې داسې نه بېلېدونکي اړيکي پيدا کړل چې د خپل پرمختګ له مخې يې د انسانيت نيکلي او غوړيدلي جهان له تېرو محدودو سرحدونو څخه را جلا او بېګانه اعلان کړ. انسان د شيانو او حوادثو په هغه پراخه نړۍ کې زېږيدلی دی چې په مخکينيو انساني نسلونو پورې اړه لري. همدغو شيانو او حوادثو د انساني پېژندنې او معرفت د ژور علمي جريان پر اساس د ټاکليو هدفونو لپاره بېل بېل شکلونه او حالتونه منعکس کړل. بايد دا خبره هېره نه کړو چې له واقعيتونو سره د شعور د ارتباط طرز او ډول په مستقيمه توگه د انساني جسماني ادارې په واسطه (خلاف د حيواناتو له حالته) نه ټاکل کېږي. بلکې د هغه کره وړه په بېلو بېلو داسې عادتونو او اړيکو پورې اړه لري چې يوازې او يوازې د ولسونو او انساني گروپونو تر منځ شته. د انسان خپل فعاليتونه د نورو خلکو تر منځ په خپله د انسان په واسطه داسې پېژندل کېږي لکه د نورو خلکو فعاليت چې د پېژندلو وړ دی. همدغه علت دی چې انسان د خپل هر فعاليت بيه په هغو اجتماعي معيارونو کې ټاکي چې انسان پخپله د نورو خلکو په منځ کې منلي دي، ځکه نو شعور يې له هغه پوهنې او زده کړې چې د انسان په خپل اجتماعي، تاريخي يون اړه لري او همداسې يې له هغه انساني خبرو او ژبې چې يوازې د بشریت خاصه ده کوم بل مفهوم او بل تعبير نه شي موندلای. تفکر چې د شعور له مختلفو برخو څخه يوه ډېره مهمه برخه جوړوي "نه يوازې د اطلاعاتو او معلوماتو يو ساده جريان دی بلکې د واقعيت يو فعال، حساس او له

شعور د اصلي محتوا په کشفولو سره له سختو محدودو شرايطو څخه په انقلابي توگه را تېر شو.

د نولسمې پېړۍ په آواخرو او د شلمې پېړۍ په اوږدو کې له يوې خوا د (فرويد) (۳۰) او (ويليم جيمز) (۳۱) او (پاولوف) (۳۲) غوندې سايکولوجستانو او فزيولوجستانو له بلې خوا (ليونارد بلم فيلد) (۳۳) او (ايدوار ډسپين) (۳۴) په شان نويو ژبپوهانو يوازې د ژبې محتوا څرگنده نه کړه، بلکې د يوې ډېرې مهمې زده کړې په څېر يې د ژبپوهنې نوي حدود اعلان کړل. د ژبې د پرمختګ او انکشاف دغې نوې کيفي مرحلې نه يوازې د علومو د انکشاف نوی دوران وېشو بلکې د شعور له کشفولو سره يې يو ځای د علومو په نړيواله کورنۍ کې د بشري فرهنگ د اعتلا په خاطر د يوې نوې حياتي پوهنې، سايکولوجي او ژبپوهنه هم ور داخلې کړې. په همدې توگه د بشري فرهنگ او علومو په ستره خزانه کې نوي علوم داسې ور زيات شول چې د بشر د فرهنگي تاريخ يو لړ هغو سوالونو ته يې مناسب ځوابونه ورکړل چې د تاريخ په اوږدو کې يې ځوابه پاته وو.

روحيات يا سايکولوجي چې د ژبپوهنې ډېره نژدې مرستندويه پوهنه ده او د نولسمې پېړۍ په پای کې يې ظهور کړی دی، د دماغ مختلفې پېښې او پديدې د عصري بېلابېلو لابراتواري وسايلو په واسطه څېړي، د مختلفو طبيعي او اجتماعي پوهنو په کومک سره خپل موجوديت تشبتيوي او د زمانې په تېرېدو سره پراخوالي او پرمختګ مومي. سايکولوجي چې د ډول ډول رواني حوادثو د توضيح او تشریح کولو په خاطر منځ ته راغلې، د مفهوم او مانا د روښانولو په خاطر يې مشهور امريکايي فيلسوف (ويليم جيمز) داسې وايي:

"سايکولوجي د افکارو، عواطفو، تمايلاتو او احساساتو... او (د شعور د جريان) پوهنه ده." کله چې د دماغي پېښو محتوا او د شعور ژوندی جريان د انسان د رواني ژوند د مبدا په څېر کشف شو، نو نه يوازې د فيلسوفانو او سايکولوجستانو څېړنو نوي حدودو وموندل بلکې لابراتواري څېړنو يې هم نوي جېتونه پيدا کړل.

اوس چې د سايکولوجي عمده او اساسي څېړنو پر شعور تکیه وکړه نو به روښانه کړو چې شعور د عيني واقعيتونو د انعکاس هغه عالي شکل دی چې يوازې او يوازې په انسان او د هغه په محتوا پورې اړه لري. شعور د دماغ ټول هغه جريانات رانغاړي چې د عيني جهان او انساني موجوديت د پېژندنې په هکله فعاله برخه لري.

- Encyclopidia...p.566, 67.
 26- Spmoza (1632-1677).
 27- Leibniz.G (1696-1716).
 28- Descartes.R (1596-1650).
 29- Konwledge of language,
 Chomsky, U.S.A, 1980, p.1-2.
 30- Frued, S (1856-1939).
 31- James.w (1842-1925).
 32- Pavlov.p (1849-1936).
 33- Bloomfield.L (1887-1949),
 34- Sapir.E (1884-1939).
 35- Dictionary of
 philosophy.g.frolov...p.82.
 36- Henry sweats.
 37- Britanica
 Encyclopidia...p.566.
 38- Bernard Bloch.
 39- Britannica...p.566-7.
 40-Dictimary of
 philosophy...p.82.
 41- Colliers Encyclopedia, U.S.A,
 V.14, p.299.
 41- Psycho, linguistics.
 42- The History of psychology,
 monton Hunt, U.S.A, 1993, p.532.

ماخذونه

Bibliography

- 1- Knowledge, Chomsky
noam, USA, 1986.
- 2- Invitation to language,
Richard Hudson, Great Britain,
1984.
- 3- Dictionary of philosophy, I
frovol Moscow, 1982.
- 4- Psychology, CK.
Sigelmanand F, H Sanford,
1979, USA.
- 5- Britanica Encyclopedia,
1988.
- 6- Language, Leonard
Bloomfield, USA 1984.
- 7- Psychology, Henry
Gileitman, Network.
- 8- The story of Language,
Memoir, USA 1984.
- 9- Collar's Encyclopedia
Great Britain, 19 74.
- 10- Chomsky, john Lyons,
Great Britain 1974.

مېزونو تحليل او تجربه کوي، بلکې د اوازونو په
نفيسو امواجو کې د انسانانو د پوهولو او را
پوهولو پروسه په ټول اړخيزه توگه توضيح او
بياولای شي.

پورتنيو خوانو پوهنو د خپل منځي اړيکو په
نتيجه کې له يوې خوا د جهاني علومو د کورنۍ.
نوي غړي زيات کړل له بلې خوا د سایکو-
لنګويستیک پوهنې په ظهور سره يې دغه نوی
حقيقت هم د توجه وړ وگرځاوه چې په ژبه کې د يوه
مهم او اساسي قالب يا شکل په څېر تفکر د
احساس وړ دی.

په پای کې ددې خبرې يادول په کار دی چې ژبه
نه يوازې افکار له يوه ځايه بل ته نقلوي بلکې د
خپل جوړښت په دوران کې د دماغ د فعاليت لارې
هم روښانه کوي. د تفکر د جريان مطالعه چې په
همدغو لارو سره لوسته او څرگنده شوې ده، د
سایکو-لنګويستیک پوهنې د کار او فعاليت يوه
مهمه سيمه ده. (۴۲)

لمنليکونه

- 1- Coficius (551-479B.C)
- 2- Buddah (6th - 5th B.C)
- 3- Pythagoras, (365-275 B.C)
- 4- Democratus of Abdera (460 -
370 B.C)
- 5- Plato (428 - 348 B.C)
- 6- Socrates (469 - 399 B.C)
- 7- Cratylus.
- 8- Language, Leonard Bloom
Field. U.S.A, 1984, P.4.
- 9- Anologists.
- 10- Anomalists.
- 11- Etymology.
- 12- Philology.
- 13 - Language...P.5.
- 14 - Language...p.5.
- 15- Aristotle (384-322B.C).
- 16- Britanice Encyclopedia,
U.S.A, V.22, p.566.
- 17- Subject and predicate.
- 18 - Language...p.5.6.
- 19- Language, Leonard
Bloomfield, p.5.6.
- 20 - Ibid...p.5.6.
- 21- Languate...p.5.6.
- 22- Dunatus Aelius.
- 23- Priscian.
- 24- Dictionary of philosophy,
I.Frolov, Moscow, 1984,p.350.
- 25- Britanica

مرسته کوي. (۳۹) په همدې توگه يولي پوهان او
فيلسوفان د ژبې تر ټولو عام او معاصر تعريف چې
هر ډول سمبولونه په خپل ځان کې رانغاړلی شي،
داسې وايي:

"ژبه د علامو او سمبولو هغه سيستم دی چې د
بشري پراتيک په جريان کې د پېژندنې او ارتباط
ساتلو درانه وظايف اجرا کوي." (۴۰) ژبه چې د
سمبولونو او نښانو يو متشکل جوړښت او نظام
دی د انسانانو د ژوند تامين او بېلوېلو افکارو او
اطلاعاتو د تبادلې په خاطر د انساني گروپونو او
ډلو تر منځ د ارتباط د ساتلو دنده پر مخ بيايي. په
بل ځای کې د ژبې په باب داسې ويل کېږي: "ژبه د
لفظي او ليکل شويو سمبولونو يو داسې سيستم
دی چې انسانان يې د افکارو او احساساتو د
نقلولو او ارتباط نيولو له امله استعمالوي." (۴۱)
دا هم ځکه چې انسانان فقط او فقط د ژبې په
واسطه يو او بل سره پېژني او خپل مشترک
مشکلات سره حلوي. همدغه علت دی چې ژبه نه
يوازې د شناخت او پېژندنې د تبادل وسيله ده
بلکې د مدنيتونو د رانقلولو او ساتلو يوه ډېره
ستره واسطه هم ده.

شفاهي ژبه چې د ژبې ډېره مهمه او عمده برخه
ده د ژبې په اوازونو، د انسانانو په غوږونو سره د
اورېدلو او انساني دماغ په تعبيرولو سره مشخصه
کېږي. په همدغه ډول که چېرې شعور او دماغ د
الفاظو او کلمو تعبير او پېژندنه کوي، خو
سایکولوجي بيا د دماغ په داخلي اعضاوو کې د
اوازونو او غوږونو د امواجو تصويرونه داخلوي.
همدغه الفاظ او کلمات بيا په خپل نوبت ټاکلي
فکرونه او مفهومونه تر ټاکليو ځايونو پورې له
ځانه سره نقلوي. که څه هم حسابي، سپورتي او
داسې نور سمبولونه او يولي اشاروي فکرونه له
ځانه سره پرلای شي خو بې له شکه چې ډېره غټه
وسيله بيا هم همدغه شفاهي ژبه، اوازونه او
سمبولونه دي چې د ټولو باندنيو شيانو او پديدو
شکلونه او تصويرونه انساني دماغ ته رسوي. نو
ځکه خو وايو چې "ژبه دماغ ته د خارجي نړۍ
پرانستې کړکۍ ده."

نتيجه

اوس نو ارواپوهنه او ژبپوهنه دوه داسې ځوان، مهم
او سره وروڼه علمونه دي چې په ډېرې کلکې
انډيوالۍ سره مشترک عمل کوي: روحي او فکري
ټول پيچلې حوادث نه يوازې د لابراتوارونو پر

ډله ییزه مفاهمه، ابلاغ عامه

Mass Communication

سره د معاصرو پېړیو تاریخ ته یوه بله مبدا وټاکله. د نړۍ دوه ډېر دوامداره او خواکمن انقلابونه (صنعتي انقلاب او د میډیا انقلاب) له همدغه وخت څخه پیل شول. په رښتیا چې دا ډېره لویه انقلابي پېښه وه چې یو آسماني کتاب (انجیل) د پایانو د انحصار له منگولو څخه ووت او پیغام یې عامو خلکو ته ورسول شو. زموږ له نظره که دا کار دمخه شوی وای، بنایي انجیل به له گوتو وهلو او تحریفونو څخه خوندي ساتل شوی وای.

ډله ییزه مفاهمه د مفاهمې د نورو ډولونو په پرتله:

که څه هم دلته زموږ د بحث اصلي موخه ډله ییزه مفاهمه ده، خو له دې امله چې د ډله ییزې مفاهمې لمنه ډېره پراخه ده او په هغې کې د مفاهمو نور ډولونه لکه له خپل خان سره مفاهمه، د دوو کسانو تر منځ مخامخ مفاهمه، د کوچنیو او لویو ټولنیزو گروپونو تر منځ مفاهمه، کارپو باري مفاهمه یا تنظیمي مفاهمه، خپل خپل غځایونه لري، نو غواړو چې ډله ییزې مفاهمې ته د رسېدو د لارې پر سر د مفاهمې ځینې نور ډولونه هم څه ناڅه وپېژنو.

له خپل خان سره د یو چا مفاهمه Intrapersonal Comm.

په دې ډول مفاهمه کې یو څوک له خپل خان سره فکر یا خبرې کوي، خپل احساسات پخپله ارزښاتي کوي. خپلې خبرې یا خپله لیکنه د کار په جریان کې تر خپلې څارنې لاندې نیسي. په دې مفاهمه کې د یو چا عصبي نظام یا حسي ارگانونه د پیغام استوونکو (مرسل) په توګه کار کوي. دده دماغ د مرسل الیه (اخیستونکي) دنده سرته رسوي. فرض کړئ تاسې پخپله له خان سره مفاهمه کوئ، نو د پیغام استوونکي او هم اخیستونکي تاسې پخپله یاست. کله کله ددې ډول مفاهمې پیغام په برقي کیمیاوي ټکانونو یا ضربو (Electro Chemical Impulses) کې پېچل کېږي. رسنۍ وسیله (میدیم) یې مرکزي عصبي سیستم (Central Nervous System) دی. فیدبیک یې هم هماغه برقي کیمیاوي ټکانونه دي.

که د موضوع له یو څه پېچلي تخنیکي حالت څخه راوړو، نو تاسې د خپل مېز له پاسه اېښودل شوی تلیفون په نظر کې ونیسئ، لکه څنګه چې د تلیفون شبکه په یوه ښار کې هرې خواته غځېدلې

تر موږ پورې را رسولې دي. له میلاد څخه ۲۵۰۰۰ کلونه مخکې د فرانسې د (Lascaux) نومی ځای د یوه غار پر دېوال باندې د یوه آس، دوو غویو او یوې بزې (وزې) تصویرونه ایستل شوي دي. که څه هم د تاریخ پوهانو له نظره دا تصویرونه کومه لیکل شوې شرحه نه لري چې هغه زمانه ورباندې د تاریخ مبدا وبلله شي. دا هم پوره جوتنه ده چې دا تصویرونه د څه مقصد لپاره کښل شوي دي؛ خو هغه د داسې رسنۍ وسیلې په توګه چې د ژورنالستانو په ژبه د زرګونو لفظونو او کلماتو ارزښت لري، موږ ته د هغې زمانې د خلکو یو پیغام را رسوي هغه دا چې: "دا د کار څاروي دي چې باید وساتل شي او وپالل شي". همدارنګه په لرغوني مصر کې د "ژوندانه د کلۍ سمبول" اوس هم موږ ته بې مفهومه نه دی، په اوسنیو رسمي تشریفاتو کې د لویو ښارونو ښاروالان خپلو ډېرو درنو او مهمو مېلمنو ته د خپل - خپل ښار د "کلۍ سمبول" د سوغات په توګه چې لوړ معنوي ارزښت لري وړاندې کوي. ګواکي یوې نړیوالې عنعنې د یو نړیوال پیغام یوه ارزښتمنه محتوی تر موږ پورې را رسولې ده او هغه دا لکه څنګه چې بند ورونه (دروازې) په کلۍ خلاصېږي، هماغسې د زړه کلپونه هم د مینې او لورپینې په کلۍ خلاصېږي. یو جرمني "زرګر گوتنبوک" په خپل کار او زیار سره په ۱۴۵۳م کې د چاپ د ماشین په اختراع کولو

ډله ییزه مفاهمه چې ځینې افغاني لیکوال یې ډله ییز اړیکي او د لرې پښتونخوا لیکوال یې د اردو په تقلید "ابلاغ عامه" هم بولي. ماس کمونیکېشن د مفاهمو یا ابلاغیاتو تر ټولو اوچت او پراخ غځیدلی پوړ دی. ددې پراخې مفاهمې لمنه ډېره غوړېدلې ده، که ووايو چې زموږ دا ټوله نړۍ او له هغې څخه چورلېدونکې سپوږمۍ چې موږ ښکلي مخونه ورسره تشبیه کوو او د آسمان هغه ستوري چې زموږ پر لوري سترګونه وهي ددې ډول کمونیکېشن د شبکو په پراخ اوبدل شوي جال کې را نغښتل شوي دي، مبالغه به نه وي.

یو وخت چې لوی خوشال بابا ته پر ستورو باندې د کمند اچولو هیله پیدا شوه او علامه اقبال د هغه دغه لوړه آرزو زموږ د زمانې ځوانانو ته ابلاغ کړه، د ډله ییزې مفاهمې وسیلو هغه د رښتیا کېدو مرحلې ته ور سوله. انسان پخپله سپوږمۍ ته ور وخوت او ټوله نړۍ یې د سپوږمۍ له حالاتو څخه خبره کړله. دا لړۍ لا روانه ده. دا دی وخت په وخت د نورو سیارو او اقمارو په باره کې تر لاسه شوي اطلاعات د نړۍ ټولو اوسېدونکو ته رسېږي. عامه ابلاغیاتو موږ د ځمکې د زړه له حال او د سمندر د تل د بې شمېره زیاتو مخلوقاتو د ژوندانه له حالاتو او خاصو کړو وړو څخه خبر ساتلي یوو.

د ډله ییزې مفاهمې وسیلې یوازې موږ د خپلې اوسنۍ زمانې له حالاتو څخه نه خبروي، بلکې د زرګونو کلونو مخکینیو انسانانو پیغامونه یې هم

اجازه راکړئ، غواړم چې د پوهنې او روزنې په باره کې د دولت د نوې ستراتیژۍ په اړه ستاسې له نظر څخه خپل لوستونکي یا اورېدونکي خبر کړم.

مخامخ مفاهمه Interpersonal Comm.

دا ډول مفاهمه زیاتره د دوو کسانو تر منځ کېږي، داسې یوه مفاهمه د شخصي روابطو په جوړونه او ټینګښت کې ډېره اغېزناکه ده. دا مفاهمه دوه ډوله ده. یوه یې دمخامخ (Face to Face) خبرو او بله یې له یو ځای څخه بل ځای ته د پیغام استولو (Point to point) مفاهمه ده.

د مخامخ خبرو مفاهمه لکه چې له نوم څخه یې څرګندېږي. د مخامخ خبرو اترو یا لارښوونو په شکل سرته رسېږي. پیغام یې معمولاً د اشخاصو تر منځ د ژورو شخصي اړیکو د ټینګولو په باره کې وي. رسنۍ وسیله یې خبري همدارنګه په ښه او خپره کني راغلي بدلونونه، د سترګو، وروڅو، شونډو او لاسونو حرکات (Body Language) او ځینې نورې غیر شفاهي نښې او نښانې دي. غبرګون (فیډبیک) په کې ګړندی وي ځکه چې په مفاهمه کې سمدلاسه د خبرو یا نورو کړو وړو له لارې غبرګون ښوول کېږي.

له یو ځای څخه بل ځای ته (Point to Point) مفاهمه کې پیغام معمولاً د تلیفون، لیکونو، تلګرافونو، د کمپیوټر او یا د ملګري راډیو (CB) له لارې سرته رسېږي. په دې ډول مفاهمه کې پیغام معمولاً تشریفاتې اړخ لري. فیډبیک یې د تلیفون له لارې نسبتاً ګړندی دی، هغه کمپیوټر هم چې په نېټ ورک کې یې ګڼه ګوڼه زیاته نه وي، د فیډبیک له ګړندي کېدو سره مرسته کوي. خو د پوستې تلګرام او داسې کمپیوټر له لارې چې په نېټ ورک کې یې ګڼه ګوڼه زیاته وي فیډبیک یو څه ځنډنی وي.

د کوچني ګروپ مفاهمه

Small group Comm.

د کوچني ګروپ مفاهمه په یوه کوچنۍ غونډه کې هر چا ته د خبرو اترو، حقایقو بیانولو یا نظر څرګندولو موقع برابرېږي. دا مفاهمه دوه ډوله ده، چې یو ډول یې مخامخ او بل ډول یې له یو ځای څخه بل ځای ته مفاهمه ده.

د کوچني ګروپ په مفاهمه کې وړاندیزونه، د مجلس اجندا د پیغام حیثیت لري، رسنډویه وسیله یې غالباً خبرې اترې وي، خو کله کله سمعې او بصري وسیلې هم په کې په کار لوېږي. غبرګون یې هم د خبرو اترو په ښه وي خو کله کله د تایید په

ده، هماغسې ستاسې د عصبي نظام شبکه ستاسې د یوه راپورتر خپله مفاهمه د یوې مهمې مرکې د بدن هرې خوا ته غوړېدلې ده، چې ستاسې پینځه لپاره د چمتووالي په کار کې مهمه مرسته کوي. یو

په لویدیزه نړۍ کې د عمومي ابلاغ یا ډله ییزې مفاهمې موسسې د پانګه والو په پانګو چلېږي. نو باید پانګه والو ته هم لږ یا ډېرې مادي ګټې ورسوي. سره له دې هم د ډله ییزې مفاهمې خصلت دادی چې د ټولنې په مقابل کې خپل لوی - لوی مسولیتونه هېڅکله له نظره ونه غورځوي. د ټولنیزې مفاهمې ځینې موسسې هڅه کوي چې د اعلانونو له لارې ځانونه له خپله کوره پوره کړي. خو اعلانونه پخپله په ځینو ځایونو او وختونو کې ددوی د غاړې غړوندي ګرځي او مسلکي آزادي یې زیانمنوي.

راپورتر پخوا له هغه چې له یو مهم سړي څخه د مرکې لپاره وخت واخلي، دی باید د هغه د عمر، شخصیت، مسلک، او کار په باره کې پخپله له خپل ځان څخه ډېرې پوښتنې وکړي او بیا پخپله خپلو پوښتنو ته ځوابونه ولټوي له مهم شخصیت څخه یوازې د هغو موضوعاتو په باره کې پوښتنې وکړي چې په خاص ډول د ده له کار او نظریاتو سره ډېره رابطه ولري.

که دی داسې وکړي بیا به مجبور نه وي چې له یو ډېر مشهور شخصیت سره خپله خبره په دې خبره پیل کړي "مهرباني وکړئ تاسې خپل ځان لوستونکو یا اورېدونکو ته معرفي کړئ" کېدای شي یو مشهور سړی د یو راپورتر دا ډول یوه خبره د ځان لپاره یو سپکاوي وبولي او په داسې یوه پوښتنه کېدای شي مرکه له پیل کېدو څخه دمخه په تپه ودرېږي، ځکه مشهور شخصیتونه ښايي ونه غواړي چې په خپله خوله خلکو ته خپل ځان ور وپېژني، نامتو کسان په دې شرمېږي چې خپلې کارنامې پخپله بیان کړي یا د ځان صفت پخپله وکړي.

که یو راپورتر د یو مهم سړی د ژوند او شخصیت په باره کې خپله مفاهمه تر یوه حده بشپړه کړې وي نو دی به ښايي خپله مرکه په داسې یوه ښه مقدمه پیل کړي:

"پوهاند ډاکټر... صاحب! تاسې د خپل عمر څلویښت کلونه د هېواد د پوهنې په خدمت کې تېر کړي دي، څومره چې زه خبر یم تاسې په دې ساحه کې د تالیفاتو او مطالعاتو خاوند یاست. په څو نړیوالو سیمینارونو او کنفرانسونو کې مو هم برخه اخیستې ده. دلته که

واړه حواس د دماغ له مرکزي برخې سره په ارتباط کې ساتي، مثلاً ستاسې د سامعې او بصري حواس د غږ او ستاسې د سترګو د نظر له لارې دماغ ته د یو ډېر ګړندي موټر د راتنډې کېدو خبر ورکوي او ستاسې دماغ ژر ستاسې بدن ته حکم کوي چې ځان ډېر ژر د سړک یوې څنډې ته کړي.

خبره روښانه شوه له خپل ځان سره ستاسې د مفاهمې په جریان کې ستاسې محسوسات، خپل تفکرات او خپلې فیصلې شاملېږي، په دې ډول مفاهمه کې تاسې خپلې خبرې یا خپلې لیکنې پخپله ارزښتي کوئ، که تاسې غواړئ خپلې خبرې یا خپل کړه وړه ثبت کړئ بیا نو له سمعې او بصري وسیلو څخه یا له کمپیوټر څخه هم کار اخلئ: ددې مفاهمې پروسه پخپله د یو فیډبیک په توګه راتاوېږي. یعنې تاسې په خپله د خپلې مفاهمې په غبرګون خپل ځان ډېر ژر پوهولای شئ.

د ابلاغیاتو ځینې ماهران له خپل ځان سره د یو چا مفاهمې ته د کمپونیکیشن په ساحه کې مهم ځای نه ورکوي، خو ځینې نور د هغې مقام ډېر لوړ بولي او وایي چې نورې مفاهمې له کړو وړو، کردارونو یا اکشنونو سره، خو - له خپل ځان سره د یو چا مفاهمه له مانا سره زیاته رابطه نیسي، مانا دا چې د یو پیغام اصلي ارزښت ټاکي. د دغو پوهانو له نظره د مفاهمې ټول ډولونه یو له بل سره د رابطې په مزو تړل شوي دي چې یوه له بلې څخه په جلا توګه نه شي مطالعه کېدلې په تېره بیا له خپل ځان سره د یو چا د مفاهمې (Intrapersonal Communication) مطالعه چې د تخیل او فکر په لحاظ لوی ارزښت لري بنسټیز اهمیت هم لري. د ژورنالیزم د استادانو له نظره له خپل ځان سره

پيغامونه د ټولو کارکوونکو د هڅو په نتيجه کې جوړېږي او بشپړېږي.

په لويديزه نړۍ کې د عمومي ابلاغ يا ډله ييزې مفاهيمې موسسې د پانگه والو په پانگو چلېږي. نو بايد پانگه والو ته هم لږ يا ډېرې مادې گټې ورسوي. سره له دې هم د ډله ييزې مفاهيمې خصلت دادی چې د ټولنې په مقابل کې خپل لوی - لوی مسوليتونه هېڅکله له نظره ونه غورځوي. د ټولنيزې مفاهيمې ځينې موسسې هڅه کوي چې د اعلانونو له لارې ځانونه له خپله کوره پوره کړي. خو اعلانونه پخپله په ځينو ځايونو او وختونو کې ددوی د غاړې غړوندي گرځي او مسلکي آزادي يې زيانمنوي.

په سوسياليستي هېوادونو کې، ډله ييزه مفاهيمه د حکومت له خوا تمويلېږي او د هغې سياسي لارې لپاره استفاده کېږي چې دولت يې ټاکي. سره له دې هم د دې لپاره چې له خلکو سره څه نا څه ذهني رابطه ولرلاي شي نو ځينې اجتماعي خدمتونه هم پر غاړه اخلي.

د ډله ييزې مفاهيمې يو خاص کيفيت دادی چې په هغې کې د پيغامونو گڼه کونه زياته وي چې دا خصوصيت د لوستونکو، اورېدونکو يا ننداره کوونکو له خوا د تقسيم فيديک امکانات ډېر کموي. دا کېدای شي چې تاسې يوي ورځپاڼې ته د غبرگون په توگه يوليک واستوي، يا کېدای شي کوم څوک د راډيو او تلويزيون پر کوم پروگرام انتقاد وکړي، يا ښايي څوکسان په خپلو - خپلو ليکونو کې د هغوی ځينې خپرونې يا پروگرامونه وستايي، خو دا ليکونه چې البته د متبادلي وسيلې له لارې وراستول کېږي، د ټولو هغو پيغامونو غبرگون نه شي څرگندولای چې په ډېر زيات شمېر کې، په متراکم ډول د ډله ييزې مفاهيمې له لارې خپرېږي.

داسې هم پېښېږي چې په تلويزيون کې د ځينو ديني، روغتيايي، اقتصادي او سياسي موضوعاتو د تحليل په جريان کې له اورېدونکو او کتونکو څخه کوم څوک د بحث په جريان کې د متبادلي وسيلې (د تليفون يا انټرنېټ) له لارې پوښتنه وکړي. تحليلوونکي د خپل بحث جريان موقتاً

نورو مفاهمو په نسبت زيات خنډنی وي، معمولاً د متبادلو وسيلو له لارې استول کېږي. ددې خبرې مانا داده چې د تلويزيون ننداره کوونکي يا د راډيو اورېدونکي خپل، خپل سټيشنونه نه لري، نو د خپلو نظرياتو يا شکايتونو د استولو لپاره له نورو متبادلو وسيلو لکه ليک يا تليفون څخه کار اخلي. له دې کبله چې په (۱۹) پېړۍ کې د نامعلومو افرادو لويه ټولنه (Mass Society) بلل کېده، نو د ډله ييزې مفاهيمې لوستونکي او اورېدونکي (Anonymous audiences)، يانې بې نومو مخاطبين بلل کېدل، نو د دوی لپاره پر کار اچول شوې مفاهيمه باندې د (Mass Communication) نوم اېښودل شوی و. خو اوس د کميونېکيشن د يو پروفيسر او څېړونکي فريډريک ويليامز له نظره د نن زمانې لوستونکي، اورېدونکي او ننداره کوونکي دومره هم نومورکي نه دي. ځکه چې نن خاص - خاص ټولنيز گروپونه د ابلاغياتو او اعلانونو لپاره په نښه کړل شوي هدفونه گرځېدلي دي. نو اوس دده له نظره د (Public)، کلمه د (Mass) په نسبت د عامه مفاهيمې لپاره يوه مناسبه کلمه ده. ښايي زموږ په ژبه کې د مانا په لحاظ دومره حساسيت موجود نه وي، ښايي اوس هم زموږ "ډله ييزه" کلمه ورته مساعده وي ځکه چې هغه د "تودي" يا "مقدار" له کلمو څخه چې د (Mass) له تحت الفظي ماناگانو څخه دي، توپير لري. سره له دې هم کېدای شي څوک ورته عامه مفاهيمه يا عمومي ابلاغ او يا هم ابلاغ عامه ووايي، اصلاً دا ډول اېښودل شوي نومونه يا اصطلاحات سمبوليکه بڼه لري او سمبول هغه کلمه يا بله ورته نښه بلل کېږي چې د يو ډول ټولنيز تړون له لارې ورته داسې يوه مانا جوړه شوې وي چې د ټولو خلکو له خوا ومنل شي او په کار واچول شي، کېدای شي زموږ ځينې صلاحيت لرونکي "ويي جوړوونکي" استادان ورته مناسبه اصطلاح جوړه کړي خو دا اصطلاح به هغه وخت عموميت پيدا کوي چې د ټولنې لويه برخه يې ومنې.

د ډله ييزې مفاهيمې يوه ځانگړتيا داده چې د هغې د ميډيا لويې - لويې ادارې لکه ورځپاڼې، د راډيو او تلويزيون ادارې او سټيشنونه، د فلمونو سټوډيوگانې او د خپرونکو نورې موسسې دي. خو په دغو ټولو موسسو کې افراد هم لويه برخه اخلي د مثال په توگه د کميونېکيشن بنسټ تر ډېره حده د راپورترانو کار او زيار پياوړي کوي نور مسلکي او فني کسان هم په کې په انفرادي ډول مهمې ونډې اخلي. د دې مفاهيمې

توگه سرېږول کېږي، کېدای شي د مخالفت لپاره هم سر په بل ډول وښوول شي، همدارنگه د رايو يا ووتونو ورکول يا د تايد او هم د مخالفت په توگه د لاسونو اشارې هم په فيډبېک کې راځي.

د کوچني گروپ د (Point to Point) مفاهيمې پيغام له هغو موضوعاتو څخه جوړېږي چې د يو گروپ غړي ورباندې د ممکنو وسيلو له لارې بحث کوي. ددې مفاهيمې رسنۍ وسيلې تليفون، لوډسپيکر، ويډيو او کمپيوټري رابطې وي. فيډبېک يې د ځينو وسيلو له لارې گړندی او د ځينو نورو وسيلو له لارې خنډنی وي.

د لوی گروپ مفاهيمه

Large Group Comm.

په دې ډول مفاهيمه کې د پيغام اخيستونکو شمېر تر پيغام استوونکو ډېر وي. په پيغام کې يې د تفريحي موضوعاتو په گډون ډېر شيان راتللی شي. رسندويه وسيلې يې مخامخ خبرې دي چې سمعي او بصري وسيلې هم ورسره مرسته کوي. کوچنۍ کوچنۍ ډرامې، موسيقي او داسې نور هنري شيان هم ورسره ملگرتيا کوي. د لوی گروپ مفاهيمه د وسيلو له لارې ډله ييزې مفاهيمې ته ور نژدې کېږي.

عامه يا ډله ييزه مفاهيمه

Public or Mass Comm.

پخوا له هغه چې ددې ډول مفاهيمې په باره کې لزم تفصيلات ورکړو غواړو پر هغو خصوصياتو لنډه رڼا واچوو چې عامه مفاهيمه له نورو ډولونو څخه راجلا کوي، ددې مفاهيمې پيغام استوونکي يوازې يو څوک يا څو کسان نه دي. بلکې د ميډيا موسسې لکه ورځپاڼې، د فيلم سټوډيو، د تلويزيون شبکې او د دوی خپرونکي په زياترو هېوادونو کې د اطلاعاتو وزارتونه د پيغام استوونکو په توگه کار کوي.

ددې ډول مفاهيمې په پيغام کې له خبري، ديني، تعليمي، جدي اجتماعي، اقتصادي او سياسي مسايلو څخه نيولې تر تفريحي موضوعاتو پورې هر څه راځي. رسندويه وسيلې يې د ميډيا ټول ډولونه په تېره بيا مطبوعات، راډيو، تلويزيون او فلمونه دي. ددې مفاهيمې د پيغام اخيستونکي عام خلک دي. فيډبېک د لوستونکو، اورېدونکو يا ننداره کوونکو د غبرگون ليکونه دي چې د خپرونو مرکزونو او دفترونو ته استول کېږي، غبرگون يې د

د ډله ییزې مفاهمې وسیلې) څلور بنسټیز مقصدونه لري.

- ۱- خبرول To inform
- ۲- ښوونه کول To educate
- ۳- اغېزه کول To Influence
- ۴- تفریح کول To entertain

پورتني مقصدونه د ژورنالیزم لپاره هم شمېرل شوي دي، ظاهرأ ژورنالیزم لکه چې له نوم څخه یې څرگندېږي له ژورنالونو (ورځپاڼو، جريدو او مجلو) سره ارتباط لري، خو د کتابونو په ګډون ټول مطبوعات پخپله لمن کې رانغاړي. مطبوعات پخپله یو پراخ مفهوم لري، د افغانستان د ژورنالیزم د یو استاد ډاکټر ظاهر صديق له نظره ټوله میدیا په مطبوعاتو کې شاملېږي چې په تخنیکي لحاظ په دوو برخو چاڼې او برقي مطبوعاتو باندې وېشل کېږي.

اصلاً ګډو موخو او هدفونو چاڼې او الکترونيکي میدیاګانې په یوه لاره روانې کړې دي. په تاریخي لحاظ هم پیغام او خبر یو د بل تر څنګ په شریکه لاره روان شوي دي. پخوا له هغه چې چاڼې مطبوعات راپیدا شي یا الکترونيکي میدیا خپل جال هرې خوا ته خپور کړي. جارجیانو په یوه خوله او یوه ژبه خبر له پیغام سره یو ځای بیان کړی دی، همدا سبب دی چې ننني ژورنالیستان د پخواني جارجي د نوم او حیثیت درناوی کوي. د نړۍ څو مشهورو مجلو په خپلو ځانو د جارجي (Herald) نوم ایښی دی؛ دا دروند نوم د مبشر یا قاصد ماناګانې هم لري چې پر خلکو باندې ښې لګېږي. د ژورنالیزم او کمیونیکیشن ماهران په ګډه سره خبرونو او اطلاعاتو ته زیات اهمیت ورکوي او د خلکو لپاره یې حیاتي او ضروري ګڼي، خو په شعر او شاعری، ادبي او هنري آثارو کې هم په زړه پورې پیغامونه په تیره بیا د زړونو پیغامونه لټوي او هغه د ابلاغیاتو په لویه لمن کې راټولوي ځکه چې دغه ادبي او هنري اصناف هم پیغامونه لري او هم اغېزې.

اخځونه:

Wernon E. Cronen, W. Barnett Peace and Lind Horris "The Coordinated Management of Meaning" "Human Communication Thoery" Harper and Row, Publishers Inc. Newyork 1982.

له دې امله چې فیډبک په هره مفاهمه کې د هغې د ګټورتوب او موثریت درجه ټاکي له بلې خوا په ډله ییزه مفاهمه کې د غبرګون لاره ډېره اوږده او زیاته پیچلې ده. نو ټول هغه کسان چې په میدیا کې کار کوي، دا مسولیت پر غاړه لري چې د خپلو ټولو لوستونکو، اورېدونکو او کتونکو ټولو

دروي او د پوښتونکي پوښتنې ته ځواب ورکوي. ځینې موسسې چې د ډله ییزې مفاهمې مسولیتونه پر غاړه لري کوښښ کوي چې د خپلو خپرونو په مقابل کې د خلکو غبرګون ځان ته معلوم کړي. سره له دې هم له دې امله چې په ډله ییزه مفاهمه کې د پیغامونو په استوونکي موسسه کې زیات

د پیغام یا خبر ژبه باید کافي صراحت ولري اېهار باید په کې نه وي کوښښ دې وشي چې له هغې ژبې څخه کار واخیستل شي چې ټول خلک ورباندې پوهېږي. سره ددې چې هغه باید یوه فصیحې او بلیغې ادبي ژبه وي خو په آسانی او ساده ګی کې باید عامیانه ژبې ته ډېره نژدې وي. په دې باره کې به که د خدای (ج) رضا وه د "میدیا ژبه" تر عنوان لاندې یو څه زیاتې خبرې وکړو.

احتمالي پوښتنو ته (که څه هم مخامخ نه وي) په ځوابونو برابرولو سره خپل خبرونه او پیغامونه په مکمله بڼه وړاندې کړي. دا کار هغه وخت ښه سرته رسېدلای شي چې د انګریزي ژبې پنځه (W) ګانو او یو (H) ته او د پښتو پنځه (څ) ګانو او یوې (چ) ته پوره پوره ځوابونه برابر کړي. یعنې په انګریزي کې د (Who, What, When, Where, Why) او (How) پوښتنو او یا د پښتو (څوک/چا؟، څه؟، څنګه؟، څه لپاره/ولې؟، څه وخت؟، او چېرې؟) پوښتنو ته ځوابونه برابر کړي. ددې لپاره چې د خبر او پیغام د لیکلو په وخت کې د خلکو ټولو په تیره د هغوی ډېرو ضروري پوښتنو ته پوره او ښه ځوابونه ورکړل شوی وي نو باید د "څنګه؟" او "ولې؟" پوښتنې ډېرې تکرار شي.

د پیغام یا خبر ژبه باید کافي صراحت ولري اېهار باید په کې نه وي، کوښښ دې وشي چې له هغې ژبې څخه کار واخیستل شي چې ټول خلک ورباندې پوهېږي، سره له دې چې هغه باید یوه فصیحې او بلیغې ادبي ژبه وي خو په آسانی او ساده ګی کې باید عامیانه ژبې ته ډېره نژدې وي، په دې باره کې به که د خدای (ج) رضا وه د "میدیا ژبه" تر عنوان لاندې یو څه زیاتې خبرې وکړو.

میدیا او ژورنالیزم:

د ډله ییزې مفاهمې د استادانو له نظره میدیا

خلک کار کوي په میدیم کې یې هم ګڼې او ډول ډول رسندویه وسیلې په کار لوېدلې دي لوستونکي، اورېدونکي یا ننداره کوونکي یې هم د خلکو لویې لویې پر ګټې دي، نو د ټولو خلکو چټک غبرګون که بیخي ناشونی نه وي نو آسانه هم نه دی. د کمیونیکېشن د استادانو له نظره د پیغامونو د استوونکو او اخیستونکو تر منځ ډېر دیوالونه او ورونه درېدلې دي، په همدې دومره ورونو او دروازو کې دروازه وانان (Gatekeepers) هم پر خپلو خپلو دندو ګومارل شوي دي، دا دروازه وانان څوک وي؟ دوی د لویو خپرونو موسسو یا بروکاسټ کوونکو موسسو کارکوونکي لکه چلوونکي، منیجران، انجنیران، راپورتران او نور ډېر مسلکي او فني کسان دي. یوازې دوی نه بلکې ددوی د کار وسیلې د مرسلې او اخذې لویې لویې دستګاوې هم د دروازه وانانو په جمله کې راځي. ددغو دومره اصطلاحی دروازه وانانو موجودیت په عمومي ډول په ډله ییزه مفاهمه کې نه یوازې فیډبک څنډوي، بلکې په خپله د پیغامونو په رسونو کې هم ځنډ پېښوي، مثلاً که د راډیو او تلویزیون خبرونه چې په راډیو او تلویزیون کې ډېر لږ وخت نیسي او ځینې نور ژوندی (Live) پروګرامونه په نظر کې ونه نیسو دغه لویې نشراتي دستګاوې که څه هم ډېر وسایل ولري خلکو ته خپل زیات پیغامونه له دومره زیاتو دیوالونو، ورونو او دروازه وانانو څخه دومره ژر نه شي تېرولی او خلکو ته یې په بهر نه شي رسولی.

په افغانستان کې

استاد محمد آصف صمیم

د آزاد شعر (ازاد نظم) سرخېلاند

یادښت:

- تر هر څه وړاندې د دې لیکنې د اوډون (ترتیب او تنظیم) په باب ځان پر دغو یو څو څرګندونو (وضاحتونو) اړ بولم:
- ۱- د پښتو په څېر یو کولتوري ټولنه کې چې هېڅوک په کې خپلو شپږمبو ته تروې نه وایي- د چا د هنري ارزښتونو او پورې (مقام) ټاکنه پخپله داسې یوه چار ده، چې ګوتې وړ وړل د زمري زړه غواړي.
  - ۲- د دغسې هنري ارزونو لپاره یو رسمي او اکاډیمیک ژمن او د لوی لاس خښتن (Authority) په کار دی، چې پرېکړې یې د کاني کرښه وګڼل شي او د چا خبره، خبره یې ځمکې ته و نه غورځول شي.
  - ۳- په افغانستان کې د آزاد شعر په دې شپېته کلن بهیر کې په شلګونو لاروي رامیدان ته شوي. د ټولو څه چې د دوی د استازیتوب بېلګو راوړو ته هم د دې لیکنې ججوره تنګه ده.
  - ۴- خوزه بیا هم سل زرونه یو کوم او یو څه وچ لاندې ستاسې مخې ته په دې نیت ږدم، چې دغه څېړنه یوازې زما د مینې او ادبي ژمنې له مخې وګڼئ. پرېکړه او خوښونه مې استثناء هم درلودای شي او ټینګ هم خوراکی شي.
  - ۴- په دې لیکنه کې یاد شوي ښاغلي اړینه نه ده چې ټول سرخېلاند او مخکښان وي او نه ټولو خپله ټوله شاعري ازادې شاعرۍ ته ځانګړې کړې ده، خو د څېړنې د بشپړتیا په انگېزه چوپ شوي دي.

...

وايي. دا موسیقي او وزن له نثره جلا یو څیز دی؛ خو له دود شویو او پېژندویو وزنونو لرې دی. ایلېټ وایي: د شعر ټول (وزن) باید داسې وي چې پرې له پوهېدو سره (وزن) ځان شاته کړي او په شعر کې ونښتلی شي او چې څنګه ترې مخ واړوو او پرېشاني مو، یوسي سر را جګ کړې او پاموځوي (طلا درمس، رضا براهني).

ازاد شعر په لومړي ځل د اتلسمې پېړۍ په پای کې په اروپا کې را پیدا شو. بیا د نولسمې پېړۍ په پای او د شلمې په سر کې په بلجیم کې د ایمیل ویرهارن (۱۸۵۵-۱۹۱۶)، او په روسیه کې د الکساندر بلوک (۱۸۸۰-۱۹۲۱)، والري بریوسف (۱۸۷۳-۱۹۲۴) او نورو له خوا ډېره پراختیا ورکړ شوه.

د "فرهنگ اصطلاحات ادبي" لیکواله (سیماداد) بیا د آزاد شعر په باب په دې نظر ده:

په اروپا کې ازاد شعر په نولسمه پېړۍ کې د

تقطیع کېږي. آزاد شعر تال او سندریزوالی لري، خو نه هغه تروڼې او قراردادي موسیقیت، دا تال، وزن او آهنگ له نثره جلا دی، خو له هر ډول دود شویو او پېژندویو وزنونو لرې دی.

ازاد شعر د نوي شاعر لپاره یو ډول آزادي ده، خو لټي، تنبلي او د قالب له یوښت او یووالي نه لرېوالی نه دی.

ځینې کره کتونکي آزاد شعرونه د نړۍ ټول بې ټوله او بې وزنه شعرونه ګڼي؛ خو ځینې نور بیا آزاد شعر دومره ټیټ او بې ارزښته بولي، چې وایي دا ډول شعر یو ټوکې شوی او یو تر بل لاندې کښل شوی نثر دی. خو په ټولیزه توګه ویلای شو، چې دواړه خواوې پر افراط او زیاتې ولاړې دي؛ ځکه ازاد شعر کومه نرې قافیه او ټاکلی ټول نه لري او ټول یې سر تر پایه په ژوره توګه په شعري وزنونو د ټوټه کېدو وړ نه دی، یانې یوې ناټاکلې موسیقۍ او وزن ته ازاد شعر

"د نوي او زاړه اصطلاحات قراردادي او نسبي مفهومونه دي. جهان دومره ژر ژر تحول کوي چې موږ ته د "نوي" او "زاړه" ویلو مجال نه پاتې کېږي. د سترګو په رپ کې هر څه بدلېږي او نوي کېږي. خو چې موږ د "نوي" کلمې ویلو ته خوله جوړوو، هغه نوی زوږ شوی وي. نو ویلای شو چې هر زوږ نوی اوهر نوی زوږ دی او تر څو چې د نیا وي، زوږ به نوی کېږي او نوی به زېږېږي."

(استاد الفت)

د نوي او زاړه تر منځ د پولې د راکښلو او توپيرونې په رڼا کې غواړو د آرې (اصلي) موضوع [ازادې شاعرۍ] پر څېړنه لاس پورې کړو:

آزاد شعر: (Versliber (Free Verse

هغه شعر ته وایي چې د څه عروضي ټول منونکي نه وي او د کوم شعري (عروضي) بحر له مخې نه

فرانسوي سمبوليالو شاعرانو په شعرونو کې څپاند شو. دغو شاعرانو ته چې شعر يې يو ډول برسېرونه (مکاشفه) گڼله، د تول (وزن) زنجيرونه د شعر لاس وپښې تړونکي او ددغسې شعر له شرايطو او غوښتنو سره ضد بلل او د ټاکلي تول (وزن) په وړاندې يې د شرطونو له منلو پرته په پوره ازادۍ شعر وايه. په انگلستان کې خو تر فرانسوي سمبوليالو وړاندې د ويليم بليک رومايو آرنولد په څېر شاعرانو آزاد شعر وايه.

(فرهنگ اصطلاحات ادبي ۱۸۲/مخ)
ننني پوهان جديد نظم ته نثري نظم يا د نظمې نثر نومونه اخلي او په ټوله دنيا کې جديد نظم هم په دغه رنگ کې ويلی کېږي. دا اگر چې د فني خصوصياتو سره د تجريد په لوري هم يو واضح رجحان لري او په پښتو کې هم نن سبا ددې قسمه تجريد تجربې کېږي چې يوازې دا تجريد د معنی له لحاظه نه، بلکې د فورم له لحاظه هم دی او د دنيا نورې ژبې دا قسمه نظم بيخي يو جديد صنف گڼي دا نظم په پښتو کې هم جديد دی، خو اثار يې زموږ په فولکلور کې ډېر زاړه دي او که ووايو چې څومره ټيټه زړه ده، همدغومره د جديد نظم دا انداز زوړ دی، نو بې ځايه به نه وي.

د نن سبا په جديد نظم کې که د قافيې يا د عروضونه ډډه کوي، د هغې وجه داده چې د نن سبا رجحان په دوه ډوله ادبي رنگ لري، يو خو دا چې جديد نظم گو شاعران په قافيه او عروضو کې د خپل خيال محدوديت نه قبلوي او بل د تجريد رجحان دی، چې په يو څو لنډو او اوږدو کرښو کې د معنی هغه ټول صورت را گير کړي، کوم چې که په نثر کې بيان ته پرېښودل شي، نو د يو څو کرښو په ځای به ترې يو اوږد مضمون ساز شي. بله غټه خبره په جديد نظم کې د علامت روح دی، علامت په زړه شاعری کې هم و، ولې د هغې علامت معنوي صورت بيخي جدا و. جديد علامت يو خصوصي نفسياتي پس منظر لري او دغه نفسياتي پس منظر کله داسې وي، چې په ښکاره ډول نه شي بيانېدای او په نظر کې ورته د څه مخصوصو علامتونو په ذريعه معنی ورکړل شوې وي او دلته هم د ټيټې د شاعری علامت او د جديد نظم علامت ډېر نږدېوالی لري.

(ډاکټر راج ولي شاه خټک، پښتو کليز نمبر ۱۹۸۵/۸۶)

په افغانستان کې لومړنۍ بې قافيې شعر (د استاد عبدالرحمن پژواک) د "کليمه داره" روپۍ د ډرامې متن دی چې سر تر پايه په آزاد شعر کښل

شوی او د سېلابونو د تول په ساتلو سره يې يوازې ردیف او قافيه له لاسه ورکړي دي. دا ډرامه له ۱۳۱۷ هـ ل (۱۹۳۸ ع) را وروسته کښل شوې ده. (زرينې خانگې ۷۳/مخ)
ښاغلی زرين انځور د زرينې خانگې د ليکوال له څرگندونو لږ نور هم وړاندې ځي او په افغانستان کې د آزاد شعر لومړنۍ بېلگه تر "کليمه دارې" روپۍ وړاندې پښې، ليکي:
استاد حبيبي د طلوع افغان (۱۳۱۵ هـ ل - ۱۹۳۶ م د عقرب لومړۍ) د خانگې گڼې په (شپاړسم مخ) کې (د کور قاصده راته ووايه) تر سر ليک لاندې يو (آزاد شعر) ليکي او په شروع کې يې وايي چې:

د کور قاصده!

راته ووايه
حال د يارانو، د وطن خپل
وما پردېس ته
حال را ښکاره که
د دلدارانو د وطن خپل
هغه باغونه، هغه گلونه
د کهسارانو، د وطن خپل

د کور قاصده!

د کور قاصده!

راته ووايه

حال د يارانو

په شنو باغو کې

په شنو دښتو کې

د وطن به

نسیم چلېږي

په لویو غرو يې

توري ورېځې

گرځي د ورځې

بيا به اورېږي

پاکه فضا کې

د اسمانو يې

لمرونه گرځي

ستوري خلېږي

د کور قاصده!

د کور قاصده!

راته ووايه

حال د يارانو

هلته به اوس

بيا پسرلی وي

ښه به هوا (وي)

د گل خندا وي

د مستۍ لوبې
چې مو کولې
هغه ټوله.
بيا مهيا وي
لمر به خلېږي
بلبل جغېږي
غونچې غوږېږي
رون به سباوي
د کور قاصده!
د کور قاصده!
راته ووايه
حال د يارانو.....

(دکابل مجله - ۱۳۶۳ - ۱۹۸۴ م)

ښاغلی انځور وړاندې زياتوي:

د طلوع افغان په نورو گڼو کې هم د لوی استاد په قلم نوي او آزاد شعرونه کښل شوي او خپاره شوي دي او په دې توگه يې د پښتو شعر ددغه اړخ په بشپړېدو او پيلېدو گڼې خپله ونډه تر سره کړې او يو بل نوښت يې را څرگند کړی دی.
همدارنگه يې د ځينو نړيوالو شعرونه په ژباړه کې هم پوره کار کړی دی.

(د همدې گڼې ۶۹ مخ)

ښاغلی رفيع تر کليمه دارې روپۍ وروسته د عبدالعظيم ساپي "دا پښتو د پښتونخوا ده" نومي نظم د آزاد شعر دويمه هڅه بولي وايي.
په کليمه دارې روپۍ پسې عبدالعظيم ساپي د آزاد شعر د لارې دويم لاروی دی، چې شعرونه يې د ۱۳۳۱ هـ ل = ۱۹۵۲ م په بهير کې په "تيلاب" نومي آزاده جريده کې خپرېدل، بېلگه يې:

دا پښتو د پښتونخوا ده

پرې به پايي،

پرې به وياړي

واړه لوگه

زه پښتون یم

له پښتو سره مې ده مينه

هم روزمه به يې زه په پښتونواله.

(زرينې خانگې ۷۴/مخ)

... په دې وروستيو کلونو کې د پوهاند بهالدين مجروح خانخاني ښامار د خپلې جرړې اولسي هغو ته ور رسوي. (پښتو شعر څنگه جوړېږي؟ ۷۵ مخ)
دادی اوس د ازاد شعر (ازاد نظم) تر ستومانوونکيو تعريفونو او په افغانستان کې د آزاد شعر تر لنډۍ تاريخچې وروسته پخپله د ازاد

گونگه خړه

هومره لرې سره لاړو
چې د سترگو نه پناه شو
داسې نه معلومېدله
چې به بېرته گوندې راشو
گونگه خړه د سحر وه
ترمې ترمې خوره شوې
هغه وربخې چې بېگا وې
د افق د پاسه نه وې
د موټر نه چې وتله
لږ ساره يې رانه وشو
ما پرې خپل لېجې خواړه کړه
دواړه بيا سره تاوده شو
پسېده چې چېرته کېنو
نو يو ځای مې ورته وکوت هېڅ نه و
زموږ پام ورته
د کوم ځای نه لمر راوخوت
غر بیده و په سکوت کې
سیند يې سره بهېدلو
يو ساده غونډې نسیم و
چې بې ربطه بونگېدلو
د ساحل د يو ډنډو کې
د پستو شگو په غاړه
د کمکیو چپو غونډې
په نازونو راغله، لاړه
بيا يې سر زما په ولي
بانډې کېنود په کلاره
په ورمېر زما يې جوړه
کړه د گرمو شونډو لاړه
دواړه خیر شو، په حیرت شو
چې څه ښکلې ښکارېدله
سپینه بڼه يې اوبو کې
خندېدله، رېږدله
مايې نښې ته په ډنډو کې
له ورا وويل په زوره
ای زما د ژوند مالکې
ای زما د امید کوره
بيا مې شونډې غوږ له ور وړې
چې کوڅې کړم ورنه لرې
ورته ووايم د سره
پسېدو کې دا خبرې
نو مې غلې غلې وکړه
هممه ورته په غوږ کې

زړه مې ډاډه شو زیاتي
تویک مې راکه چې ځم
چې غیر حاضر نه شمه
دغه پیسې در واخله
خرڅې د کور په واخله
خدای دې وي ستا ساتونکی
که چېرته مې شومه زه
گلشکه:
خدای د هر چا یار دی
زړه دې ته مه غورځوه
زه به خرڅې کومه
خان ته به خرڅ گټمه
تر پایه....

کلیمه داره روپی / ۸ مخ

استاد بېنوا

ساقی پاڅه...!

ساقی پاڅه پیاله راوړه
د هوښیاری غم رانه واخله
جاړ ډې شمه
ساقی پاڅه پیاله راوړه
...
چې بیا سر ښاره هستانه شو
د جام له فیضه رنده شو
له چسرتونو بېگانه شو
چې له مستۍ سره مو مست شي سمې غرونه
ساقی پاڅه پیاله راوړه
...
د محبت جوړه دنیا کړو
د غم په مرگ پورته صها کړو
په دا دنیا کې یوه خندا کړو
په خندا مو فلک وکي اتنونه
ساقی پاڅه پیاله راوړه
...
ژوند د سرور یوه ترانه شي
د مایوسۍ کور ویرانه شي
زما وستا ځای میخانه شي
شولاس تر غاړه، زړه په زړه وایو رازونه
ساقی پاڅه پیاله راوړه

نوي شعرونه / ۱ مخ

شعر د ځينو مشرانو او ځوانانو د شاعرانو بېلگې
درته مخې ته ږدو، البته دا تر دې دمه د سلگونو
شاعرانو له ډلې نه د يو څو گوتو په شمېر شاعرانو
د وينا بېلگې دي.
يوه بله يادونه چې په افغانستان کې د ازاد شعر د
يوې بشپړې ټولگې د پنځوونکي او تخليقوونکي
په باب ده، هغه دا چې په گران افغانستان کې
پوهاند ډاکټر زيار يوازي شاعر دی چې د خپلې
شاعرۍ يو غوښتن اړخ يې ازادې شاعرۍ ته بېل
کړی دی او لږ تر لږه شپږ څانگې ټولگې لري چې
گړدې يې ازادې شاعرۍ ته بېلې کړې دي.
(استاد زيار د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری ۲۶ مخ)

استاد پژواک

کلیمه داره روپی

گلشکه:

زه سمه ناسته يم
خو ته خبره وکه
زړگي مې ډک دی زیاتي
غرزی:
خبره داده چې ما
سبا جگړې ته لېږي
د انگرېز جنگ نښتی
که هلته ووژل شم
او تا ونه وينم زه
ارمان په زړه به لاړ شم
د خاورو لاندې به پروت
او ستا په یاد کې به يم
د وينو ډکې سترگې
او د سرو شونډو ارمان
دغه بېلتون مې بڼوده
گلشکه:
دا خوښادي شوه کنه
يا به غازي راشي
يا به شهيد سردار يې
زه به په جگو سترگو
قام او تربور ته گورم
ته به په هسکه غاړه
جنت کې گرځي واړه
دا نو د غم...
دا نو د غم....
غرزی:
ياره رښتيا دې ووي
دا بستا له سترگو جار شم

اوس چې لمر ختلی په اسمان باندې
نور بخښي، گرمي بندي جهان باندې
ژوند، مشور او رڼا وېشي انسان باندې
وخاندئ، فرشي گلونو وخاندئ

...

اوس چې خلک
خوب نه پاڅېدلي دي
لار د ترقۍ کې خوځېدلي دي
زيار باسي.
په کار و زيار ښاغلي دي
وخاندئ، فرشي گلونو وخاندئ

...

اوس چې کارگر زيار باسي او کار کوي
اوس چې کرگر
بيړه او تلوار کوي
اوس خدمت د گلو چې ماليار کوي
وخاندئ فرشي گلونو وخاندئ
وخاندئ گلونو له رڼا سره
خمکې سره، لمر سره
هم د خدمتگارو له وينا سره
وخاندئ فرشي گلونو وخاندئ

[د ژوند انځور]

استاد پسرلی

وروستۍ مینه

لکه په چا چې ژوندون خوږ شي، خو د بل لپاره
يا لکه شمه چې شي جوړه د محفل لپاره
يا لکه ټپک چې جوړوي زړونه وربل لپاره
د تل په مینه مې په شعر کې دنيا هېره کړه
لکه ماشوم چې په کالو کې مشغولا هېره کړي
يا مې پرست چې په ساقې پورې صهبا هېره کړي
يا کو مین چې په وصال کې تمنا هېره کړي
ما په لیلې لیلې ویلو کې لیلې هېره کړه
لکه مظلوم نه چې مقصد په اوسېلو کې ورک شي
يا بې گناه محکوم نه عذر په کتو کې ورک شي
لکه بلبل نه چې گلان خپلو نغمو کې ورک شي
ما نه خپل شعر د گلمخو تماشا هېره کړه
لکه غمي چې د گېڼو په سپینو سرو کې پټ شي
يا د لمر مخ چې په نظر سونکو شغلو کې پټ شي
يا کوم مضمون چې په رنگینو کتابو کې پټ شي
مانه سترگه، د شعر پټه مدعا هېره کړه
لکه مینه چې ښایسته وي له خوږو پاته شي

تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي
گومان نه کړم چې دا به حقیقت وي
ما ملکونه، هېوادونه ډېر لیدلي
په صحرا کې ما اوږدې مزلې کړي
ځینې ځینې حقایق مې دې موندلي
خو رښتیا رښتیا خبرې مې راوړي
یوه دا چې
دا ژوند څه دی؟ یو مرموزه مهندس دی
خو ددې سمندر غاړې پورې لار شته
او د دې لارې لومړۍ پړاو دوزخ دی
بله دا چې

جهنم نه چېرته لرې دی نه پټ په بل جهان کې
جهنم د هر انسان دی، هر انسان ته پخپل خان کې
د دوزخ په لور سفر دی ځانځانی ته ستنېدل تل
راشه واوره اوس ددې سفر داستان ته!
یوه ورځ د ورځ ماښام خره تیاره وه
زه را ووتم د ښار له شور ماشوره
شپه نژدې وه
دروازې د ښار شوي پورې
شوم روان د دشت په لوري
حال ویجاړې لتولې مې د ورک سمندر غاړې
تر پایه...

وږمه / ۱۹۷۶

څېړندوی خدمتگار بختانی

فرشي گلونه

وخاندئ فرشي گلونو، وخاندئ
خاندې نور، گلونه نوبهار کې
خاندې د پسرلي په شنه بهار کې
خاندې د پسرلي په شنه سهار کې
تاسې په اهار کې
مرغزار کې
وخاندئ، فرشي گلونو وخاندئ

...

تاسې تورو شپو کې
نه غوږېږئ
توره تروږمۍ کې
نه خندېږئ
اوس سپینه رڼا کې راسپړېږئ
وخاندئ فرشي، گلونو، وخاندئ

...

خو اواز مې ترې تم شو
د نسیم او سیند په زوږ کې
په مکېز مکېز بې وموښ
سر زما په زني پورې
یعنې دا چې راته وایه
ډېرې ډېرې، نورې نورې
غر هماغه شانې چوپ و
موږه لاړو پسې وړاندې
باد د غره له وړو بوټو
تاوېدلو لاندې باندې
د پستو شگو یو درمند
غځېدلی خلبدلو
چې د سیند د چپو لږ بې
په لمنو لگېدلو
دې ورمنده کړه په بیړه
ماهم ښه وځغلوله
چې په شگو پرېوتلو
لږه ومې خولوله
نومېر و، د لمر وړانگې
مهربانه وربدلې
دا توده وه، مامې ځانگې
پرې اوږدې وغوږولې
د اسمان له سترگو پټه
وه زما د سیوري لاندې
یو په بل کې سره ورک شو
هومره ماته شوه را وړاندې
شگې سیند ته ښویدلې
غر هماغه شانې چوپ و
باد د غره له وړو بوټو
تاوېدلو لاندې باندې

نوي شعرونه ۱۷۸ مخ

پوهاند ډاکټر سید بهاولدین مجروح

ځانځاني ښامار

داسې وایي:
چېرته لرې یو لوی ښار و
اوازه یې د ښایست خبره هر لوري
په دې ښار کې اوسېده یو لوی سړی هم
د ولس په هوښیارانو کې هوښیار و
سوچ وهل، فکر کول یې کسب و کار و
د جهان او ژوند رمزونو لتول ده
په دفتر، په اوراقو، کتابو کې
یوه ورځ د ورځ یې دا شانتي بیان کړو:
ترکوم وخته چې داځمکه دا اسمان وي

د "قسمت" لیکې

دغه څه کاني راوشوي
ولې بیا را باندې ځمکه آسمان اور شول؟
د هستۍ د پسرلي د سمسور بې د گلغوتیو
له لېمو مې
ګلابي اوښکې څڅېرې
د نیستۍ د سمسور مني د اغزیو په لمن کې
تور کارغان چې را یرغالي
په ښکو کې د چوڼو
پر سمسورو ګلګڼو؟
تور لېوان د کاز را ګډې بې
په څرمنو د پسونو
زما نړۍ ۳/مخ

***

محمود فاراني

د ابدیت مسافر

د زمان پلنه بیدیا کې
د تاریخ پر مټار پیچ لاره
یو څو څاڅکي دي د وینو
او د پښو دي یو څو ښې
یو غمجن لازوی درومي
پر اغزو
پر تورو کانیو
پر ژورو
او پر لوړو
زولنې یې رنگ په وینو
پر لاسو یې ځنځیرونه
پر اوږو یې د ژوند پټی
...

دا غمجن لازوی څوک دی
خوار انسان دی
ډی راغلی دی تورتم نه
د ماضي نه د عدم نه
کې بدلی دی ستم نه
د دنیا او ښار په لوري
دغه وړک اقلیم وخوا ته
د رڼا په هیله درومي
خو افسوس منزل نه مومي
...

د زمان پلنه بیدیا کې
د تاریخ پر مټار پیچ لاره

دا شاعر زرګی مې له ګوګل نه راوباسې
تش جام راته ښیې او یو رنگ یې ګڼګوي
...

زه هره مسره لکه آبداره توره کاږم
ته پرې د مظلومو سینه ګۍ څېرې کوي
زه ورته ښایسته پښتني ګند په مری ډک کړم
ته یې د لذت لپاره بېرته ورشکوي
...

شپه چې ښه پخه شي، تاریکې شي، چوپایي شي
هار د آرزوګانو په قلم باندې پیښ
زړه وایي شپنه! هغه غمونه دي اوس نه شته
لرې چېرته غږ شي چې شپونکيه پام کړه، یم
...

کله کله وایي چې وړوکی یم بې باکه
شګو باندې ناست یم، خاتنه ځلي جوړوم
څڼو باندې دوږې، په غومبورو باندې خاورې
ټولو کایناتو باندې امر چلوم
...

بیا مې خاتنه پام شي چې لوی شوی یم خلمی یم
لاس په ږیره را کاږم او سر وښوروم
جګ شم دېوال ته په هېنداره کې خان ګورم
خان وینمه، تا وینم، هېنداره ماتوم

نوي شعرونه ۱۱/مخ

***

پوهاند ډاکټر زیار

سترګې پر لار

ما خپلې سترګې وکړلې
په تګلوري کې ستا
په دې اسره

چې به راشنې شي
ستا د ناز خرام تر پلونو لاندې
خو تا

له بده مرغه
کې خپل تګلوری بدل
او زه همغسې
د پخوا په شانې
درته یو مخ سترګې پر لار پاتې شوم

زما نړۍ ۶/مخ

***

یا د ښایست په ګناه پیغله له سیلو پاته شي
یا خوش الحان مرغه محروم له الوتو پاته شي
د هوسایي اندېښنې ښه طبع په ماهېره کړه

نوي شعرونه ۹/مخ

***

سپنتا

کېږدی

هلته د وچ ډاګ په لمنه باندې
د مني باد ته یو کېږدی، رېږېږي
په دې کېږدی، کې یوه رنځوره ښځه
اور بلوي او له دردو ژېږېږي
د کمېسه له ترازو څخه یې
د بې پناه صورت پوستکي ښکاري
د وجود توبنه یې رنځو خوړلې
په هر اندام کې یې هډوکي ښکاري
یو ډنګر سپی ګرد له کېږدی، ګرځي
یوه زړه اوښه په اغزیو چو ده
د خاورو د وټو کاروانونه روان
د مازیګر سترګه په کېناستو ده
دغه کېږدی، دا مسافره بېرې
چې لارې نغاړې او مزلونه وهي
کومه خوا درومي، چېرې لاره کوي
د څه لپاره واټونه وهي
ای تورې تورې د صحرا بېرې
د بې وطنو پوونده وو یاره
وايه چې کله به انجام ته رسي
ستا د ستومانه ژوند اوږده لاره.

د ژوند انځور ۴۲/مخ

***

استاد شپون

څوک یې! دغه څوک یې! چې مې هره شپه څارې؟
پرېږده نور مې پرېږده، نور مې ډېر مه خوروه
سیوری خومې نه یې، زه په دغه بڼه نه یم
مه را پسې ګوره، نوره خپله لپار ګوه
...

شپه سترې ستومانه ډکټکي د پاسه پرېوځم
حوب مې په شېبو شېبو له خانه هېروي
ښه چې خوږ ویده شم، ستا ویرژلې څېره ګورم
بش دغه لیدن دي په ما شپه سبا کوي
...

چاته ویلی نه شم، چې یو سیوری را پسې دی
ته مې هم ټوکې، هم مې ګناه ته لمسوي

يو څو څاڅکي دي د وينو
او د پينو دي يو څو نښې

[د ژوند انځور]

عبدالباري جهاني

ابليس و خندل

خالق دا ښکلي دا رنگينه ځمکه
د هسکو غرونو د لالونو، د سيندونو سره
انسان ته ويښه
او په سينه کې يې ورکښودله خپله مينه
خو ده په زړه کې د شيطان په لمسه
د سرو او سپينو او د خاورو مينه وروزله
د همدې مينې په خاطر يې د ورور وينې توبې کړې
د فرشتو له سترگو وينې راغلې
او شيطان وموسېده
د همدې مينې په خاطر يې ولسونه اېل کړل
د يوه لوی سپه سالار په نوم پوځونه جوړ شول
ځمکې يې لاندې کړلې
جونگري ونيږدې
د سرو او سپينو خزاني جوړې شوې
سپه سالار له خپله ښاره، کلا وگرځول
او د بل ښار د خزانو په تمه وځوځېده
تورې را ووتلې
چرې په وينو شولې
سرونه ورغږېدل
کلي لمبه لمبه سول، ښار او کوڅو اور واخيسته
سپه سالار ښځې له ښاره څخه لرې يووړې
او په تاوده يې کړل د سود او د سودا کونجونه
کتار کتار ځوانان يې ودرول
د ټولو زړونه رېږدل، سترگې يې هښې پاته
او يوه گرې را وروسته
د لوی پېښو په حکم
لکه برگونه د خزان، سرونه ورژېدل
فرشتو وژړل، شيطان له خونۍ ونځېده
پېرې پېرې د جنگ لمبو ښارونه وسوځول
د بې خبرو، د ناپوهو خلکو
د برېښو، د غښتلي اتلانو
د زمره په وينو
د غرو لمنې د ښارونو کوڅې ورنځېدې
او يوه شپه څه کرغېرنې شيطاني وسوسې
د کوم ظالم سپه سالار، و زړه ته لاز پيدا کړه
پوځ يې را وباله، لښکرې يې را جمع کړلې
او د دينمن د ستر معبد خواته يې مخه کړله
د فرشتو زړونه بيا و رېږدل

او پر شيطان له خوشاليه جامې تنگې سولې
سپه سالار له خونې پوځه سره
په لار کې کلي، درموندونه، لوی ښارونه جوړ کړل
هر څه يې وسوځول
د غرو لمنې بيا په وينو سرې شوې
دښتونه ورنځېدل
هديرې ډکې شولې
له ښاره پورته شوي د ښځو، ماشومانو چينغې
او د پوځونو له هيسته ځمکه سره تېۍ شوه
سپه سالار لکه خونې ځناور
سترگې يې سرې وې غږ مېده له قهره
ايستلې توره د معبد پر لوري وځوځېده
او هلته پرې شول پر سجود باندې پراته سرونه
يو گرې وروسته معبد ونږېده
دخدای پر مېنه لمبې وڅرخېدې
د لرې لرې هېوادونو د بچو سينو کې
د انتقام بخږې وځلېدل
د هر يوه په زړه کې
د تل لپاره د غضب اورونو خاله وکړه
په اسمانو کې د ملکو ساندي پورته شولې
او د ابليس له کوره راغلل د قاه قاه پغونه

پايکوپ ۲۲

ډاکټر اکبر، اکبر

ځوانه ته څوک يې؟

په نرو څو کو...
د خدای له مينې
په خدای مينو له ازل جوړ کړی
شپه د مکې کږو کوڅو کې تاو شوه
او ځوان...
د يوې کوڅې له ځمکې
د ښار اسمان ته کتل
د هسک له خلاصو کړکو
د ستورو گرمې رڼا
لکه ارزو د سترمنو پېغلو
د دېوالونو د تنو له چاوده
کږو کوڅو کې کور د جانان ته کتل
او چې ساه...
د زړې شپې ماته شوه
نو، يوه ساه ماتې بودې
په سر يې پنډ پروت،
امسا کړه کېږدي
پل يې ترې کوږ شي
ځوان ورته لنډ شو
او درې پله شو
په يوه کوڅه کې
درې قدمونه شو، په توره شپه کې
د امسا ټک...
د بوهۍ پل...
د ځوان گامونه...
او د گامونو اواز...
اوس د زړې شپې
سکوت نغمه کړو
مورې له خپله ښاره چېرته وځي؟
له کوره وځي، د چا در ته وځي؟
ځوانه د وخت له پېغمبره تښتم
وايي دې ښار ته جادوگر راغلی
جادو په زړونو پوکي
د هغه تانده ځواني...
او بادامي لېمه...
سترگې لکۍ د سبا...
ځواني پاکه، بې داغه
او خبرې يې لکه د ژوند، دا خوت سندرې
خو خلک د پلار نيکه له دينه اړي
ښه نو مورې سترې به شې، دا پنډ دې ماله را کړه
پوخ د بودې احساس
د ځوان اواز... ځان ته نغمه کړو
او د گامونو غږ اوس د زړې شپې سکوت نغمه کړو
نو په يوه کوڅه کې...
په توره شپه کې...
درې قدمونه يو شو...

درې څاڅکي

منم چې لمر به نن سبا په هوسناکو گوتو
د وچو څانگو په سرو رگو کې
د پېغلتنو په خوب اوده تلوسه و تخنوي
د بادامي سترگو د ښکلي انتظار په څېر به
پاسته پاسته سپېڅلي سپين گلونه و خندوي
او مستانه سپرلي به راشي لکه
د شهنشاه دربار ته شنه چين په غاړه قاضي
د رنگينۍ تسبيح په لاس کې له خپل ځانه راضي
او د ورو په لاس به سپرې د گلپانو دفتر
په هره پاڼه به احکام گوري د حال او ماضي
چې کله وويني په هره پاڼه
د بلبلانو په نغمو لرلې
درې درې کنډوکي څڅېدلې وينه
ترخه خندا به وکړي، وبه وايي:
څومره څلميو بلبلانو له نکاح سره سم
د نيم بسملو ترانو په ژبه
د پولادي غشو په سرو لاسونو
د ژوند گلپېغلو ته طلاق ورکړي.
له ماښامه تر ماښامه ۱۲۳ مخ

اسحق تنگيال

د سرو وينو د شپو څانگې

د سپوږمۍ ټيک په اوريل کې
دا له کوم لوري نه راغلې؟
د موسکا په ډکو شونډو
د سياره ژوندون زندان ته
...

دلته مرگ دی، دلته وينې
موږ پر خپل ژوندون په تنگ يو
تابې غمه جهان پرېښود
د ژوندو مړيو مېلمه شوي
...

دلته زموږ د ژوند پر وليو
زموږ د ميندو په سينو کې
د څلميانو په ککوکي
د پېغلنو په کمڅوکي
رازنګېرې رازنګېرې
د سرو وينو د شپو څانگې.

سيندونه هم مري ۳۳ مخ

مراندې ۴

برېښ د غاښونو سپينه چوپه کړو
بوډۍ حيرانه...
تاند څلميتوب ته
دا بادامي لېمه
سترگې دا بېلې ډيوې...
چې د سبا له ستورو پورته نه وړي
او ماښامي وينسته...
او دا خبرې...
گرمي پرله پسې نرمې
دا خوت د پسرلي له دمه
آخر حيرانې بوډۍ وپوښتلو:
"ځوانه ته څوک يې؟"

چې دې خبرې...
د زړه ټکور شي...
د لاهوتي سندرو...
دا غبرګ تالونه...
تا پره کړي...
ته دا تال غبرګ کړه
د فکر اوچا!
د نمر په څېر و
دې را پرېوتې خيال له ټال غبرګ که
نو، څوک يې؟ ځوانه ته څوک يې؟
د ځوان په شونډو کې، نښتې موسکا...
لکه تنکۍ د گل نښتې کوکۍ
غړۍ يې پورته، پاڼه يې خوړند...
لکه تارونه...

د تور ورېښم
چې د نرو غشو...
د کاږه تنه تاو کړې...
او اواز يې د کوترې کوز و
د ستوني گوت شو...
"مورې! خداي يو دی.
زه د خداي بنده.
خداي له دې ټولو ښکلی...
هغه له دې ټولو نه برکته...
او چې ته ترې تښتې مورې...
ما د رب هغه پېغمبر وگڼه
څاڅکي د ترمو اوښکو...
له زړو کسو
په تورو خاورو توی شو...
لکه له نيمو شپو سحر پرېوتو
او د بوډۍ په پښو کې
د سلو کالو د گناه له تنه
د سل کلنې گناه سر پرېوتو.

د امسا ټک...
د بوډۍ پل...
د ځوان گامونه
چې زنجيرونه يخ شول...
د دروازو په درو...
ښکالو د گام...
له ښاره لرې...
د ژوند ښکالو شوه
او بوډۍ...
يو پنډ هډوکي...
چاچۍ، پاپۍ...
بند، بند...
ساه ماته...
د ځولې ترخې لارې...
د لارو سپور خوند...
په تلوسو وه...
وراندې په تلو وه...
د څوکجوړو د ښکې په لوري...
او ځوان ورپسې روان و...
لکه د ژوند ځواني...
چې د زړښت پونډې...
د پښو د گوتو په تلو رانيسي...
اسفان په تورو پرو
بونلۍ کت و...
د شپې درگ په ريښو
نېستۍ د مړو لحظو کفن له
گني تور ټکونه ورکړل
او په غږ مات شوی سکوت
د گام ښکالو وخوړه
يوه د کجورې ونه
لک د مخکو چنده
تر اسمانونو تللې
او ځوان يې ډډ ته
د بوډۍ پښې کېښود
بوډۍ يو دوه درهمه
گرد، هوسناکه...
چې د وخت په بازار کې
د نرخ د تلو دوه تنگ چاپري وو
ځوان ته ور وړاندې کړل
"مورې!"
د څلمې غږ سکوت نغمه کړو...
او د بوډۍ زړو احساس
هغه اواز ځان ته نغمه کړو...
زه درهم نه اخلم...
د ځوان په شونډو
ملکوتي موسکا...

دا يو نيمگړی تصوير
کړې وېږي لکيري
لکه د شگو پر مخ
د چا ماشوم کوټخه
تر جوړېدلو وروسته
بېرته ويجاړه لیده

د ساهو ياد ۲۵۵ مخ

***

افضل ټکور

قابيل او هابيل

يو بزرگ زموږ د کلي
راټه ووي:
انسانانو چې ژوندون په سر کې پيل کړي
خپلې خویندې يې وډولې
قابيل هم د خپلې خور په محبت کې
د خپل ورور مری ور پرې کړه
خو ډېر ژر شو پنښمانه
خان قاتل ورته ښکاره شو
د خپل ورور بې ساه جسد يې
پر اوږو په گرځولو
اوس چې موږ په خپل منځ کې
هره ورځ خپل وروڼه وژنو
خو يو هم د بل په وژله
کله نه شو پنښمانه
نه مو خان ته قاتل ووي.

يو داغ يو ټکور ۲۲ مخ

پايله (نتيجه)

ددې ليکنې په پای کې يو ځل بيا خان په دې عذر
وړاندې کولو اړ بولم چې:
دا ليکنه په افغانستان کې د آزاد شعر د مخکښانو
په ټاکنه کې کوم حکمي او پرېکنده ارزښت نه لري
يوآزې يوه څېړنه او نظر څرگندونه ده "هو کړه" او "نه
کړه" (تاييد او ترديد) يې په درنو لوستوالو پورې
اړه لري.

مننه

پټ پټ ساحل ته کتل
کله به ټيټ شو ورته
کله به نېغ ودرېد
کله مويک په لاس کې
په سپينه دره باندې
لگيا په بېره بېره
کړې وېږي لکيري

خدايزده، چې څه ته ايستې

زه په يوه گټ ناست وم
او په شېبو شېبو مې
بس، انځورگر ته کتل
هغه زما په خيال کې
د سپين سحر په پاڼه
برېښه تصوير جوړاوه
د چا حسيني بدری
څوک وعده داره ښکلې
د خپل مين راتلو ته
وه انتظار ولاړه

د ژوند د سين په غاړه
مايې د زلفو تصوير
ليد د اوبو په مخ کې
ما يې د زړه په غوږو
د زړه درزا اوږېده
ما يې تودوخه احساس
کړه د تودو مچکو
زه راز او نياز ته غوږ وم

د دوو مينو هلته
له سندرېزې فضا
له عشو په پاله لحظو
له جنون خېزه پيالو
له مستوونکو نشو
زما د روح په صفحه
چې مصور جوړاوه
زه!

انتظار وم، او ما
ويل، چې بشپړ يې کړي
نو! ورته وایم به چې
دغه تصوير دې ماته،
راکړه د ژوند په بيه

خو!

چې ما خوله جوړه کړه
هلته.

په تټ څنگله کې
د گودرونو تر شا
مصور وړک شو او ما
په سپينه دره باندې

پروين ملال

وخته راستون شه

وخته راستون شه
چې د تودو شپو په تور پروڼي
د سپوږمۍ څاڅکي
لاتر اوسه اوږدې نه دي
لاس سره ورکو د آسمان په لاجوردې ټټر کې
د سپينو ستورو گلالي خندا ته
خوږو کتو کې لاکتلي نه دي
وخته راستون شه
چې د چا په زړه ختلي لمر کې
لاپسري د مړ او وهيلو
د دروغجن تصوير په شانې
راشين شوی نه دی
او د خوانۍ ملال ملال کاته يې
چې د بنو د تورو شپو په غېږ کې
لاویده شوی نه دی
وخته راستون شه

چې د چا په تار پېيلی نظر
د يوه ماشوم، د يوه کوچني په شانې
د چا معصوم ملال کاته لږنگېدلې نه دي
او يا يې د سترگو زینتي پيالو کې
د تمنا په لپو

شراب د مينې
وخته راستون شه
چې کيسه د گربوان نيمه پاتې
لادکنغان په لارو

د مصر سترې کاروان
د سارا شگې ټيکلوي په پلونو
او د يعقوب د تمنا تلوسې
په رېږدېدلو لاسو
د قاصدانو د راتلو زېږی
په زړه ټوکوي
وخته راستون شه.

تېجنه سپوږمۍ / ۴ مخ

***

امان الله ساهو

انځور په څنگله کې

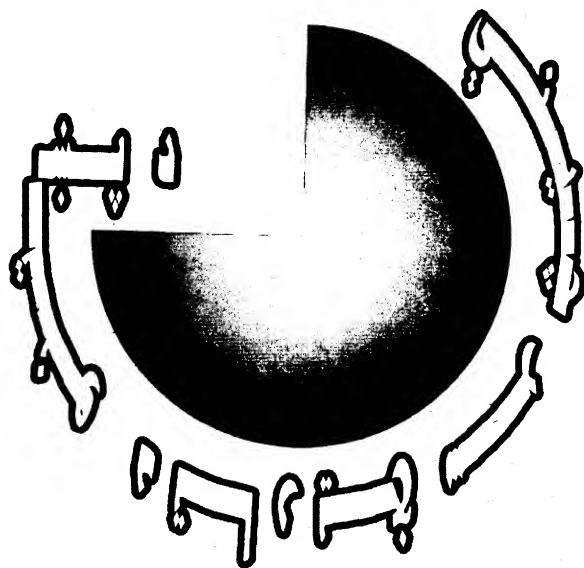
يو انځورگر مې وليد
هلته په تټ څنگله کې
د گودرونو تر شا يې

دي، هغه دادی:

ملکه سمیرا: وایي چې دا د اشوریانو (Assyrians) باچه وه، چې پوره نوم یې (Semiranis) و. د لندن یو لوی عالم جان فیزلی لیکي چې دې له حضرت عیسی (ع) څخه نه سوه پېړۍ مخکې په هندوستان د اباسین خوا ته حمله وکړه. دوی د خپلو دښمنانو د وېرولو لپاره د هاتیانو څرمنې له بوسو ډکې کړې او په اوښانو یې بار کړې، خو د دې دا راز او دوکه ډېره ژر ښکاره شوه، دغه وجه وه چې د هغې زیات لښکر او غالباً دا پخپله د جنگ په میدان کې د سین په غاړه تباہ و برباد شول. (۱)

مشهور پیرنگي مورخ هولډج: دغې حملې ته د سکندر ددې ضد او ارادې ذکر کوي، چې سکندر خامخا دا غوښتل چې د پښتنو په علاقه حمله وکړي، ځکه چې هغه خان ډېر زیات لوی گڼلو او په تاریخ کې یې خپل نوم د ټولو نه بر او اوچت لیکل غوښتل "هغه (سکندر) دا اورېدلي وو، چې دلته سائرس او ملکه سمیرا ناکامیابه شوي دي." (۲)

هم دغه شان بیان د هند لوی لرغونپوه او تاریخ پوه عالم بدپراش هم راخیستی دی او وایي چې ملکه سمیرا په شمال مغربي هند یو مهم ټولگی و.

Queen Semiranis is known in Legends to lake led an expedition in north westren India (3)

د هند د ډیلي یو تکړه مورخ رام چند راجین، ددې ملکې او د پښتنو د حملې په باب لیکي چې دې ملکې په دویم ځل یو بل مهم په هند ور وخیژولو خو د خپل ارمان له پوره کېدو څخه مخکې مړه شوه. (۴)

پیرنگی لوی مورخ هولډج لیکي، چې اساکینويي قبیلې (Assakenoi) چې په سوات، د نیسا (Nysa) مشرق ته مېشته وه، د دې په پخوانو وختونو کې د اشوریانو تر تسلط لاندې وو. بیا د میدیانو (Median) او بیا د پارسیانو تر تسلط لاندې راغلل. (۵)

دا بره بیان تر ډېر حده پورې حیرانوونکی بیان دی، چې اشوریان، لوی افغانستان ته نه وو رارسیدلي، نو اساکینويي (یوسفزي) ته به څرنگه راتلل خو په هر حال د اشوریانو او پښتنو د تعلق بڅرې ورکې لیدې شي.

مشهور مورخ او توکم پېژندونکی جی، ډبلیو میکرنډلې (J.W McCreindle)، د سکندر د زور او طاقت په باره کې د ملکې سمیرا داسې خبره کوي، چې پخواني یوناني مورخ نیرکوس (Nearchos) موږ ته دا بیان راکوي چې د سکندر دا لوی خواش و، چې خپل لښکر د مکران په لاره بوخت ځکه هغه له دې څخه خبر و، چې ملکې سمیرا او سائرس هم خپل لښکرونه د هنديانو خلاف په دغه لار بوولي وو، خو د هغو دواړو حملې تمبول شوې وې، چې ورومۍ د خپلو شلو سپایانو سره او وروستی فقط د اوو سپایانو سره بچ وتلی و. (۶)

باشو، (Bacchus) چې په هرقل، ډاینوسیسی او اوسیرسس (Dionysus) هم مشهور دی. او څوک چې د خپلې زورورتیا، فتحو او سوبو، هوښیارتیا او مهم جوۍ په وجه د دیوتا (God)، درجې ته رسېدلی و. د ده او د پښتنو ذکر په ډېرو ډېرو کتابونو کې راغلی دی، خو د زمانې تعین گران دی. ځکه چې تر سکندر اعظم په سوونو- نه، په زرگونو کلونه مخکې سړي یا د کړي شوی دی، چې زما په نظر دا خبره ترې جوتیرې چې له پښتنو سره د یونانیانو تعلق او اشنایي له سکندر، دارا او د کوروش څخه هم ډېره زړه او پخوانۍ ده. او هم دغه وجه ده چې د یونان په ورومۍ فولکلوريکه شاعری کې د پښتنو د وطن او د پښتنو ذکر موندلی شي، د پښتنو په نسلي دعوو کې یوه دعوه دا هم ده، چې دوی په اصل نسل یونانیان دي او یا ځینې قبیلې لکه

په تېر بحث کې موږ د "هیروډوټس او پښتانه" خبره کړې وه، یوازې دا نه چې د پښتنو په هکله د دغه لوی مورخ زموږ را اخیستی بیان نیمگري او ناپوره و. بلکې په کاره دا وه چې موږ د اشوریانو د ملکې، باشو یا هرقل یا ډاینوسیسی سائرس یا کوروش او د لوی پښتون عالم پانیني خبره هم راخیستې وای، ځکه چې دا ټول د تاریخ له پلار هیروډوت یا هیروډوټس نه پخواني او ورومېني دي. نو دلته یې په لنډیز سره را اخلو او لوستونکي دې دا له هیروډوت نه مخکې واخلې، خو دلته مې بیا یوه خبره او یوه خبره څه چې خبرې پښه نیسي او هغه دا چې په دې ټولو کسانو کې د پانیني (Panini)، باشو (Bacchus)، د ملکې سمیرا (Semiramis)، یقیني نېټه نه ده معلومه. یوازې د پارسیانو د پاچا کوروش یا سائرس (Cyrus) نېټه معلومه ده. خو بیا هم چې څه لږ ډېر مواد د باشو، ملکې سمیرا او کوروش په هکله هغه بیانونه په لاس کې لرو، چې له پښتنو او پښتونخوا سره یې تعلق دی، همدا بیانونه د دې لپاره رااخلو چې د تاریخ کړۍ نیمگري پاتې نه شي. اټکه سبا ته په دې اړه بیا چا بل چا ته نور غوره او تفصیلي مواد په لاس ورشي، چې په برابر ځای ترې گټه واخیستی شي.

پاتې شو پانیني، زه په دې کې ډېر زیات غرضي یم او غرضي ځکه یم، چې دا یو پاک ساک او سوچه پښتون عالم دی، چې مېشت ځای یې معلوم، کتابونه یې معلوم او د گرامر په لړ کې په ټوله نړۍ کې بې ساري او د فخر او افتخار د استازي ډکه شمله یې ترلې ده، خو د دې په نېټه کې د عالمانو له یو بل سره ډېر فرق او اختلاف دی. څوک یې له پیغمبر عیسی نه څلور زره کاله، څوک دوه زره، څوک زر کاله او څوک شپږ زره او پنځه سوه کاله مخکې حسابوي. هر څه چې وي. خو زه یې له دارا څخه چې د هغه له نیکه کوروش څخه هم مخکېني سړي گڼم، نو دغه مهال دغه لوی سړی پر ځای پرېږدم. ځکه چې هغوی خان ته ډېر وخت او ډېر ځای غواړي.

پاتې شول دا دوه نور چې یوه ملکه ده او بل پاچا (باشو) دی. په دوی کې هم دا اندازه لگول چې کوم یو په کې مخکې و. گرانه ده، خو چې څه په لاس راغلي

مورخ تي سياسي (Ctesias) ليکي، چې سائرس د هغه زخم له لاسه مړ شو، چې د هنديانو (پښتنو) له لاسه پرې د درياکايانو د لاسه لگيدلی و. (۱۰)
هيكاتيس (Hekataios) په اصل کې د هند د خلکو ځمکو او تاريخ په هکله دا د ټولو ورومې مورخ دی. خو له بده مرغه دده گټور کتاب چې له گټورو معلوماتو څخه ډک و، له منځه تللی دی، څه ټوټه، نيمه چې يې نن پاتې ده، نو هغه هم د ميگنيز په تاريخ کې را پاتې ده. دا سړی ډېر پوه او په لويه رښتيني مانو کې مورخ او محقق و. ځکه چې د لرې پښتونخوا په باب چې ده څه ليکلي دي، هغه فن هم برابر او سم دي. دده وخت (۴۸۶-۵۴۹ ق، م دی، ده پخپل کتاب کې اندوس و اوپايي، کوم چې د آباسين په غاړه مېشته قام دی کلاتويي چې دا هم يوه پښتنه قبيله ده کپاروي، چې د پېښور زوړ نوم دی.
The Indus, the opiai, a race on the bank of the Indus, kalatia and Indian race kaspapayers, a Gondaris city. (11)

نوتونه او اخځونه

موږ دغې برخې ته په دې وجه پام وکړ، چې باقاعده تاريخ چې له هيرودوتس څخه شروع کېږي. نو په دې ليکنه کې دا خبره له هيرودوتس څخه مخکې ده او بيا د يونان او پښتنو په باره کې ډېر، خو غوره او خواره واره بيانونه ځای پر ځای موندلی شي، چې داسې بريښي چې له پښتنو سره د سوميريانو او اشوريانو ورشو که د کوم بل قوم اوسنۍ رابطه شوې ده، هغه يونانيان دي. د ملکې سميرا بيان موږ څه لنډ غونډې راخيستی، ځکه چې زيات معلومات مو په لاس کې نه درلودل. په کار ده چې لوستونکی د اشوريانو د تاريخ ښه کتنه وکړي. کيدای شي چې ډېر څه مخې ته راشي. دغه حال د سائرس هم دی، په دې هم ژوره مطالعه په کار ده. څوک وايي چې د ايراني دارا پلار يا نيکه، او څوک وايي چې نه، دا جلا خاندان و. او د هغوی څه نه و، څوک وايي د پښتنو د لاسه مړ شو او څوک وايي پښتونخوا يې قبضه کړه.
دا هم ياد ساتل په کار دي، چې موږ پر هغو معلوماتو رابرسيره کولو شروع کړې چې ليکلې جنبه لري. د لرغونو آثارو اړخ ته لانه يو تللي، که څه هم چې خبره مو په پيسکې [پېڅکې] پورې تړلې ده.

اخځونه:

- 1- Sir Thomas Haldichi Gates of India. P.147, Quetta 1977.
- 2- Jean Fairly: The Idion siller P113 London, 1974.
- 3- Badaha Panksh: Palitch and social monmant in Panjab, London 1976.
- 4- Ram Chandra Jain: Mc Crindle Ancient India Delhi 1984.
- 5- Halich, The Gotes of India, Quetta 1977.
- 6- J. W Mc Condle: Ancient Indai as des cribed in classical Litered.
- 7- Gates of India, Delhi, 1979.
- 8- Gates of India, Quetta 1984.
- 9- V. A. Smith Early History of India Delhi 1901.
- 10- A. K Mujundar the age of imperial unity, Delhi, 1990.
- 11- Romchandra, Ancient Indai, Delhi 1997.

د چترال او کافرستان خلک، يوسفزي او ابريدي دا وايي چې دوی يونانيان دي او د سکندر په پښتونخوا کې د مهم په دوران کې خو دا خبرې په تاريخ کې جوتې دي. چې هغه له خپلو وطنوالو سره ليدلي کتلي او تم شوی و.
وايي چې دغه ديوتا باشو د پښتنو پر علاقه حمله وکړه، کله چې نيسا (Nysa) ته راغی. نو د نيسا (دسوات ايلم) فتحه کول ورته ډېر گران پريوتل او کله چې محاصره ډېره اوږده شوه، نو يوه لويه زلزه راغله. له کومې سره چې دا ديوتا وېرېده، او د ويرې ترهې په حالت کې په تلوار کې بېرته لاړ. حال دا چې خبره د هند يو لوی موزخ داسې بيانوي، چې باشو د پښتنو علاقې ته ولې راتلو. دا مورخ دغه خبره د مشهور يوناني مورخ ايرين (Arrian) په حواله ليکي چې باشو د لوی ديوتا زيوس (Zeus) نه الهام او پيغام واخيسته، چې د هنديانو (پښتنو) مخه ونيسي، چې خپل فتوحات يې د روم تر بحيرې پورې غزولي وو. Who had extended their conquest to the mediteranran
وايي، چې دی د هند په فتح کولو سره باشويک ديوتا شو. (۷)

همدغه مورخ دا خبره هم کوي، چې د نيسا خلک (د سکندريه په وختونو کې) هنديان نه وو، بلکې دا د هغو خلکو اولاد و، چې له باشو سره راغلي وو. مشهور مورخ او د قديم تاريخ بند غونډې مشهور کتاب پېڅونکی وي. اې. سمېټ ليکي، يوناني حکايات د کوه نيسا (Nysa) او د دينوسييس د تعلق په وجه چې کوم بحث لري. ددغې په سوب د يونانيانو له دغه غر سره د يونانيانو يو خاصه دلچسپي پيدا شوې وه. وايي چې کله سکندر په دې قلعه نيسا حمله وکړه. نو د دې ځای مېشتوالو په دې وجه د سولې درخواست وکړ، چې دوی د يونانيانو او دينوسييس نژدې خپلوان دي ځکه چې د کور او گل خطمې خاص بوتې دلته هم پيدا کېږي.

او درې کويته غر چې د ښار په سر پروت دی دغه په اصل کې کوه ميراس دی. سکندر په دې ډېر خوشاله شو او له دوی سره يې سوله وکړه. سکندر خپل پوځيان دمه کول غوښتل پخپله دغه غره ته لاړ شو، سکندر له دغو خلکو څخه درې سوه سپايان هم واخيستل، چې تر وروستو وختو پورې له هغه سره وو. (۹)

د باشو يا هرقل يا، دينوسييس د دې حملې نه دا په ښه توگه جوتيږي، چې د لوی سکندر په هندوستان حمله د يونانيانو حمله ورومې حمله نه وه، بلکې دا دويمه يا درېيمه حمله وه. ځکه چې په دې منځ کې د بل يوناني پاچا هرکل (Hercal) حمله هم بيانولی شي.

سائرس: د داريوش يا دارا څخه مخکې په شپږمه ق. م پېړۍ قوم کې د ايران له لوري سائرس (Cyris) (۵۳۰-۵۵۸) د پښتنو په علاقه حمله وکړه. او د سيستان په لوري کاپيسا، بلوچستان، غزني، غلزي، و هزاره جات او گندهارا باندې يې بلوسه وکړه. او د آباسين تر څنډو پورې را ورسيدلو، که څه هم چې ځينې لوی لوی پخوانسي او اوسني مورخان ورکې له يو بل سره اتفاق نه کوي، لکه هيرودوت، تي ساسی، زينوفن (Herodotus, Ctesias, Xenophan) نيرچوسی، پلاني، ايرين، مبيسر، مېگسټېنس، (Nearchus, Pliny, Arian, Meyer, Megasthenes) خو بيا هم دا خبره څرگنده ده، چې واقعي ماکرسې دا حمله کړې ده، او فقط د پښتنو په علاقه يې کړې وه.

او دا حمله په داسې وخت او حال کې شوې وه، چې سائرس د درياکايانو (Derbikes) [چې د سرحدونو خلک وو] په جگړو کې مشغول وو او پښتنو ددغو خلکو په هر لحاظ او هره توگه مدد کاوه، او هاتيان يې ورته هم ډېر زيات ورکړي وو.

ډمې ته!

ته هم د چا څور یې د چا لور یې د چا خپله یې
ته هم د مور پلار د محبت د باغ بلبله یې
ته خلکو مجبوره د عصمت په خرڅولو کړې
ته گېډې مجبوره د جهان په شرمولو کړې
ته په خپل حیات زړه کې شرمېږې بې شرمې کې هم
ته ډېره غمژنه معلومېږې بې غمي کې هم
ته جوړ خبر نه یې زه چې ستا د ژوند مضمون لیکم
ته مې یو بهانه یې د انسان حالت زبون لیکم
ته ولې شرمېږې دا په دې چې گنهگاره یې
خلکو ته ظاهره ته معلومه سپاه کاره یې
ای موږ ته نظر کړه موږ شرمونه د جهان یو پټ
ستا نه یو په سل په زړونو تور گنهگاران یو پټ
ته ترې خبر نه یې زه خبر یم قصور وار دي نور
ای ډمې! خبر شته ستا په جرم سزا وار دي نور!

د پیسو په زور د خان غوښتنې په خاطر د انسان
گډول، دا ظلم نه یوازې دا چې په ښځو شوی په یو
شمېر معصومو تنکیو ځوانانو هم شوی او دغه ظلم
د ټولنې یو شمېر مفت څورو له خوا پرې تحمیل
شوی ډېر ځله لیدل شوي چې یو شمېر کسانو د
لېښتۍ په نامه د یو معصوم هلك پښو ته زنگونه
تړلي او د پیسو په ډول یې په میدان کې نڅولي
دي. یر شمېر یې حیا قدرتمندانو د ښځو حیا لاسه

پښتني ټولنه او ښځه

انسو شیت پروفیسر کبرا مظهري مایار

کوچې چې د نارینه وو په حیا یې هم لوبې کړې، که
له یوې خوا د چا لور ښځې او څور په پښو کې دغه
ننگین زنگونه تړلي له بلې خوا د چا تنکې زوی او
ورور هم د بې شرمۍ زنگونه په پښو تړلي او د زور
او زړو د خاوندانو د تورو هوسونو په دام کې ښکیل
شوي او د یو شمېر بې دردانو د خوښۍ د محفل د
تودولو په خاطر په ټولنه کې توهین شوي او رڼل
شوي دي! گڼه "د یوې څور فریاد" تر سرلیک لاندې
یو شعر لري چې په ډېرو خواشینونکو کلمو سره
په خپلو خوښو پټ دردونه ښوولي او د تنگ
نظرو اشخاصو ناولې خبرې یې رسوا کړې دي:

د یوې څور فریاد

بل د ښځو دښمن نه شته خو پښتون دی
که هوښیار دی خو زموږ په حق مجنون دی

شمېره ډېره ده چې د ښځو د انساني حق په خاطر
یې ډېر شعرونه لیکلي چې د ټولو اشارو راوړل او
دلته د هغوی لیکل ممکن نه دي، نو فقط د دوو
کسانو د شعر د بېلگو په راوړلو اکتفا کوم. البته
دا باید زیاته کړم چې دغه دوه شعرونه چې دلته د
بېلگې په ډول راوړل شوي د ښځو د درېڅ دوه
اړخونه په کې تصویرېږي. یو هغه اړخ چې د تعصب
په وجه د ښځو استعدادونه د کور د څلورو ډېوالونو
تر منځ ناپودوي او بل هغه چې د زړ او زور ډول ته
د نارینه وو په عام محفل کې سرتوره ناڅي.
سید رسول رسا د کوږې پښتونخوا غښتلی
داستان لیکونکی او شاعر "ډمې ته" تر
سرلیک لاندې یو په زړه پورې شعر لري چې
دلته د نسوموې شاعر څو کسۍ راوړل
کسېږي:

ښځه د کوږې پښتونخوا په ادبیاتو کې:

کله چې د هند لویه وچه وېشل کېده او پښتنو په
تینگه دا غوښتنه کوله چې موږ خپل سرونه
پخپله ټاکو او خان ته خپلواک پښتني دولت
"پښتونستان" جوړوو؛ نو محلي منورین پرله پسې
ورځ په ورځ زیاتېدل، شخصي مجلې او اخبارونه،
ادبي مجموعې، تدریسي کتابونه، علمي رسالې او
نور ټولنیز نشریات منځ ته راغلل او د ښځو د
تعلیم او اجتماعي حقوقو د اثبات او پلوي په برخه
کې ډېرو لیکوالو ونډه واخیسته او د اجتماعي بې
عدالتیو پر ضد یې له احتجاج څخه ډکې چیغې
پورته کړې. په دې برخه کې د نارینه وو او ښځو

د کونډې شکوه!

عالمه له جيانه
تر اوسه زه په پټ د ميراث خور کې ناسته يم
ننگ د خاندانه
کونډتون کوم د مور سره په گور کې ناسته يم
تر څو چې له دکنه مې دلبر نه وي راغلی
پننگ زما د شععي د پشر نه وي راغلی
پم خور به بنديوانه
په ځان د شيريني گه په سور اور کې ناسته يم
خالونه د سيلای مې په جبين کې اېښي نه دي
لاسونه د دايې مې په اوريل پرې اېښي نه دي
په هجر کې حيرانه
وريل د دورو دک لکه په گور کې ناسته يم
مجال څه دی د چا چې مې عبث کا تېوسونه
لالې مې په دولت پسرې پرې اېښي دي ملکونه
پرسان مه کره نادانه
په طور د امانت په لاس د ورور کې ناسته يم
چې چېرته شي غزل د عبدالله استاد ويلي
قسم دی هغه دم کې په ما اور وي لگېدلی
غوږ ږدمه له دالانه
سلگۍ وم له غم نه نقاب تور کې ناسته يم.

غيرت او شجاعت پورې مربوطې گټې او دغه مطلب ته داسې اشاره کوي: 'خويندو ته خاص د

په کوزه پښتونخوا کې نه يوازې دا چې منورو مشرانو او پياوړو ليکوالو په دې برخه کې ډېر څه ليکلي او د ښځو د حقوقو پلوي يې کړې او يا دا چې يوشمېر پوهو او منورو ښځو د ښځو د بېدارۍ لپاره خپلې قلمي مرستې نه دي سيمولې بلکې يو شمېر ولسي شاعرانو هم په دغه تحريک کې برخه اخيستې او دغه اصل نه متوجه شوي چې ښځه هم لکه د نارينه وو په څېر په انساني ټولنه کې د ژوند کولو مساوي حق لري. د کوزې پښتونخوا د ولسي شاعرانو په لړ کې يو هم استاد عبدالله جان د نوښار ولسي شاعر دی چې 'د کونډې شکوه' تر سرليک لاندې په هغه دودونو حمله کوي چې د پېغلو د بدبختۍ او زلميانو د کړو او سبب گرځي، پخوا به خلک مخصوصاً غريب کسان د پيسو پيدا کېدو په خاطر (دکن) ته د غريبې لپاره تلل. ولسي شاعر استاد عبدالله جان د يوې مجبورې پېغلې د زړه د دردونو ترجماني په ډېر ښه شان سره کوي او دغه مطلب داسې څرگندوي:

زموږ لاس او پښې دماغ واړه مخطول دي
چېرې کړې پښتنو زموږ خون دی

د تعليم سترگې زموږ داسې رنډې دي
هيڅ يې نه پېژنو دال دی او که نون دی
همدردې کول زموږ دومره گناه ده
کافر شوی پرې امان الله پروڼ دی
ځناور هم داسې نه شته په دنيا کې
چې جوړ شوی ورله داسې سخت قانون دی
چې په خپله آزادي غواړي پښتونه!
خراب کړی دی زموږ ولي ژوندون دی؟
چې سينگار يې د تعليم د زبور نه وي
هغه ښځې نارينه و لره طاعون دی
که له موږ قومي خدمت پښتانه غواړي
تعليمي پهلو زموږ نړولي زبون دی
پروت پر موږه اردپينس شيطاني دی
ځکه اېښي ننگينۍ سر په زنگون دی(ii)
نه يوازې دا چې ښځو د شعر په ژبه خپل غږ پورته کړ، په نشر ليکلو يې هم پيل وکړ او د ښځو د بيدارولو او د هغوی د هڅولو لپاره يې ډېر څه وليکل. دلته د سيده فاطمه بيگم د نشر يوه بېلگه راوړم چې ښځو ته په کې د بهادري او شجاعت درس درکوي او ليکي: 'د قام ښه والی يا بدوالی د خويندو په لاس کې دی، قام هله قام شي چې اول د مور د غېږي په مدرسه کې درس ولولي، د غيرت او خوددارۍ، جرئت او بهادري، د اخوت او محبت پسې وځي'. همدارنگه د ښځو د وروسته پاتې کېدو سبب نارينه گټي او ليکي: 'پښتنه ښځه فطرتي بهاده ده خو څه کمې که راغلي وي نو د هغه د کلونو د غلامۍ نتيجه ده. نارينه وو داسې په بې خايه قيد او بند کې ساتلي نه چې ښه صلاحيتونه يې عبث شول'(iii)
د ښځو د پرمختگ او لوړوالي لارې د ښځو په

اخځونه/او لمنليکونه:

- ۱- کابل مجله ۱۳۲۶هـ ل کال ۸ گڼه ۱۰ مخ Ordinance
- ۲- تنگيالې مجله ۱۹۵۹کال ۷ گڼه
- ۳- پښتو، اوسني ليکوال لومړی ټوک، ۱۳۴۰کال ۴۵۲مخ.
- ۴- تنگيالې مجله ۱۹۵۸کال ۲۱۸مخ ۳ گڼه.

شي طبي خبرونه

د ډاکټر جاويد وردگ ژباړه
کاناډا - تورنتو

پلي) سره حساسيت ولري او يا کوم بل ډول غښتلی حساسيت لکه ساه بندي (Asthma)، (Eczema) او يا (Hay Fever) يې د کورنۍ په نژدې غړو کې هم اوسېدلی وي، بويه په کلکه له هغو خواړو څخه ډډه وکړي چې پېنانت لري.

د تورنتو پوهنتون په يوه څېړنه کې ۲۳ شيدې ورکونکو ميندو ته چې پخوا يې له پېنانت سره حساسيت نه درلود، پنځوس گرامه وچ ډاډه شوي موم پلي ورکړل شول. د پيو نموني (سمپل) د پېنانت له ورکولو څخه مخکې او هم وروسته په بېلابېلو وقفو واخيستل شوې. د موم پلي تر خورلو وروسته له يوه ساعت څخه تر درېيو ساعتونو پورې د يولسو ښځو په شيدو کې پېنانت ښکاره او وموندل شول. د يوې ښځې په پيو کې په لږ ځنډ يانې پنځه گړۍ وروسته نوموړي پروټين څرگند شول.

په دې توگه دا اټکلېدای شي چې د خوړو د حساسيت توکي (Allergens) د مور په شيدو کې، د مور له پرېز څخه پورته يا منځ ته راشي. کېدای شي همدا د ماشوم لپاره د حساسولو او بيا له خوړو سره د حساسيت د پرمختگ وجه او لامل وي.

خو لږڅېړونکي ډاکټر پيتر دس (Dr. Petr Vadas) د تورنتو په روغتون کې د الرژي او ايمونولوژي څانگې مدير، ټولې شيدې ورکونکې ښځې د پېنانت له خوړلو څخه منع کوي. که چېرې د ورکړي دغه خاله چې ډېره پراخه ده او هغه ماشومان چې په برخليک کې يې له پېنانت سره الرژي نه وي او د مور په پيو له دې نعمت (د پېنانت له پروټين) څخه بې برخې کړای شي، چې په هغه ماشوم کې له پېنانت سره حساسيت پرمختگ وکاندي.

۴. د بندونو "مفصلونو" ساتنه او پالنه:
د بندونو تر صدمې او ژوبلېدو وروسته د ډېرو Anli-inflammatory يا د پرسوب ضد درملو کارونه، کولای شي د ورپسې راتلونکي Osteoarthritis يا د هډوکيو- بندونو د پرسوب، ژر يا وروسته مخه ونيسي. د انگلستان وروستۍ څېړنې د دې سپارښتنه کوي چې نوموړي درمل کولای شي د دويم کولاگن (Type II Collagen)، هغه پروټين چې د بندونو د وژي (Cartilage) لوی او غوره غړی دی، ساتنه وکړي. دا په زيات رسېدلې چې دغه پروټين د بندونو تر خوړېدو او صدمې يو کال وروسته په پراخه کچه کېښته کېږي.

ده او زياتوي: "دا د زړه يو وپروونکی لامل او فکتور دی، نو په کار ده چې د خپلو انگېرنو او احساساتو څارنه په ځير وکړي."

۲. د دويم لاس سگرت څکونه:

په کاناډا کې د يوې نوې څېړنې په بڼه چې د ناسور (سرطان) په نړيواله مجله کې خپره شوې، هغه وگړي چې خپله سگرت نه څکوي، خو د اوږدې مودې (خو کلونو) په بهير کې د سگرت څکونکو په چاپېريال لکه رستورانونو، هوټلونو او ورته ځايونو کې کار کوي، د دوی په سږو کې تر شپېته سلنې د ناسور وېره ډېره شوې ده. څه شی چې ډېر غوره دي، د کاناډا د انټريو ايالت د تنباکو څانگې غړي ډاکټره روبرټه فرنس وايي چې دا د څومره والي خبره ده، څومره ډېر چې په چاپېريال کې ورسره ياست، همدومره يې وېره ډېره ده. د دغې څېړنې مشرتابه ډاکټر کېنېټ جانسن په دې ترڅ کې د خپلې موندنې په اړه وايي: "هغه ښځه چې خپله سگرت نه څکوي، خو له سگرتي خاوند سره ژوند کوي، اټکل ۲۰٪ د سږي ناسور د پرمختگ وېره يې په ځوانۍ کې شته او که چېرې يې د ماشومتوب په اوږدو کې هم له سگرت څکونکي سره ژوند کړی وي، بيا نو دا وېره ان شپېته سلنې (۶۰٪) ته څېړي.

۳. د مور يې د پېنانت پروټين لېږدوي:
هغه ميندې چې خپل ماشومان د تيو په شيدو تغذيه کوي او د کورنۍ کوم نژدې غړی يې له پېنانت (موم)

۱. ډېرېشن زړه ژوبلوي:

پوهان او څېړونکي له پخوا څخه پوهېدل چې ډېرېشن ستاسو زړه ته زيان رسوي، خو نوې څېړنې دا ښيي چې څومره کېدای شي خطرناکه وي. ډاکټره برېنډه پېننکس (Brenda Penninx) چې د نيويارک ښار د Wake Forest په پوهنتون کې د زړه د ناروغانو ډاکټره (Gerontologist) ده، له خپلو همکارانو سره پر ۲۸۴۷ کسانو چې منگ يې له ۵۵ لوړ او يو شمېر يې د زړه پر ناروغيو اخته وو او ځينې يې نه وو، خپلې څېړنې او زده کړې يې پر زړه باندې د ډېرېشن د اغېزو په اړه بشپړې کړې. په پايله کې هغه کسان چې په لوړ ډېرېشن اخته وو، لږ تر لږه درې ځله ډېر د هغو ناروغانو په پرتله چې ډېرېشن يې نه درلود، مړه شول. ان په ډېر تېټ ډېرېشن اخته کسان د نورمال وگړو په پرتله يې پنځوس سلنه (۵۰٪) د مړينې کېدون (امکان) لوړ ختلی.

که څه هم ډاکټره پېننکس يې پر بنسټيزو لاملونو او اړوندونو په بشپړه توگه ډاډمنه نه ده، خو څنگه چې ډېرېشن، سترس يا انډېشنه لوړوي او سترس په وينه کې د کورتيزول (Cortisol) هورمون د ايستلو او بهېدلو لامل گرځي چې په پايله کې د زړه د رېډلو شمېره ډېروي او د وينې فشار هسکوي. البته يو شمېر نور فکتورونه هم په کې يو څه ونډه اخلي. ډېرېشن وگړي د هغو کسانو په پرتله چې ډېرېشن نه لري، لږه بدني روزنه کوي او په همدې توگه ناسم خواړه خوري. ډاکټره پېننکس موږ گواښوي چې ډېرېشن وگړو ته د معمولي پاملرنې پر ځای زښته ډېره پاملرنه په کار

ډاکټر توريالی نورزی، جرمني

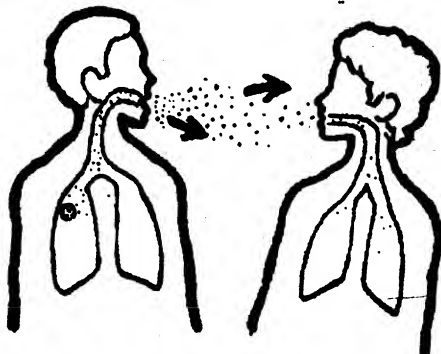
نری رنځ يا د سپل ناروغي

Tuberculosis = TBC = TB

دي. سپل ناروغي د لومړي ځل لپاره د يوه الماني عالم له خوا چې د روبرت کوخ (Robert Koch) په نوم يادېده په (۱۸۸۲) ميلادي کال کې وپېژندل شوه، ځکه نو توبرکولوز د کوخ د ناروغۍ (Morbus Koch) په نامه هم يادېږي.

د توبرکولوز خپرېدل (سرايت)

د توبرکولوز سرچينه او زېرمتون (مخزن) هغه انسانان دي چې په دې ناروغۍ اخته وي. د توخې او يا د پرنجېدلو (ترچي، نوږي) په وخت کې له سږو څخه د اوبو کوچني کوچني څاڅکي هم وځي (پاشل کېږي) که چېرې څوک په دې ناروغۍ اخته وي او هغه هم خلاصه توبرکولوز ولري، په دې کوچنيو څاڅکو کې د سپل میکروب موجود وي، که دغه پاشل شوي څاڅکي چې د سپل باکټريا لري او د مقابلې نغږ په واسطه تنفس شي، نو دغه څاڅکي د مقابلې نغږ سږو ته ور ننوځي او د سپل د ناروغۍ لامل کېدای شي (لاندېنۍ شکل د توبرکولوز سرايت ښيي) بل دا چې د توبرکولوز د ناروغ په بلغم کې د سپل باکټريا هم موجوده وي. نو کله چې دا بلغم هر چېرې واچول شي او وچ شي او بيا دا د دورو په مرسته په هوا شي او د انسانانو له خوا تنفس شي، هم د سپل د ناروغۍ باعث کېدای شي، ځکه چې د سپل باکټريا تر ډېرې زياتې اندازې پورې په وچ بلغم کې ژوند کولای شي. بل په غواوو کې هم توبرکولوز پېداکېږي، که چېرې د داسې غواوو شيدې اومې وڅښل شي هم د توبرکولوز ناروغۍ منځ ته راتلاى شي.

دا شکل له يوه انسان څخه بل انسان ته د توبرکولوز خپرېدل ښيي

د انسان په بدن کې د توبرکولوز مرحلې:

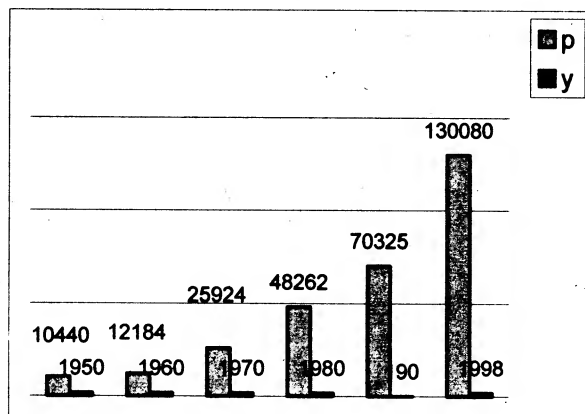
د سپل میکروب اکثراً لومړی سږو ته د تنفس له لارې ور ننوځي، ډېر لږ پېښېږي چې د سپل باکټريا لومړی ستوني يا کولمې په التهاب اخته کړي، د مثال په ډول کله چې د سپل باکټريا له اومو شيدو سره بدن ته ننوځي، نو

نری رنځ يا د سپل ناروغي (توبرکولوز (Tuberculosis) يوه انتاني (Infection) ناروغي ده، چې د هغې علت يو ډول باکټريا ده.

د اصلي توبرکولوز باکټريا درې ډوله ده چې د (Mycobacterium bovis) په (Mycobacterium tuberculosis, Mycobacterium africanum) په نامه يادېږي.

توبرکولوز يوه ډېره خپره ناروغي ده، چې په ټوله نړۍ کې ليدل کېږي. د کال تقريبا (۴) مېليونه انسانان په نړۍ کې له دې ناروغۍ څخه مري. دا ناروغي په غريبو هېوادونو کې زښته ډېره لېدل کېږي، چې زموږ گران هېواد افغانستان هم په کې شامل دی.

په تېرو سلو کالو کې دا ناروغي په پرمختللي هېوادونو کې ډېره لږه شوې ده، د مثال په ډول په (۱۹۵۰) ميلادي کال په المان کې (۱۳۰۰۸۰) انسانان په سپل ناروغۍ نوي اخته شوي وو او په (۱۹۹۸) کې يوازې (۱۰۴۴۰) انسانان نوي پرې اخته شوي وو (جغرافیک ته وگورئ).

د توبرکولوز د لږېدو علتونه په پرمختللي هېوادونو کې دادي:

د ژوند مساعد شرايط او ښه روغتيا ساتنه (ښه حفظ الصحة).

طبي اسانتياوې او د توبرکولوز پر ضد مقابله.

په پوره اندازه د توبرکولوز ضد درمل موجوديت.

ښه تغذيه.

په غريبو هېوادونو کې چې دا اسانتياوې نه شته، ځکه نو توبرکولوز په ډېره اندازه ليدل کېږي، اصلاً توبرکولوز د غريبو او بېوزلو انسانانو ناروغۍ ده. په اروپايي هېوادونو کې د دويمې نړيوالې جگړې په وخت کې دا ناروغي ډېره لېدل کېده ځکه چې د جگړې په حالاتو کې د ژوند شرايط مساعد نه وو. د سپل ناروغۍ له زرگونو کالو راپه دې خوا په انسانانو کې شته. هغه موميایي مري چې په مصر کې پيدا شوي دي په هغو کې د توبرکولوز اشار ليدل شوي

پوستکی، خفه جوړه شوې ده. دا ماده د انسان بدن ته هېڅ خطر نه لري. دا ماده په پوستکي، کې لگول (زرقي) کېږي (Mendel-Mantoux) او يا هم د يوې ټاپې په واسطه (Tine-Test) په پوستکي کې وهل کېږي. که چېرې د انسان بدن په توبرکولوز اخته وي دا ازموینه مثبت نه وي يعنې په پوست کې يو سوريخون ټکی (ټپ) منځ ته راځي.

دا ازموینه يوازې ښکاره کوي چې د انسان بدن د سېل له باکتریا سره مخامخ شوی دی. دا چې اوس يوه فعاله توبرکولوز شته يا نه؟ ددې ازموينې په مرسته نه شي معلومېدلای. ددې ازموينې منفي والی د توبرکولوز شتوالی نه شي ښکاره کولای ځکه چې کله کله د توبرکولوز په موجوديت کې هم دا ازموینه منفي وي.

۲- د توبرکولوز لرونکي ناروغ بلغم د مايکروسکوپ لاندې مطالعه کول. همداسې ادار، د معدې عصاړه (شيره) او د بدن نورې برخې هم د مايکروسکوپ لاندې بايد مطالعه شي چې د توبرکولوز تر شک لاندې وي.

۳- د سېل د باکتریا کرل (زرع کول، کلچر، Cultur): په دې وخت کې د ناروغ بلغم يا بل د بدن شکي مواد په لابراتواري محيط کې کرل کېږي البته د باکتریا د پېژندلو لپاره.

۴- دسېل د باکتریا کرل په مخصوصو موډکانو کې او يا هم په سوي (خرگوش) کې.

۵- د سږو عکس اخيستل د اکسريز (X-rays) او يا کمپيوټر توموگرافي (Computer Tomography) په واسطه. ددې تر څنگ نورې نوي طريقې هم شته، ولې دا نورې طريقې تر اوسه پورې ډېرې معمولي نه دي د مثال په ډول: د (Bactec-Method) او (PCR= Polymerase Chain Reaction) په واسطه د سېل باکتریا نسبت کولو ته ډېر ژر په ثبوت رسېږي.

د توبرکولوز درملنه (تداوي):

له ښه مرغه د توبرکولوز ضد درمل شته چې تر زياتې اندازې ددې ناروغۍ تداوي پرې کېږي. د توبرکولوز تداوي ډېر وخت غواړي. د توبرکولوز د تداوي لپاره بايد څو ټکو ته پاملرنه وشي.

د توبرکولوز ضد درمل بايد هېڅکله يوازې وانه خيستل شي ځکه چې د سېل باکتریا ډېر ژر د يو درمل په مقابل کې مقاومت پيدا کوي او دا درمل بې تاثيره کېږي. که چېرې د توبرکولوز ضد يو درمل واخيستل شي، نو تر گټې بې خرابي ډېره ده، ځکه نو بايد څو ډوله د توبرکولوز ضد درمل يو ځای واخيستل شي.

د توبرکولوز ضد درمل ډېر جانبي عوارض هم لري، له دې کبله بايد ناروغ د مسلکي ډاکټر تر څارنې لاندې وي. د درمل تر څنگ د بدن تقوي ته هم بايد پاملرنه وشي، يعنې ښه تغذيه، استراحت، پوره خوب او په ازاده هوا کې گرځېدل ډېر گټور تمامېږي.

د توبرکولوز د تداوي لپاره دغو دوو لاندینيو رژيمونو ښه نتيجه ورکړې ده: يعنې په لومړي رژيم کې په لومړيو درېيو مياشتو کې درې ډوله درمل او وروسته له هغه د نورو شپږو مياشتو لپاره دوه ډوله درمل يو ځای اخيستل کېږي.

په شپږ مياشتني رژيم کې په لومړيو دوو مياشتو کې څلور او په نورو څلورو مياشتو کې دوه ډوله درمل يو ځای اخيستل کېږي.

که چېرې د (Rifampicin) جانبي عوارض ډېر ولېدل شي د هغه پر ځای (Streptomycin) ورکول کېږي.

پاتې به ۸۹ مخ کې

ستوني يا کولمې په توبرکولوز اخته کېږي.

کله چې د سېل باکتریا د انسان بدن ته ننوځي، نو د انسان دفاعي سيستم د سېل د باکتریا پر ضد خپله مقابله شروع کوي. اوس دلته څو امکانات شته: که چېرې د انسان دفاعي سيستم پوره قوي وي دا باکتریا تر ډېره وخته پورې ژوند کولای شي او خپل ځان له دفاعي سيستم څخه ساتي. داسې يو حالت ته چې د سېل باکتریا په پوښ کې وي او نوره وده او سرايت نه کوي د غير فعاله توبرکولوز په نامه يادېږي. دا مرحله اکثرا د ناروغې علامې نه ښکاره کوي او انسان له دې مرحلې څخه بې خبره پاته کېږي.

که چېرې د انسان دفاعي سيستم پوره قوي نه وي، نو دغه باکتریا نوره هم وده او سرايت کوي او سږې خرابوي. دغه باکتریا د لمفوي له لارې سرايت کوي او د سينې لمفوي غوټې په سېل اخته کوي. د وينې د رگونو له لارې هم د سېل باکتریا د بدن نورو برخو ته سرايت کولای شي، چې په دې ډول د بدن نورې برخې هم په توبرکولوز اخته کېږي، لکه هډوکي، پښتورگي، دماغ، تناسلي غړي او يا هم زړه. که چېرته په دې حالت کې د سېل التهاب تنفسي نلونو ته لاره پېدا کړي د سېل باکتریا په بلغم کې موجوده وي، داسې توبرکولوز ته خلاصه توبرکولوز وايي، د خلاصې توبرکولوز ناروغان نور انسانان هم په توبرکولوز اخته کولای شي ځکه چې دوی د توخې او يا پرنجېدلو (ترچې، نوږې) په وخت ډېر د سېل باکتریا له بدن څخه په کوچنيو کوچنيو څاڅکو کې پاشي.

غير فعاله توبرکولوز کولای شي چې تر ډېره وخته وروسته يعنې له مياشتو نيولې بيا تر ډېرو کالو وروسته بېرته فعاله شي. د سېل باکتریا ډېر هوښيار خاصيت لري، تر هغه وخته پورې چې د انسان بدن يعنې دفاعي سيستم قوي وي دوی په دغه پوښ کې پاته کېږي او فعال حالت ته نه ځي، خو کله چې د انسان بدن ضعیفه شي، د مثال په ډول په لوړ سن کې او يا کله چې نورې ناروغۍ د انسان بدن او د هغه سره د انسان دفاعي سيستم ضعیفه کړي دا باکتریا بېرته په فعاليت شروع کوي. يعنې بېرته فعال توبرکولوز منځ ته راځي. په يو داسې موقع کې چې د انسان بدن ضعیفه وي د سېل باکتریا په ډېره اساني سره وده او سرايت کوي او د بدن نورې برخې په توبرکولوز اخته کولای شي. هغه حالتونه چې د انسان بدن ضعیفه کوي او له هغه سره د بدن دفاعي سيستم هم کمزوری کېږي دادي:

لوړ سن، د شکرې ناروغۍ، خرابه تغذيه، د ايدز ناروغۍ (AIDS) روحي فشار او د ځينو درملونو (دواگانو) د جانبي عوارضو له کبله هم د انسان دفاعي سيستم کمزوره کېږي لکه د (Cortison) او يا د (Immunosuppressat) د اخيستلو په وخت کې.

د توبرکولوز يا سېل نښانې:

تبه، توخي، له توخې سره ډېر بلغم، وينه په بلغم کې، د سينې درد، د شپې له خوا خوله کول، وزن بايلل او کمزوري.

د توبرکولوز پېژندنه (تشخيص):

د توبرکولوز تشخيص او تداوي بايد د يو مسلکي ډاکټر په لاس وشي. که چېرې پر يو ناروغ د توبرکولوز شک وي نو بايد دا لاندیني معاینات اجرا کړي:

له ناروغ څخه پوښتنې او بدني معاینات.

۱- د توبرکولین ازموینه (Tuberculin-Test)

تویرکولین یو مړه ماده ده چې د سېل د باکتریا د دیوال (د باکتریا

شات هول ناروغي Shot Hole Disease

په مرطوبو او نمجنو سيمو کې دغه ناروغي په بيا بيا تر سترگو کېږي.

د ناروغۍ نښې:

په باراني او نمجن موسم کې د ونې پر پاڼو او مېوه څرگند نسواري خالونه پيدا کېږي، دغه ډول خالونه په زردالو کې زيات څرگند او لوی وي، دغه ډول خالونه زياتره د پاڼې او مېوې پر مخ وي، چې لږ مهال وروسته بيا يو بل ته نژدې کېږي او يو له بل سره نښلي او نسواري داغونه جوړوي، چې ژېړې يا گلابي څنډې لري، په وروستيو مرحلو کې دغه داغونه او خاپونه د پاڼې پر مخ نسواري رنگ خپلوي چې وروسته بيا وچېږي او مري او د پاڼې پر مخ پر خپل ځای يو سوری پریږدي، له همدې امله دغه ناروغي ته Shot Hole وايي.

د دغې ناروغۍ په سختو پېښو کې د ونو پاڼې مري او همدا ډول د ونې مېوه تر پخېدو مخکې مري او ونه هم کمزورې کېږي.

د ناروغۍ کنټرول او درملنه:

په هغو سيمو کې چې نمجنه هوا لري، موسم يې باراني وي او د دغې ناروغۍ د رامنځته کېدو شرايط زيات وي، نو هلته څلور ځله دواپاشي ضروري ده، په دې ډول چې لومړی ځل د پسرلي په لومړيو کې چې لا ونو پاڼې نه وي کړې خو همدا مهال د ژمي له خوا د رابېدارۍ په حال کې وي دوا وشيندل شي. په دغه دواپاشۍ کې

کوريت

څلور گرامه په يوه ليتر کې (Cupravit) کارول کېږي. دې ته ورته يوه بله دوا (1/4 gr Cupravit) په مني کې چې کله د ونې پاڼې ژېړې او د پاڼو توبېدل پيل شي تر سره شي.

دوه ځله نوره دواپاشي بايد د ودې پر مهال وشي، په دې ډول چې لومړی وار ونې گل توبې کړي وي او دويم وار له لومړۍ دواپاشۍ څخه دوې اوونۍ وروسته بايد ترسره شي. غوره دا ده چې دغه دوه نور درمل شيندل د کپتن Captan محلول په وسيله ترسره شي. د Captan د نشتوالي په صورت کې کولای شو له هغه لومړي درمل Cupravit څخه کار واخلو، چې دغه وخت يې بيا اندازه په يوه ليتر کې دوه گرامه ده.

د سکب Scab يا جرب ناروغي

دغه ناروغي چې لامل يې فنگس دی د پاڼو پر شا د ژېړو کمزورگو داغونو په توگه څرگندېږي، که چېرې په دغې ناروغۍ اخته پاڼه د لمر وړانگو ته ونيول شي نو دغه داغونه به نور هم څرگند شي، په وروستيو مرحلو کې دغه داغونه تياره نسواري يا تت تور رنگ خپلوي او همدا وخت نوموړي داغونه سپور (Spores) (تخچه) توليدوي او سربېښاک معلومېږي. د مېوې پر مخ دغه ناروغي د تورو داغونو په بڼه څرگندېږي چې وروسته بيا زيانمنېږي او پاڼې يې توبېږي، چې دغه کار د ونې د بې واکۍ او کمزورۍ سبب کېږي.

کنټرول او درملنه:

د گل له توبېدا څخه دوې يا څلور اوونۍ وروسته د فنجسي اسيد يو درمل پاشل کفايت کوي، ډېر کله هغه کرنلار چې د Shot hole درملنې لپاره ياده شوه د Scab ناروغي لپاره هم کارول کېدای شي.

کموشش:

دغه ناروغي چې ډېر خلک يې د Bacterial Conke and Blast په نامه پېژني کلک زړي لرونکي مېوې لکه بادام، زردالو، شفتالو، الو، گيلاس او نور پرې اخته کېږي، د دغې ناروغۍ اغېز په هغو ونو کې زيات وي چې په شگلنه خاوره کې نيال شوي وي. د کمزوريو ونو مقاومت د هغو ونو په پرتله لږ او کمزوری دی چې د ډاډ وړ وده کوي او ځمکه يې ښه حاصل لري. دغه ناروغي ځوانې ونې وژني خو په عمر پخې او عمر خورلې ونې بيا د دې ناروغۍ په وړاندې مقاومت ښيي. د بلسټ Blast ناروغي چې د هوسموبکټريا په وسيله رامنځ ته کېږي پندوک او د ونې گل پرې اخته کېږي. خو دا ضرور نه ده چې دغه دواړه ناروغي Blast او Carke په يوه ونې په يوه وخت کې دواړه موجودې وي، يا کېدای شي چې په يوه ونه کې Blast ولري خو Carke به نه لري.

د ناروغۍ نښې:

د ونې د پوتکي ځينې برخې په تنه او ښاخونو کې نسواري رنگ خپلوي، ځوانه ونه چې په دغه ناروغۍ اخته شي، معمولاً مخکې له دې چې په پسرلي کې پندوک وغوړېږي وچېږي، خو د ونې ريښه چې ناروغۍ نه ده اغېزمنه کړې د ونې په سټه کې بېگي راتو کېږي، په دغه ناروغۍ اخته ونې د سرکې بوی لري او په اغېزمن ځای کې يو ډول سربېښاکه ماده پيدا کېږي.

نړۍ ترنځ يا ...

د توبرکولوز ضد واکسين (BCG- Vaccine):

د توبرکولوز ضد واکسين هم شته چې (BCG) په نامه يادېږي، دا واکسين د کوچنيانو لپاره دي، چې تر يوه اندازې پورې انسان له دې ناروغۍ څخه ساتي ولې بشپړ معافيت د توبرکولوز په مقابل کې ددې واکسين په مرسته امکان نه لري. علمي تحقيقاتو د هندوستان څخه ښکاره کړه چې دا واکسين د لويانو لپاره هېڅ ګټه نه رسوي.

بل هغه کسانو ته چې دا واکسين ورلګول کېږي په دوی کې د توبرکولوز آزموينه همېشه مثبت وي يعنې ددې واکسين له کبله تشخيصي معلومات له منځه ځي نو ځکه ټوله پوهان ددې واکسين د لګولو لپاره په يوه خوله نه دي.

غواړم افغانستان د تاسيساتو ...

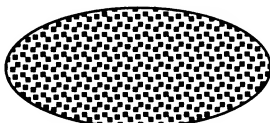
آيا يوه له همدغو هېوادونو تاسې تر فشار لاندې راوستي يئ؟

نه! دوی په وار وار ويلي چې د هغوی خپلمنځي تعلقات به ددوی تعلقات د افغانستان سره نه متاثره کوي.

آيا اوس ستاسې شخصي امنيت ته کوم څرګنده ګواښ شته؟

زه چې هر وخت وغواړم نور قوتونه دلته راوړي شم، خو زه نه غواړم چې افغانستان داسې وي. زه غواړم افغانستان د تاسيساتو په مرسته ودان شي. نه د پوځونو په مرسته. افغانستان بايد د شخصي پوځونو نه پاک او آزاده وي. نو که زه ۵۰۰۰ نور قوتونه دلته راوړم، په ځای ددې چې له افغانستان سره مرسته وکړي. دا به لانور زيان را ورسوي. زه مرګ ته نسبت په دې چې خپل قوتونه له بلې سيمې کابل ته راوړم ترجیح ورکوم. زه نه غواړم چې يو داسې کار وشي.

ویل کېږي له افغانانو څخه د دريو شيانو په هکله پوښتنه مه کوئ، يو ځمکه، دويم- زر، درېيم مېرمن. آيا کولې شئ چې د خپلې ښځې په هکله څه معلومات راکړئ. هغه د نسايي او ولادي ډاکټره ده او ډېر ژر به د کابل په يو روغتون کې په کار پيل وکړي او له درېيو - څلورو مياشتو راهيسې له ما سره په کابل کې اوسېږي.

د بلست ناروغۍ پر ګل له غوړېدا مخکې او وروسته پر پاڼو بريد کوي. يو کوچنی Canker په عمومي ډول د پنډوک په بېخ کې پيدا کېږي. د ونې ګل په اول کې نسواري او وروسته تور رنګ خپلوي خوپه هماغه ونه پورې پاتې کېږي. ځينې وختونه د ونې ځوانې پاڼې چوملکې او وچېږي. بلست پر پاڼو په بېلابېلو بڼو د نسواري داغونو د راتوکېدا لامل جوړېږي، کېدای شي چې نور شنه ښاخګوتي مړه کړي، خودغه بکتريا پر ښاخونو باندې ژور اغېز نه شي کولای. مړې نودې او تور رنګې پاڼې د دې نښه ده چې ونه په بلست ناروغۍ اخته ده.

کنترول او درملنه:

د دغې ناروغۍ (کنکر) د کنترول لپاره د باور وړ لار نه ده په ګوته شوې، تجربې ښيي هغه لارې ګودرې د ونې د ودې لپاره چې څه شی ګټور ثابتېدای شي، هغه تګلاره د دغې ناروغۍ پر مخنيوي هم ښه اغېز بڼدي. هغه لاملونه چې د ناروغيو په وړاندې د نې مقاومت زیانمنوي هغه په ځمکه کې د غذايي مواد کمښت، سړه هوا او د اوبو لږوالی دی. په پخه او سړه هوا کې بکتريا فعاله وي. لږ نیال اېښودلو مخکې د خاورې فيومگيشن (Fumigation) د دغې ناروغۍ راوړېدو پېښې لري. همدارنګه د Blast ناروغۍ لپاره کومه بنسټيزه درملنه لاتر اوسه نه شته خو د ونې د ګل کولو پر وخت ګرمه او وچه هوا کولای شي چې ونې ته د دغې ناروغۍ په وړاندې ځواک ورکړي.

طلایي مرګ Almona leaf scorch

د طلایي مرګ ناروغۍ د يو ډول حشر په وسيله له ناروغۍ ونې څخه روغې ونې ته انتقالېږي، چې د ليف هاپر Leafhopper او Spittlebug په نامه يادېږي. دغه حشرې د ونې شيره زېښي. د ناروغۍ نښه په عمومي ډول د چنګاښ په مياشت کې راڅرګندېږي او معمولاً په لومړي پړاو کې پر دغه ناروغۍ اخته د يو ښاخ او د همدې ناروغ ښاخ پاڼې ژېړېږي او دغه ژېړوالی وروسته په نسواري رنګ اوږي او همدا وخت يو طلایي رنګه کړۍ د پاڼې د نسواري او شنه رنګ تر منځ راښکاره کېږي. د وخت په تېرېدا سره د پاڼې ټولې برخې نسواري رنګ خپلوي او پاڼه وچېږي، خو په هغه پخواني ډول په ونې پورې نښتې پاتې کېږي او د مني په موسم کې له ونې لورېږي، نوموړې ناروغۍ ورو ورو پرمختيا کوي او د څو کلونو په اوږدو کې ټوله ونه په دغې ناروغۍ اخته کوي او د ونې حاصل هم د ناروغۍ د پرمختيا له تناسب سره کمېږي او بالاخره ونه وچېږي.

د دغې ناروغۍ نښې او آثار ونې ته د لېږدېدو پر وخت نه ښکاري، خو که چېرې د ونې يو تنکی او څو - اخ په دغې ناروغۍ اخته شي په اسيديفايډ ميتايل الکول Acidified Methyl Alcohol کې د ۱۵-۲۰ دقيقو لپاره کېږدئ، نو سړې کرښې به يې راڅرګندې شي.

کنترول او درملنه:

د دغې ناروغۍ د کنترول طريقه لاتراوسه نه ده په ګوته شوې، خو که چېرې د Lefhopper نښې په بڼې کې وليدل شي نو هڅه وکړئ چې دغه حشره نورو ونو ته ونه لېږدي.

سردار استاد عزيز نعيم
د روان کال د غبرگولي په وروستۍ لسيزه کې مو د هېواد دوه داسې علمي شخصيتونه له لاسه ورکړل چې زموږ د هېواد لپاره يوه ستره ضايعه ده او د افغان ولس لپاره به يې ځايونه تر ډېره تش وي.

دغه دواړه شخصيتونه تر دې لور و چې سړی ووايي په دغې يا هغې کورنۍ پورې يې اړه درلوده يا ووايي چې د پېلوماتان وو، سياستپوهان او يا... بلکې دوی استادان او د هېواد لپاره د يوه سالم نسل روزونکي شخصيتونه وو. له همدوی څخه يو د کابل پوهنتون پخوانی استاد عزيز نعيم او بل سيد شمس الدين مجروح دي.

په همدې غميزه پسې يوه بله غميزه هم رامنځ ته شوه او د ملکې (د عليحضرت محمد ظاهرشاه مېرمنې) هم له دې نړۍ سترگې پټې کړې.

***

عزيز نعيم د محمد نعيم زوی له نن څخه ۶۴ کاله مخکې په ۱۳۱۷ ل کال په کابل ښار په شاهي کورنۍ کې دې نړۍ ته سترگې وغړولې.

عزيز نعيم لومړنۍ زده کړې په شاهي دربار او وروسته په استقلال ليسه کې تر سره کړې. د لوړو زده کړو په بهير کې او هېواد ته د ښه چوپړ کولو له مخې کابل پوهنتون ته لاړ او هلته يې د حقوقو پوهنځی ولوست. عزيز نعيم سره له دې چې هر پوهنځی ته يې د تلو وړتيا لرله، خو خپل هېواد او ولس ته د حقوقو د

تر لاسه کولو لپاره يې د حقوقو پوهنځی ولوست. عزيز نعيم په کابل پوهنتون کې د حقوقو له پوهنځي څخه تر فارغېدو وروسته خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او په دې لړ کې امريکا او انگلستان ته لاړ.

استاد عزيز نعيم د لوړو زده کړو له تر لاسه کولو وروسته سلاسي هېواد ته ستون شو او د هېواد په ابادۍ او د نوي نسل په روزلو کې يې پوره ونډه واخيسته او د کابل پوهنتون په حقوقو پوهنځي کې يې د تاريخ د استاد په توگه په کار پيل وکړ. تر ډېره يې دغه دنده په ښه علاقه او مينه پر مخ بيوله.

د قسمت خبره ده، استاد عزيز نعيم په ۱۳۵۶ ل کال په لندن کې د افغانستان د سفارت سکرتر وټاکل شو. نو هورې لاړ کله چې په ۱۳۵۷ ل کال د غوايي خونړۍ کودتا وشوه او د لسگونو زرو بسې گنساره هېوادوالو د بندي کولو او وژلو په خونړۍ لړۍ کې د سردار محمد داود خان ټوله کورنۍ په شهادت ورسول شوه؛ خو عزيز نعيم د شهيد محمد داود خان د کورنۍ يوازينی شخص دی چې د غوايي په کودتا کې د غوښل څخه ژوندۍ پاتې شو. د غوايي له کودتا وروسته يې له دندې لاس واخيست او هلته په لندن کې جلاوطنه پاتې شو.

سردار عزيز نعيم په جلاوطنۍ کې ارام کېناست، بلکې خپلو ملي ازادي ښوونکو مبارزو ته يې دوام ورکړ. له هېواده بهر له خپرېدونکو مطبوعاتو سره يې خپله مبارزه د قلم په مټ توده وساتله، په مجاهد ولس او نورو خپرونو کې يې وخت پر وخت ليکنې راغلې، نړيوالو مطبوعاتو ته يې د افغانستان د حالاتو د روڼولو په اړه وخت پر وخت ليکنې کولې، مرکو او تبصرو يې دغه لړۍ توده وساتله.

استاد عزيز نعيم په خپله يوه وروستۍ مرکه کې چې له اسمايي مجلې سره يې کړې، افغانستان د حالاتو په اړه خپل ملي دريځ د خپلو ازادي ښوونکو مبارزو په لړ کې داسې روښانه کوي:

جبهه متحد، اين فرزند آنچه که به نام دولت اسلامي ياد مي گرديد پيش از اين که تشکيل شود و هنگامیکه "دولت اسلامي" صرف به نام پسر قسمت اعظم خاک افغانستان حاکميت داشت، به جای شوراهای قلابی "حل و عقد" و "هرات" برای بقای خویش، بايد به اساس تقسيم اوقات قبلاً تعيين شده، بعد از مدت چهار ماه می گذاشت که حکومت موقت زمينه را برای سازماندهی آینده

افغانستان مساعده سازد. برعلاوه، منسوبين دولت اسلامي حتی الامکان کوشيدند تا اختلافات نژادي، قومي، زباني و مذهبي را دامن زنند، ايتان همچنان نتوانستند که حاکميت سرتاسري را نه تنها در افغانستان تامين کنند، بلکه پايتخت نيز در نتيجه به چندين حوزه بين تنظيم های رقيب تقسيم گرديد، ظهور طالبان در حقيقت عکس العمل در برابر هجمو ي سر و سامانی بود!

چيز فهمان م و آنانی که امروز ملت افغانستان بر آنان حساب می کنند، به جای مسنجش و

پرت په عربي، انگلیسي او اردو ژبو هم پوهېده. مجروح صاحب د ژبو د نړۍ تر څنګ د شعر و شاعری په نړۍ کې هم دومره مخکې تللی چې شعر او نثر یې دومره خواږه دي چې ارواښاد استاد الفت د ده د منتخبو اشعارو د ټولګې په سريزه کې داسې څرګندونه کړې: "ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړې قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چې که د اشعارو پېرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د یوه شعر د بل کېدلی ما به خپل خو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړي..."

د مجروح صاحب د رسمي او دولتي دندو په اړه به لنډو ټکيو کې په دې ډول یادونه کوو:

مجروح صاحب چې کله له کلي څخه کابل ته لاړ، نو بیا ډېر ژر د محمد هاشم خان د صدارت په دوره یانې په ۱۳۱۳ ل کال د اعیانو د مجلس غړی وټاکل شو، په ۱۳۱۷ ل کال د افغان ملي بانک د تفتیش د عمومي رئیس او د حکومت استازی وټاکل شو او د همدې کال په پای کې د قند جوړولو فابریکې او د پستول د شرکت رئیس په توګه غوره شو. په همدې ډول د تعاوني ډیسو او دولتي انحصاراتو د ریاست دندې یې هم تر سره کړې دي.

د ۱۳۲۸ ل کال په لړم کې د قبايلو د مستقل ریاست مرستیال او کلیل او وروسته بیا په ۱۳۲۹ ل کال د کب پر ۱۶ مه د قبايلو د مستقل رئیس په حیث مقرر شو. د ډاکتر محمد یوسف په کابینه کې یانې په ۱۳۴۲ ل کال د عدل وزیر او په ۱۳۴۴ ل کال د صدارت مرستیال شو. د دیمو کراسۍ په لسیزه کې د افغانستان د اساسي قانون د جوړولو د کمېټې مشر و او په ۱۳۴۶ ل کال په مصر کې د

افغانستان لوی سفير وټاکل شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو چې په ۱۳۵۲ ل کال کې متقاعد شو او په کور کېنات. کله چې روسانو زموږ په گران هېواد افغانستان یرغل وکړ، نو مجروح صاحب د ډېرو نورو افغانانو په څېر د خپل هېواد پرېښود ته اړ شو او پېښور ته یې هجرت وکړ، په پېښور کې یې د کنفرانسونو او نورو ډیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې د هېواد د

سترګې پرانیستلې، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترکو په پاچا صاحب مشهور و، مجروح د خپل پلار له سیوري په درې کلنۍ کې یې برخې شو او پالنه یې مور پر غاړه واخیسته، چې له برکنه یې د هېواد یو ستر علمي سیاسي او ادبي شخصیت جوړ شو، مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کور و کلي کې تر سره کړې، څنګه چې هغه مهال د هېواد په هر برخه کې ښوونځي نه وو، نو مجروح صاحب هم و نه شو کړای چې ښوونځي ته لاړ شي. په دې توګه یې ټولې زده کړې په خپل کور و کلي کې تر سره کړې. د مجروح صاحب د زده کړو څرګند ده له خپلې دغې لیکنې ښه کېدای شي، دی د خپل ځان په اړه لیکي:

"ما چې د خاورو خاشاکو د لوبو دوره طره او پاڅېدم، جامې مې وځنډلې یعنې د کوچنیتوب

لومړۍ مرحله مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ د کلي شاوخوا لوړو غرونو، ګڼو څنګلونو، روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعری قریحه ژوندۍ کړه...."

که څه هم اروښاد مجروح صاحب رسمي زده کړې نه وې کړي خو د خپل استعداد او وړتیاوو له مخې ستره علمي څرانه وه، له پېښور او دري

اماده ګی دراز مدت برای آینده کشور ما، به خاطر دفع الوقت دست به چاره های عمدتا کوتاه مدت زدند، چاره های که قبل از پیاده شدن به ساحه عمل، شرایط زمانی آن سبیری می گردید و مجال تطبیق نمی یافتند. تا هنوز هم چنان که ملاحظه می شود، ایشان توانسته اند پلغورم خود را تعیین کنند و نصب العین و طرز العمل آن را به راه اندازد.

با این بررسی با کمال تاسف باید گفت که در نتیجه واقعات اخیر در کوتاه مدت، میان مدت و دراز مدت، افغانستان عزیز ما شاهد بحرانهایی دوامدار و خلی قدرت مرکزی خواهد بود و کشور ما را در مصیبت های مزید غوطه ورخواهد ساخت!

ولی، با ایمان خلل ناپذیر به این واقعیت تاریخي که افغانستان هرگز نسی میمیرد، هر چند که وقتا در خریطه دنیا از نظر پنهان می شود، یقینا در آینده فرزندان د در کشور ما ظهور خواهند کرد که مانند میرویس نیکه و احمد شاه بابا از افغانستان را زنده خواهند ساخت. نمیدانم همچو آینده نصیب نسل ما خواهد بود یا خیر؟

رښتیا چې هم استاد عزیز نعیم پر افغانستان [خلل ناپذیر] ایمان درلود، خو ارمان چې دغه هیله یې ترسره نه شوه. خو مخکې له دې چې د میرویس نیکه او احمد شاه بابا په څېر شاه زلمیان د هېواد د ابادۍ ډګر ته راوځي استاد عزیز نعیم له دې نړۍ سترګې پټې کړې.

هو، د میرویس نیکه او احمدشاه بابا په ملتپال او هېوادپال مېرني په پیدا شي او زموږ ولس او هېواد په له دغو غمیزو څخه وژغوري.

استاد عزیز نعیم د ورپېښې ناروغۍ له امله د یکشنبې په ورځ د جون پر ۲۳ په لندن کې له دې نړۍ سترګې پټې کړې.

انا لله وانا اليه راجعون

د استاد عزیز نعیم جنازه کابل ته راوړل شوه او د مرتجان په هدیره کې خاورو ته وسپارله شوه.

سید شمس الدین مجروح

سید شمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ ل (۱۹۱۰م) کال د کونړ په شینګورک کلي کې دې نړۍ ته

دنیا تر شا پریښودل. ملګې نهه اولادونه درلودل چې د شپږو یې لاد ځمکې پر سر د ژوند وربښه شته.

ملکه حمیرا یوه د پره زړه سواندي مېرمن وه، دې به تل د خپل ناچارو خلکو پوښتنه کوله او ورسره به یې دې مرسته هم کوله. هغه مهال چې ملکه په افغانستان کې وه، وخت ناوخته به روغتونونو ته تل او د ناروغانو پوښتنه به یې کوله.

ملکه حمیرا د احمدشاه خان لور وه، چې ۸۴ کاله مخکې یانې په ۱۲۹۷ل کال کې په کابل کې زېږېدلې وه، د ملګې حمیرا پلار د دربار د وزیر په توګه د دولت په چارو کې خپله دنده پر مخ بیوله.

ملکه حمیرا د ۲۰۰۲ کال د چارشنبې پر ورځ د جون پر ۲۶مه (۱۳۸۱ل کال د چنگاښ پر ۵مه) د ایټالیا د پلازمېنې په یوه روغتون کې په حق ورسېده، تابوت یې چې د افغانستان په درې رنگه ملي بیرغ پوښل شوی و، د ایټالیا په یوه ځانګړي پوځي الوتکه کې د چنگاښ ۹مه کابل ته راوړل شو. ملکه حمیرا په ځانګړي مراسمو کې خاورو ته وسپارل شوه، کله چې د ملګې حمیرا تابوت له الوتکې کوز کړل شو، نو په خورا ځم و جوش سره د هغې درناوي ته خلک راغونډ شوي وو.

د ملګې حمیرا په مړینه د هېواد په ګوت ګوت کې خلک خواشیني وو او د هېواد په لویو ښارونو کې یې فاتحه واخیستل شوه. له هېواده بهر هم د ملګې حمیرا فاتحه واخیستل شوه، په دې لړ کې د جرمني په فرانکفورت کې د ښاغلي ښار احمد شریندل په نویت د یوې درنې فاتحې د مراسمو ترتیبات وپیلول شول چې خورا ډېرو خلکو ګډون په کې کړی و، چې د

ملګې اروا ته یې د دعا لاسونه پورته کړل.

...

ګوربت فرهنګي ټولنه همدغو خدای بښليو، د ارزګان ولایت، د دهرآود د پېښې شهیدانو ته له لویه خدایه د فردوس خت هبله لري او د خدای بښليو کورنیو د جمیل صبر هیله لري.

ورته ګوته په غاښ وو، یو امریکایي لیکوال P.J.O'Rourke په خپل کتاب کې چې په ۱۹۹۱ کال په نیویارک کې چاپ شوی د سید بهاو الدین مجروح په اړه داسې لیکي: واشنګتن له "مع" یانې مجاهدینو سره د افغانستان د خپلواکۍ لپاره مرسته وکړه، خو افغانانو یوازې یو روښانفکر درلود چې هغه یې هم په جهاد کې له لاسه ورکړ. هو، د هېواد هغه علمي شخصیت چې د سید بهاو پلار و، د دوشنبې پر ورځ جون پر ۲۴مه له هېواده لرې په امریکا کې له دې نړۍ سترګې پټې کړې.

اروا یې ښاده.

...

ملکه حمیرا

ملکه حمیرا د افغانستان د پخواني پاچا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه مېرمن وه چې د ایټالیا په پلازمېنه روم کې یې د خپل ژوند پور پرې کړ او له دې نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې. ملګې حمیرا د خپل ژوند ۸۴ پسرلي په دې

خپلواکۍ په لار کې پوره هلې ځلې وکړې. مجروح صاحب تر څه وخته په پېښور کې و، بیا وروسته امریکې ته لاړ او د ژوند تر پایه یې هلته په جلاوطنۍ کې شپې ورځې سبا کولې. مجروح صاحب په سلګونو مقالې لیکلې چې د هېواد دنده او له هېواده د باندې په بېلا بېلو خپرونو کې چاپ شوې دي، د شعرونو دوه ځانګړي غونډونه یې د "منتخب اشعار" په کابل کې او "د یاد فریاد" په پېښور کې چاپ شوي دي.

ارواښاد استاد مجروح د خپلو دولتي بوختیاوو تر څنګ د ادبي، ټولنیزو او مذهبي مسایلو په اړه د څېړنې چارې هم پر مخ بیولې او په دې لړ کې یې هم خورا په زړه پورې کارونه کړي، پر هغو کسانو

چې له اسلام څخه به یې د خپلو ګټو لپاره استفاده کوله. د همدغې زوایې له اړخه ښاغلی استاد بېنوا صاحب د ارواښاد مجروح په اړه لیکي:

"ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپي لري... دا ښاغلی څنده رویه باوقاره سړی دی، ازاد طبیعت لري او په حق ویلو کې ډاډ پروا نه ساتي." رښتیا هم چې ارواښاد مجروح په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتله، هغه مهال چې ډېرو ښاغلیسو بده د [مصلحتونو] له مخې خبره نه کوله - ده به په ډاګه په هغو واکمنو د نیوکو کوله چې د افغانستان د ملي ګټو

پر خلاف یې ګامونه پورته کول، په دې لړ کې یې نه د مجاهد پروا کړې او نه د طالب او نه د بل. ارواښاد استاد مجروح له دې ټولو ښېګڼو سربېره یوه بله خوښه دا وه چې د هېواد د یوه داسې علمي شخصیت اسید بهاو الدین پلار و چې له "ځانګړي ښامار" سره یې د غړي وهلي او خلک

احمد، ۳- ښاغلی صميمي عنايت الله، ۴- ښاغلی شيريندل عبدالاحد، ۵- ښاغلی ډاکټر صميري، ۶- ښاغلی ډاکټر يعقوبي سيد شاه، ۷- ښاغلی ډاکټر بشير احمد صمدي، ۸- ښاغلی يعقوبي سالو، ۹- ښاغلی ټينگار سيد محمود، ۱۰- ښاغلی بزگر فتاح، ۱۱- ښاغلی طرزی، ۱۲- ښاغلی پوپل، ۱۳- ښاغلی شمال زی، ۱۴- ښاغلی شهيدزاده نجيب الله، ۱۵- ښاغلی نوروزی، ۱۶- ښاغلی گل احمد شيريندل.

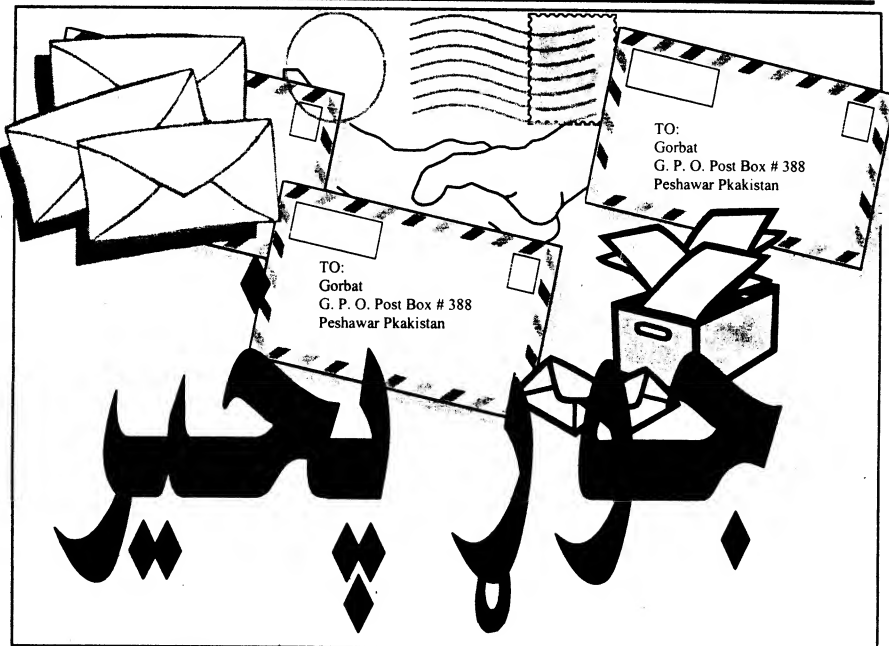
ښاغلی غريب صاحب، په غبرگون کې مو سلامونه ومنه، له نېکو او غوره مشور دې مننه، کورودانی درته وايو، رښتيا، د گوربت د نيمگړتياوو په لړ کې مو په زيات گومان چې پروفې او په اصطلاح د کمپيوټر تېروتنو ته مو اشاره کړې وه او هغه هم د هغو نومونو په اړه چې تاسې درانه استولي وو، همدغه نومونه د گوربت د تېرگنې د مننې او کورودانۍ په پاڼه کې چاپ شوي وو، چې د گوربت اداره د زړه له تله بښنه ترې غواړي، ښايي يادونه وکړه چې کېدې شي دا تېروتنه ځکه رامنځ ته شوې وي چې نومونه په انگرېزي کښل شوي وو، او د ټايپ پر وخت به مو په هماغه بڼه تلفظ کړی وي، خو بيا هم له درنو مينه والو بښنه غواړم، له ښاغلي غريب څخه مننه کوو چې د گوربت تېروتنې په گوته کړې.

...

په همدې ډول پر گوربت د نيوکو په لړ کې د فرانسې د ليون له ښار څخه ښاغلی افضل خان ستومان ليکي:

د گوربت په ۱۵مه گڼه کې مو د ښاغلي ننگيال صاحب مرکه ولوسته، خورا په زړه پورې خبرې يې کړې وې، خو موږ يوه گيله لرو، او هغه دا چې ښاغلي ننگيال صاحب د گوربت مالي تمويلوونکي يادونه په ښه شان نه وه کړې، موږ ټول په دې فکر يو چې گوربت يوازې د هغو کسانو له خوا تمويلېږي چې ملي فکر لري، په سر کې يې ملي ماغزه دي، تل د ملت درد احساسوي او خوروي يې، هغه کسان چې گوربت ته خپله گډون ونډه لېږي يا مالي مرسته ورسره کوي، موږ بايد په دې پوه شو چې هغوی غواړي د وطن لپاره کار وکړي....

درانه/افضل خان ستومان صاحب، دا دی

مدار خنجر په لاس کې شعابونه د لمر وژني پر ديسو جنازو له مې ارمانه راسه راسه زرينه اژدهار را رسېدلی ستا تر څنډو نور لال نه سي ژغورلای بدخشانه راسه راسه نن هر بهرام بيده دی په ډاډه زړه خپل تاراک وږه پلنگه ده خوښۍ وران که ترابانه راسه راسه پييلی مې نن اوښکې دي په تار د يار د زلفو چې تا ته يې ډالۍ کړم په پزوانه راسه راسه رابار کړه قافله په غمجن ياد د کړېدلو نن بيا د ملت يار د خيال څاروانه راسه راسه ...

د چرمې له فرانکفورټ څخه ښاغلی م. غريب تر سلامونو وروسته ليکي:

له نېکه مرغه د گوربت ادبي، فرهنگي، کلتوري او سياسي خپرونو د خپلې رښتينولۍ او سپېڅلتيا له مخې موږ د هېوادوالو په زړونو کې خاله کړې او د اوچت نوم او پوره باور لرونکې خپرونه گرځېدلې ده. خو کله ناکله له بنده مرغه څه نيمگړتياوې او تېروتنې هم په کې ليدل کېږي، که څه هم زه يې د قلم او يا کمپيوټر تېروتنې بولم، خو زما د ملگرو خبره قلم او کمپيوټر نه تېروتنې تر څو موږ يې تېروتنو ته ورټېل نه و.

د پورتنیو صفتونو لرونکې يوه خپرونه بايد هر څه په حساب تر سره کړي، په هر صورت د ليک سره مل د المان په اتحادي جمهوريت کې د هغو ۱۶ تنو نومونه او پټې در استوم چې د گوربت نوې گډونکي دي:

۱- ښاغلی عزت الله اکبر، ۲- ښاغلی هلمند شېر

د پښتونخوا د هنگوله کورمې اېجنسۍ څخه حبيب گل حنيفي او زاهد گل صميمي خپل لومړنۍ ليک گوربت ته لېږلی او د خپرېدو هيلې يې کړې دي تر سلامونو، مينې او اخلاص وروسته ليکي:

گرانو همکارانو دا زما اولنی ليک دی او هيله ده چې په مجلې کې يې خپور کړی، او موږ ته ستاسو سوغاتونه (مطبوعات) راولېږئ.

گرانو حبيب گل حنيفي او زاهد گل صميمي صاحبانو، په غبرگون کې زموږ مينه او سلامونه هم ومنئ، د مجلې د لېږلو په اړه ښايي درته ووايو چې اوس د پښتونخوا په اکثر وځايونو کې گوربت د ورځپاڼو پلورنځيو څخه تر لاسه کولی شئ.

...

له کوتې څخه عبداللہ جان ملتيار تر سلامونو وروسته ليکي:

هيله ده چې په مجله کې د شعر صفحې زياتې کړئ!

قدرمن ملتيار صاحب، په دې اړه به فکر وکړو. او دا دې رالېږلی شعر:

د يار پر وصال باندې مې گومانه راسه راسه پر وخت ده مايوسۍ، فکره! ستومانه راسه راسه چې ستوری د مدار هم، زه و هار ته د يار راوړم و پښو ته مې پخپله نن اسمانه راسه راسه نه کار په سجدو کېږي نه مې هيله خپرې ستا سه همېش درته خوکلېږمه، غلمانه راسه راسه

ستاسو ليک هم خپور شو، هيله ده چې خوا مو درنه شوې نه وي.

...

د پېښور له بورډ څخه ډاکټر قیام الدین واک تر سلامونو وروسته لیکي:

ستاسې مجلې هر وخت په مکمل ډول ټوله لولم، نور دوستان مې هم لوستلو ته هڅوم، هيله ده خپلې خپرونې همداسې جاري وساتي.

...

له جنوبي پښتونخوا څخه ښاغلي نظام الدین حیران له یوه نظم سره مل لیک هم رالېږلی او تر سلامونو وروسته لیکي:

مجله د ستایلو وړ ده، خو هيله ده چې جنوبي پښتونخوا ته په زیات شمېر سره راولېږي. قدرمنه حیران صاحب،

سلامونه ته دې وعلیکم سلام وایو، هڅه کوو چې زیاتو خلکو او زیاتو ځایونو ته گوربت ورسېږي، په دې لړ کې ستاسې لوستونکو مرستو ته دې اړ دی. نو هيله ده چې درانه لیکوال او لوستونکي له گوربت سره خپلې مرستې روانې وساتي.

او دا دې هم د نظم یو څو بیتونه:

د څڼې لارې یون دی
که به شم رفیق له یاره
د بخت مړې مې په شا دی
بل ازغی زېږوي لاره
یو لغزش د شیخ له ستوني
د کرم په تمه تېر شو
د یثرب په سراپو کې
اوس پتېږي له قهاره

...

د انگلیستان له اکسفورډ څخه پوهاند استاد مجاور احمد زیار لیکي:

زړه ته را څېرمو
خدای مو تل غښتلي لره!
گوربت راته وخت ناوخت رسېږي په خوند یې سر تریایه لولم، له دې سترې پېرزوینې مو د زړه له ژورو مننه!

لمریز کال درته مرغ ښه وایم، چې هيله ده زموږ ملي برخلیک پکې د بري تر بریده ورسې...

...

ښاغلی انجنیر ارذلان زمانې تر سلامونو او احتراماتو وروسته لیکي:

زه ستاسې د مجلې یو تن پخوانی لوستونکی او مینه وال یم. له لیک سره یو ځای د کونړ د سیند فریاد تر عنوان لاندې یو ازاد نظم ستاسو مجلې ته در واستول شو. زما هيله ده چې په راتلونکې گڼې کې به یې خپور کړي.

...

فرید شجاع ځاځی د پېښور له حیات آباد څخه تر مینې او سلامونو وروسته لیکي:

زما نوم فرید شجاع ځاځی دی. زه د پکتیا ولایت اوسېدونکی یم. زما عمر دیارس کاله دی او زه د پېښور د قرطبه بېلیک سکول په ۶ کلاس کې سبق وایم او د مور د دعاگانو له برکت نه په خپلو درسونو کې تکړه هم یم. زما پلار ډاکټر و- لس کاله کېږي چې په افغانستان کې شهید شوی، زما هغه هېڅ نه یادېږي ما خپل وطن هم نه لیدلی، خو ډېره مینه ورسره لرم، خو هغه یې هېڅ راسره نه لري.

زما خواش دی چې د خپل پلار په شان یو تکړه ډاکټر شم او بیا پاچا شم او خپل وطن جوړ کړم. زما دوستان وایي چې زه به پاچا کېږم....

په مینه

فرید شجاع ځاځی

گرانې فرید شجاع ځاځی، مینه او سلامونه و مونه، له مینې ډک لیک دې له یوه ښکېلي رسم سره راوړسېد، رسم دې د گوربت په دهمدې گڼه کې خپور شو، ستا رسم ډېر ښکلی رسم و، خیر که چا په کور کې نه دی خوښ کړی، ته زړه مه ماتوه او خپل کوشش کو، درسونه دې وایي. ته به ډاکټر هم شي او پاچا هم، خاواس دې خپل درسونه په مینه وایه چې خپلو ټولو ارمانونو ته ورسېږي.

...

ادریس واک او حبیب واک د درېیم ټولگي زده کوونکیو لیکي رالېږلی او لیکي:

د کمکیانو په گوربت کې مو دجماعت لمونځ او د جمهوریت سندزه ولوستله ډېره مو خوښه شوله، ستاسې د کیسې خوابونه هم در لېږو. گرانو کمکیانو!

ډېر ښکلی لیک موليکلی، د کمکیانو گوربت به هر وخت تاسې گرانو ته سترگې په لار وي.

...

له جرمني څخه ښاغلی استاد عمر پاڅون تر سلامونو او ښو هیلو وروسته لیکي:

... زما هيله دا ده چې گوربت راته پرله پسې رالېږي، ان شاء الله چې د گډون بیه در لېږم. ښايي درته ولیکم چې دلته ما ته بېلا بېلې مجلې رارسېږي او د کار په ځای کې مې پر مېز پرته وي چې کله ناکله د وخت په استفادې څخه یې لولم، یو وخت مې یو الماني د کار ملگري وپوښتل چې دا ناول دی، تاریخ دی او که کوم سیاسي کتاب دی؟ ما ورته په ځواب کې وویل چې دا ملجه ده.

لېکن یو بل وخت چې د گوربت یوه گڼه زما پر مېز پرته وه، راڅخه همدې الماني ملگري وپوښتل چې دا مجله درته له افغانستان څخه راځي؟ یانې دی پوه شو چې دا مجله ده....

قدرمن/استاد عمر پاڅون صاحب،

زموږ سلامونه هم ومنه، د روغتیا او بري دعا درته کوو، گوربت ستاسو ټولو مینه والو په مټ خپل وزرونه غوږوي. موږ هڅه کوو چې گوربت ټولو مینه والو ته پرله پسې ولېږو.

...

د کوهات له هنګو څخه سیف الرحمن هاشمي تر گډه یو گډه یو سلامونو وروسته لیکي:

ښاغلیو! تقریباً دا زما څوم لیک دی چې ستاسو ادارې ته یې در لېږم، خو د ځواب په هېڅ درک یې نه پوهېږم، څه خبر یم چې زما لیک نه درسېږي او یا که د چا د لیک پر درلېږلو باندې سر نه خوږوي، زما عرض دا ده:

الحمد لله موږ دلته د پښتو له چاپېدونکو ټولو مجلو څخه برخمن یو، خو فقط یوه گوربت ده چې ورځنې نامحرومه یو، موږ دا هيله لرو چې دلته د کوهات ادیبانو لپاره پینځه مجلې وقف کړي.

قدرمن هاشمي صاحب،

سلامونه مو ومنئ او هيله ده چې خوشاله او روغ وي. گیلېسه دې په سر سترگو، دا دی لومړی لیک دې موږ ته راوسېد او درته خپور مو کړ، ان شاء الله له دې وروسته به مجله په منظمه بڼه درته ورلېږو.

په همدې ډول گوربت ته زیات برېښنالیکونه او لیکونه راغلي، له هالېنډ څخه شفیق وېش، د جرمني له فرانکفورت شاه ولي زېږور، له بلجیم څخه محمد ولي خان احمدزی، عبدالقدوس مخلص او ملگري یې، له نامعلومه ځایه سید نور الدین او....

د فوتبال نړیوالې لوبې

افغانستان

خومره فخر کوي.

په دغسې حال کې چې د نړۍ په ډېرو ځایونو کې خلک د تلوېزيون پردي ته ناست وو او په جاپان او جنوبي کوريا کې يې د ۲۰۰۲ کال د فوتبال د نړيوال جام د لوبو ننداره کوله، خو افغانستان يو له هغو گوتو په شمار هېوادونو څخه و چې هلته نه د فوتبال لوبه وشوه او نه هم ننداره.

په افغانستان کې روان حالات هغو بهرنيو ورځپاڼو ليکونکو او د خبريې موسسو بهرنيو کارکوونکو ته چې له فوتبال سره زياته مينه لري د هېښتيا وړ وو. په دې لي کې د يوې موسسې خبريې ايرلنډي کارکوونکې- خبريالو ته

ناگاهانه منفي اغېزښندي. تر ټولو بده لادا چې د هېواد د ځوان نسل او کول د روزنې پر ځای توپکيانو او جنگسالارانو د لوب- تالان، خورولو او وژلو لوبه او ميدان گرم کړی دی

افغاني ځوانان [نجوني او هلکان] هم د نړۍ د نورو ځوانانو په څېر هېلې او اميدونه لري، دوی غواړي چې هېواد يې د نړۍ د سيالو هېوادونو په کتار کې ودرېږي او هېواد يې ارام ژوند وکړي. خو له بسنده مرغه چې د څو ځان غوښتونکيو جنگسالارانو او

توپکيانو د افغان ځوانانو د هيلو غوتۍ گل کولو ته نه دي

لوبې او بدنې روزنه د خلکو د پيوي ښې بوختوونکې سرگرمۍ سربېره د انسان په روغتيا

او ان د ټولنې په جوړښت کې خورا غوره رول لري. کله چې هېوادنۍ، سيمه ييزې او نړيوالې لوبې تر سره کېږي، نو ننداره چيان په خورا مينه او احساساتو د لوبې نندارې ته ناست وي او د دې هيله لري چې د دوی خپل ټيم به لوبه وگټي او په دې توگه يوه ټوله د يووالي پر واک گامونه اخلي.

له بده مرغه دا ۲۳ کلونه زموږ هېواد د جگړو په اوږ کې ورپېژني، او په عمومي ډول ځوانان له بدني روزنې او لوبو څخه بې برخې دي او اوسني ځوانان خو په نړيوالو لوبو کې د افغانانو د گډون هېڅ انځور په ذهن کې نه لري، چې د روان پېژندنې له مخې دا د ځوانانو يـ ذهني وده او د ټولنې پر ملي وياړنو او ملي يووالي يو ډول

د وويل په بازار او کوڅو کې مې سترگې هاخوا د پخوا واپولې چې د ناستي ځای وسمو او د

وسايل هم نه و چې د نړيوالو لوبو ننداره وکړي او وگوري چې د نړۍ ملتونه پر خپلو ملي وياړنو

رفري سختي نیوکې وشوې، دغو نیوکو هغه مهال زور واخیست چې د هسپانیا لوبغاړي رفري ته په غوسه شول. همدغه مهال د فیفا مشر [بلتر] هم پر رفري نیوکه وکړه.

په دې اړه د فیفا د ویاند کېټ کوپر خبریالاتو ته وویل چې د رفريانو دوه پرېکړې د اندېښنې وړ دي. ده زیاته کړه چې رفري هم انسان دی نو هېڅ کله نه شو کولی ووايو چې دوی غلطې نه ده کړې.

د فوټبال د لوبو پر مهال به چې د کوم هېواد لوبغاړو لویه وگتله، د پره زیاته خوشالي به یې ښوده، خو د مقابل لوري د هېواد وگړو به همدومره خوشبیني او قهر څرگنداره. د ساري په ډول کله چې د جاپان او روسیې لوبډلو لویه وکړه

هېواد، خلکو او ځوانانو د جوړونې او روزنې د چیغو او نارو انعکاس چېرته دی، هغوی چې د بدني روزنې د نه موجودیت پر مهال پاتې شوي، اوس چې د طالبانو اچوله، نسکور شوی نو بیا د ولس د بېچیانو د فکري او بدني روزنې چارې چېرې دي او ولې په هېواد کې له دومره امکاناتو سره بشپړ امنیت نه دی راغلی چې ځوانان د فکر او بدن روزنې ته مجال ولري.

خو له دې ټولو سره سره، د فوټبال د نړیوالو

فوټبال د لوبو ننداره وکړم، خو نه توانېدم چې یو داسې ځای وموم چې هلته کېښم او د لوبې

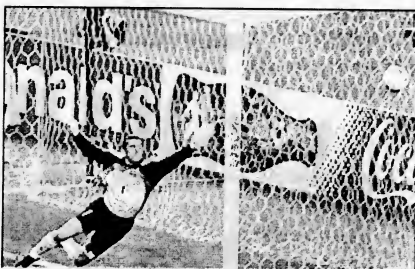

د لوبو پر مهال د ترکي پر بریالیتوب یوه ترکي ننداره کوونکی خوشالي کوي

ننداره وکړم.

د ایرلنډی خبریې موسسې دغې کارکوونکې په رښتیني ډول له دې څخه ناراضه و چې د نړیوالو لوبو ننداره یې و نه کړه.

په همدې ډول د ملګرو ملتونو یوه ویاند چې ستړی ښکارېده وویل: له دې پرته چې د لوبې د نندارې له هڅو تېر شم، بله چاره مې و نه موند. دا څو شوه په افغانستان کې د بهرنیانو لپاره د لوبو او سرګرمیو خبره، پوښتنه دا ده چې افغانان د خپلو ځانونو او هېواد لپاره څه کړي؟ په افغانستان کې څو ډېر خلک پرېښنا نه لري پاتې شوه لا د تلپوښتونو خبره پرېښنا څه چې ان د خوړلو لپاره هم څه نه لري او اکثر خلک په څلور ویشتنو ساعتونو کې یو مهال ډوډۍ خوري.

او روسیې ساتي خوږه نو په مسکو کې د کرملین ماڼۍ تر مخ سخت او د ډوډ جوړ شو، دوکانونو او مغازو ته یې اور واچاوه چې له امله یې شل کسان تپیان شول.

په هر حال د ۲۰۰۲ کال د فوټبال نړیوال جام برازیل وگاټه په دې توګه برازیل لومړی نومره، جرمني دویم او ترکیه درېیم نومره راغلل. او لویه د جون پر ۳۱مه پای ته ورسېده.

د لوبې افغان ځوانان هم هیلې او امیدونه لري، چې د ژوند په بهیر کې د نورو سیالیو تر څنګ د فوټبال په ډګر کې هم په نړیوالو سیالیو کې ګوډون وکړي، ځوانان هیلې لري چې افغانستان به هم د لوبو یو داسې ډګر ولري چې هلته به بیا نړیوالې لوبې تر سره کېږي، هغه چې وایه شي [دنیا به امید خوره شي]، نو لري نه ده چې دا امید به یې تر سره نه شي، خو دا امیدونه به هغه مهال تر سره کېږي چې ځوانان په خپل د ټولنې او هېواد په جوړولو کې کارنده رول ولري.

د فوټبال

سټرېنۍ نړیوالې لوبې په زړه پورې وې، د لوبې د نندارې د ټکټونو د پلورلو او پېرلو پر مهال یو ستر بحران رامنځ

ته شو، په جاپان او جنوبی کوریا کې د لوبې د سیالیو ترتیبوونکو بهرنۍ غونډې وکړې، چې د بحران د سترېدو او انفلاق مخنیوی وکړي. بل اړخ ته د فوټبال د نړیوالو لوبو پر مهال پر

پوښتنه دا ده چې ټوپکالاران او ټوپکالان ولي لاوس هم د قومي او ژبنيو تبعیضونو مړه اور ته لمن وهي او هغه دروغو سیاستمداران چې تر پردې لاندې دغه اور ته لمن وهي د

ډگرمن م. غریب

ملي وياړنې

غلام نبي خان چرخي، مير مسجدي خان، محمدجان خان وردگ، امين الله خان لوگري او داسې ډېر نور ملي اتلان زموږ د هېواد هغه معنوي شتمني جوړوي چې دوی هېڅ کله هم د خپلو سيمو، لښکرو او ځاني گټو د ساتلو لپاره د يرغلگرو په گلم معاملې ته چمتو نه شول، بلکې له هر ډول کرکې او نفرت پرته يې يوازې او يوازې د يو افغان او مسلمان په توگه د خلکو او هېواد له خپلواکۍ او عزت څخه د ننګې په خاطر سروڼه په لاس کې نيولي وو.

نه غواړم د کرکې په توگه بلکې موضوع ته په پاملرنه د مجبورۍ له مخې د بېلګې په توگه د مرحوم احمد شاه مسعود د مبارزې دور ته ستاسو پاملرنه راوگرځوم، تر څو لږ تر لږه څرگنده شي چې په رښتيا هم د ملي اتلوالې جوگه و او که؟ په دې څرگند واقعيت به ان شالله شک نه وي چې ښاغلي احمدشاه مسعود د جهاد په اوږدو کې د روسانو له تېريو څخه د ښکلي پنجشير د خوندي ساتلو په نيت په وار وار د سره ښکيلاک په گيلم پښې غځولي او د جگړې د بندولو لپاره يې څو ځلي پر پروتوکولونو مهر او لاسليک ولگاوه چې په نتيجه کې يې دروسانو په وسلو او مهماتو بار وژونکي پوځي اکمالاتي کتارونه په امن او ډاډه زړه د سالنگ له زړه څخه د نور هېواد د ورانې لپاره تېرېدل او د ښاغلي مسعود لښکرو به يې يوازې امنيتي څارنه کوله، خو له بده مرغه د مرحوم د ځاني کرکې له امله لښکرې يې په هميشنۍ توگه له نورو جهادي ډلو سره په نه پخلا کېدونکو او خونړيو جگړو بوخت و، زه حکم نه شم کولی چې په دې خپل منځي جگړوکې حق له چا سره و، مگر لږ تر لږه دومره ويلای شم چې د ښاغلي مسعود دکورنۍ جگړې يو اړخ و، بل دا چې د ښاغلي مسعود کورني مخالفين تر روسانو وحشي او خوړونکي نه وو، مگر مرحوم دکورنۍ جگړې په بندولو له هېڅ کورني مخالف سره د اوربند په سر حتی خبرو ته هم چمتو نه و.

د هېواد ويشني نظريه، د قومي، ژبني او مذهبي جنگونو د عملي پيل پټۍ د دوی د اقتدار

احمدشاه بابا، ايوب خان، وزيراکبر خان، ملالی، ملا مشک عالم، غلام نبي خان چرخي، محمد جان خان وردگ، شاه محمود هوتک، مير مسجدي خان، امين الله خان لوگري او په سلگونو نورو ملي ستو يادونه وکړو، له دې سره سره چې دلته به له دوی سره د پرتلي خبرې زما په اند په قطعي توگه بې ځايه او ددوی له سرښندنو سره به بې وفايي وي، ولې هيله ده بيا هم د موضوع د روښانتيا په خاطر په پراخه سينه سپيڅلې وجدان او غټو سترگو کتنه او قضاوت وکړو.

تاريخ چې ددوی د کارنامو او سرښندنو په ناسپړلو برخو خپله عاجزي منلې، نو زه به په دې لنډه ليکنه کې څومره وکولای شم ددوی د وياړنو او اتلوليو په هکله څه وليکم، مگر بيا هم په ډېر لنډيز.

ستر ميرويس نيکه او احمد شاه بابا د هېواد د ملي گټو د سر په بيه له استعماري يرغلگرو سره نه معامله کړې او نه يې هم د اقتدار پر مهال د نيکه او بابا د نومونو د ورکړې غوښتنه کړې، بلکې دوی هغه ستوري دي چې په خپلو سرښندنو يې موږ له قومي، ژبني او مذهبي توپيرونو څخه پرته د يو خپلواک او سر لوړي وطن (افغانستان) څښتن کړي يو.

وزيراکبرخان د هېواد د ملي اتل په توگه د انگرېزي ښکيلاک د ښامار په وړاندې نه يوازې زنگون ونه لگاوه بلکې د هېوادنۍ مينې له مخې يې په پوره زړورتيا سره د ښمن په رگونو کې خيږنه او فرعونې وينه وشيندله او خپلو پښو ته يې ټيټ کړ.

غازي محمد ايوب خان او لښکرو يې د سترې ملالۍ د پښتني او حماسه جوړوونکو لنډيو تر سيوري لاندې په سره اور کې لاره پرانيسته چې په مېړانه يې په لويديزه نړۍ کې سترو ليکوالو د دوی د حماسو د ژوندي ساتلو په خاطر د فلمونو ستاريو وليکلې چې له نيکه مرغه زموږ د مېړني ملت د تاريخي پانګې په توگه په ارشيفونو کې خوندي دي.

ملامشک عالم.

په نړيواله ټولنه کې يوه برخه داسې ملي ارزښتونه دي چې د رنگ، مذهب، ژبې او له کلتوري نابرابريو سره سره په يو غږ ورباندې اتفاق شوی، له هغې جملې څخه يو د ملي اتل او مارشال نومونه دي چې هر هېواد په مادي او معنوي لحاظ د خپلو ټولنو د ملي شتمنيو د يوې برخې په توگه منلي او د خپلې تاريخي پانګې وياړنې يې گرځولي دي.

تر ډېره حده به هڅه وکړم چې د درنو لوستونکو د سرخوږي د مخنيوي په خاطر خپلې څرگندونې په ډېر لنډيز وړاندې کړم. مگر له دې سره سره اصل ته به پام کې ضروري گڼم چې په دې هکله خپل تاريخ ته په يو خغلنده کتنه وگورو چې د تاريخ په اوږدو کې چاته او د کومو ارزښتونو په پام کې د ملت له خوا په طبيعي توگه د اتلولۍ او مارشالۍ وياړنې ورکړل شوې او د ملي يووالي سټې گرځېدلي دي. پاتې دې نه وي چې دا ليکنه به زما د زړه د براس ايستلو په نيت نه بلکې د نومونو د پوره روښانتيا په هيله وي. که د مجبورۍ له مخې په ليکنه کې د يوه برخه ښاغلو نومونه راځي دا به په هېڅ وجه خدای مه کړه د هغوی په شخصيت د تېري بڼه نه لري بلکې يوازې او يوازې به د يوې روا نيوکې په توگه شمېرل کېږي.

د مجلې ځاني ستونزو او وخت ته په پام کې اړ نه يم چې د نورو هېوادو د تاريخ د پاڼو په سپړلو سره د هغوی پر ملي اتلانو او مارشالانو وږغېږم او وگورو د کومو وياړنو په ترڅ کې اتلان شوي او يا هم مارشالۍ ته رسېدلي دي او د خپلو پرگنو د هيلو او ارامونو سټې گرځېدلي دي.

د وياړ ځای دی چې موږ هم دخپل حماسه جوړوونکي او زاړه تاريخ په زرينو پاڼو کې هم داسې ستوري لرو چې په رښتيا او پوره باور زموږ د سرلوړۍ او برياليتوب په خاطر يې په زړورتيا او ځان تېرېدنې سره د هېواد د خپلواکۍ جنډه په نړيواله ټولنه کې هسکه ساتلي او د هېڅ يرغلگر په وړاندې يې خپله شمله او زنگون نه دی کوز کړی، چې د بېلګې په توگه د ميرويس نيکه، ستر

پر مهال نه پوهېږم په کومو خبرنو لاسونو پرې شوه چې په ترڅ کې يې هېواد او په خاصه توگه د کابل ښار په کنډوالو بدل او نژدې شپېته زره بيگناه او مسلمان هېوادوال مو په شهادت ورسېدل چې په نتيجه کې اوبه د دښمن په ژړنده ور برابري او افغانستان دښمنه بهرنيو حلقو ته د پوره لاسوهنې زمينه برابره شوه. مگر بيا هم په پوره سپين سترگې هڅه کېږي د ملي نومونو په هديې سره واقعيتونه د خلکو له نظره په رنگينو پردو وپوښتي ولې وجدانونه نه شي پوښلي.

د يوه برخه غير عادي خبر د اورېدو او لوستلو په وړاندې انسان له يوه غير طبيعي حالت سره مخ کېږي چې زموږ په کليواله ژبه دغه حالت ته حيرانتيا، گوته په غاښ، سرگرځېدل، خوب تښتيدل... او د اسې نور وايي.

د مثال په توگه له ايران څخه د ميهن په نامه په خپريدونکې يوه مجله کې چې د شکل له پلوه بډايه مگر د مضمون له مخې ډېره کمزورې بريښيده، او يا هم د ښاغلي فهم د مارشالۍ د خبر په ترلاسه کولو نه يوازې زه بلکې په پوره باور ډېره برخه وطنوال د پورتني حالت سره مخ او په اصطلاح خوب مو وټښتيد.

په مجله کې دنورو درنو ليکوالو ليکنو چې هڅه کوي مرحوم مسعود د ستر ميرويس نيکه، احمدشاه بابا، ايوب خان او داسې نورو رښتينو ملي اتلانو او مشرانو تر څنگ ودروي د ښاغلي عطا محمد "پويا" جل وهلي تنده نه ماتوي او د مجلې په ۳۰ مخ کې په غټو ټکو داسې ليکي: "احمدشاه مسعود پيشوايي بزرگ ملت افغان" که د لغت له مخې دپيشوا او لارښود تر منځ ډېر توپير نه وي خو د اصطلاح او رواج له مخې يې نه يوازې ساري نه لرو بلکې گناه او غټه تېروتنه يې گڼلې شو، ځکه تر اوسه زموږ په افغاني او اسلامي ليکنو ادبياتو کې يوازې حضرت محمد مصطفي (ص) د پيشوا په توگه راغلی او منل شوی دی.

زه يقين لرم چې که مرحوم مسعود ژوندی وای ددی لقب له ورکولو سره به يې په کلکه مخالفت کړی وای او ضرور به يې له ښاغلي ليکوال څخه پوښتل چې (او بيا د مه چی وخت داوای پيغمبري کرديم؟)

ددی تر څنگ که ښاغلی فهم ته د اخوند وياړ ورکړل شوی وای د تعجب خبره به په دې نه وهېڅکه د طالبانو د حاکميت پر وخت پر هغوی هم تور وچې هر چې ته د اخوند لقب ورکوي نو لږ تر لږه ښاغلی فهم خو د ابو حنيفی زده کوونکی پاتې شوی و.

په ياد به مووي چې يو وخت خو د واک پرگدی ناست هم دغه اوسني مشران وو، چې په خپلو ټولو ليکنو او ويناوو کې يې په پخواني روس پلوه حکومت او طالبانو نيوکې کولې چې د جنرالۍ او اخوندي فابريکې يې جوړې دي او يا هم د خان لپاره په ناروا توگه د رهبر بزرگ او اميرالمومنين روايت او فتوا ورکوي چې موږ هم سرونه ورسره ښورول. خو يو متل دی چې (مړی... نه کوي او که يې وکړي نو بيا کفن څيري) لوستلی او اورېدلی مو و چې مارشال په يوه هېواد کې هغه تر ټولو لوړ پوځي مقام دی چې لرونکی يې بايد هرو هرو د لوړو پوځي او اکاډميکو زده کړو خاوند وي، له تخنيکي او ټکنیکي پلوه د ځمکنۍ، هوايي او مدافع هوايي پوځونو په اړه د پوره بلنتيا سره سره او پراسيون، سوق وادارې پوره هارت، لوړ

انضباط او زړورتيا تر څنگ د يوه بهرني هېواد سره په جگړه کې نه يوازې د خپل هېواد د ځمکنۍ بشپړتيا او خپلواکۍ ژغورلی وي بلکې له غليم څخه يې د هغوی پراخې سيمې تر خپل پوځي واک لاندې راوستې او يا په بل عبارت فتح کړې وي. د اوس لپاره لوړو گټو ته په پام کې نه غواړم د ښاغلي فهم د مارشالۍ په دور کې د هېواد د ځمکنۍ بشپړتيا او ملي خپلواکۍ په اړه ډېر څه وليکم. هونياران پوهېږي. خو يوازې د ليکنې به پای کې کولای شم وپوښتم چې (نوی ملي اتل او نوي مارشال) د يووالي رښتينولۍ او ملي حاکميت منل شوې څيرې او که لوی جرگې ته د کابينې د لست د وړاندې کولو پر مهال د جلالتماب کرزی صاحب د بدو ورځو د مجبوري نومونه؟

راځئ چې وځانده!

محمد اشرف، کابل

وايي چې يو سړی ونې ته ختلی و، نو بيا کوزېدلې نه شو، نو ډېر کسان را ټول شوي وو، خو چل نه ورتلو او نه پوهېدل چې څه چاره وکړي. په دې وخت کې ملا نصرالدين راغی ويل يې دا خو اسانه ده پرې راوړی. پرې يې سړی ته ونې ته ور واچاوه، ورته يې وويل چې پرې کلک ونيسه او خان را وغورزووه سړی راوغورزېد ورمه يې مات شو او مې شو. خلکو ورته وويل ملا تا خو سړی مې کړ ملا! وويل دده به پوره راغلی وه که نه نو ما ۵ کسان په دې پرې د کوهي څخه راويستلی.

...

يوه سړی له خپل ملگري څخه پوښتنه وکړه چې ته خپلې ښځې ته په غوسه کېږي؟ هغه ځواب ورکړ، هو خو چې هغه بیده وي.

...

يو خان خپل نوکر ته وويل چې يو ۱۸ کلن زلمی پيدا کړه چې زه خپله لور ورکړم! نوکر روان شو، بيا څه فکر ورغی نو بېرته خان ته راستون شو او ورته يې وويل: خان صاحب که ۱۸ کلن پيدا نه شي، نو دوه د ۹، ۹ پيدا کړم؟

...

يو ښځې د شپې لږم وليد، وخت ورسره نه و، چې مې يې کړي، نو ژر يې کاسه پرې چپه کړه، چې بيا به يې مې کړم، خو بيا يې له ياد څخه يې ووت. د شپې غل راغی نو ښځې وليد مېر ته يې وويل سړيه هغه د سرو زرو گوته چې مې تر کاسې لاندې ايښي وه اوس غل راغی چې وايي نه خلي.

نو غله ژر کاسه اوچته کړه چې لکه چې گوته راواخلي، نو لږم ټک ورکړ. غله په زوره چغه وکړه چې اخ!!!

ښځې ورته وويل: ولې وروره گوته دې په گوته برابره راغلله!

...

له يوه عالم څخه چا پوښتنه وکړه: خوشاله (خوشبخته) جوړه کومه ده؟ عالم ځواب ورکړ: يو نابينا وي او بل گوندک.

د دهر اوود پښه ثبات او سولې ته یو گواښ

تلفات نداریم.

ایالات متحده امریکا و کشورهای باقیمانده
اتلاف تحقیق کامل واقع را می نمایند. ما همچنان با
دولت افغانستان کار میکنیم تا در سفر هیئت بررسی
شان بولایت ارزگان تسهیلات فراهم نمایم.

هغه د شاعر وینا:

څه ښه پار څه ښه بیا ښه
هم مې ووژني په خپله
هم په ما باندې ژول کا....

بل خوا د همدې پېښې په اړه د پښتانون
ویناند وویل د گز مې پر الوتکو ډزې شوې و،
ځکه نو پر ځای چې ډزې ترې شوې وې
بمباري پرې وشوه. خو د پښتانون ویناند دا و
نه ویل چې د څه شي ډزې شوې وې.

امریکایانو، نړیوالې ټولنې او عبوري
حکومت سیمې ته د پلټنې لپاره خپل استازي ولېږل
چې بمونه په کومو ځایونو غورځول شوي دي. پلای په
څنډ د پېښې ځای ته ورسېد او پر پلټنو یې پیل وکړ
چې په رښتیا هم بمونه د القاعدې یا طالبانو په یوه
پټ ځای غورځول شوي که نه؟ او په رښتیا هم همدومره
عام خلک په کې وژل شوي چې مطبوعاتو یې راپور
ورکړی که څه؟

مطبوعاتو خبر وکړې چې د
شهیدانو او ټپیانو شمېر ۲۰۰ ته

رسېږي، خو وروسته خبرې موسسه
دقیق راپور ورکړ چې په دغې پېښې
کې ۴۸ وگړي شهیدان شوي او تر
شپږو شلو زیات په کې ټپیان شوي
او د ځینو ټپیانو حالت جدي گڼل
شوی.

د پښتیا او ځندا وې خبره خو دا
ده چې پلای په څنډ یانې اوونۍ
وروسته د پېښې ځای ته ورسېد، او
بیا یې د خپلو دې پلټنو په لړ کې

چې په رښتیا د مړو او ټپیانو شمېر همدومره دی که
نه؟ د شهیدانو د جسدونو د لیدلو غوښتنه یې کوله.
پوښتنه دا ده چې ولې د څو دم ځل لپاره پر عام
ولس بمونه غورځول کېږي، لومړی د ننگرهار په
کوډه سیمه کې، بیا په پکتیا کې د قومي مشرانو پر
کاروان چې کابل ته روان وو او غوښتل یې چې
لنډمهالې حکومت ته د واک د تلبه په مراسمو برخه

د جون ۳۰مه نېټې د جولای لومړۍ نېټې ته د خپل
ځای پرېښودنه په درشل کې وه، شپه ښه پخه شوې وه.
د ارزگان ولایت د دهر اوود ولسوالۍ د یوه کلي
[ککرکا] په منځ کې څراغونو سترگوونه وهل. په دغه

د دهر اوود د غمیزې یو ټپي

کلي کې د یوه ځوان واده و، څراغونو د همدغه ځوان
واده د خوشالو په مراسمونو کې نڅا ته ورته اشارې
کولې چې ناڅاپه د نیمې ششې په تیارو کې څو
AC-130 ډوله امریکایي الوتکو په دغه کور ستر
ستر بمونو وغورځول. ټول څراغونه په یوه ځل مړه
شول، د څراغونو د خوشالیو نسخا پاتې شوه، د
ماشومانو او مېرمنو کرکېږي او ساندي پورتي شوې، په
درنگ شېبه کې د خوشالیو له کاله د غم کور جوړ
شو.

دهر اوود د افغانستان لرې پرته سیمه ده، ان دومره
لرې پرته چې څوک ترې د نننۍ پرمختللي تکنالوژۍ
په موجودیت کې هم له یوې داسې سترې غمیزې څخه
پر وخت نه خبرېږي. خو کله چې په ځنډ له سیمې څخه
د دې غمیزې خبر خپور شو، امریکا او نړیوالې ټولنې
لومړی دا خبر نه مانه چې په عام ولس او کلي یې
بمونه غورځولي، ان د پښتانون ویناند او مسوولینو خو
د خبریالانو د دې پوښتنې په ځواب کې چې که په
رښتیا بمونه په عام ولس غورځول شوي وي او په دې
بمبارۍ کې عام وگړي وژل شوي وي نو تاسې به له
افغان ملت څخه پښته وغواړئ؟ هغه په سره سینه په
ځواب کې ورته وویل: موږ به دې اړه پلټنه کوو او باور
نه لرو چې په کلیو دې بمونه غورځول شوي وي.

همدې ته ورته خبره په کابل کې د امریکا د سفارت
په یوه اعلامیه کې راغلې، چې د جولای پر دویمه یې
د دهر اوود د پېښې په اړه خبرې کړې:

«... ما هنوز اطلاعاتی در باره تعداد و چگونگی

واخلي، او په دې وروستیو کې د ارزگان په دهر اوود
کې په یوه کلي بمباري وشي او ډله ییزه وژنه یې
وکړي.

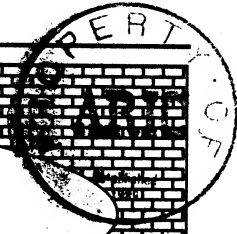
څېړونکي په دې اند دي چې دغسې پېښې د هغو
کسانو په اشاره تر سره کېږي چې په افغانستان کې د
قوم او ژبې په نامه اوورونه بلوي او غواړي خپلې گټې
خوندي وساتي، ځکه تر اوسه چې امریکایان او ټولاله
یې بمونه غورځوي هغه د پښتنو پر سیمو غورځول
کېږي، چې عام وگړي وژل شوي هغه پښتانه دي. په
دې اړه تر ټولو زیاته پړه د افغانستان پر انتقالي اداره
لوېږي چې ولې د دغسې پېښو د مخنیوي لپاره غوڅ
اقدام نه کوي؟ تر اوسه څو د عبوري حکومت له چارو
داسې برېښي چې د دغسې بمباریو او د بې گناه
وگړیو پر وژلو خوښ دي، ځکه په امریکا کې د بشري
حقوقو ټولنو راپورونو ورکړل چې تر اوسه په
افغانستان کې د نړیوالې ټولنې او د امریکایانو د
بمباریو له امله تر ۸۰۰ زیات یې گناه خلک وژل
شوي دي، خو عبوري حکومت د بهرنیو چار وزارت
دغه شمېر لږ وښوده او وویل چې دومره کسان نه دي
مړه شوي، او په جنگ کې څو دومره کسان مړه کېږي.

د دهر اوود پېښې ثبات او سولې ته یو ستر گواښ

د دهر اوود د پېښې یو ټپي شوی ماشوم

دی، د دغسې پېښو په بیا رامنځ ته کېدو به تېر ته په
خپله لاسته راوړل شې. که په راتلونکې کې دغسې
پېښو مخنیوی و نه شي نو یو ستر بحران او تکرر به
رامنځ ته شي، افغانان نور له جگړو او قومي بې
اتفاقیو سړي دي، هغوی نور ارام ژوند غواړي، نو
ځکه جدي هیلي لري چې امنیت ته کلکه پاملرنه
وشي.

منه او کور ودانی

یاد به دې زه کرم بناد به دې خدای کا

چې هلته یې [د افغانستان د بیانودانولو مرستندویه ټولنه] جوړه کړې او تر دې دمه یې د هېواد په زیاتو برخو کې کارونه کړي. له گوربت سره لاسونه ورکړي او نوموړو غړیو یې په ګډه گوربت ته خپلې ګډون ونډې استولي دي:

- ۱- ډاکټر عبدالحي نظيفي.
- ۲- ډاکټر بسم الله امير.
- ۳- ډاکټر فضل رحمن.
- ۴- ډاکټر اسد ستانکزی.
- ۵- ډیپلوم انجینر اسحاق آصف.
- ۶- ښاغلی رحم الدين خدران.
- ۷- ډیپلوم انجینر حکیم.
- ۸- ډاکټر اسد الله بهاء.

همدا ډول په فرانسه کې له مېشت فرهنگپال ښاغلي پروفېسر ډاکټر محمد اکبر وردګ څخه د زړه له کومې مننه کوو چې گوربت ته یې سل یورو ګډون ونډه لېږلې ده.

په انګلیستان کې له مېشت فرهنگپال ښاغلي ډاکټر عبدالعلي وردګ څخه مننه کوو چې گوربت ته یې ۲۰۰۰ کلدارې ګډونه ونډه ورکړه.

په پای کې گوربت یو ځل بیا له دغو ټولو ښاغلیو څخه مننه کوي چې خپلې ګډون ونډې یې لېږلي دي.

گوربت ویاړي چې چارې یې پراخېږي، ورځ تر ورځې یې تیراز لوړېږي او مینه وال یې زیاتېږي، همدا خبره دا په زبات رسوي چې پر فرهنگ او کلتور مین افغانان مینه لري چې پښتو ژبه وده ومومي او وغوړېږي.

د گوربت د چارو د پراختیا لږ د گوربت د مینه والو پر مټ پر مخ ځي، دا دی اوس گوربت د خپلو مینه والو د غوښتنو له مخې انټرنېټ پاڼه هم پرانیسته چې په نژدې راتلونکې کې به بشپړه شي.

گوربت له خپلو ټولو مینه والو مننه کوي، په ځانګړې ډول د هغو ښاغلیو چې له پیله تر دې دمه یې له گوربت سره ځانګړې مرستې کړي دي، چې وخت پر وخت یې د گوربت په منښانه کې یادونه شوې ده.

گوربت خپل فرهنگ او کلتور ته د ودې او پراختیا په لړ کې هڅه کوي چې د پښتو ژبې لپاره هغسې کار وکړي لکه څنګه چې ښايي، نو په دې لړ کې د فرهنگیانو او فرهنگپالو غورو مشورو او لارښوونو ته اړتیا ده.

په رښتیني توګه د فرهنگ د غوړېدا او پراختیا چارې هغه مهال په غوره توګه پر مخ ځي چې ټول په ګډه د فرهنگ د غوړېدا لپاره یو بل ته لاسونه سره ورکړو.

د ګډ کار او یو بل ته د لاسونو ورکولو له لړۍ څخه په اطریش کې مېشت هېوادپال فرهنگیان او فرهنگپال

د پښتې لومړۍ مخ: د بهرنۍ لویې جرګې نښان. اعلیحضرت محمد ظاهرشاه بهرنۍ لویې جرګې ته د ننوتلو پر مهال - چې د لنډمهالې ادارې مشر ښاغلی حامد کرزی هم ورسره لیدل کېږي. ارواښاد حاجي عبدالقدیر د پښتې څلورم مخ: د کونړ د سیند یوه منظره.

د قیامت شپه

له کاناډايي ورځپاڼې، تورنټو سټار څخه
 Pamela Constable ليکنه، د جولای ۴مه
 د سلیمان سروري ژباړه

د دوشنبې د شپې دوه بجې وې او په کلي کې د واده مراسم په ځم او جوش روان وو. په یوه کور کې پنځو ګډا کوله، لاسونه یې پر کول او دریاګانې یې وهلې او په بل کاله کې د د اطرافي افغانانو له دود سره سم نارینه وو د خوشالۍ ډزې کولې.

د دېرش کلنې ګډونکې شاه بي بي له خولې هلته دومره شور مامور و چې هیڅا هم د الوتکو غږونه وانه وربدل. په ناڅاپي توګه بمونه وغورځېدل او موږ د پخوا او اخوا وځغاستل دومره زیاتي دورې شوې چې موږ هېڅ هم په سترګو نه شوای لیدلې. د خلکو په تېل ماټېل او منډو کې د شاه بي بي یوه پښه هم ماته شوې وه.

کله چې دورې ورکې شوې او امریکایي الوتکې خپلو ځایو ته ستنې شوې نو دا خبره جوته شوه چې په میاندو او درېیو نورو کوچنیو کلیو کې ۴۴ کسه مړه شوي او له

هغه هلپره چې د دواړو د پېښې همدلته په کې ځلور و نه سپارل شوي

۱۲۰ څخه د پر نور کسان د بېمارو له امله ټپيان شوي وو.

که دا شمېره سمه وي، نو د ترهګرو پر ضد جګړه کې به دا پر ملکي کسانو تر ټولو خونړۍ بريد وي. د يادونې وړ ده چې دا په ارزګان کې دويم داسې بريد دی، چې تر سره کېږي تر دې مخکې د جنوري پر ۲۳ مه امریکایي ځانګړي ځواکونو ۲۱ بې ګناه کليوال په يوه ناڅاپي بريد کې وژلي وو. امریکایي مامورين وايي چې دغه سيمه د امریکا هوايي پوځونو تر ګرمې لاندې وه، ځکه چې د هغوی د استخباراتو په اساس د القاعدې او طالبانو ځينو مشرانو په دغو غرنیو سيمو کې پناه اخيستې وه، ځينې افغاني مامورين په دې باور وو چې د طالبانو مشر ملا محمد عمر اوس هم ژوندی دی او په همدې لېږي سيمو کې پټ دی.

بوټونه د خپلو خاوندانو انتظار کوي

تېره ورځ يوه پلاوی چې د افغاني او امریکایي استازيو څخه جوړ شوی و، د متاثره کلي څخه ليدنه وکړه. پلاوی تکل لري چې هلته د يوې ورځې لپاره پاتې شي، او دا خبره سپينه کړې چې دغه بريد څنګه او ولې وشو؟ ايا په رښتيا هم په امریکایي الوتکو ډزې شوې وې او که نه؟ له ګډو افغان امریکایي پلاوي سره ملګري يوه امریکایي وياند جګړن ګيري تالمن (Garry Tallman) وويل. له همدغه کاله څخه چې هلته د واده مراسمو جريان درلود- پر امریکایي الوتکو د دافع هوا ډز شوې و. تالمن وايي چې امریکایي الوتکو له دوو ورځو راهيسې په همدې سيمه هر ساعت پروازونه کول او هر ورځ به له همدې کور څخه پر هغوی د دافع هوا ډزې کېدې. تالمن زياتوي چې د ۴۸ ساعتونو لپاره امریکایي پېلوتانو هېڅ ډول غبرګون و نه ښود. هغه دا دعوه هم کوي چې دغه دافع هوا له نورو دافع هواګانو سره چې په همدې سيمې کې وې ګورديناټ لاره او له يوه بل سره يې خبرې کولې. تالمن دا خبره مني چې د پلټنې مسوولو کسانو تر اوسه د پېښې له ځای څخه د دافع هوا ماشين هېڅ پاتې شوني يا وسپنې نه دي ترلاسه کړي، خو زياتوي چې دغه انګړ د امریکایي قواوو له خوا په نښه شوی و، او دا خبره هغو امریکایي ستاينتونو هم تصديق کړې وه چې نړيوال موقعيتونه په ګوته کوي دغو ټاکل شويو امریکایي استازيو د وينې نمونې په پوټلو کې او څه چرې او مردکي له ځانه سره په داسې حال کې يوړل چې يو پوځي عکاس د پېښې له ځايه د سند په توګه تصويرونه اخيستل.

په امریکا او افغانستان کې مېشتو امریکایي پوځي مقاماتو خپل ځيگان او خواشينۍ د افغانستان له حکومت او د پېښې له اغېزمنو سره څرګنده کړې او دا خبره يې منلې چې د دوشنبې په پېښه کې له دوی څخه يو لې تېروتنې شوې دي. خو ټينګار هم کوي چې په دوی له دغې سيمې څخه وخت ناوخت ډزې شوې دي او دوی ځوابي کاروايي کړې ده. په کابل کې د افغانستان د بهرنيو چارو وزير خېدارزی ورکړ چې دې ته ورته پېښې به يوه داسې هېواد کې د جګړې اتمو سفير رامنځ ته کوي چې هلته تر دوی لسيزو جګړو وروسته د بيارغونې هڅې پيل شوې دي.

ملي سرود

خو چې دا ځمکه اسمان وي
خو چې دا جهان ودان وي
خو چې ژوند په دې جهان وي
خو چې پاتې يو افغان وي

تل به دا افغانستان وي
تل دې وي افغان ملت

تل دې وي جمهوريت
تل دې وي ملي وحدت

تل دې وي افغان ملت – جمهوريت
تل دې وي افغان ملت – جمهوريت
ملي وحدت – ملي وحدت